

В.В. Коваленко

БАНКІВСЬКИЙ НАГЛЯД

Навчальний посібник

*Рекомендовано Міністерством освіти і науки України
як навчальний посібник для студентів
вищих навчальних закладів*

Суми
УАБС НБУ
2007

ББК 65.9(2)26я73
УДК 336.71.073.3
К56

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України
як навчальний посібник для студентів вищих навчальних
закладів, які навчаються за освітньо-професійною програмою
“магістр” за спеціальністю “Банківська справа”
(лист № 1.4/18-Г-8676 від 04.06.2007)

Рецензенти:

доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри банківської справи
Таврійського національного університету ім. В.І. Вернадського
В.П. Прадун;

доктор економічних наук, професор,
заслужений діяч науки і техніки України,
проректор з наукової роботи Національної академії управління
М.М. Єрмоленко;

доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри банківської справи
Дніпропетровського національного університету
О.Й. Шевцова

Коваленко В.В.

**К56 Банківський нагляд: Навчальний посібник. – Суми:
УАБС НБУ, 2007. – 262 с.**

ISBN 978-966-8958-18-2

У навчальному посібнику розглядаються теоретичні та практичні основи організації банківського нагляду в Україні. Визначено основні напрямки банківського регулювання та основні функції і повноваження Національного банку України щодо проведення наглядової діяльності. Приділено увагу питанням Базельських принципів організації ефективного банківського нагляду (Базель I і Базель II).

Теоретичний матеріал ілюструється таблицями та супроводжується практичними завданнями, тестами та питаннями для самоконтролю, що сприятиме поглибленому його засвоєнню.

Навчальний посібник розраховано на студентів економічних спеціальностей, а також викладачів та працівників фінансово-кредитних установ, що цікавляться проблемами банківського нагляду.

ББК 65.9(2)26я73
УДК 336.71.073.3

© Коваленко В.В., 2007

ISBN 978-966-8958-18-2 © ДВНЗ “Українська академія банківської справи
Національного банку України”, 2007

ЗМІСТ

ВСТУП	5
НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА КУРСУ	7
ТЕМА 1. СИСТЕМА БАНКІВСЬКОГО РЕГУЛЮВАННЯ І НАГЛЯДУ: НЕОБХІДНІСТЬ СТАНОВЛЕННЯ ТА НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ.....	12
1.1. Основні засади формування системи банківського нагляду і регулювання	12
1.2. Базельські принципи організації банківського нагляду і регулювання	28
ТЕМА 2. БАНКІВСЬКЕ РЕГУЛЮВАННЯ І БАНКІВСЬКИЙ НАГЛЯД В УКРАЇНІ	37
2.1. Організація процесу реєстрації банківських установ, їх філій, представництв і відділень	37
2.2. Ліцензування банківської діяльності	53
2.3. Організація безвиїзного нагляду	64
2.4. Інспектування банківських установ	81
ТЕМА 3. РЕЙТИНГОВА ОЦІНКА БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВ.....	91
ТЕМА 4. ЗАХОДИ ВПЛИВУ З БОКУ НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ ЗА ПОРУШЕННЯ БАНКІВСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА	98
4.1. Заходи впливу попереднього реагування на банківські порушення	98
4.2. Характеристика примусових заходів впливу.....	112
ТЕМА 5. ОРГАНІЗАЦІЯ НАГЛЯДУ НА ОСНОВІ ОЦІНКИ РИЗИКІВ.....	128
ЗАВДАННЯ ДЛЯ БЛОЧНО-МОДУЛЬНОГО КОНТРОЛЮ ЗНАНЬ ТА ПОРЯДОК ПОТОЧНОГО ОЦІНЮВАННЯ ЗНАНЬ СТУДЕНТІВ	143
3.1. Порядок поточного оцінювання знань.....	143
3.2. Питання навчальної програми курсу за темами	146
3.3. Приклади типових завдань	148
3.4. Типові тести	153

ТЕМАТИКА КОНТРОЛЬНИХ РОБІТ ДЛЯ СТУДЕНТІВ ЗАОЧНОЇ ФОРМИ НАВЧАННЯ.....	159
КРИТЕРІЇ ТА ПОРЯДОК ПІДСУМКОВОГО ОЦІНЮВАННЯ ЗНАНЬ СТУДЕНТІВ	164
ГЛОСАРІЙ	169
СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	185
Додаток А. Звіт про інспектування банку – юридичної особи	191
Додаток Б. Довідка про рейтинг банку	219
Додаток В. Система оцінки ризиків	232

ВСТУП

Банки є однією з центральних ланок системи ринкових структур. Тривалий час вони були державними органами і однією з несучих конструкцій адміністративно-командної системи управління. Саме тому процес перетворення в Україні почався з реформування банківської системи і на сьогодні сформувалася дворівнева банківська система. Перший рівень – Національний банк України, другий – комерційні банки. Діяльність банків I та II рівнів тісно взаємопов'язана та утворює взаємоузгоджену й керовану єдиним органом структуру. В умовах ринкової економіки банки мають надзвичайно великі можливості впливати на економічні процеси як позитивно, так і негативно, що зумовлює необхідність регламентації їхньої діяльності.

Забезпечення стабільної банківської системи здійснюється шляхом регулювання банківської діяльності та нагляду за діяльністю банків. Для цього державі необхідно розроблення та впровадження законів, що регламентують діяльність банків як центрального, так і комерційних та державних, а також положень, що регламентують межі поведінки банків та сприяють надійному та ефективному функціонуванню банківської системи. Тому актуальність та значення теми полягає в тому, що від методології організації банківського нагляду з боку Національного банку України залежить, головним чином, дотримання банками пруденційних нормативів, оцінка роботи банків через аналіз інформації, що надається, та перевірки, що проводяться, особливо ті, які спрямовані на конкретні проблемні питання, та ті, що були пов'язані із злочинністю в окремих банках. Від ефективної системи банківського нагляду в Україні залежить забезпечення стабільності банківської системи. Банківська система потребує з боку держави регулювання і нагляду, оскільки саме банки, на відміну від інших економічних суб'єктів ринку, містять у собі підвищену загрозу дестабілізації власної діяльності і провокування загальноекономічної кризи.

Дисципліна “Банківський нагляд” – один із базових курсів магістерської програми. Вона має самостійне значення і є важливим елементом підготовки магістрів і спеціалістів у галузі банківської справи.

Курс “Банківський нагляд” тісно пов'язаний з такими курсами: “Центральний банк і грошово-кредитна політика”, “Маркетинг в банку”, “Фінансовий менеджмент у банку”, “Контроль і ревізія у банку”.

Метою вивчення курсу “Банківський нагляд” є формування теоретичних знань і практичних навичок у галузі функціонування системи банківського нагляду та регулювання, засвоєння основних

принципів здійснення нагляду за діяльністю комерційних банків з боку Національного банку України.

Самостійна робота студента є однією з форм організації навчання, основною формою оволодіння навчальним матеріалом у вільний від обов'язкових навчальних занять час за розкладом.

Самостійна робота включає:

- опрацювання теоретичних основ прослуханого лекційного матеріалу;
- підготовку до практичних занять;
- вирішення і письмове оформлення задач;
- систематизування вивченого матеріалу курсу перед іспитом;
- виконання індивідуальних завдань у формі рефератів.

Пропонований навчальний посібник охоплює весь комплекс навчально-методичного забезпечення, яке необхідне для вивчення курсу “Банківський нагляд”.

Посібник відкриває програма курсу, яка дає можливість скласти уявлення про структуру курсу, його логіку та порядок вивчення.

У навчальному посібнику вміщено теоретичне викладення кожної теми курсу, плани семінарських занять, короткий термінологічний словник основних понять, критерії і форми оцінювання знань. Крім того, до кожної теми додано методичний і допоміжний матеріал, а саме: навчальне завдання, завдання для перевірки знань, рекомендована для самостійного вивчення спеціальна і додаткова література.

НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА КУРСУ

Тема 1. Система банківського регулювання і нагляду: становлення та нормативно-правове забезпечення

Економічний зміст та сутність банківського нагляду. Мета, завдання, основні напрямки банківського нагляду. Характеристика систем організації банківського нагляду в країнах світу. Основні принципи організації банківського нагляду. Функції департаментів банківського нагляду Національного банку України.

Принципи Базельського комітету організації банківського нагляду. Базельський комітет з питань банківського нагляду як координатор роботи з банківського нагляду та основні принципи ефективного банківського нагляду. Історія створення Базельського комітету. Юридичний статус комітету. Директиви Базельського комітету. Співпраця з міжнародними організаціями.

Світовий досвід побудови служб банківського нагляду. Нагляд як структурний підрозділ центрального банку. Побудова служби банківського нагляду як самостійної структури. Змішана система нагляду.

Основні функції комісії Національного банку України з питань нагляду та регулювання діяльності банків. Форми банківського нагляду: попередній, поточний, наступний. Характеристика методів проведення банківського нагляду.

Тема 2. Банківське регулювання і банківський нагляд в Україні

Порядок та умови створення комерційних банків в Україні. Форми створення банків. Універсальні та спеціалізовані банки. Створення державного банку. Учасники банку та власники істотної участі. Вимоги до статутного капіталу. Акумуляція коштів учасників банку.

Особливості здійснення державної реєстрації банків. Документи, які подаються для державної реєстрації. Статут банку, реєстрація змін до нього. Висновок територіального управління НБУ. Розгляд документів Генеральним департаментом банківського нагляду. Комісія з питань нагляду та регулювання діяльності банків Національного банку. Випадки відмови в державній реєстрації банку. Надання дозволу на придбання або збільшення істотної участі в банку.

Порядок відкриття філій, представництв та відділень комерційних банків. Визначення філії, представництва та відділення банку. Виділення філії на окремий баланс. Внутрішні положення про філію, представництво та відділення. Операції, які мають право виконувати філії, представництва та відділення. Вимоги щодо розміру регулятивного капіталу

для відкриття філії. Інші вимоги для відкриття філій та відділень банку. Особливості реєстрації представництв іноземних банків.

Особливості створення банку з іноземним капіталом. Надання попереднього дозволу на створення банку з іноземним капіталом. Додаткові документи, які подаються до територіального управління НБУ для реєстрації банку з іноземним капіталом. Надання дозволу з боку НБУ на придбання та збільшення істотної участі в банку. Контроль за змінами у складі учасників істотної участі в банку.

Основна мета та завдання ліцензування банківської діяльності. Види операцій, які можуть виконувати банки на підставі отриманої банківської ліцензії та письмового дозволу. Умови, дотримання яких надає банку право отримати банківську ліцензію. Умови отримання письмового дозволу.

Порядок ліцензування банківських операцій. Документи, які подає банк для отримання банківської ліцензії. Порядок розгляду територіальним управлінням НБУ документів для видачі банківської ліцензії, письмового дозволу, ліцензій на виконання окремих операцій. Порядок розгляду Національним банком пакета документів для видачі банківської ліцензії, письмового дозволу, ліцензій на виконання окремих операцій.

Особливості ліцензування окремих операцій комерційних банків. Умови для здійснення філіями банків банківських та інших операцій.

Порядок розрахунку та мінімальний розмір регулятивного капіталу комерційного банку. Основний капітал та додатковий капітал. Поняття субординованого боргу. Особливості врахування залучених коштів на умовах субординованого боргу до капіталу банку.

Нормативи капіталу та ліквідності комерційного банку. Норматив адекватності регулятивного капіталу (платоспроможності). П'ять груп активів, які поділяються за ступенем ризику. Норматив адекватності основного капіталу. Групи банків за рівнем капіталу. Вимоги до ліквідності банків. Норматив миттєвої ліквідності. Норматив поточної ліквідності. Норматив короткострокової ліквідності.

Нормативи кредитного ризику. Вимоги до обмеження кредитного ризику банків. Інсайдери – юридичні та фізичні особи. Норматив максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента. Норматив великих кредитних ризиків. Норматив максимального розміру кредитів, гарантій та поручительств, наданих одному інсайдеру. Норматив максимального розміру кредитів, гарантій та поручительств, наданих інсайдерам.

Нормативи інвестування та норматив ризику загальної відкритої валютної позиції банку. Вимоги до прямих інвестицій, які здійснюють

банки. Норматив інвестування в цінні папери окремо за кожною установою. Норматив загальної суми інвестування. Обмеження ризику загальної відкритої (довгої/короткої) валютної позиції банку. Норматив ризику загальної відкритої (довгої/короткої) валютної позиції банку.

Порядок встановлення спеціальних значень економічних нормативів та контроль за дотриманням банками економічних нормативів та вимог до регулятивного капіталу.

Мета та види інспекційних перевірок комерційних банків. Планова інспекційна перевірка. Комплексна інспекційна перевірка. Тематичні та спеціальні перевірки. Порядок складання планів інспектування. Координація планування інспекційних перевірок банків.

Порядок проведення виїзної інспекційної перевірки. Етапи виїзної інспекційної перевірки. Звіт про підготовку до інспектування. Особливості інспектування банків I та II рівнів. Звіт за результатами комплексного інспектування та довідка за результатами тематичного чи спеціального інспектування.

Механізм контролю за висновками зовнішніх аудиторів у процесі інспектування та зв'язок із службою внутрішнього аудиту комерційних банків. Вимоги до структури та керівництва підрозділу внутрішнього аудиту банку. Стандарти внутрішнього аудиту: керівництво, незалежність, професійна компетентність, обсяг роботи, планування і виконання аудиторської перевірки, складання аудиторського висновку.

Тема 3. Рейтингова оцінка банківських установ

Особливості застосування комплексної рейтингової оцінки комерційних банків за системою CAMELS. Критерії оцінювання компонентів рейтингової системи. Достатність капіталу. Якість активів. Менеджмент. Надходження. Ліквідність. Ризики. Процес затвердження комплексного рейтингу. Визначення первинної рейтингової оцінки. Особливості створення резервів під активні операції банків.

Сучасні методики рейтингової оцінки комерційного банку у світовій банківській практиці. Послідовність проведення рейтингової оцінки комерційного банку за системою CAMELS:

- визначення узагальнюючої оцінки фінансового стану комерційного банку;
- аналіз капіталу;
- аналіз якості активів;
- аналіз надходжень;
- аналіз ліквідності;
- аналіз ризику.

Виведення рейтингової оцінки комерційного банку.

Тема 4. Заходи впливу з боку Національного банку України за порушення банківського законодавства

Заходи впливу, що застосовуються Національним банком. Застосування письмового застереження та укладання письмової угоди з комерційним банком. Зміст письмового застереження. Особливості укладання письмової угоди.

Прийняття програми фінансового оздоровлення банку. Скликання загальних зборів учасників банку, спостережної ради банку, правління для прийняття програми фінансового оздоровлення.

Використання Національним банком заходів впливу щодо обмеження окремих видів діяльності, підвищення нормативів, накладання штрафів тощо. Розпорядження про зупинення виплати дивідендів чи розподілу капіталу в будь-якій іншій формі. Установлення для банку підвищених економічних нормативів. Підвищення резервів на покриття можливих збитків за кредитами та іншими активами. Обмеження, зупинення чи припинення проведення окремих видів здійснюваних банком операцій з високим рівнем ризику. Заборона надавання бланкових кредитів. Накладання штрафів на банки. Накладання штрафів на керівників банків. Призначення тимчасової адміністрації.

Реорганізація та реструктуризація комерційних банків. Реорганізація банку під час тимчасової адміністрації. Відкликання банківської ліцензії та ліквідація банку. Вимоги Національного банку до ліквідатора. Особливості ліквідації банку за рішенням його власників.

Тема 5. Організація нагляду на основі оцінки ризиків

Класифікація ризиків банківської установи. Зовнішні і внутрішні ризики. Балансові і позабалансові ризики. Характеристика чинників, що впливають на ризики при здійсненні активно-пасивних та позабалансових операцій. Методи оцінки ризиків банківської діяльності. Функції підрозділу з питань аналізу та управління ризиками. Діяльність постійно діючих комітетів з управління ризиками: кредитний комітет, комітет з управління активами та пасивами, тарифний комітет.

Характеристика основних показників для аналізу кредитної діяльності банківської установи. Нормативи розміру кредитних ризиків та їх оцінка. Контроль за порядком формування та використання резервів для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків.

ПОГОДИННИЙ РОЗПОДІЛ НАВЧАЛЬНОГО ЧАСУ ЗА ТЕМАМИ

Назва теми	Кількість годин							
	Денна форма навчання			Заочна форма навчання				
	усього	лекції	семінарських (практичних) занять	самостійної роботи	усього	лекції	семінарських (практичних) занять	самостійної роботи
1. Система банківського регулювання і нагляду: становлення та нормативно-правове забезпечення	40	6	8	26	12	2	-	10
1.1. Основні засади формування системи банківського нагляду і регулювання	22	4	4	14	6	2	-	4
1.2. Базельські принципи організації банківського нагляду і регулювання	18	2	4	6	6	-	-	6
2. Банківське регулювання і банківський нагляд в Україні	84	24	26	34	40	2	-	38
2.1. Організація процесу реєстрації банківських установ, їх філій, представництв і відділень	24	6	6	12	10	2	-	8
2.2. Ліцензування банківської діяльності	20	6	6	8	10	-	-	10
2.3. Організація безвізного нагляду	20	4	6	10	10	-	-	10
2.4. Інспектування банківських установ	20	8	8	4	10	-	-	10
3. Рейтингові оцінки банківських установ	26	4	8	14	16	-	2	14
4. Заходи впливу з боку Національного банку України за порушення банківського законодавства	30	6	10	14	24	2	2	22
4.1. Заходи впливу попереднього реагування на банківські порушення	14	4	4	6	10	1	1	8
4.2. Характеристика примусових заходів впливу	16	2	6	8	14	1	1	12
5. Організація нагляду на основі оцінки ризиків	36	4	12	20	16	-	2	12
Всього	216	44	64	108	108	6	6	96

ТЕМА 1. СИСТЕМА БАНКІВСЬКОГО РЕГУЛЮВАННЯ І НАГЛЯДУ: НЕОБХІДНІСТЬ СТАНОВЛЕННЯ ТА НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

1.1. ОСНОВНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ БАНКІВСЬКОГО НАГЛЯДУ І РЕГУЛЮВАННЯ

ПЛАН

1. Система банківського нагляду в зарубіжних країнах.
2. Поняття, зміст та ознаки банківського нагляду.
3. Необхідність банківського регулювання і нагляду з боку Національного банку України.
4. Організаційна структура банківського нагляду.
5. Нормативні та економічні основи сучасного нагляду в Україні.

СИСТЕМА БАНКІВСЬКОГО НАГЛЯДУ В ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ

Банківський нагляд у країнах з розвинутою економікою існує в різних формах понад сто років, зокрема у Сполучених Штатах Америки, а також країнах Північної Європи. Протягом останніх 15-20 років майже усі держави світу визнали, що банківський нагляд відіграє ключову роль як у фінансовому секторі економіки, так і в цілому в економіці.

З інституційної точки зору можна виділити три групи країн, відрізняючись у способах організації побудови наглядових структур, місцем і роллю центрального банку в цих структурах:

- країни, в яких наглядова діяльність здійснюється лише центральним банком: Україна, Австралія, Великобританія, Ісландія, Іспанія, Ірландія, Італія, Нова Зеландія, Португалія;
- країни, в яких наглядова діяльність здійснюється центральним банком спільно з іншими органами: США – Федеральна резервна система спільно з міністерством фінансів, незалежним агентством і Федеральною корпорацією страхування депозитів; Швейцарія – ЦБ спільно з банківською комісією; Німеччина – Бундесбанк спільно з Федеральною службою кредитного контролю;
- країни, в яких наглядова діяльність здійснюється не центральним банком, а іншими органами: Данія, Канада, Люксембург, Швеція, Австрія, Фінляндія, Норвегія.

Банківський нагляд у широкому розумінні є системою, яку використовує уряд, аби гарантувати стабільність фінансової системи, її безпеку. Щоб бути ефективним, банківський нагляд має ставити перед собою чіткі завдання, зрозумілі усім, хто визначає економічну політику, а також тим, хто безпосередньо здійснює контроль банків.

Ефективний банківський нагляд ґрунтується на адекватній законодавчій та методологічній базі банківського нагляду. Діяльність служби банківського нагляду дає позитивні результати лише тоді, коли вона підкріплена міцним законодавством і чіткими правилами регулювання банківської діяльності. При цьому правова інфраструктура банківського контролю може змінитися залежно від країни, але у багатьох випадках вона повинна містити три рівні:

- 1) *законодавство*. Законодавчий акт чи банківське законодавство, яке прийняте парламентом чи еквівалентним органом, дає широкі офіційні права контролюючим органам. Якщо в таке законодавство вносяться поправки або воно повністю переглядається, це спричиняє масштабний законодавчий процес;
- 2) *серії регулятивних правил*. Визначення інтерпретуючих вимог або обмежень, які вносяться органами нагляду відповідно до їхніх повноважень. Приклади включають правила регулювання достатності капіталу банку чи кредитування банком своїх директорів;
- 3) *роз'яснення політики*. Це може бути інтерпретація чи роз'яснення, що надається наглядовим органом для деталізації своїх дій щодо застосування законодавства або регулятивних правил.

Отже, законодавча інфраструктура має надати центральному банку права й повноваження для виконання своїх завдань щодо розумного банківського нагляду від створення до процесу ліквідації банку, якщо необхідно.

Розумне або пруденційне регулювання можна сприймати як обмеження, що накладаються на банки та інші фінансові інститути, а також як ліміти, що визначаються для них з метою гарантії безпеки і сталості при захисті вкладників. Оскільки не існує системи, яка гарантувала б безпеку і сталість банку на всі випадки, то лише розумне регулювання, яке правильно організоване і добре запроваджується в життя, може допомогти запобігти чи принаймні обмежити втрати, що заподіяні банку недбалим керівництвом.

Розумне регулювання має бути справедливим і послідовно впроваджуватися в життя, створюючи ринок конкуренції між банками, щоб забезпечувати ефективність розумного регулювання. Орган банківського нагляду повинен мати право з'ясовувати питання з сумнівними банками на власний розсуд. Розумне регулювання, як правило, фокусується на таких сферах: ліцензування нових банків та інших фінансових інститутів; достатність капіталу; обмеження на кредитні операції; вимоги ліквідності.

У кожній країні діє своя система правових актів, що регламентує різні аспекти банківської діяльності, роботу небанківських кредитно-фінансових установ, фондів бірж тощо. Цій особливості

розвитку та становлення національного банківського і фінансового законодавства, форм та методів здійснення контролю за роботою банків сприяють особливості історичного розвитку та вплив різних політико-економічних чинників.

ПОНЯТТЯ, ЗМІСТ ТА ОЗНАКИ БАНКІВСЬКОГО НАГЛЯДУ

Функції НБУ можна умовно поділити на дві групи. Перша група – це функції, притаманні НБУ як власне банківській установі (кредитування, операції з валютою та банківськими металами, інкасація тощо). Друга група – це функції, які характеризують НБУ як орган державного управління, і головною функцією тут є здійснення банківського регулювання та нагляду.

Одним з основних напрямків діяльності НБУ є регулювання банківської діяльності. Через регулювання банківської діяльності відбувається реалізація правового статусу НБУ як особливого центрального органу державного управління, визначеного Законом України “Про Національний банк України”. Іншими словами, державне управління у сфері банківської діяльності здійснюється НБУ переважно через регулювання банківської діяльності. Стаття 66 Закону України “Про банки і банківську діяльність” визначає повноваження НБУ щодо регулювання банківської діяльності шляхом визначення відповідних його форм.

Зміст *регулювання банківської діяльності* полягає у здійсненні Національним банком України, в межах наданих йому повноважень, впливу на банки та інші кредитно-фінансові установи з метою забезпечення стабільності грошової одиниці України, сприяння дотриманню стабільності банківської системи, а також цінової стабільності. Це випливає із закріплених Конституцією України та Законом України “Про Національний банк України” функцій НБУ. У свою чергу, форма є зовнішнім проявом змісту і форми регулювання банківської діяльності, які відображають характер впливу НБУ на банки та інші кредитно-фінансові установи, засоби і прийоми його здійснення.

Залежно від характеру впливу у статті 66 Закону України “Про банки і банківську діяльність” виділяється дві основні форми регулювання банківської діяльності – *адміністративне* та *індикативне* регулювання.

В основу адміністративного регулювання покладено використання засобів впливу переважно організаційно-владного характеру. За допомогою адміністративного регулювання забезпечується нормальне функціонування банківської системи України відповідно до вимог законодавства та нормативно-правових актів НБУ.

Поняття форми досить часто застосовується також у значенні внутрішньої організації структури, і з цієї точки зору цілком логічним є виділення в межах адміністративного регулювання таких його тісно пов'язаних між собою складових частин, як:

- 1) реєстрація банків і ліцензування їх діяльності;
- 2) встановлення вимог та обмежень щодо діяльності банків;
- 3) застосування санкцій адміністративного чи фінансового характеру;
- 4) нагляд за діяльністю банків;
- 5) надання рекомендацій щодо діяльності банків.

Всі зазначені вище форми адміністративного регулювання утворюють цілісну систему і охоплюють повний управлінський цикл.

Перший етап цього циклу полягає у встановленні вимог та обмежень щодо діяльності банків. На цьому етапі відбувається так зване "банківське регулювання", яке згідно із статтею 1 Закону України "Про Національний банк України" полягає у створенні системи норм, що регулюють діяльність банків, визначають загальні принципи банківської діяльності, порядок здійснення банківського нагляду, відповідальність за порушення банківського законодавства.

Другим етапом є реєстрація банків і ліцензування їх діяльності. Реєстрація і ліцензування має на меті оцінку здатності і можливості новостворюваних банківських установ або таких, що планують розширити перелік здійснюваних банківських операцій, провадити банківську діяльність відповідно до законодавства України та нормативно-правових актів Національного банку України. Внаслідок реєстрації і ліцензування банки набувають відповідного правового статусу і отримують можливість бути легальними учасниками правовідносин у сфері банківської діяльності. Порядок реєстрації комерційних банків встановлено Положенням про порядок створення і державної реєстрації банків, відкриття їх філій, представництв, відділень, затвердженим постановою Правління Національного банку України від 31.08.2001 № 375. Порядок і умови ліцензування банківської діяльності визначаються у Положенні про порядок видачі банкам банківських ліцензій, письмових дозволів та ліцензій на виконання окремих операцій, яке затверджене постановою Правління Національного банку України від 17.07.2001 № 275, а також Положенням про порядок видачі ліцензії на здійснення окремих банківських операцій небанківським установам, яке затверджене постановою Правління Національного банку України від 16.08.2001 № 344.

Третім етапом є нагляд за діяльністю банків. Відповідно до статті 1 Закону України "Про Національний банк України" банківський нагляд – система контролю та активних впорядкованих дій Національного

банку України, спрямованих на забезпечення дотримання банками та іншими кредитно-фінансовими установами у процесі їх діяльності законодавства України і встановлених нормативів з метою забезпечення стабільності банківської системи та захисту інтересів вкладників. Здійснення банківського нагляду регламентується законами України “Про Національний банк України”, “Про банки і банківську діяльність”, згаданими вище постановами Правління Національного банку України, а також Інструкцією про порядок регулювання та аналіз діяльності комерційних банків, затвердженою постановою Правління Національного банку України від 14.04.98 № 141, Положенням про планування та порядок проведення інспекційних перевірок, затвердженим постановою Правління Національного банку України від 17.07.2001 № 276 тощо.

І, нарешті, за результатами здійснення банківського нагляду, у випадку виявлення відхилень від закріплених у законодавстві або нормативно-правових актах НБУ правил, залежно від їх характеру і можливих наслідків, НБУ може застосовувати до банків чи інших кредитно-фінансових установ заходи впливу адміністративного чи фінансового характеру (статті 73 і 74 Закону України “Про банки і банківську діяльність”) або надавати рекомендації щодо діяльності банків.

Адміністративне регулювання здійснюється в правовій формі, тобто шляхом видання нормативно-правових та індивідуально-правових актів.

На відміну від адміністративного, індикативне регулювання передбачає використання комплексу змінних індикаторів фінансової сфери, що дають можливість Національному банку України за допомогою інструментів (засобів та методів) грошово-кредитної політики здійснювати регулювання грошового обігу та кредитування економіки з метою забезпечення стабільності грошової одиниці України як монетарної передумови для економічного зростання і підтримки високого рівня зайнятості населення.

Наведені у статті 66 Закону України “Про банки і банківську діяльність” складові індикативного регулювання можна згрупувати за двома ознаками. До першої групи необхідно віднести засоби впливу, що пов’язані із визначенням кількісних параметрів банківської діяльності, зокрема:

- 1) встановлення обов’язкових економічних нормативів;
- 2) визначення норм обов’язкових резервів для банків;
- 3) встановлення норм відрахувань до резервів на покриття ризиків від активних банківських операцій.

При здійсненні індикативного регулювання за допомогою таких засобів Національний банк України реалізує свої владні повноваження через інструменти, що мають суто економічний зміст, хоча і тут регулювання здійснюється у правовій формі, тобто шляхом видання правових актів. У цих випадках індикативне регулювання поєднується з адміністративним, оскільки, наприклад, встановлення кількісних значень обов'язкових економічних нормативів (індикативне регулювання) є водночас вимогою до діяльності банків (адміністративне регулювання).

Інша група включає до себе форми регулювання, що передбачають використання засобів впливу непрямого характеру. До них, зокрема, можна віднести:

- 1) визначення процентної політики;
- 2) рефінансування банків;
- 3) кореспондентські відносини;
- 4) управління золотовалютними резервами, включаючи валютні інтервенції;
- 5) операції з цінними паперами на відкритому ринку;
- 6) імпорт та експорт капіталу.

Непрямий характер впливу проявляється в тому, що він здійснюється опосередковано, через відносини, в яких НБУ є не органом державного управління, а юридично рівноправним суб'єктом. Діяльність НБУ як банку, що здійснюється в зазначених формах, багато в чому визначає ситуацію на фінансовому ринку в державі, а через це впливає й на поведінку інших його учасників. Наприклад, здійснюючи валютні інтервенції, НБУ впливає на курс національної валюти, збалансовує попит і пропозицію на іноземну валюту і тим самим запобігає спекулятивним проявам з боку комерційних банків, що і є однією із цілей регулювання банківської діяльності в цьому випадку.

Банківський нагляд – це система контролю та активних впорядкованих дій Національного банку України, спрямованих на забезпечення дотримання банками та іншими кредитно-фінансовими установами у процесі їх діяльності законодавства України і встановлених нормативів з метою забезпечення стабільності банківської системи та захисту інтересів вкладників.

Ознаки банківського нагляду

1. Перш за все слід звернути увагу на те, що банківський нагляд є системою. Це означає, що банківський нагляд містить у собі декілька елементів, які знаходяться між собою у певному зв'язку. Складовими банківського нагляду є власне контроль, що полягає у дослідженні або спостереженні за станом дотримання законності

в діяльності банків та інших кредитно-фінансових установ, а також активні дії НБУ щодо застосування за результатами контролю відповідних заходів впливу.

Ознака системності банківського нагляду також показує, що наглядова діяльність здійснюється не хаотично, від випадку до випадку, а є впорядкованою та спланованою. Так, наприклад, відповідно до статті 71 Закону України “Про банки і банківську діяльність” перевірки банків здійснюються відповідно до плану, затвердженого Національним банком України.

2. Банківський нагляд спрямований на забезпечення дотримання банками та іншими кредитно-фінансовими установами в процесі їх діяльності законодавства України і встановлених нормативів. При цьому ця спрямованість не є самоціллю, вона передбачає досягнення певної мети, а саме: забезпечення стабільності банківської системи та захисту інтересів вкладників.

Банківський нагляд спрямований на забезпечення стабільності розвитку банківської системи. Стабільність банківської системи можна визначити як стан, при якому елементи цієї системи (банки та інші кредитно-фінансові установи) є надійними у фінансовому відношенні, кваліфіковано управляються і не загрожують інтересам вкладників. Всі складові стабільності банківської системи тісно пов’язані між собою і для їх оцінки необхідно встановити, з яким ступенем ризику працює кожен банк, які ресурси є у наявності для управління даним ризиком, чи є достатнім обсяг ресурсів для того, щоб збалансувати ризику.

Серед ризиків, які існують у банківській діяльності, можна виділити такі.

Кредитний ризик – ризик того, що контрагент банку може не повернути кредитні кошти у встановлений термін. Частіше за все цей ризик асоціюється з видачею кредитів, але він може виникати в кожному випадку, коли протилежна сторона бере на себе зобов’язання здійснити платіж або погасити зобов’язання перед банком, наприклад, при операціях з іноземною валютою або цінними паперами.

Ризик ліквідності – ризик пов’язаний з тим, що банк сам може опинитися в такій ситуації, що не зможе виконати взяті на себе зобов’язання з настанням терміну їх погашення.

Ринковий ризик – ризик втрат, пов’язаний зі змінами ціни фінансових інструментів, що належать банку. Такі інструменти включають облігації, акції, іноземну валюту і пов’язані з нею фінансові деривативи (ф’ючерсні, опціонні контракти тощо).

Операційний ризик – ризик, пов’язаний зі збоєм у банківських процедурах або системах контролю як через зовнішні чинники, так і внаслідок помилки або шахрайства всередині організації.

Ризик управління – ризик, пов’язаний з тим, що особи, уповноважені здійснювати управління банком, можуть не відповідати займаній посаді або можуть бути нечесними.

НЕОБХІДНІСТЬ БАНКІВСЬКОГО РЕГУЛЮВАННЯ І НАГЛЯДУ З БОКУ НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ

Метою та завданням банківського регулювання та нагляду є:

- захист інтересів вкладників, що розміщують свої кошти в банках, від неефективного управління банками і від шахрайства. Інтереси вкладників потребують захисту, тому що в усіх країнах рівень інформованості вкладників про фінансовий стан банків вельми недостатній, і вони не мають можливості самостійно оцінити, який ризик беруть на себе, розміщуючи свої кошти в тому чи іншому банку;
- створення конкурентного середовища в банківському секторі, завдяки якому знижуються процентні ставки за позичками, підвищуються процентні ставки за депозитами, розширюється спектр банківських послуг, запроваджуються новітні банківські технології тощо;
- забезпечення прозорості політики банківського сектора в цілому і кожного банку окремо. Підвищення відкритості базується на удосконаленні системи обліку і звітності в банках і наближенні їх до вимог, що випливають із досвіду міжнародної банківської практики;
- підтримування необхідного рівня стандартизації і професіоналізму в банківському секторі, забезпечення ефективної діяльності банків і запровадження технологічних нововведень в інтересах споживачів банківських послуг.

Згідно із Законом України “Про банки і банківську діяльність”, а також Законом України “Про Національний банк України” функцію банківського регулювання і нагляду покладено на Національний банк України.

Будь-яка банківська установа в тій чи іншій країні, як правило, перебуває під наглядом спеціалізованих установ або служб. За ступенем доступу до інформації про фінансовий стан банку їх можна ранжувати (рис. 1.1).

Нагляд за банками як суспільно-економічне явище є багаторівневою системою. Служби банківського нагляду мають принципову можливість узагальнювати й адекватно оцінювати інформацію, одержану з різноманітних джерел, і на її основі робити єдиний об’єктивний висновок про фінансовий стан банку (рис. 1.2).

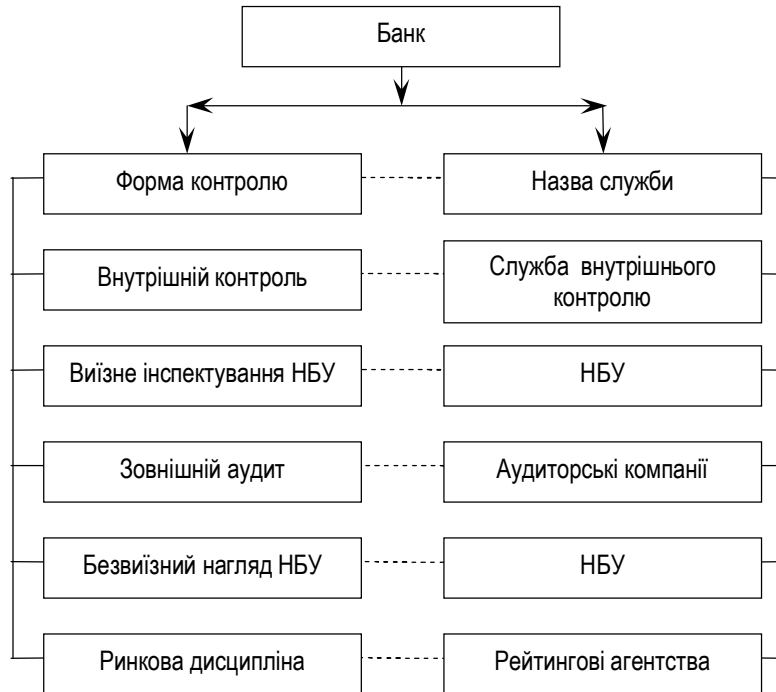

Рис. 1.1. Багаторівневність банківського нагляду

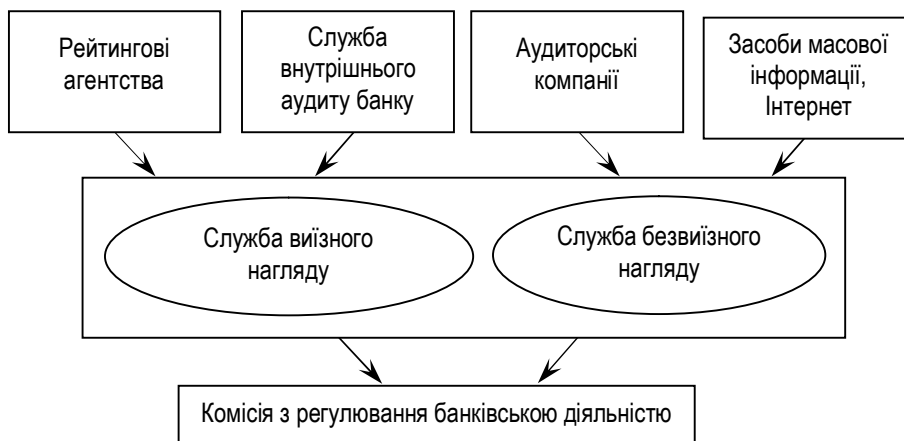

Рис. 1.2. Основні джерела інформації служби банківського нагляду

Узагальнюючи міжнародний та вітчизняний досвід формування структури служб банківського нагляду, аналізуючи основні тенденції, що намітилися в цій сфері, виділимо кілька, на наш погляд, ключових аспектів, які мали б знайти своє відображення в сучасній концепції організації роботи служби банківського нагляду. Серед них:

- багаторівневність системи нагляду за банками;
- вдосконалення системи нормативного регулювання;
- оптимізація кадрової структури банківського нагляду;
- посилення публічної прозорості фінансового стану банків та ширше застосування механізмів ринкової самодисципліни.

ОРГАНІЗАЦІЙНА СТРУКТУРА БАНКІВСЬКОГО НАГЛЯДУ

Національний банк України було засновано як центральний банк нової незалежної держави у травні 1991 року. У законодавчому порядку на нього були покладені повноваження нагляду за фінансовим оздоровленням комерційних банків. Для цього у травні 1992 року було запроваджено нову функцію та персонал банківського нагляду.

Перша структура банківського нагляду була представлена Головним управлінням по контролю за банківською діяльністю, в яке входило два управління: управління по контролю за дотриманням нормативів та управління інспектування. Ця структура проіснувала лише один рік, після чого було створене ще одне управління – реєстрації комерційних банків.

По закінченні ще одного року Головне управління було скасоване, а управління як самостійні знаходились під кураторством заступника.

У 1995 році Національним банком України прийнято рішення про створення профільних департаментів. Служба банківського нагляду в цій структурі була представлена департаментом банківського нагляду, до якого входили чотири управління: реєстрації та ліцензування комерційних банків, контролю за дотриманням економічних нормативів, інспектування банків, координації та організації банківського нагляду. З цього ж року було впроваджене ліцензування банківських операцій.

У 1995 році розпочалася розбудова інфраструктури банківського нагляду, яка мала забезпечити методологію, організаційні структури, нормативні акти та закони, підготовку кадрів та збір інформації, достатні для того, щоб забезпечити *ефективну та своєчасну систему нагляду*. Значною мірою ця інфраструктура залежала від запровадження нової системи бухгалтерського обліку для Національного банку України та комерційних банків, яка узгоджувалася б з міжнародними стандартами бухгалтерської звітності. Належне функціонування системи нагляду, розвиток довіри до цієї системи та зайняття нею належного місця в системі ринкових відносин потребували надання банками надійної та прозорої фінансової інформації. У 1996 році Національний банк України очолив роботу з реформування бухгалтерського обліку в банківській системі України, в результаті якої з 1 січня 1998 року банки надають звіти згідно з міжнародними стандартами бухгалтерської звітності. У 1996 році у складі Департаменту банківського нагляду створено управління по контролю за діяльністю банків.

У жовтні 1999 року Міжнародний валютний фонд зробив оцінку відповідності банківського нагляду, здійснюваного НБУ, принципам,

сформульованим Базельським комітетом. Згідно з нею банківський нагляд в Україні повністю відповідає трьом Базельським принципам – другому і третьому, які визначають засади реєстрації та ліцензування банків, та сьомому, який стосується оцінки кредитної діяльності банків. Банківський нагляд, здійснюваний Національним банком України, за оцінкою МВФ, відповідає також дванадцяти іншим критеріям, за якими ступінь впровадження оцінюється як “значний”.

У 1999 році знову відбулися структурні зміни в підрозділах банківського нагляду центрального апарату. Створено Департамент пруденційного нагляду, управління методології та координації банківського нагляду і співробітництва з фінансовими установами, відділ нагляду за міжнародною діяльністю банків.

Національний банк України здійснює банківський нагляд на індивідуальній та консолідованій основі і застосовує заходи впливу за порушення вимог законодавства щодо банківської діяльності.

У 2003 році знову відбулися зміни у структурі служби банківського нагляду НБУ.

З 1995 року, коли Україна приєдналася до Страсбурзької конвенції про пошук, арешт і конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, саме тоді Україна зобов’язалася ряд діянь розглядати як кримінальні й визначитися з тим, в якому порядку наше законодавство відбиватиме положення конвенції. На жаль, до 2000 року цю проблему розв’язано не було. 2001 року FATF на пленарному засіданні розглянув питання щодо України та дійшов висновку, що ситуація вимагає радикального поліпшення.

Включення України до “чорного списку” відбулося за кілька днів до американської трагедії 11 вересня 2002 року і є не випадковим. Групою розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням коштів (FATF) було вирішено застосувати до України економічні санкції у випадку, якщо до 15 грудня 2002 року Верховною Радою не буде прийнято відповідного закону “Про запобігання та протидію легалізації (відмивання) грошей, отриманих злочинним шляхом”. Закон було прийнято 23.12.2002 за № 25-111. Відповідно до зазначеного документа на Національний банк України було покладено функції контролю за організацією процедури фінансового моніторингу в банківському секторі. У зв’язку з цим у системі банківського нагляду було зроблено відповідні організаційні зміни і створено Департамент з питань запобігання використанню банківської системи для легалізації кримінальних доходів та фінансування тероризму (рис. 1.3).

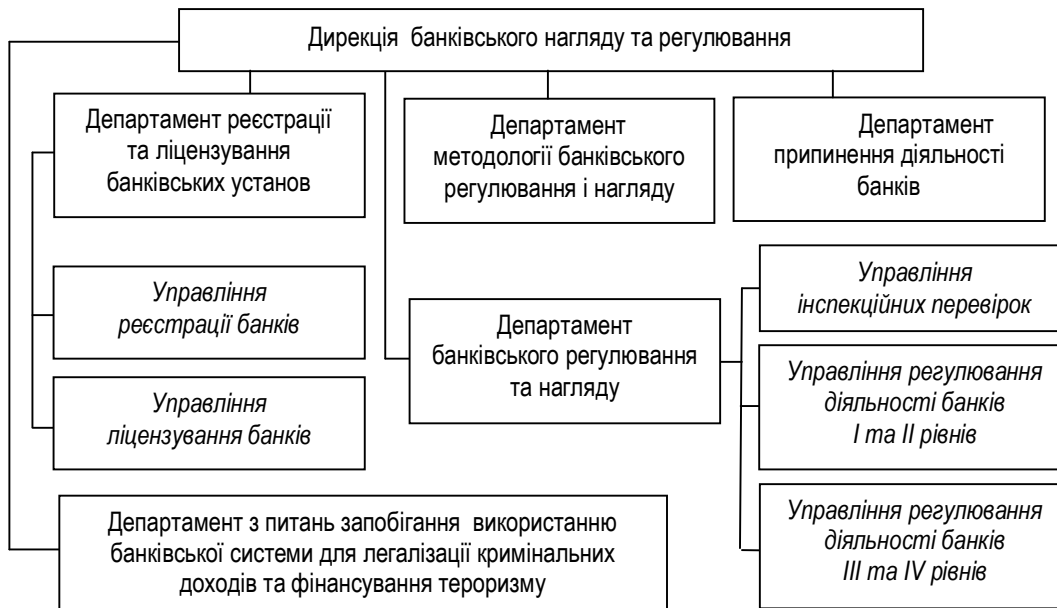

Рис. 1.3. Організаційна структура банківського нагляду НБУ

Система банківського нагляду скоординована за вертикаллю і функціонує як єдиний механізм у складі центрального апарату та територіальних управлінь Національного банку України. Вона має такі рівні (з правом прийняття відповідних рішень і дій у межах своєї компетенції при здійсненні контрольних функцій):

- відділ банківського нагляду територіального управління Національного банку України;
- комісія з питань нагляду і регулювання діяльності банків при територіальному управлінні Національного банку України;
- начальник територіального управління Національного банку України;
- відповідні департаменти банківського нагляду Національного банку України;
- заступник Голови Правління Національного банку України;
- комісія з питань нагляду і регулювання діяльності банків Національного банку України.

НОРМАТИВНІ ТА ЕКОНОМІЧНІ ОСНОВИ СУЧАСНОГО НАГЛЯДУ В УКРАЇНІ

Останнім часом Національним банком України активно удосконалювалася нормативна база, впроваджувалися міжнародні підходи та стандарти щодо нагляду та регулювання комерційних банків, але основа щодо організації залишається незмінною.

Слід зазначити, що наглядові та регулюючі функції Національний банк здійснює шляхом:

- вступного контролю, змістом якого є отримання банками і кредитними установами ліцензії на проведення банківських операцій;
- попереднього контролю, змістом якого є контроль за виконанням економічних нормативів, встановлення вимог до ведення справ банками чи іншими фінансово-кредитними установами з мінімальним ризиком, заборона або обмеження здійснення ними окремих видів діяльності, застосування санкцій згідно з діючим законодавством;
- поточного контролю, змістом якого є визначення методів перевірки банків і розробка заходів щодо поліпшення їх фінансового становища.

Вступний контроль

Нормативною базою для проведення вступного контролю є:

- глава 3 Закону України “Про банки і банківську діяльність”;
- Положення про порядок видачі банкам банківських ліцензій, письмових дозволів та ліцензій на виконання окремих операцій, затверджене постановою Правління Національного банку України від 17.07.2001 № 275;
- Положення про порядок створення і державної реєстрації банків, відкриття їх філій, представництв, відділень, затверджене постановою Правління Національного банку України від 31.08.2001 № 375;
- Правила реєстрації кореспондентських рахунків банків Національним банком України, затверджені постановою Правління Національного банку від 15.08.2001 № 343.

Вступний контроль здійснюється перед виконанням господарської операції, щоб запобігти нераціональним витратам і безгосподарності, незаконним діям і різним втратам.

У банківській системі вступний контроль запроваджується на етапі реєстрації та ліцензування банківської діяльності.

Вступний контроль починається з чіткого і вичерпного визначення вимог, необхідних для отримання установами банків ліцензій на проведення банківських операцій, а також порядку та терміну цієї процедури.

Вимоги вступного контролю стосуються:

- вступних умов щодо обсягу капіталу, джерел внесків до статутних фондів банків та складу їх учасників;
- кваліфікаційних та професійних якостей працівників вищої і середньої ланок управління банками;
- питання щодо іноземних акціонерів (учасників);

- відповідних технічних питань;
- умов, за яких Національний банк України відмовляє у наданні ліцензії на проведення банківських операцій;
- умов щодо виконання окремих банківських операцій.

Попередній контроль

Нормативною базою для проведення попереднього контролю є:

- стаття 73 Закону України “Про банки і банківську діяльність”;
- Методика розрахунку економічних нормативів регулювання діяльності банків в Україні, затверджена постановою Правління Національного банку України від 28.11.2001 № 489;
- Інструкція про порядок регулювання діяльності банків в Україні, затверджена постановою Правління Національного банку України від 28.08.2001 № 368;
- Положення про застосування Національним банком України заходів впливу за порушення банківського законодавства, затверджене постановою Правління Національного банку України від 28.08.2001 № 369;
- Інструкція про порядок складання та оприлюднення фінансової звітності банків України від 07.12.2004 № 598.

Попередній контроль запроваджується з метою захисту інтересів вкладників та кредиторів і забезпечення фінансової надійності банків відповідно до Закону України “Про банки і банківську діяльність” та Закону України “Про Національний банк України”. У рамках цього виду контролю Національний банк встановлює для всіх комерційних банків обов’язкові економічні нормативи.

Поточний контроль

Нормативною базою поточного контролю є:

- Положення про планування та порядок проведення інспекційних перевірок, затверджене постановою Правління НБУ від 17 липня 2001 р. № 276;
- Положення про застосування Національним банком України заходів впливу за порушення банківського законодавства, затверджене постановою Правління Національного банку України від 28.08.2001 № 369.

Поточний контроль здійснюється з метою визначення ризиків, притаманних банку, рівня безпеки і стабільності його операцій, достовірності звітності банку і дотримання банком законодавства України про банки і банківську діяльність, а також нормативно-правових актів Національного банку.

Стан банківської діяльності як об'єкта управління визначається:

- видами активних операцій (напрямки розміщення коштів банку) та їхньою структурою;
- видами пасивних операцій (джерел коштів банку) та їхньою структурою;
- підходами до управління капіталом та капіталізацією банку;
- ліквідністю банку та ліквідністю балансу банку;
- збалансованістю між витратами та доходами, та, як наслідок, – прибутковістю банку; рівнем адміністративно-господарського, фінансового та стратегічного управління (менеджменту).

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Банковский надзор и аудит: Учебное пособие / И.Д. Мамонова, З.Г. Ширинская, Р.Г. Ольхова и др. / Под ред. И.Д. Мамоновой. – М.: ИНФРА-М, 1995. – 112 с.
2. Контроль: інспектування, аудит, банківський нагляд: Монографія. – Суми: ВТД “Університетська книга”, 2006. – 432 с.
3. Любунь О.С., Раєвський К.С. Банківський нагляд: Підручник. – 2-ге вид., перероб. – К.: ЦНЛ, 2005. – 416 с.
4. Міщенко В.І., Яценюк А.П., Коваленко В.В., Коренева О.Г. Банківський нагляд: Навч. посіб. – К.: Знання, 2004. – 406 с.
5. Про автоматизовану інформаційну систему банківського нагляду “Досьє банків”: Положення, затверджене постановою Правління Національного банку України від 01.11.2000 № 430 // www.zakon.rada.gov.ua.
6. Положення про Генеральний департамент банківського нагляду НБУ, затверджене постановою Правління НБУ 07.08.2001 № 327 // www.zakon.rada.gov.ua.
7. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 07.12.2000 № 2121-III // www.zakon.rada.gov.ua.
8. Про господарські товариства: Закон України від 19.09.91 № 1576-XII // www.zakon.rada.gov.ua.
9. Про Національний банк України: Закон України від 20.05.99 № 679-XIV // www.zakon.rada.gov.ua.

КОНТРОЛЬНІ ПИТАННЯ

1. У чому полягає економічна сутність та зміст банківського нагляду?
2. Визначте основну мету і завдання банківського регулювання і нагляду.
3. Дайте характеристику систем організації банківського нагляду в країнах світу.
4. Які основні принципи організації банківського нагляду?
5. У чому полягає сутність індикативного та адміністративного регулювання банківської діяльності?

6. Що відносять до основних функцій комісії НБУ з питань нагляду та регулювання діяльності банків?
7. Які є форми проведення банківського нагляду?
8. Дайте характеристику методам проведення банківського нагляду.

НАВЧАЛЬНІ ЗАВДАННЯ

1. Зобразіть схематично побудову системи банківського нагляду за вертикальною та горизонтальною ознаками.
2. Визначте основні завдання, мету, функції та методи банківського нагляду та регулювання.
3. Складіть перелік загальних нормативних документів з організації банківського нагляду. Форма переліку така:

Нормативний документ	Номер	Ким і коли затверджений	Розділи	Короткий зміст основних положень

ТЕМАТИКА РЕФЕРАТИВ

1. Основні принципи ефективного банківського нагляду.
2. Особливості становлення служби банківського нагляду в Україні.
3. Сучасна структура служби банківського нагляду в Україні.
4. Світовий досвід побудови системи банківського нагляду.
5. Теоретичні аспекти організації банківського нагляду в сучасних умовах.
6. Банківський нагляд в ЄС: порівняльний аналіз.
7. Особливості банківського регулювання та нагляду в країнах з перехідною економікою.
8. Інструментарій державного регулювання діяльності комерційних банків.

1.2. БАЗЕЛЬСЬКІ ПРИНЦИПИ ОРГАНІЗАЦІЇ БАНКІВСЬКОГО НАГЛЯДУ І РЕГУЛЮВАННЯ

ПЛАН

1. Характеристика принципів Базеля I.
2. Характеристика загальних принципів банківського нагляду Базеля II.

ХАРАКТЕРИСТИКА ПРИНЦИПІВ БАЗЕЛЯ I

Після Другої світової війни ряд держав Центральної Європи прийняли рішення про необхідність контролю та координації діяльності комерційних банків на загальних принципах. Протягом останніх десятиріч система банківського нагляду поступово набувала міжнародного характеру, об'єктивно пов'язаного з інтернаціоналізацією банківської справи.

Комітет з банківського нагляду створено у 1974 році при Банку міжнародних розрахунків (Bank for International Settlements, BIS). Територіально Банк міжнародних розрахунків розташований у місті Базель, Швейцарія. Саме від назви міста комітет і отримав свою іншу назву – Базельський комітет; нині вона так широкоживана, що використовується на рівні з офіційною. Неофіційно його ще називають комітетом Кука – за ім'ям директора Банку Англії Пітера Кука – засновника ідеї організації міжнародного банківського нагляду.

До комітету з банківського нагляду спочатку входили представники всього 10 країн – Сполучених Штатів Америки, Канади, Японії, Об'єднаного Королівства Великої Британії та Північної Ірландії, Федеративної Республіки Німеччини, Франції, Італії, Нідерландів, Бельгії та Швейцарії. Згодом до них приєдналися Люксембург, Швеція та Іспанія. Як бачимо, всі ці країни були і залишаються промислово розвинутими, а тому раніше від інших відчули на собі вплив світової глобалізації.

Першим вагомим кроком на шляху до міжнародної гармонізації банківського регулювання стало прийняте у 1988 році Міжнародне наближення розрахунку капіталу та стандартів капіталу (International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards), відоме також як Угода про капітал (Capital Accord), або просто Базельська угода (Basle Accord). Пізніше цей документ отримав ще одну назву – Базель I.

Базель I у редакції 1988 року містив три основні постулати:

- капітал банку складається з основного та додаткового;
- банки повинні утримувати капітал для покриття кредитного ризику. Кредитний ризик оцінювався за допомогою вагових коефіцієнтів ризику;

- у будь-який момент часу співвідношення між капіталом банку та його активами, взятими з урахуванням коефіцієнта кредитного ризику, не повинно бути меншим 8 %.

Прийняття Угоди про капітал стало переломним етапом для розвитку банківського нагляду у світі. З її появою органи банківського регулювання отримали перший стандарт міжнародного рівня, на який можна було рівнятися. Слід зазначити, що Угода про капітал із самого початку була спрямована на так звані “міжнародно активні банки” і була обов’язковою лише для країн – членів Базельського комітету. Однак відносна простота й доступність її методик і підходів спричинилися до того, що до 2004 року Базель I тією чи іншою мірою було запроваджено майже у 130 країнах світу, в тому числі в Україні, причому щодо всіх банків – об’єктів нагляду незалежно від їх “міжнародної активності”.

У комітеті країни представлені центральними банками або іншими органами, які відповідно до національного законодавства несуть офіційну відповідальність за нагляд. Комітет із питань банківського нагляду підзвітний Комітету керуючих центральними банками, який щомісяця проводить засідання у банку міжнародних розрахунків у м. Базелі. Тут же на постійній основі діє секретаріат комітету. У своїй діяльності він керується двома кардинальними принципами:

- жодна банківська система не повинна залишатися поза системою банківського нагляду;
- нагляд повинен бути надійним.

На початку своєї діяльності комітет концентрував зусилля на розробці методів удосконалення системи “раннього реагування” на проблеми, які виникають у роботі банків. Згодом центр уваги перемістився на міжнародне співробітництво, передусім, на усунення недоліків у національних системах нагляду, формування розуміння наглядовими органами в усіх країнах світу важливості банківського нагляду і якості. Поставлені завдання вирішувалися шляхом одночасного застосування трьох основних методів:

- обмін інформацією щодо національних заходів нагляду;
- вдосконалення техніки ефективного нагляду за міжнародними банківськими операціями;
- розробка мінімальних стандартів достатності власного капіталу банку.

З урахуванням викладеного Базельський комітет сформулював 25 принципів ефективного нагляду за банківською діяльністю. До них належать:

- попередні умови ефективного банківського нагляду (принцип 1);
- ліцензування і структура нагляду (принципи 2-5);

- пруденційні правила і вимоги (принципи 6-15);
- методи поточного банківського нагляду (принципи 16-20);
- вимоги, що ставляться до інформації (принцип 21);
- офіційні повноваження наглядових органів (принцип 22);
- транскордонні банківські операції (принципи 23-25).

ХАРАКТЕРИСТИКА ЗАГАЛЬНИХ ПРИНЦИПІВ БАНКІВСЬКОГО НАГЛЯДУ БАЗЕЛЯ II

Головною метою упровадження нової Базельської угоди II є: створення рівних конкурентних умов для операцій кредитних інститутів на міжнародних ринках; забезпечення повної відповідності обсягу власного капіталу банків усієї сукупності ризиків, які супроводжують їхню діяльність; універсалізація можливості застосування коефіцієнта Кука. Новий коефіцієнт на консолідованій основі застосовуватиметься одночасно до холдингових фінансових груп із домінуючим банківським напрямом діяльності і до великих транснаціональних банків. Його принципи у ширшому розумінні зможуть бути застосовані до усіх банківських установ, незалежно від їхніх розмірів, ступеня диверсифікації діяльності чи країни походження; здійснення зовнішнього і внутрішнього контролю за ризиками, а також можливість використання кількісних та якісних нормативів управління ними; створення ефективного механізму пруденційного нагляду за банками у подальшому.

Дослідники виділяють три рівні впливу Базеля II на економіку: внутрішньобанківський, галузевий та макроекономічний (рис. 1.4).

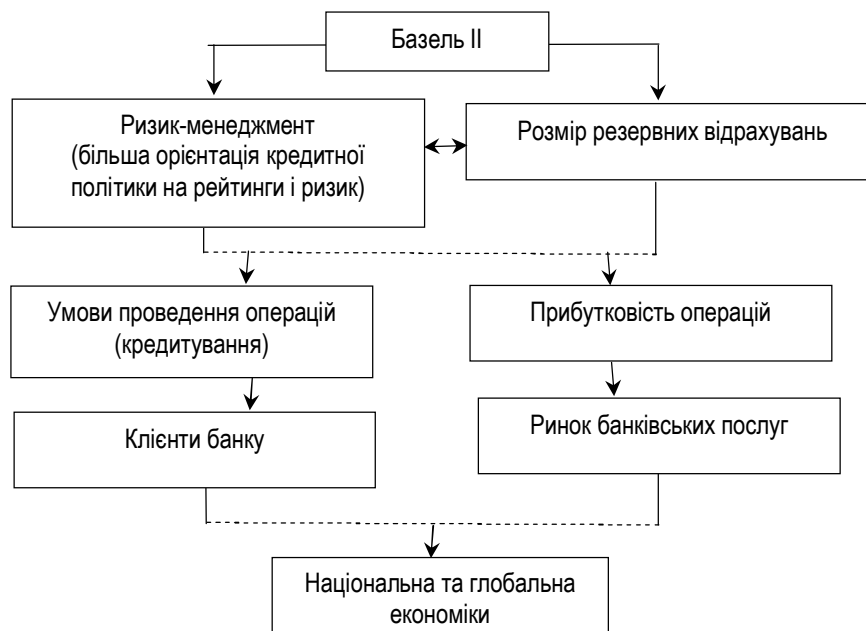

Рис. 1.4. Рівні впливу Базеля II

Перший рівень впливу охоплює внутрішньобанківські чинники. Насамперед, тут очікуються зміни в системі ризик-менеджменту, викликані переорієнтацією кредитної політики банків залежно від ризиків позичальників. Зазначеному процесу додатково сприятиме зміна резервних відрахувань, що, з одного боку, позначиться на умовах операцій для клієнтів банків, а з іншого – на прибутковості операцій для банку.

Другий рівень впливу стосується банківської галузі, зокрема, клієнтів банку безпосередньо та конкуренції в певних сегментах ринку фінансових послуг. Нові кредитні умови надають перевагу позичальникам із високим рейтингом та ускладнюють доступ до кредитних ресурсів другорядним позичальникам. Оскільки конкуренція в боротьбі за позичальників із високим рейтингом посилиться, це може також спричинити зменшення прибутковості операцій з ними. Зміна прибутковості окремих операцій спонукає банки оптимізувати структуру їх активів, що призведе до змін сфери діяльності певних банків та, можливо, підсилить тенденцію до консолідації в галузі.

Зазначені фактори впливу другого рівня загалом позитивно позначатимуться на економіці країни. Проте наявність ефекту циклічності, який посилює економічні кризи, може свідчити і про можливі негативні наслідки запровадження Базеля II (*третій рівень впливу*). Масштаб макроекономічних змін у кожній конкретній країні залежатиме від регулятивної політики держави в її прагненні втілити в життя стандарти Базеля II. Розглянемо детальніше згадані вище рівні впливу (рис. 1.5).

<p>Компонент 1. Мінімальні вимоги до капіталу</p> <ul style="list-style-type: none"> – більш чутливі до ризиків підходи; – банки можуть обирати власний підхід (органи нагляду затверджують його); – більше визнання зниження кредитних ризиків; – нові вимоги до капіталу під операційний ризик 	<p>Компонент 2. Наглядний процес щодо капіталу</p> <ul style="list-style-type: none"> – оцінка ризиків – відповідальність банків; – органи нагляду перевіряють розрахунки і стратегію банків; – банки повинні мати більше капіталу, ніж мінімальний; – органи нагляду можуть вимагати додаткового нарахування капіталу 	<p>Компонент 3. Ринкова дисципліна</p> <ul style="list-style-type: none"> – вимоги до розкриття інформації; – банки розкривають інформацію і методологію; – банки, що використовують більш прогресивні методи, повинні розкрити більше інформації
---	---	---

Рис. 1.5. Компоненти Базеля II

Перший компонент – для розрахунку мінімальних вимог до капіталу (рис. 1.6).

Основні відмінності

Банки можуть самостійно обирати між трьома способами розрахунку свого кредитного ризику:

- 1) стандартизований підхід (SA);
- 2) фундаментальний підхід на підставі внутрішніх рейтингів (F-IRB);
- 3) удосконалений підхід на підставі внутрішніх рейтингів (A-IRB).

Банки повинні включати операційний ризик у загальний розрахунок ризику. Операційний ризик (OR) визначається як збитки, викликані недоліками і проблемами у внутрішніх системах банку, людського фактора або зовнішніми потрясіннями.

Рис. 1.6. Мінімальні вимоги до капіталу банку

Інтенсивність змін у системі ризик-менеджменту банку та розміру резервних відрахувань залежить від застосованого підходу. Як відомо, Базелем II запропоновано нові підходи до оцінки кредитного ризику, які поділяються на стандартизований, базовий і вдосконалений IRB-підходи (від англ. "Internal ratings-based approach" – підхід, що ґрунтується на внутрішніх рейтингах). Загальні резерви капіталу зменшуються із застосуванням банком досконалішого підходу.

Найпрогресивнішим вважається вдосконалений IRB-підхід (найменші відрахування), а найменш прогресивним – стандартизований підхід (найбільші відрахування). Базовий IRB-підхід за рівнем досконалості і розміром резервних відрахувань перебуває посередині. Розмір та напрям змін резервного капіталу залежатиме також від якості і виду активів банку. Отже, низький рівень ризиків призводитиме до зменшення загального розміру резервів і навпаки.

Другий компонент – наглядовий процес (рис. 1.7).

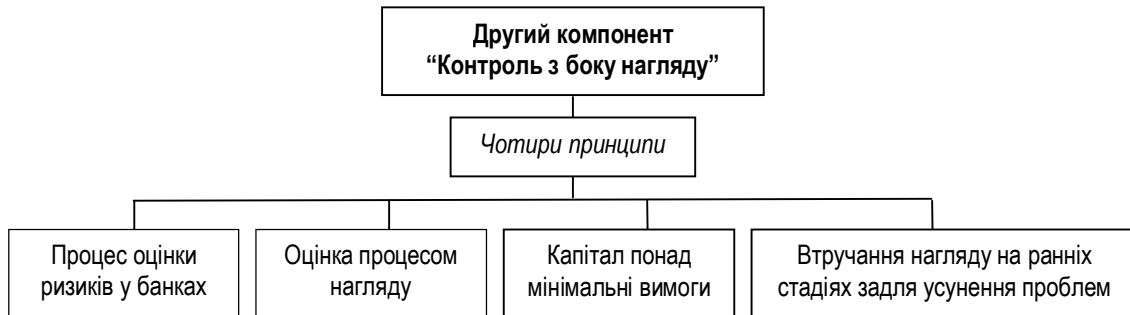

Рис. 1.7. Контроль з боку нагляду

Відповідно до Базеля II встановлено чотири принципи нагляду.

У Базелі II зроблений акцент на взаємодію банків і регулюючих органів, яка повинна здійснюватися не тільки в ході формальних перевірок, але і у формі діалогу. Третя частина Базеля II включає чотири принципи.

Перший принцип встановлює, що банк повинен мати у своєму розпорядженні процедуру оцінки достатності капіталу щодо загального рівня ризиків, а також повинен розробити стратегію підтримки капіталу на достатньому рівні. Причому тут мається на увазі ширший набір ризиків, ніж в частині другій Угоди: ризики географічної і галузевої концентрації кредитів, ризики процентної ставки, ризики недостатньої ліквідності, стратегічні ризики і ризики, пов'язані з репутацією. Зовнішні чинники щодо банку (наприклад, ділові цикли) також повинні враховуватися. Конкретні методики, які застосовуються для реалізації цього принципу, залежать від розміру банку і складності його операцій.

Згідно з *другим принципом* регулюючий орган повинен переконатися в адекватності оцінки банком достатності капіталу, а також в адекватності прийнятої стратегії щодо підтримки капіталу на необхідному рівні. Необхідно перевірити здатність банку забезпечувати виконання пруденціальних вимог. При цьому з'ясовується, чи дійсно враховані всі істотні ризики, чи відповідає структура капіталу умовам,

що склалися в економіці, чи відстежує керівництво банку показники забезпеченості власним капіталом тощо.

Третій принцип: органи нагляду повинні чекати, що банки підтримуватимуть рівень власного капіталу вище мінімально необхідного. Регулюючий орган може встановити особливі вищі норми забезпеченості капіталом для всієї банківської системи або окремих категорій банків залежно від ризиків, властивих їх діяльності.

Четвертий принцип полягає в тому, що органи нагляду повинні завчасно вживати заходи, необхідні для запобігання ситуації недостатньої забезпеченості банку капіталом. У науковій літературі зустрічаються пропозиції визначити додаткове порогове значення для коефіцієнта достатності власних коштів, нижче за яке банк стає об'єктом пильнішої уваги для регулюючих органів; проводяться ретельніші перевірки тощо.

Другим компонентом також передбачені офіційні інструкції в галузі міжнародної координації між органами нагляду “країна походження – країна перебування”. Відповідно до Базеля II регулюючий орган країни походження відповідає за здійснення нагляду за банківською групою на консолідованій основі і керує координацією з органами нагляду країни перебування. На практиці це викликало турботу країни перебування, в банківській системі якої високу питому вагу займають дочірні підприємства іноземних банків. Ця проблема особливо гостро постала в Центрально-Східній Європі, де, за винятком Словенії, контрольні пакети акцій у банках належать іноземним інвесторам.

Третій компонент – розкриття ринкової інформації (рис. 1.8).

Рис. 1.8. Ринкова дисципліна

Містить у собі чіткий перелік інформації, яка обов’язкова для оголошення. Банки повинні публікувати чітку кількісну і якісну інформацію про ризики, капітал, принципи і процедури управління ризиком.

До основних сфер розкриття інформації належать:

- вимоги до капіталу банку за основними критеріями ризику;
- субкомпоненти зважених за ризиком активів;
- політика банку стосовно управління ризиками кредитного, процентного, ринкового, операційного та торгового портфелів;
- структура кредитного портфеля;
- кредитний ризик, покритий заставними зобов'язаннями;
- сумнівні та прострочені кредити;
- інформація щодо оцінки забезпечення;
- нереалізовані збитки та дохід з інвестиційного портфеля;
- результати стретестинга торгового портфеля;
- опис систем внутрішніх рейтингів і процедур за кожним портфелем (додатково вимагається до банків, що використовують IRB).

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Жидко К. Нові вимоги Базельського комітету до визначення капіталу, адекватного ризикам // Вісник Національного банку України (укр.). – 2005. – № 11. – С. 63-65.
2. Ковалев А.П. Оценка кредитных рисков в Базельском соглашении II // Банковская практика за рубежом (рус.). – 2006. – № 3. – С. 62-68.
3. Кротюк В.Л., Міщенко В. Еволюція підходів до оцінки капіталу в Базельських угодах // Банківська справа (укр.). – 2005. – № 4. – С. 3-10.
4. Максутов Ю.Г. Перспективы применения Базеля II в Российской Федерации // Банковское дело (рус.). – 2005. – № 12. – С. 25-30.
5. Малыхин Д.В., Полтавцев А.Б. Базель II и повышение роли внутреннего аудита в банках // Банковское дело (рус.). – 2005. – № 10. – С. 34-38.
6. Мельничук М. Проблеми впровадження рекомендацій Базельського комітету щодо управління ризиками в банках України // Банківська справа. – 2005. – № 5. – С. 78-82.
7. Осипенко Т.В. Внедрение Базеля II как фактор формирования общего экономического европейского пространства // Банковское дело (рус.). – 2006. – № 6. – С. 16-19.
8. Пирошка М., Нагъ П. Базель II для управляющих банками: основные характеристики и последствия внедрения для Центральной и Восточной Европы // Банковское дело (рус.). – 2006. – № 3-4. – С. 8-17, 6-12.
9. Amendment to the Capital Accord to incorporate market risks. Basel Committee on Banking Supervision. – Basel. – Up dated November 2005 // www.bis.org.
10. An Explanatory Note on the Basel II IRB Risk Weight Functions. Basel Committee on Banking Supervision. – Basel. – July. – 2005 // www.bis.org.
11. International Accounting Standard 39 “Financial Instruments: Recognition and Measurement”. International Accounting Standards Board, London, 2005 // www.iasb.org.
12. International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards. Basel Committee on Banking Supervision. – Basel. – June 1988 // www.bis.org.

КОНТРОЛЬНІ ПИТАННЯ

1. Функції і завдання Базельського комітету з питань банківського нагляду.
2. Повноваження Базельського комітету в сфері банківського нагляду.
3. Загальна характеристика Базеля I.
4. Поняття регулятивного капіталу та зважених за ризиком активів.
5. Розрахунок капіталу під кредитний ризик.
6. Підходи до оцінки кредитного ризику згідно з Базелем II.
7. Розрахунок капіталу під ринковий ризик.
8. Визначення процентного ризику торговельної книги.
9. Визначення валютного ризику.
10. Оцінка операційного ризику.
11. Що таке Базель II і чому виникла потреба у його створенні?
12. Принципові відмінності Базеля II від попередніх редакцій угоди про капітал.

НАВЧАЛЬНІ ЗАВДАННЯ

1. Схематично зобразіть складові регулятивного капіталу банку згідно з Базелем II. Визначте з основними відмінностями в розрахунку регулятивного капіталу за Базелем I та II.
2. Методично визначте послідовність застосування стандартизованого підходу та підходу внутрішніх рейтингів.

ТЕМАТИКА РЕФЕРАТІВ

1. Принципи та напрями діяльності Базельського комітету з питань банківського нагляду.
2. Еволюція підходів до оцінки капіталу в Базельських угодах.
3. Нові вимоги Базельського комітету до визначення капіталу, адекватного ризикам.
4. Проблеми впровадження нових рекомендацій Базельського комітету щодо управління ризиками в банках України.
5. Проблеми імплементації міжнародного наближення оцінки капіталу і стандартів капіталу.
6. Базель II: розрахунок мінімально необхідної величини капіталу згідно з Першим компонентом.
7. Ризики банківської системи України в умовах приєднання до Світової організації торгівлі і дотримання вимог угоди Базеля II.

ТЕМА 2. БАНКІВСЬКЕ РЕГУЛЮВАННЯ І БАНКІВСЬКИЙ НАГЛЯД В УКРАЇНІ

2.1. ОРГАНІЗАЦІЯ ПРОЦЕСУ РЕЄСТРАЦІЇ БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВ, ЇХ ФІЛІЙ, ПРЕДСТАВНИЦТВ І ВІДДІЛЕНЬ

ПЛАН

1. Процедура реєстрації банківських установ.
2. Надання дозволу на придбання або збільшення істотної участі в банку.
3. Вступний контроль при відкритті філій банку.
4. Вступний контроль при відкритті представництв банків.
5. Вступний контроль при відкритті відділень банків.
6. Особливості реєстрації банків з іноземним капіталом.

ПРОЦЕДУРА РЕЄСТРАЦІЇ БАНКІВСЬКОЇ УСТАНОВИ

Реєстрація банків і ліцензування банківської діяльності передбачає проведення Національним банком України вступного контролю.

Суб'єктами проведення вступного контролю є:

- територіальні управління Національного банку України;
- Департамент реєстрації і ліцензування Національного банку України (Управління реєстрації).

Документи, що надаються для реєстрації банківської установи:

1. Заява про реєстрацію банку за підписом уповноваженої особи.
2. Установчий договір, підписаний засновниками банку та засвідчений відбитком їх печатки. Підписи фізичних осіб – засновників – засвідчуються в нотаріальному порядку. При реєстрації державного або кооперативного банків установчий договір не подається.
3. Статут банку, затверджений установчими зборами і підписаний головою правління банку.
4. Протокол установчих зборів, підписаний головою та секретарем зборів, у якому зазначається місце та дата проведення зборів, їх правомочність, порядок денний, порядок голосування.
5. Бізнес-план, що визначає:
 - види діяльності, що планує здійснювати банк, їх економічну доцільність на поточний рік та стратегію на наступні три роки;
 - мету створення банку;
 - коло клієнтів, яких банк має намір залучити з метою обслуговування;
 - розрахунок прибутковості всієї діяльності банку та кожного виду діяльності окремо на кінець перших трьох фінансових років;

- прогнозний розрахунковий баланс і розрахунок звіту про фінансові результати банку на кінець кожного фінансового року;
 - економічне обґрунтування прогнозних показників розрахункового балансу і розрахунку звіту про фінансові результати;
 - опис та відомості про управлінську та організаційну структуру банку.
6. Відомості про склад спостережної ради, правління, ревізійної комісії.
 7. Документи, що надають можливість зробити висновки про бездоганну репутацію голови, його заступників та членів спостережної ради банку.
 8. Копія звіту про наслідки підписки на акції.
 9. Угода про передавання приміщення у власність для розміщення банку або договір оренди приміщення на строк не менше ніж п'ять років.
 10. Копії платіжних документів про здійснення юридичними та фізичними особами – учасниками банку сплати внесків до статутного капіталу.
 11. Висновок аудиторської фірми, що складений за підсумками проведеної станом на конкретну дату перевірки фінансової звітності юридичних осіб – учасників банку, незалежно від їх організаційно-правової форми та форми власності.
 12. Фізичні особи – учасники банку, які вносять кошти до статутного капіталу банку в розмірі, що дорівнює чи перевищує 80 тис. грн. (або в іноземній вільноконвертованій валюті, еквівалент якої дорівнює чи перевищує 80 тис. грн., – для фізичних осіб – іноземців), для підтвердження наявності доходів у достатньому розмірі для внесення до статутного капіталу банку та джерел походження цих коштів подають довідки Державної податкової адміністрації України про доходи за останній звітний період (рік) (або довідку компетентного органу країни проживання іноземця про його доходи за останній звітний період (рік), або довідку банку, в якому відкрито рахунок, про наявність коштів на рахунку фізичної особи – іноземця на дату їх перерахування).
 13. Нотаріально засвідчені установчі документи учасників банку та копію свідоцтва про державну реєстрацію.
 14. Копія державної комісії з цінних паперів і фондового ринку на здійснення діяльності зберігача або торговця цінними паперами акціонерів, учасників банку.
 15. Копія рішення Антимонопольного комітету України про надання згоди на створення відповідного банку.

16. Документи, що підтверджують ділову репутацію юридичних осіб – учасників банку (крім місцевого кооперативного банку), які мають істотну участь.
17. Копії установчих документів власників істотної участі в юридичній особі – учаснику, який матиме істотну участь у банку, засвідчені в нотаріальному порядку, висновки аудиторської фірми про його фінансовий стан, бухгалтерська і фінансова звітність за останні чотири звітні періоди.
18. Анкета, заповнена фізичною особою, яка має істотну участь в юридичній особі – учаснику, який має істотну участь у банку.
19. Копія платіжного документа про внесення плати за державну реєстрацію банку.

НАДАННЯ ДОЗВОЛУ НА ПРИДБАННЯ АБО ЗБІЛЬШЕННЯ ІСТОТНОЇ УЧАСТІ В БАНКУ

Відповідно до статті 34 Закону України “Про банки і банківську діяльність” юридична чи фізична особа, яка має намір придбати істотну участь у банку або збільшити її таким чином, що така особа прямо чи опосередковано володітиме або контролюватиме 10, 25, 50 та 75 % статутного капіталу банку чи права голосу придбаних акцій (паїв, часток) в органах управління банку, зобов’язана отримати письмовий дозвіл Національного банку.

Юридична особа – резидент України для отримання дозволу на придбання або збільшення істотної участі в банку подає такі документи:

- заяву на придбання або збільшення істотної участі в банку, оформлену на бланку юридичної особи;
- анкету за підписом керівника, засвідчену відбитком печатки юридичної особи;
- копію свідоцтва про державну реєстрацію, засвідчену нотаріально;
- копії установчих документів, засвідчені нотаріально;
- копію ліцензії Державної комісії з цінних паперів і фондового ринку на здійснення діяльності зберігача або торговця цінними паперами (якщо вони здійснюють таку діяльність);
- рішення уповноваженого органу юридичної особи про придбання або збільшення істотної участі в банку за підписом уповноважених осіб;
- фінансову звітність за останні чотири звітні періоди (квартали), а також станом на 1 число місяця, в якому вносяться кошти до статутного капіталу банку;

- висновок аудиторської фірми (аудитора) щодо фінансового стану та про можливість здійснення заявленого внеску до статутного капіталу банку за рахунок власних коштів (власного капіталу);
- повідомлення юридичної особи про відсутність заборгованості за зобов'язаннями перед бюджетами всіх рівнів;
- довідки банків, що обслуговують рахунки, з яких здійснюватиметься оплата акцій (паїв, часток), про наявність коштів на цих рахунках, періодичність проведення операцій за ними;
- довідки банків, що надали кредити, про стан виконання зобов'язань щодо їх повернення (ця вимога не поширюється на банки);
- висновок Антимонопольного комітету України у випадках, передбачених чинним законодавством України;
- анкету, заповнену членами спостережної ради, правління юридичної особи-заявника;
- анкету, заповнену фізичними особами, які мають істотну участь в юридичній особі-заявнику;
- копії установчих документів власників істотної участі в юридичній особі-учаснику, яка матиме істотну участь у банку, засвідчені в нотаріальному порядку, їх фінансову звітність за останні чотири звітні періоди (квартали) та висновки аудиторських фірм (аудиторів) про підтвердження їх звітності за останній звітний період (квартал).

Юридична особа – нерезидент України для отримання дозволу на придбання або збільшення істотної участі в банку додатково до документів надає:

- нотаріально засвідчену за місцем видачі копію рішення уповноваженого органу управління юридичної особи-нерезидента про участь у банку в Україні;
- довідку податкових органів країни реєстрації юридичної особи – нерезидента про належне виконання ним своїх обов'язків як платника податку, якщо законодавством країни його походження передбачено надання такої довідки;
- письмову згоду на участь іноземного інвестора в банку в Україні, видану державним або іншим уповноваженим контрольним органом країни, в якій зареєстровано головний офіс іноземного інвестора, якщо законодавство цієї країни вимагає отримання зазначеного дозволу, або письмове заповнення іноземного інвестора про відсутність вимоги в законодавстві країни його походження щодо попередньої згоди на здійснення інвестиції за кордон;
- повідомлення центрального банку іноземної держави або уповноваженого органу про здійснення достатнього контролю за діяльністю

банку (якщо особа, яка має придбати або збільшити істотну участь у банку – іноземний банк) і згоду на придбання або збільшення істотної участі в банку на території України, якщо законодавство країни його походження вимагає отримання зазначеної згоди;

- нотаріально засвідчений за місцем видачі легалізований витяг з торгового (банківського) реєстру або інший офіційний документ, що підтверджує реєстрацію іноземного учасника в країні, в якій зареєстровано головний офіс іноземного інвестора;
- нотаріально засвідчену за місцем видачі копію висновку іноземної аудиторської організації про фінансовий стан іноземного інвестора на кінець останнього повного календарного року та про можливість здійснення заявленого внеску до статутного капіталу банку за рахунок власних коштів (власного капіталу). Якщо визначений висновок надається іноземною аудиторською організацією, яка не входить до переліку іноземних аудиторських організацій, визнаних Національним банком України, то такий висновок має бути підтверджений українською аудиторською організацією.

Фізична особа – громадянин України – для отримання дозволу на придбання або збільшення істотної участі в банку подає такі документи:

- заяву фізичної особи на придбання або збільшення істотної участі в банку;
- анкету. Підпис особи, яка підписала анкету, засвідчується нотаріально;
- довідку Державної податкової адміністрації України про доходи за останній звітний період (рік);
- довідки банків, в яких одержано кредити, про стан виконання зобов'язань щодо їх повернення.

Фізична особа – іноземець – для отримання дозволу на придбання або збільшення істотної участі в банку має подати:

- заяву фізичної особи на придбання або збільшення істотної участі в банку;
- анкету. Підпис особи, яка підписала анкету, засвідчується нотаріально;
- письмову згоду на участь іноземного інвестора в банку в Україні, видану державним або іншим уповноваженим контрольним органом країни його перебування, якщо законодавство цієї країни вимагає отримання зазначеного дозволу, або письмове заповнення іноземного інвестора про відсутність вимог законодавства країни його перебування щодо попередньої згоди на здійснення інвестиції за кордон;

- довідку органів податкової служби країни місцезнаходження фізичної особи – іноземця про належне виконання ним своїх обов'язків як платника податків, якщо законодавством країни його перебування передбачено надання такої довідки;
- довідку банку, в якому відкрито рахунок, про наявність на його рахунку коштів і репутацію власника рахунку;
- довідки банків, в яких одержано кредити, про стан виконання зобов'язань щодо повернення кредитів.

ВСТУПНИЙ КОНТРОЛЬ ПРИ ВІДКРИТТІ ФІЛІЙ БАНКУ

Банки можуть відкривати філії на території області за місцезнаходженням юридичної особи, якщо мінімальний розмір регулятивного капіталу банку становить не менше ніж 3 млн. євро (за офіційним курсом гривні до іноземних валют, установленим Національним банком на дату прийняття рішення про відкриття філії), та на території всієї України, якщо мінімальний розмір регулятивного капіталу становить не менше ніж 5 млн. євро (за офіційним курсом гривні до іноземних валют, установленим Національним банком на дату прийняття рішення про відкриття філії) при дотриманні таких умов:

- а) строк роботи банку не менше одного року з часу отримання банківської ліцензії;
- б) стан формування резервів банку відповідає вимогам чинних законодавчих актів України, в тому числі нормативно-правових актів Національного банку, статуту банку та відповідних внутрішньобанківських положень;
- в) відрахування до Фонду гарантування вкладів фізичних осіб здійснюється відповідно до вимог чинних законодавчих актів України та нормативно-правових актів Національного банку;
- г) дотримання банком економічних нормативів і нормативу обов'язкового резервування протягом шести місяців, що передують його зверненню до Національного банку про відкриття філії;
- г) наявність прибутку за даними річного звіту про фінансові результати, а також беззбиткова діяльність банку протягом шести місяців, що передують його зверненню до Національного банку;
- д) відсутність фактів застосування до банку заходів впливу (крім письмового застереження) протягом останніх шести місяців, що передують його зверненню до Національного банку;
- е) наявність технічних та інших належних умов (у тому числі відповідне програмне забезпечення і приміщення, спеціальне профільне банківське обладнання, комп'ютерна техніка, комунікаційні засоби, спеціалісти відповідної кваліфікації тощо), що відповідають вимогам чинних законодавчих актів України та

нормативно-правових актів Національного банку та потрібні для забезпечення функціонування філії, здійснення нею відповідних операцій та їх належного обліку.

Згідно із законами України “Про банки і банківську діяльність” та “Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні” банк може виділяти філію на окремий баланс (відображення операцій філії здійснюється на окремому балансі) або відображати її операції на балансі банку. Банк може відображати операції філії на балансі іншої філії, яка виділена на окремий баланс, у разі місцезнаходження цих філій у межах території однієї області.

Форма організації обліку враховується при перевірці дотримання зазначених умов.

Якщо філія виділяється на окремий баланс, то вона може самостійно брати участь у системі міжбанківських електронних розрахунків та мати окремий кореспондентський рахунок або працювати на єдиному кореспондентському рахунку з банком.

Якщо філія не виділяється на окремий баланс, то банк зобов'язаний забезпечити:

- щоденне формування операційної та звітної інформації в розрізі таких філій та доступ до такої інформації Національного банку;
- своєчасне, повне та достовірне відображення всіх операцій таких філій на балансі банку в день їх проведення;
- своєчасне складання первинних документів та реєстрів бухгалтерського обліку;
- дотримання вимог облікової політики банку, в тому числі процедури вивірення та контролю за звітністю, операціями такої філії;
- порядок формування та зберігання первинних документів, облікових реєстрів і звітів відповідно до вимог чинного законодавства України (у тому числі щодо правил та інструкцій з архівної справи) тощо.

ВСТУПНИЙ КОНТРОЛЬ ПРИ ВІДКРИТТІ ПРЕДСТАВНИЦТВ БАНКІВ

На відміну від філії, представництво банку діє на підставі окремого положення, не має права здійснювати банківську діяльність, виступає від імені банку і ним фінансується.

Для внесення до Державного реєстру банків інформації про відкриття представництва банк подає до територіального управління Національного банку за місцезнаходженням банку такі документи:

- клопотання банку про реєстрацію представництва;
- рішення компетентного органу банку (протокол, засвідчений відбитком печатки банку) про створення представництва банку, що прийняте не раніше ніж за три місяці до часу звернення;

- положення про представництво, затверджене спостережною радою та підписане головою правління (ради директорів) у чотирьох примірниках;
- довіреність керівнику представництва здійснювати представницькі функції від імені банку.

Для реєстрації представництва банку-нерезидента уповноважена особа подає до Національного банку такі документи:

- клопотання про реєстрацію представництва, засвідчене підписом уповноваженої особи та відбитком печатки банку;
- витяг із банківського (торговельного) реєстру або інший офіційний документ, що підтверджує реєстрацію банку;
- положення про представництво в чотирьох примірниках;
- доручення іноземного банку керівникові представництва на право здійснення представницьких функцій. Зазначені документи, крім клопотання про реєстрацію представництва іноземного банку, подаються мовою оригіналу з перекладами на українську мову та засвідчені в нотаріальному порядку. Копії документів мають бути засвідчені в нотаріальному порядку за місцем їх видачі. Документи мають бути легалізовані в консульських установах України (якщо інше не передбачено міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України).

Вступний контроль при реєстрації представництв полягає у перевірці комплектності пакета зазначених документів, а також стану капіталізації банку. Якщо банк значно недокапіталізований або критично недокапіталізований, територіальне управління Національного банку відмовляє в реєстрації представництва. Рівень капіталу банків визначається згідно з Інструкцією про порядок регулювання діяльності банків в Україні, затвердженою постановою Правління Національного банку України від 28.08.2001 № 368.

Реєстрація представництва здійснюється протягом десяти робочих днів із дня отримання всіх потрібних документів територіальним управлінням Національного банку за місцезнаходженням банку.

ВСТУПНИЙ КОНТРОЛЬ ПРИ ВІДКРИТТІ ВІДДІЛЕНЬ БАНКІВ

З метою поліпшення обслуговування клієнтів та виконання функцій, визначених банком, банк може відкривати структурні одиниці (відділення, власні обмінні пункти).

У разі відкриття структурних одиниць банк зобов'язаний присвоїти кожному відділенню та власному обмінному пункту внутрішньобанківські реєстраційні коди згідно з внутрішньобанківською системою реєстраційної кодифікації. Про зміну внутрішньобанківського реєстраційного

коду відділення або власного обмінного пункту банк повинен інформувати територіальне управління Національного банку за місцезнаходженням цих структурних одиниць за один місяць до часу введення змін.

Відділення має право виконувати операції після погодження його відкриття територіальним управлінням Національного банку за місцезнаходженням відділення.

Якщо мінімальний розмір регулятивного капіталу банку становить не менше ніж 3 млн. євро (за офіційним курсом гривні до іноземних валют, установленим Національним банком на дату прийняття рішення про відкриття відділення), то цей банк може відкривати відділення лише на території області за місцезнаходженням юридичної особи. Якщо мінімальний розмір регулятивного капіталу банку становить не менше ніж 5 млн. євро (за офіційним курсом гривні до іноземних валют, установленим Національним банком на дату прийняття рішення про відкриття відділення), то цей банк може відкривати відділення на території всієї України.

ОСОБЛИВОСТІ РЕЄСТРАЦІЇ БАНКІВ З ІНОЗЕМНИМ КАПІТАЛОМ

У світовій практиці виділяють декілька принципів доступу іноземного капіталу в національні банківські системи.

Принцип національного режиму. Відсутність будь-якої дискримінації в порівнянні з національними інституціями. Фактично це означає, що при ліцензуванні банківської діяльності враховується її національна належність, а у процесі діяльності банківської установи застосовуються подібні щодо установ-резидентів норми банківського регулювання і нагляду. На практиці принцип національного режиму використовується, як правило, на підставі міждержавних угод (ОЄСР, ВТО, ЄС).

В ОЄСР, наприклад, він діє лише в частині регулювання і нагляду за діяльністю банківських установ, які контролюються нерезидентами з країн – членів ОЄСР. У рамках ЄС принцип національного режиму реалізується через прийняття єдиних стандартів банківського регулювання і нагляду, включаючи впровадження принципу єдиної банківської ліцензії та визначення переліку видів банківських операцій, які належать взаємному визнанню на території країн – членів ЄС.

Принцип взаємності. Зазначений підхід передбачає: країна, що дозволяє створення іноземного банку на власній території, діяльність якого контролюється нерезидентом, за правилами, які дозволені для створення банків країни, що приймає на території країни походження нерезидента. Принцип взаємності передбачений у законодавстві Канади, Іспанії, Японії, Швейцарії. Федеральне законодавство США де-юре визначає національний режим як на допуск, так і на регулювання, де-факто – закони окремих штатів щодо прийняття рішень про ліцензування банків, які контролюються нерезидентом.

Принцип консолідованого нагляду за діяльністю банків, які функціонують в транснаціональному масштабі, їх структурних підрозділів, що передбачає спільну участь у наглядових заходах як країни, де створюється іноземний банк, так і країни походження. Представництва іноземних банків не підпадають під цей принцип, оскільки не здійснюють банківські операції. Наглядові заходи реалізуються за трьома напрямками: платоспроможність, ліквідність та конверсійні операції. Розподіл функцій нагляду за платоспроможністю залежить від типу установи, яка створюється за участю нерезидента. Моніторинг за спроможністю іноземного дочірнього банку відповідати за своїми зобов'язаннями покладається на обидві сторони, оскільки платоспроможність материнського банку може бути адекватно оцінена з урахуванням фінансового стану усіх підконтрольних філіалів.

Моніторинг стану ліквідності іноземного філіалу підпадає під компетенцію країни перебування. Аналіз конверсійних операцій і відкритих валютних операцій здійснюється на спільній основі. У межах зазначеної моделі компетентні наглядові органи держав інформують один одного про фінансовий стан або виявлені правопорушення.

Слід зазначити, що рівень присутності нерезидентів у банківській системі визначається режимом їх доступу, який має широку градацію і адекватний місцевим банківським установам, а також корелює не тільки з економічними потребами в іноземному капіталі, але і з чинниками політичного характеру. Досвід свідчить, що різні обмеження щодо іноземних інвестицій широко використовуються у країнах із ринками, які розвиваються, а також у розвинутих країнах (табл. 2.1).

Для створення банку з іноземним капіталом його засновники зобов'язані отримати попередній дозвіл Національного банку. Для набуття діючим банком статусу банку з іноземним капіталом за попереднім дозволом до Національного банку звертається правління банку (рада директорів).

Попередній дозвіл для набуття діючим банком статусу банку з іноземним капіталом надається правлінню (раді директорів) за умови надання інформації щодо юридичної особи (нерезидента України) або фізичної особи (іноземця), яка має намір придбати акції (паї, частки) банку як при первинному розміщенні, так і на вторинному ринку, незалежно від того як вони придбаватимуться, за угодами з банком, торговцем цінними паперами чи попереднім власником акцій.

Обмеження, які застосовуються до функціонування іноземного капіталу в різних країнах

Країна	Характеристика обмежень
Бразилія	<ul style="list-style-type: none"> - збільшення розміру і ваги участі в статутному капіталі банків та приватизації державних установ; - доступ іноземних компаній до фінансової національної системи може бути закритий центральним банком у випадках порушення стійкості платіжного балансу; - купівля нерезидентами державних фінансових інститутів дозволена у випадках, коли для придбання використовуються тільки іноземні кошти, або за наявності спеціального дозволу Міністерства планування і бюджету
Канада	<ul style="list-style-type: none"> - встановлено ліміт сумарного розміру активів дочірніх банків, який контролюється нерезидентом не із США, в 12 % від сукупних активів банківської системи; - для відкриття більш ніж одного філіалу неамериканським дочірнім банком вимагається дозвіл відповідних органів
Франція	<ul style="list-style-type: none"> - національний режим щодо банків, які не є членами ЄС, приймається на умовах взаємності; - у процесі приватизації інвесторами не із ЄС не може бути реалізовано більше ніж 20 % статутного капіталу установи
Ісландія	<ul style="list-style-type: none"> - розмір прямих інвестицій у банки країни обмежений лімітом в 25 % сукупного статутного капіталу усіх банків
Мексика	<ul style="list-style-type: none"> - на період не більше трьох років, починаючи з 2000 року, встановлюється можливість збереження максимальної питомої ваги участі в капіталі банку країни 25 %; - при перевищенні питомої ваги 25 % участі в банківському капіталі нерезидентів із країн – членів ОЕСР – можуть бути проведені консультації з метою аналізу впливу цих банків на економіку країни з можливою часовою фіксацією ліміту цієї участі; - дочірні фінансові установи, які контролюються нерезидентами, не можуть створювати філіали, агентства і дочірні структури за межами країни
Норвегія	<ul style="list-style-type: none"> - дочірні банки нерезидентів створюються на умовах взаємності; - до 1995 року створення філіалів іноземних банків було заборонене
Туреччина	<ul style="list-style-type: none"> - дозволений порядок створення філіалу або дочірнього банку нерезидентами; - кількість відкритих філіалів іноземних банків не може перевищувати п'яти (два в Стамбулі та по одному в інших містах); - для першого філіалу встановлено вимогу мінімального розміру додаткового капіталу у розмірі 10 млн. дол. США; - діє принцип взаємності
Великобританія	<ul style="list-style-type: none"> - розповсюджується принцип взаємності
США	<ul style="list-style-type: none"> - федеральна резервна система може відмовити комерційному або інвестиційному банку, який контролюється нерезидентом, у виконанні ним функцій дилера державних цінних паперів, якщо на американські банки в зазначеній сфері не розповсюджується національний режим; - обмеження на рівні окремих штатів

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Банковский надзор и аудит: Учебное пособие / И.Д. Мамонова, З.Г. Ширинская, Р.Г. Ольхова и др. / Под ред. И.Д. Мамоновой. – М.: ИНФРА-М, 1995. – 112 с.
2. Міщенко В.І., Яценюк А.П., Коваленко В.В., Коренева О.Г. Банківський нагляд: Навч. посіб. – К.: Знання, 2004. – 406 с.
3. Любунь О.С., Раєвський К.Є. Банківський нагляд: Підручник. – 2-ге вид., перероб. – К.: ЦНЛ, 2005. – 416 с.
4. Контроль: інспектування, аудит, банківський нагляд: Монографія / В.С. Стельмах, А.О. Єпіфанов, І.В. Сало, М.А. Єпіфанова. – Суми: ВТД “Університетська книга”, 2006. – 432 с.
5. Про Національний банк України: Закон України від 20.05.99 № 679-XIV // www.zakon.rada.gov.ua.
6. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 07.12.2000 № 2121-III // www.zakon.rada.gov.ua.
7. Положення про порядок створення і державної реєстрації банків, відкриття їх філій, представництв, відділень, затверджене постановою Правління НБУ від 31.08.2001 № 375 // www.zakon.rada.gov.ua.
8. Правила реєстрації кореспондентських рахунків банків Національним банком України, затверджені постановою Правління Національного банку від 15.08.2001 № 343.
9. Положення про порядок створення і державної реєстрації банківських об'єднань, затверджене постановою Правління Національного банку від 31.08.2001 № 377 // www.zakon.rada.gov.ua.
10. Положення про створення дочірнього банку, філії і представництва українського банку на території інших держав, затверджене постановою Правління Національного банку від 12.04.2006 № 143 // www.zakon.rada.gov.ua.

КОНТРОЛЬНІ ПИТАННЯ

1. Визначте послідовність процесу реєстрації банківських та фінансово-кредитних установ.
2. Визначте основні класифікаційні ознаки функціонування банківських установ.
3. Охарактеризуйте основні ознаки відповідності установчих документів, які надаються банком при реєстрації.
4. Які особливості відкриття філій банку?
5. Які особливості відкриття відділень банку?
6. Які особливості відкриття представництв банку?
7. В яких випадках НБУ відмовляє у реєстрації банківських установ?
8. Дайте характеристику вступному контролю при відкритті представництв банків.
9. Дайте характеристику особливостям відкриття банків з іноземним капіталом.
10. Охарактеризуйте вимоги до капіталу банку при його реєстрації.

НАВЧАЛЬНІ ЗАВДАННЯ

Завдання № 1

Територіальне управління НБУ до реєстрації відкрило акціонерно-комерційному банку “Бізнес” тимчасовий рахунок для формування статутного капіталу.

Акціонери-засновники в сплату вказаного фонду збираються внести будівлі, споруди, устаткування, грошові кошти, нематеріальні активи, іноземну валюту, цінні папери, які емітовані третіми суб’єктами і мають ринковий курс, а також судна, повітряні апарати, рідкоземельні метали, право на користування товарним знаком і одержані кредити.

1. Проаналізуйте джерела формування статутного фонду, зробіть необхідний висновок і проконсультуйте керівництво банку з цього приводу.
2. З’ясуйте, як здійснюватимете перевірку дотримання банком строків формування статутного капіталу.

Завдання № 2

Територіальне управління НБУ одержало пакет документів від акціонерно-комерційного банку “Бізнес” про внесення змін в установчі документи у зв’язку зі збільшенням статутного капіталу на 45 млн. грн. за рахунок додаткового внеску акціонера – фірми “Олайн”.

Фірма має такі показники, млн. грн.:

- сума джерел власних і прирівняних до них коштів – 185;
 - кошти статутного та резервного фондів і кошти цільового фінансування – 120;
 - кошти, іммобілізовані в основні засоби та інші позабалансові активи – 75.
1. Визначте можливість внеску фірмою у статутний фонд банку додаткових коштів.
 2. При позитивному вирішенні питання вказати, яким чином буде проведено врахування вказаної операції в комерційному банку і на підставі яких документів.

Завдання № 3

Управління акціонерно-комерційного банку “Елегант” прийняло рішення про внесення змін і доповнень до установчих документів:

- збільшення статутного капіталу на 50 млн. грн. за рахунок додаткових внесків акціонерів банку (нових акціонерів не залучали);
- призначення нового голови правління банку – Котляра І.С.

1. Враховуючи вказану ситуацію, вкажіть:
 - а) що повинен зробити акціонерно-комерційний банк “Елегант” для реєстрації змін і доповнень у Національному банку України;
 - б) дії територіального управління НБУ в цьому випадку.
2. За якої умови регіональне управління НБУ може самостійно прийняти рішення про реєстрацію змін та доповнень до установчих документів комерційних банків?
3. Підготуйте такі документи:
 - а) клопотання акціонерно-комерційного банку “Елегант” про реєстрацію змін і доповнень до установчих документів;
 - б) анкету співбесіди членів комісії з питань нагляду та регулювання діяльності банків із кандидатом на посаду голови правління комерційного банку “Елегант”;
 - в) висновок територіального управління Національного банку України у зв’язку з цим.

Примітка. Реквізити, котрих бракує, беруться на власний розсуд.

Завдання № 4

Акціонери-засновники вирішили створити і зареєструвати акціонерно-комерційний банк “Прогрес”.

1. Складіть заяву Ради банку про реєстрацію; висновок територіального управління НБУ.
2. Визначте перелік умов реєстрації банку.

Примітка. Реквізити, котрих бракує, беруться на власний розсуд студентів або надаються додатково викладачем.

Завдання № 5

Правління акціонерно-комерційного банку “Енергія” 5 вересня поточного року прийняло рішення про створення філії в м. Суми.

1. Укажіть, за яких умов цей банк зможе здійснити рішення свого правління.
2. Визначте перелік питань, які зумовлять поведінку комерційного банку і територіального управління Національного банку України в цій ситуації.
3. Визначте, в яких випадках територіальне управління Національного банку України може відмовити вказаному банку у відкритті філії.
4. Складіть клопотання цього банку про відкриття філії і дозвіл територіального управління Національного банку України з цього приводу.

Примітка. Реквізити, котрих бракує, беруться на власний розсуд.

Завдання № 6

Правління акціонерно-комерційного банку “Еліта” 20 січня поточного року прийняло рішення про відкриття безбалансового відділення в м. Охтирка.

1. Складіть клопотання банку з цього приводу; дозвіл територіального управління НБУ на відкриття безбалансового відділення.
2. Визначте, в яких випадках територіальне управління НБУ може відмовити вказаному банку у відкритті безбалансового відділення.

Примітка. Реквізити, котрих бракує, беруться на власний розсуд студентів або надаються додатково викладачем.

Завдання № 7

Ділова гра

Мета гри – формування у студентів практичних навичок з питань створення, реєстрації комерційних банків в Україні.

Загальні положення: ділова гра розрахована на 6 годин самостійної роботи студентів і 4 години аудиторних практичних занять під керівництвом викладача.

Умови гри – студенти розподіляються на фахівців служби банківського нагляду територіального управління Національного банку України і керівників та головних бухгалтерів комерційних банків.

У процесі роботи:

1. Студенти – представники комерційних банків – готують пакети документів на:
 - реєстрацію новоствореного банку;
 - реєстрацію змін і доповнень, що вносяться до установчих документів банку;
 - відкриття філії.
2. Студенти – представники банківського нагляду територіального управління Національного банку України – перевіряють документи і готують питання для обговорення з представниками комерційних банків на практичному занятті, де здійснюється відкритий захист представниками комерційних банків своїх пакетів документів.

За підсумками захисту представники банківського нагляду територіального управління Національного банку України роблять усний висновок щодо розглянутих питань.

Начальник територіального управління Національного банку України (викладач) здійснює загальне керівництво грою і оцінює роботу комерційних банків і служби банківського нагляду територіального управління Національного банку України

Завдання № 8

Новий банк створюється за організаційно-правовою формою діяльності у вигляді відкритого акціонерного товариства і планує здійснювати свою діяльність у межах області. Оголошений підписний капітал банку становить 35 млн. грн. Оцініть дотримання порядку формування статутного капіталу банку, якщо відомі такі дані, тис. грн.:

Учасники банку	Оголошений підписний капітал	Фактично сплачений підписний капітал	
		Варіант 1	Варіант 2
<i>Юридичні особи:</i>	29930	15000	9500
Підприємство А	10500	5500	2500
Підприємство Б	10500	5000	3000
Підприємство В	8930	5000	4000
<i>Фізичні особи:</i>	70	25	25
Кротов О.О.	20	5	5
Лобода П.Р.	10	5	5
Степанов П.К.	20	5	5
Горобець А.М.	20	10	10

У розрахунку курс євро візьмемо 1 до 6,25.

ТЕМАТИКА РЕФЕРАТІВ

1. Особливості створення банку з іноземним капіталом.
2. Надання дозволу з боку НБУ на придбання та збільшення істотної участі в банку.
3. Порядок розрахунку та мінімальний розмір регулятивного капіталу комерційного банку.
4. Особливості реєстрації банків за участю іноземного капіталу.
5. Порядок формування статутного капіталу комерційного банку.
6. Порядок розрахунку власних коштів юридичних осіб – учасників банку.
7. Особливості реєстрації філій та відділень комерційного банку.

2.2. ЛІЦЕНЗУВАННЯ БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

ПЛАН

1. Спеціальні вимоги до певного виду діяльності.
2. Порядок ліцензування банківських установ.
3. Порядок надання небанківським фінансовим установам генеральних ліцензій на здійснення валютних операцій.

СПЕЦІАЛЬНІ ВИМОГИ ДО ПЕВНОГО ВИДУ ДІЯЛЬНОСТІ

Ліцензування є одним із методів державного управління у сфері банківської діяльності, яке здійснюється Національним банком України. Відповідно до статті 19 Закону України “Про банки і банківську діяльність” банк має право здійснювати банківську діяльність тільки після отримання банківської ліцензії (табл. 2.2).

Суб’єктами проведення вступного контролю щодо процедури ліцензування є:

- територіальні управління Національного банку України;
- Департамент реєстрації і ліцензування Національного банку України (Управління ліцензування).

Таблиця 2.2

Вимоги Національного банку України до ліцензування операцій банківських установ

Найменування операцій	Необхідний НБУ документ для здійснення операцій	Умови для отримання ліцензії (дозволу)
1. Прийом вкладів від юридичних і фізичних осіб. 2. Відкриття і ведення поточних рахунків клієнтів і банків-кореспондентів, у тому числі переказ грошових коштів із цих рахунків за допомогою платіжних інструментів і зарахування коштів на них. 3. Розміщення залучених коштів від свого імені, на власних умовах і на власний ризик	<i>Банківська ліцензія</i> , для отримання якої банк подає в територіальне управління НБУ: - клопотання; - інформацію про керівників банку; - відомості про забезпечення банку належним банківським обладнанням, комп’ютерною технікою, програмним забезпеченням і комунікаційними засобами для здійснення банківських операцій; - документ на право власності на приміщення або договір оренди на приміщення, в якому розміщуватиметься банк на термін не менш ніж 5 років; - відомості про відповідність технічного стану і організації охорони приміщень банку нормативним вимогам НБУ	- повна оплата зареєстрованого підписного капіталу банку; - забезпечення належним банківським обладнанням, комп’ютерною технікою, програмним забезпеченням і комунікаційними засобами, необхідними для здійснення банківських операцій, ведення бухгалтерського обліку і складання щоденного балансового звіту, а також якісного проведення розрахунків у системі електронних платежів НБУ; - наявність банківського приміщення, що відповідає нормативним вимогам; - наявність, щонайменше, трьох осіб, призначених членами правління (ради директорів) банку, що мають відповідну освіту і досвід, які необхідні для управління банком

Найменування операцій	Необхідний НБУ документ для здійснення операцій	Умови для отримання ліцензії (дозволу)
<ol style="list-style-type: none"> 1. Операції з валютними цінностями. 2. Неторговельні операції з валютними цінностями. 3. Ведення рахунків клієнтів (резидентів та нерезидентів) в іноземній валюті та клієнтів-нерезидентів у грошовій одиниці України. 4. Ведення кореспондентських рахунків банків (резидентів і нерезидентів) в іноземній валюті. 5. Ведення кореспондентських рахунків банків (нерезидентів) у грошовій одиниці України. 6. Відкриття кореспондентських рахунків в уповноважених банках України в іноземній валюті та здійснення операцій за ними. 7. Відкриття кореспондентських рахунків у банках (нерезидентах) в іноземній валюті та здійснення операцій за ними. 8. Залучення та розміщення іноземної валюти на валютному ринку України. 9. Залучення та розміщення іноземної валюти на міжнародних ринках. 10. Операції з банківськими металами на валютному ринку України. 11. Операції з банківськими металами на міжнародних ринках. 12. Інші операції з валютними цінностями на міжнародних ринках. 13. Емісія власних цінних паперів. 14. Організація купівлі та продажу цінних паперів за дорученням клієнтів. 15. Здійснення операцій на ринку цінних паперів від свого імені (включаючи андеррайтинг). 16. Здійснення інвестицій у статутні фонди та акції інших юридичних осіб. 17. Здійснення випуску, обігу, погашення (розповсюдження) державної та іншої грошової лотереї. 18. Перевезення валютних цінностей та інкасацію коштів. 19. Операції за дорученням клієнтів або від свого імені. 20. З інструментами грошового ринку. 21. З інструментами, що базуються на обмінних курсах та відсотках. 22. Фінансові ф'ючерси та опціони. 23. Довірче управління коштами та цінними паперами за договорами з юридичними та фізичними особами. 24. Депозитарна діяльність і діяльність з ведення реєстрів власників іменних цінних паперів 	<p><i>Наявність банківської ліцензії та письмового дозволу НБУ, для отримання якого банк подає в територіальне управління НБУ:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - клопотання; - висновок незалежного аудитора про підтвердження відповідності рівня регулятивного капіталу банку встановленим вимогам НБУ; - бізнес-план і стратегію діяльності на майбутні три роки; - копію рішення комісії НБУ (територіального управління) про погодження кандидатури на посаду керівника служби внутрішнього аудиту банку; - відомості про організаційну структуру підрозділів банку, які здійснюватимуть операції, їх підлеглість; - відповідні внутрішні положення банку, які регулюють виконання ним операцій 	<ul style="list-style-type: none"> - наявність банківської ліцензії; - наявність регулятивного капіталу, який відповідає нормативним вимогам НБУ; - банк не є об'єктом застосування заходів впливу; - банк має достатні фінансові можливості для здійснення відповідних операцій; - наявність підрозділів, які здійснюватимуть відповідні операції згідно з поданим бізнес-планом, служби внутрішнього аудиту, а також підрозділів з питань аналізу і управління банківськими ризиками; - наявність керівників підрозділів банку, кандидатури яких відповідають кваліфікованим вимогам НБУ; - наявність відповідних внутрішніх положень банку, які регулюють політику управління активами і пасивами, кредитну, інвестиційну, облікову політику банку

<ol style="list-style-type: none"> 1. Надання гарантій і поручительств та інших зобов'язань від третіх осіб, які передбачають їх виконання у грошовій формі. 2. Придбання права вимоги на виконання зобов'язань у грошовій формі за поставлені товари чи надані послуги, беручи на себе ризик виконання таких вимог та приймання платежів (факторинг). 3. Лізинг. 4. Послуги з відповідального зберігання та надання в оренду (майновий найм) сейфів для зберігання цінностей та документів. 5. Випуск, купівлю, продаж і обслуговування чеків, векселів та інших оборотних платіжних інструментів. 6. Випуск банківських платіжних карток і здійснення операцій з використанням цих карток. 7. Надання консультаційних та інформаційних послуг щодо банківських операцій 	<p><i>Наявність банківської ліцензії без отримання письмового дозволу</i></p>	
--	---	--

Письмовий дозвіл на здійснення окремих операцій видається банку за таких умов:

- а) наявність банківської ліцензії;
- б) рівень регулятивного капіталу банку відповідає вимогам Національного банку, що підтверджується незалежним аудитором;
- в) банк не є об'єктом застосування заходів впливу:
 - протягом усього періоду діяльності – для банків, які отримали банківську ліцензію менше ніж за шість місяців до часу звернення до Національного банку з клопотанням про видачу письмового дозволу;
 - протягом шести місяців, що передують зверненню банку до Національного банку з клопотанням про видачу письмового дозволу – для банків, які здійснюють банківську діяльність на підставі банківської ліцензії більше ніж шість місяців;
- г) банк подав план (бізнес-план) щодо певних видів операцій, на право здійснення яких банк бажає отримати письмовий дозвіл, і цей план схвалено Національним банком. Процедура схвалення плану (бізнес-плану) вважається виконаною у разі відсутності зауважень з боку Національного банку при прийнятті відповідного рішення про видачу банку письмового дозволу на здійснення операцій;
- г) банк має достатні фінансові можливості для здійснення такої діяльності;

- д) наявність підрозділів, які виконуватимуть відповідні операції згідно з поданим банком планом (бізнес-планом), служби внутрішнього аудиту, а також підрозділу з питань аналізу та управління ризиками, що має відповідати за встановлення лімітів щодо окремих операцій, лімітів ризиків контрагентів, країн контрагентів, структури балансу відповідно до рішень правління (ради директорів) з питань політики щодо ризикованості та прибутковості діяльності банку;
- е) наявність керівників підрозділів банку, кандидатури яких відповідають кваліфікаційним та спеціальним вимогам;
- є) наявність комітетів, а саме: кредитного, тарифного, з питань управління активами і пасивами та відповідних положень про них, що відповідають вимогам чинного законодавства України;
- ж) наявність відповідних внутрішніх положень банку, що регулюють політику управління активами і пасивами, кредитну, інвестиційну, облікову політику банку та проведення ним діяльності, на яку він бажає отримати в Національному банку письмовий дозвіл.

Спеціальні вимоги Національного банку України для отримання письмового дозволу комерційними банками на виконання валютних операцій наведено у таблицях 2.3, 2.4.

Таблиця 2.3

Спеціальні вимоги НБУ для отримання письмового дозволу комерційними банками на виконання валютних операцій

Назва валютної операції	Вимоги НБУ щодо їх здійснення
1. Здійснення неторгових операцій із валютними цінностями. 2. Ведення рахунків клієнтів (резидентів і нерезидентів) в іноземній валюті і клієнтів-нерезидентів у грошовій одиниці України	а) рівень регулятивного капіталу банку відповідає вимогам Національного банку і складає не менше ніж еквівалент 2 млн. євро – для місцевого кооперативного банку, 5 млн. євро – для банку, який здійснює свою діяльність на території однієї області, 8 млн. євро – для банку, який здійснює свою діяльність на території всієї України; б) наявність фахівців відповідної кваліфікації
3. Здійснення операцій з валютними цінностями в частині ведення рахунків клієнтів (резидентів та нерезидентів) в іноземній валюті та клієнтів-нерезидентів у грошовій одиниці України	а) наявність письмового дозволу на здійснення операцій з валютними цінностями в частині відкриття кореспондентських рахунків в уповноважених банках України в іноземній валюті і здійснення операцій за ними; б) рівень регулятивного капіталу банку відповідає вимогам Національного банку і складає не менше ніж еквівалент 2 млн. євро – для місцевого кооперативного банку, 5 млн. євро – для банку, який здійснює свою діяльність на території однієї області, 8 млн. євро – для банку, який здійснює свою діяльність на території всієї України

Назва валютної операції	Вимоги НБУ щодо їх здійснення
4. Здійснення операцій з валютними цінностями в частині ведення кореспондентських рахунків банків (резидентів і нерезидентів) в іноземній валюті	<p>а) рівень регулятивного капіталу банку відповідає вимогам Національного банку і складає не менше ніж еквівалент 8 млн. євро;</p> <p>б) є письмове підтвердження одного банку (резидента) про згоду на відкриття коррахунку в іноземній валюті</p>
5. Здійснення операцій з валютними цінностями в частині відкриття кореспондентських рахунків в уповноважених банках України в іноземній валюті та здійснення операцій	<p>а) розмір регулятивного капіталу банку становить не менше ніж еквівалент 2 млн. євро для місцевого кооперативного банку та не менше ніж еквівалент 5 млн. євро для іншого банку;</p> <p>б) є письмове підтвердження одного банку (резидента) про згоду на відкриття коррахунку в іноземній валюті</p>
6. Здійснення операцій з валютними цінностями в частині відкриття кореспондентських рахунків у банках (нерезидентах) в іноземній валюті та здійснення операцій за ними	<p>а) розмір регулятивного капіталу банку становить не менше ніж еквівалент 8 млн. євро;</p> <p>б) письмове підтвердження банку-нерезидента, який має рейтинг не нижче ніж "інвестиційний клас" (крім країн СНД), про згоду на відкриття в нього кореспондентського рахунку;</p> <p>в) підключення до електронної міжнародної системи платежів в іноземній валюті (S.W.I.F.T. тощо) і відповідність технічного стану та організації охорони приміщення, в якому розміщується технічне обладнання цієї системи, вимогам нормативно-правових актів Національного банку</p>
7. Залучення і розміщення іноземної валюти на валютному ринку України	<p>рівень регулятивного капіталу банку відповідає вимогам Національного банку і складає не менше ніж еквівалент 2 млн. євро – для місцевого кооперативного банку, 5 млн. євро – для банку, який здійснює свою діяльність на території однієї області, 8 млн. євро – для банку, який здійснює свою діяльність на території всієї України. Місцеві кооперативні банки не мають права здійснювати операції із залучення і розміщення іноземної валюти на міжбанківському ринку, крім операцій з центральним кооперативним банком</p>
8. Залучення і розміщення іноземної валюти на міжнародних ринках	<p>а) наявність письмового дозволу на здійснення операцій з валютними цінностями в частині відкриття кореспондентських рахунків у банках (нерезидентах) в іноземній валюті і здійснення операцій за ними;</p> <p>б) рівень регулятивного капіталу банку відповідає вимогам Національного банку і складає не менше ніж еквівалент 10 млн. євро;</p> <p>в) підключення до міжнародних інформаційних систем типу REUTERS, DOW JONES TELERETE, BLOOMBERG тощо (ця вимога не поширюється на банки, які здійснюють свою діяльність на території однієї області та мають регулятивний капітал у розмірі не менше ніж еквівалент 3 млн. євро)</p>

Назва валютної операції	Вимоги НБУ щодо їх здійснення
9. Здійснення операцій з банківськими металами на валютному ринку України	<p>а) наявність письмового дозволу на здійснення операцій із валютними цінностями в частині відкриття кореспондентських рахунків в уповноважених банках України у іноземній валюті і здійснення операцій за ними;</p> <p>б) термін роботи банку не менше ніж два роки;</p> <p>в) рівень регулятивного капіталу банку відповідає вимогам Національного банку і складає не менше ніж еквівалент 8 млн. євро;</p> <p>г) наявність експерта, підготовленого відповідно до вимог чинного законодавства України</p>
10. Здійснення операцій з банківськими металами на міжнародних ринках	<p>а) наявність письмового дозволу на здійснення операцій із валютними цінностями в частині здійснення інших операцій з валютними цінностями на міжнародних ринках;</p> <p>б) термін роботи банку з банківськими металами на валютному ринку України не менше ніж один рік;</p> <p>в) рівень регулятивного капіталу банку відповідає вимогам Національного банку і складає не менше ніж еквівалент 10 млн. євро;</p> <p>г) наявність експерта, підготовленого відповідно до вимог чинного законодавства України</p>
11. Інші операції з валютними цінностями на міжнародних ринках	<p>а) наявність письмового дозволу на здійснення операцій з валютними цінностями в частині відкриття кореспондентських рахунків у банках (нерезидентах) в іноземній валюті і здійснення операцій за ними;</p> <p>б) термін роботи банку не менше ніж три роки (вимоги до терміну роботи не розповсюджуються на банки, в яких банки-нерезиденти з рейтингом не нижче ніж "інвестиційний клас" мають важливу участь – більше 50 % статутного капіталу або права голосу придбаних акцій (паїв) в органах управління банку в частині здійснення інших операцій з валютними цінностями з материнським банком у грошовій одиниці України його місцезнаходження). (Інвестиційний клас – це кредитний рейтинг, підтверджений в бюлетені однієї з провідних світових рейтингових компаній);</p> <p>в) рівень регулятивного капіталу банку відповідає вимогам Національного банку і складає не менше ніж еквівалент 10 млн. євро;</p> <p>г) підключення до міжнародних інформаційних систем типу REUTERS, DOW JONES TELERETE, BLOOMBERG тощо;</p> <p>г) оснащення спеціального операційного залу (дилерської кімнати, бек-офісу, приміщення міжнародних телекомунікаційних систем) з організацією охорони і системою допуску, які відповідають вимогам нормативно-правових актів Національного банку</p>

Назва валютної операції	Вимоги НБУ щодо їх здійснення
12. Перевезення валютних цінностей і інкасація засобу	<p>а) наявність касового вузла, що відповідає вимогам нормативно-правових актів Національного банку;</p> <p>б) наявність положення про підрозділ перевезення валютних цінностей та інкасації коштів, розробленого відповідно до законодавства України та погодженого з Національним банком;</p> <p>в) наявність власного оперативного або панцерованого спеціалізованого автомобільного транспорту з обладнанням, що відповідає вимогам нормативно-правових актів Національного банку;</p> <p>г) наявність у керівника підрозділу перевезення валютних цінностей та інкасації коштів вищої економічної, юридичної або технічної освіти, або освіти в галузі управління та стажу роботи в банківській системі за відповідним фахом не менше ніж три роки;</p> <p>ґ) наявність особового складу підрозділу перевезення валютних цінностей та інкасації коштів, який отримав підготовку відповідно до вимог нормативно-правових актів Національного банку;</p> <p>д) наявність документів, що підтверджують прийняття заліків щодо знання працівниками підрозділу перевезення валютних цінностей та інкасації коштів вимог нормативно-правових актів, які регламентують роботу з перевезення валютних цінностей та інкасації коштів;</p> <p>е) наявність індивідуальних засобів захисту (бронежилетів, шоломів);</p> <p>є) наявність вогнепальної нарізної зброї або наявність договору, укладеного з відповідною службою, яка має право здійснювати охорону цінностей, що перевозяться та інкасуються, і який передбачає відшкодування збитків, спричинених унаслідок неналежного виконання обов'язків;</p> <p>ж) наявність радіотехнічних засобів, що забезпечують постійний зв'язок між підрозділом перевезення валютних цінностей та інкасації коштів і бригадами інкасації, які перебувають на маршрутах</p>

Банк має право без письмового дозволу Національного банку здійснювати інвестиції в статутні фонди та акції інших юридичних осіб (далі – інвестиції), якщо:

- а) інвестиція здійснюється у фінансову установу, загальна сума таких інвестицій у кожен фінансову установу не перевищує 5 % регулятивного капіталу банку;
- б) розмір регулятивного капіталу банку становить не менше ніж еквівалент 8 млн. євро.

**Спеціальні вимоги НБУ для отримання письмового дозволу
комерційними банками на виконання інших операцій**

Назва валютної операції	Вимоги НБУ щодо їх здійснення
1. Здійснення інвестицій у фінансові установи в обсягах, що перевищують 5 % регулятивного капіталу банку, а також інвестицій у будь-яких розмірах в інші юридичні особи, які не є фінансовими установами	а) строк діяльності банку не менше ніж три роки; б) розмір регулятивного капіталу банку становить не менше ніж еквівалент 20 млн. євро
2. Для надання послуг з відповідального зберігання та надання в оренду сейфів для зберігання цінностей та документів	наявність сховища для розміщення індивідуальних сейфів, технічний стан якого відповідає вимогам нормативно-правових актів Національного банку
3. Довірче управління коштами та цінними паперами за договорами з юридичними та фізичними особами	а) строк діяльності банку не менше ніж два роки; б) розмір регулятивного капіталу банку становить не менше ніж еквівалент 8 млн. євро

Порядок ліцензування банківських установ

Перша стадія включає до себе перевірку комплектності пакета документів, поданих банком для отримання ліцензії або письмового дозволу, перевірку достовірності інформації, викладеної у документах, та дотримання банком відповідних ліцензійних умов. Всі перевірки на цій стадії здійснюються територіальним управлінням Національного банку України за місцезнаходженням банку, а їх результати відображаються у відповідному висновку.

Друга стадія включає до себе розгляд Департаментом реєстрації та ліцензування банків Національного банку отриманих документів банку та висновку територіального управління щодо їх відповідності вимогам чинних законодавчих актів України та нормативно-правових актів Національного банку. У разі потреби подані документи розглядаються іншими структурними підрозділами Національного банку, які в межах своєї компетенції подають Департаменту реєстрації та ліцензування банків свої висновки та пропозиції про можливість видачі банку банківської ліцензії, письмового дозволу та ліцензій на виконання окремих операцій.

Рішення про видачу банківської ліцензії, письмового дозволу та ліцензій на виконання окремих операцій чи про відмову в їх наданні приймає комісія Національного банку протягом одного місяця з дня отримання повного пакета документів.

ПОРЯДОК НАДАННЯ НЕБАНКІВСЬКИМ ФІНАНСОВИМ УСТАНОВАМ ГЕНЕРАЛЬНИХ ЛІЦЕНЗІЙ НА ЗДІЙСНЕННЯ ВАЛЮТНИХ ОПЕРАЦІЙ

З метою підвищення надійності та стабільності фінансової системи України, розвитку ринків фінансових послуг та забезпечення захисту інтересів їх учасників, згідно зі статтями 7, 44 Закону України “Про Національний банк України”, статтею 7 Закону України “Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг”, статтями 5, 11, 13, 16 Декрету Кабінету Міністрів України “Про систему валютного регулювання і валютного контролю” від 19.02.93 № 15-93 та законодавством України Національний банк України визначає порядок надання небанківським фінансовим установам, національному оператору поштового зв’язку генеральних ліцензій на здійснення валютних операцій.

Національний банк надає генеральну ліцензію лише в разі наявності капіталу небанківської фінансової установи, національного оператора поштового зв’язку в сумі, еквівалентній не менше ніж:

- 1 млн. євро – для здійснення операцій щодо відкриття та ведення поточних рахунків клієнтів і банків-кореспондентів, у тому числі переказ грошових коштів із цих рахунків за допомогою платіжних інструментів та зарахування коштів на них; розміщення залучених коштів від свого імені, на власних умовах та на власний ризик і для діяльності з надання будь-яких фінансових послуг, що передбачають пряме або опосередковане залучення фінансових активів від фізичних осіб;
- 0,2 млн. євро – для надання послуг з торгівлі цінними паперами та для діяльності з обміну валют;
- 0,5 млн. євро – для надання інших послуг, передбачених частиною 1 статті 4 Закону України “Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг”: випуск платіжних документів, платіжних карток, дорожніх чеків та/або їх обслуговування, кліринг, інші форми забезпечення розрахунків; довірче управління фінансовими активами; діяльність з обміну валют; залучення фінансових активів із зобов’язанням щодо наступного їх повернення; фінансовий лізинг; надання коштів у позику, в тому числі і на умовах фінансового кредиту; надання гарантій та поручительств; переказ грошей; послуги у сфері страхування та накопичувального пенсійного забезпечення; торгівля цінними паперами; факторинг.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Банковский надзор и аудит: Учебное пособие / И.Д. Мамонова, З.Г. Ширинская, Р.Г. Ольхова и др. / Под ред. И.Д. Мамоновой. – М.: ИНФРА-М, 1995. – 112 с.
2. Контроль: інспектування, аудит, банківський нагляд: Монографія / В.С. Стельмах, А.О. Єпіфанов, І.В. Сало, М.А. Єпіфанова. – Суми: ВТД “Університетська книга”, 2006. – 432 с.
3. Любунь О.С., Раєвський К.Є. Банківський нагляд: Підручник. – 2-ге вид., перероб. – К.: ЦНЛ, 2005. – 416 с.
4. Міщенко В.І., Яценюк А.П., Коваленко В.В., Коренєва О.Г. Банківський нагляд: Навч. посіб. – К.: Знання, 2004. – 406 с.
5. Положення про порядок видачі банкам банківських ліцензій, письмових дозволів та ліцензій на виконання окремих операцій, затверджене постановою Правління Національного банку України від 17.07.2001 № 275 // www.zakon.rada.gov.ua.
6. Положення про порядок видачі ліцензії на здійснення окремих банківських операцій небанківським установам від 16.08.2001 № 344 // www.zakon.rada.gov.ua.
7. Положення про порядок надання небанківським фінансовим установам генеральних ліцензій на здійснення валютних операцій від 09.08.2002 № 297 // www.zakon.rada.gov.ua.
8. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 07.12.2000 № 2121-III // www.zakon.rada.gov.ua.
9. Про Національний банк України: Закон України від 20.05.99 № 679-XIV // www.zakon.rada.gov.ua.

КОНТРОЛЬНІ ПИТАННЯ

1. Дайте характеристику основних етапів надання банківським і фінансово-кредитним установам ліцензій на здійснення банківських операцій.
2. Які особливості надання ліцензій та дозволів на здійснення операцій з валютою?
3. Дайте визначення поняття генеральної банківської ліцензії та ліцензії на здійснення банківських операцій.
4. Що таке письмовий дозвіл на здійснення банківських операцій?
5. Дайте визначення небанківським фінансовим установам.
6. Вимоги до банків при отриманні банківської ліцензії.
7. Охарактеризуйте пакет документів, який необхідний для отримання ліцензії.
8. Яким чином розмір регулятивного капіталу банку впливає на рішення про надання ліцензії?

НАВЧАЛЬНЕ ЗАВДАННЯ

Ділова гра

Мета гри – формування у студентів практичних навичок з питань ліцензування, надання письмових дозволів комерційним банкам в Україні.

Загальні положення: ділова гра розрахована на 6 годин самостійної роботи студентів і 4 години аудиторних практичних занять під керівництвом викладача.

Умови гри: студенти розподіляються на фахівців служби банківського нагляду територіального управління Національного банку України і керівників та головних бухгалтерів комерційних банків.

У процесі роботи:

1. Студенти – представники комерційних банків – готують пакети документів на:
 - ліцензування банківських операцій новоствореного банку;
 - отримання ліцензії у зв'язку з розширенням діяльності банку;
 - отримання дозволу на здійснення банківських операцій філією.
2. Студенти – представники банківського нагляду територіального управління Національного банку України – перевіряють документи і готують питання для обговорення з представниками комерційних банків на практичному занятті, де здійснюється відкритий захист представниками комерційних банків своїх пакетів документів.

За підсумками захисту представники банківського нагляду територіального управління Національного банку України роблять усний висновок щодо розглянутих питань.

Начальник територіального управління Національного банку України (викладач) здійснює загальне керівництво грою і оцінює роботу комерційних банків і служби банківського нагляду територіального управління Національного банку України.

ТЕМАТИКА РЕФЕРАТІВ

1. Особливості ліцензування окремих операцій комерційних банків.
2. Роль та головні завдання процесу ліцензування банківської діяльності.
3. Порядок надання ліцензій комерційним банкам України.
4. Порядок надання письмового дозволу банкам України.
5. Особливості надання письмових дозволів філіям банків на здійснення банківських та інших операцій.
6. Особливості видачі банківської ліцензії банківській корпорації.

2.3. ОРГАНІЗАЦІЯ БЕЗВИЇЗНОГО НАГЛЯДУ

План

1. Загальні положення організації безвиїзного нагляду.
2. Характеристика економічних нормативів діяльності банківських установ.
3. Класифікація банків за рівнем капіталу банку.
4. Характеристика фінансової звітності, що подається банками до територіального управління НБУ.
5. Заходи впливу до банків при порушенні економічних нормативів діяльності.

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ БЕЗВИЇЗНОГО НАГЛЯДУ

Безвиїзний нагляд ґрунтується на аналізі банківської звітності, що надається органам банківського нагляду на регулярній основі і дає їм можливість постійно поновлювати інформацію про фінансовий стан банків, зокрема, їхню капітальну базу, ліквідну позицію, рентабельність, якість активів. Дані звітності аналізуються і зводяться у статистичні звіти, за якими розраховуються різноманітні стандартні показники. Безвиїзний нагляд – це дистанційний моніторинг діяльності окремих банків і банківської системи в цілому, а також застосування органами нагляду певних заходів – рекомендацій примусового характеру з метою реагування на проблеми і недоліки, виявлені в діяльності банків. Безвиїзний нагляд ґрунтується на аналізі банківської звітності, що надається органам банківського нагляду на регулярній основі і дає їм можливість постійно поновлювати інформацію про фінансовий стан банків, зокрема, їхню капітальну базу, ліквідну позицію, рентабельність, якість активів.

Суб'єктами організації безвиїзного нагляду є:

- територіальні управління Національного банку України;
- Департамент банківського регулювання і нагляду.

ХАРАКТЕРИСТИКА ЕКОНОМІЧНИХ НОРМАТИВІВ ДІЯЛЬНОСТІ БАНКІВ УКРАЇНИ

Національний банк України встановив для комерційних банків обов'язкові економічні нормативи, що поділяються на три групи (Інструкція НБУ “Про порядок регулювання діяльності банків в Україні” № 368) (табл. 2.5, 2.6).

Таблиця 2.5

Економічні нормативи діяльності комерційних банків

Найменування нормативу	Економічний зміст нормативу	Методика розрахунку	Нормативне значення
Нормативи капіталу			
Н1 – мінімальний розмір регулятивного капіталу (власні кошти) складається з основного та додаткового капіталу за мінусом відрахувань	Характеризує фінансову стійкість банку, його здатність виконувати більшість економічних нормативів: а) для місцевих кооперативних банків; б) для комерційних банків, що здійснюють свою діяльність на території однієї області; в) для банків, що здійснюють свою діяльність на території всієї України; г) для знову створених вказаних вище видів комерційних банків, залежно від періоду функціонування: - банків, вказаних у пункті а); - банків, вказаних у пункті б); - банків, вказаних у пункті в)	Складається із суми основного капіталу (капіталу 1-го рівня – фактично сплачений зареєстрований основний капітал і розкриті резерви, які обнародовані у фінансовій звітності) і додаткового капіталу (капіталу 2-го рівня – резерви під стандартну заборгованість інших банків і клієнтів, результати переоцінки основних засобів, прибуток поточного року, а також субординований борг встановлюється на 17.01.2003: - у сумі, еквівалентній 1 млн. євро з поступовим нарощенням на 01.01.2007 не менш ніж 1,5 млн. євро; - у сумі, еквівалентній 3 млн. євро з поступовим нарощуванням на 01.01.2007 не менш ніж 5 млн. євро; - у сумі, еквівалентній 5 млн. євро з поступовим нарощенням на 01.01.2007 не менш ніж 8 млн. євро; - від 1 млн. євро (до 1 року) до 1,5 млн. євро, починаючи з п'ятого року функціонування; - відповідно – від 3 до 5 млн. євро; - відповідно – від 5 до 8 млн. євро	Не менш ніж 8 %
Н2 – норматив адекватності регулятивного капіталу (платоспроможності)	Відображає здатність банку своєчасно і в повному обсязі погасити свої зобов'язання по торгових, кредитних і інших операціях грошового характеру	$H2 = \frac{K_p}{A_p} \cdot 100\%$ де K_p – регулятивний капітал банку; A_p – активи, зважені на відповідний коефіцієнт ризику залежно від групи ризику, до якої віднесено актив	Не менш ніж 8 %

Найменування нормативу	Економічний зміст нормативу	Методика розрахунку	Нормативне значення
Н3 – норматив адекватності основного капіталу	Визначає достатність капіталу, виходячи із загального обсягу діяльності, незалежно від різноманітних ризиків	$H3 = \frac{OK}{3A} \cdot 100\%$ <p>де 3A – загальна сума активів, зменшених на створені резерви за активними операціями; OK – основний капітал</p>	Не менш ніж 4%
Нормативи ліквідності			
Н4 – норматив миттєвої ліквідності	Даний норматив встановлює можливість негайного погашення зобов'язань клієнтів і вкладників за рахунок високоліквідних активів	$H4 = \frac{Скр + Ка}{Спр} \cdot 100\%$ <p>де Скр – кошти на коррахунку; Ка – касова готівка; Спр – залишки коштів на поточних рахунках</p>	Не менш ніж 20%
Н5 – норматив точної ліквідності	Визначає міру збалансованості термінів і сум ліквідних активів і зобов'язань банку	$H5 = \frac{A}{3} \cdot 100\%$ <p>де А – активи банку з терміном погашення до 30 днів (первинної та вторинної ліквідності); 3 – зобов'язання банку з терміном погашення до 30 днів</p>	Не менш ніж 30%; з 01.07.2002 – 35%; з 01.01.2003 – 40%
Н6 – норматив короткострокової ліквідності	Характеризує здатність банку гасити короткострокові зобов'язання за рахунок ліквідних активів	$H6 = \frac{ЛА}{КЗ} \cdot 100\%$ <p>де ЛА – ліквідні активи з терміном погашення до 1 року; КЗ – короткострокові зобов'язання з терміном погашення до 1 року</p>	Не менше ніж 20%

Найменування нормативу	Економічний зміст нормативу	Методика розрахунку	Нормативне значення
Нормативи ризику			
H7 – максимальний розмір кредитного ризику на одного контрагента	Встановлюється з метою обмеження кредитного ризику, виникаючого внаслідок невиконання окремими контрагентами своїх зобов'язань	$H7 = \frac{C_3}{B_k} \cdot 100\%,$ де C_3 – сукупна заборгованість по кредитах; B_k – власні кошти банку	Не більше ніж 25 %
H8 – норматив великих кредитних ризиків	При перевищенні 8-кратного розміру регулятивного капіталу не більш ніж на 50 % (тобто з 8 до 12 %) вимоги до платоспроможності (H2) подвоюються (16 %), якщо ж перевищення є більш ніж в 12 разів, значення показника H2 повинно бути не менше ніж 24 %	$H8 = \frac{C_k}{K},$ де C_k – сукупний розмір великих кредитів з урахуванням позабалансових зобов'язань банку; K – капітал банку	Не більш 8-кратного розміру регулятивного капіталу банку
H9 – норматив максимального розміру кредитів, гарантій і поручительств, виданих одному інсайдеру	Встановлюється для обмеження ризику, виникаючого при операціях з інсайдерами, тобто які мають родинні зв'язки щодо банку з фізичними і юридичними особами	$H9 = \frac{P_{ki}}{K_p} \cdot 100\%,$ де P_{ki} – сукупний розмір наданих банком кредитів, поручительств, врахованих векселів одному інсайдеру; K_p – регулятивний капітал банку	Не більш ніж 5 %
H10 – норматив максимального сукупного розміру кредитів, гарантій і поручительств, наданих інсайдерам	Встановлюється для відображення сумарної суми всіх ризиків щодо інсайдерів	$H10 = \frac{P_k}{K_p} \cdot 100\%,$ де P_k – сукупний розмір наданих банком кредитів, поручительств, врахованих векселів всім інсайдерам; K_p – регулятивний капітал банку	Не більше ніж 40 %

Найменування нормативу	Економічний зміст нормативу	Методика розрахунку	Нормативне значення
Н11 – норматив інвестування в цінні папери окремо за кожною установою	Встановлюється для обмеження ризику, пов'язаного з операціями по інвестуванню банківських коштів у статутні фонди кожної організації окремо	$H11 = \frac{K_{in}}{K_p} \cdot 100\%,$ де K_{in} – капітал, що інвестується в цінні папери по кожній установі окремо; K_p – регулятивний капітал	Не більше ніж 15 %
Н12 – норматив загальної суми інвестування	Встановлюється для обмеження ризику, пов'язаного із загальною сумою інвестування коштів в цінні папери юридичних осіб	$H12 = \frac{K_{ins}}{K_p},$ де K_{ins} – загальна сума капіталу, що інвестується у статутні фонди юридичних осіб; K_p – регулятивний капітал	Не більше ніж 60 %
Н13 – норматив ризику загальної відкритої (довгої/короткої) валютної позиції	Встановлюється для обмеження ризику, пов'язаного з проведенням операцій на валютному ринку	$H13 = \frac{B_n}{K_p} \cdot 100\%,$ де B_n – валютна позиція в гривневому еквіваленті; K_p – регулятивний капітал банку	Не більше ніж 30 %, у тому числі: загальної довгої відкритої валютної позиції (Н13-1) – не більше ніж 20 %, загальної короткої валютної позиції (Н13-2) – не більше ніж 10 %

Встановлення спеціальних значень економічних нормативів

Види банків	Значення спеціальних вимог
Ощадні банки	<p>1) норматив миттєвої ліквідності (Н4) – не менше ніж 30 %;</p> <p>2) норматив максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента (Н7) у розмірі:</p> <ul style="list-style-type: none"> - не більше ніж 20 % – для банків, які мають обсяг негативно класифікованих активів не більше ніж 10 % від загальної суми кредитного портфеля дебіторської заборгованості, - портфеля цінних паперів та коштів, що містяться на кореспондентських рахунках, які відкриті в інших банках; - не більше ніж 15 % – для банків, які мають обсяг негативно класифікованих активів від 10 до 20 % від відповідної групи активів; - не більше ніж 10 % – для банків, які мають обсяг негативно класифікованих активів від 20 до 30 % від відповідної групи активів; - не більше ніж 5 % – для банків, які мають обсяг негативно класифікованих активів більше ніж 30 % від відповідної групи активів або якщо формування резервів під активні операції здійснено не в повному обсязі; <p>3) норматив максимального розміру кредитів, гарантій та поручительств, наданих одному інсайдеру (Н9), – не більше ніж 2 %;</p> <p>4) норматив максимального сукупного розміру кредитів, гарантій та поручительств, наданих інсайдерам (Н10), у розмірі:</p> <ul style="list-style-type: none"> - не більше ніж 20 % – для банків, які мають обсяг негативно класифікованих активів менше ніж 7 % від відповідної групи активів; - не більше ніж 10 % – для банків, які мають обсяг негативно класифікованих активів від 7 до 10 % від відповідної групи активів
Іпотечні банки	<ul style="list-style-type: none"> - норматив миттєвої ліквідності (Н4) – не менше ніж 30 %; - норматив максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента (Н7) – не більше ніж 5 %; - норматив максимального розміру кредитів, гарантій та поручительств, наданих одному інсайдеру (Н9), – не більше ніж 2 %; - норматив максимального сукупного розміру кредитів, гарантій та поручительств, наданих інсайдерам (Н10), – не більше ніж 20 %
Розрахункові (клірингові) банки	<ul style="list-style-type: none"> - норматив адекватності регулятивного капіталу (Н2) – не менше ніж 20 %; - норматив адекватності основного капіталу (Н3) – не менше ніж 12 %; - норматив миттєвої ліквідності (Н4) – не менше ніж 90 %; - норматив великих кредитних ризиків (Н8) – не більше ніж 100 %; - норматив загальної суми інвестування (Н12) – не більше ніж 10 %; - залучення вкладів фізичних осіб має бути не більше 5 % регулятивного капіталу банку

Види банків	Значення спеціальних вимог
Інвестиційні банки	<ul style="list-style-type: none"> - норматив адекватності регулятивного капіталу (Н2) – не менше ніж 20 %; - норматив адекватності основного капіталу (Н3) – не менше ніж 12 %; - норматив загальної суми інвестування (Н12) – не більше ніж 90 %; - залучення вкладів фізичних осіб має бути не більше 5 % регулятивного капіталу банку
Уповноважені банки, що залучають кошти фізичних осіб для фінансування житлового будівництва	<ul style="list-style-type: none"> - мінімальний розмір регулятивного капіталу банку (Н1) – не менше ніж 35 % від суми залучених коштів фізичних осіб та одночасно не менше ніж 5 млн. євро; - нормативу адекватності регулятивного капіталу (Н2) – не менше ніж 18 %; - нормативу адекватності основного капіталу (Н3) – не менше ніж 12 %

КЛАСИФІКАЦІЯ БАНКІВ ЗА РІВНЕМ КАПІТАЛУ БАНКУ

Для забезпечення реальної капіталізації банків України всі банки поділяються за рівнем достатності капіталу на: добре капіталізовані; достатньо капіталізовані; недокапіталізовані; значно недокапіталізовані; критично недокапіталізовані (табл. 2.7).

Таблиця 2.7

Поділ банків за рівнем достатності капіталу

Групи банків за рівнем достатності капіталу	Критерії оцінювання
Добре капіталізований	<ul style="list-style-type: none"> - розмір регулятивного капіталу відповідає встановленим мінімальним вимогам; - співвідношення регулятивного капіталу банку з його сумарними активами, зваженими на відповідні коефіцієнти за ступенем ризику (норматив адекватності регулятивного капіталу Н2), перевищує його нормативне значення і становить не менше ніж 17 %; - співвідношення основного капіталу із загальними активами банку (норматив адекватності основного капіталу Н3) більше ніж його нормативне значення і становить 8 % та більше

Групи банків за рівнем достатності капіталу	Критерії оцінювання
Достатньо капіталізований	<ul style="list-style-type: none"> - розмір регулятивного капіталу відповідає встановленим мінімальним вимогам; - співвідношення регулятивного капіталу банку з його сумарними активами, зваженими на відповідні коефіцієнти за ступенем ризику (норматив адекватності регулятивного капіталу Н2), відповідає його нормативному значенню і становить не менше ніж 8 % або наближається до 17 %; - співвідношення основного капіталу із загальними активами банку (норматив адекватності основного капіталу Н3) становить не менше ніж 4 % або наближається до 8 %
Недокапіталізований	<ul style="list-style-type: none"> - розмір регулятивного капіталу, визначений відповідно до встановлених мінімальних вимог; - співвідношення регулятивного капіталу банку з його сумарними активами, зваженими на відповідні коефіцієнти за ступенем ризику (норматив адекватності регулятивного капіталу Н2), менше ніж його нормативне значення, але становить не менше ніж 6 %; - співвідношення основного капіталу із загальними активами банку (норматив адекватності основного капіталу Н3) менше ніж його нормативне значення, але становить не менше ніж 3 % або наближається до 4 %
Значно недокапіталізований	<ul style="list-style-type: none"> - розмір регулятивного капіталу, визначений відповідно до встановленого мінімального розміру регулятивного капіталу, але не більше ніж 20 % установленого мінімального розміру регулятивного капіталу; - співвідношення регулятивного капіталу банку з його сумарними активами, зваженими на відповідні коефіцієнти за ступенем ризику (норматив адекватності регулятивного капіталу Н2) менше ніж його нормативне значення і перебуває в межах від 6 до 2 %; - співвідношення основного капіталу із загальними активами банку (норматив адекватності основного капіталу Н3) менше ніж його нормативне значення і перебуває в межах від 3 до 1,3 %; - обсяг активів з негативною класифікацією 5 (з урахуванням сформованих резервів під активні операції) перебуває в межах від 45 до 60 % регулятивного капіталу банку

ХАРАКТЕРИСТИКА ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ, ЩО ПОДАЄТЬСЯ БАНКАМИ ДО ТЕРИТОРІАЛЬНОГО УПРАВЛІННЯ НБУ

Для проведення аналізу банківської установи, Національним банком України встановлені форми звітності, що подаються банком, які поділяються на щоденні, щомісячні та квартальні (табл. 2.8).

Таблиця 2.8

Форми звітності для банківських установ

Періодичність подання	Форми звітності
Щоденна	№ 1Д "Баланс банку"
Щодекадна	Звіт про залишки коштів, що розміщені в інших банках. Звіт про структуру активів та пасивів за строками. Звіт про активні операції банків
Щомісячна	Звіт про дотримання економічних нормативів. Звіт про класифіковані кредитні операції за формами власності. Звіт про формування резерву на відшкодування можливих втрат за кредитними операціями. Звіт про формування резерву на відшкодування можливих втрат від дебіторської заборгованості. Звіт про формування резерву на відшкодування можливих збитків від операцій з цінними паперами. Звіт про формування резерву за простроченими та сумнівними до отримання нарахованими доходами за активними операціями банків. Інформація про врахування субординованого боргу до розрахунку капіталу банку. Інформація про заборгованість держави перед банком. Звіт про 20 найбільших кредиторів банку
Квартальна	Інформація про вклади фізичних осіб у банках. Звіт про афілійованих осіб банку. Звіт про двадцять найбільших учасників банку
Річна	Інформація про суб'єктів господарської діяльності, в яких власник істотної участі в банку має участь, що перевищує 10 %. Звіт про дотримання економічних нормативів на основі консолідованої фінансової звітності

Результати економічного аналізу діяльності кожного банку та висновки щодо його діяльності подаються територіальними управліннями Департаменту банківського регулювання і нагляду в строки, що встановлюються за рішенням комісії Національного банку.

Висновок щодо діяльності банку має містити загальну оцінку фінансового стану банку, а саме:

- аналіз показників діяльності банку у порівнянні з показниками діяльності групи банків, до якої цей банк належить;
- структуру капіталу;
- інформацію про подання банком документів щодо збільшення статутного капіталу, які перебувають на розгляді в територіальному управлінні;
- інформацію про якість активів та структуру зобов'язань;
- інформацію про структуру банківських доходів;
- інформацію про формування резервів під активні операції банків;
- інформацію про дотримання банком економічних нормативів (ліквідності, кредитного ризику, інвестування, відкритої валютної позиції) та нормативу обов'язкового резервування;
- аналіз статистичних форм звітності;
- основні відомості про проведені перевірки діяльності банку;
- обґрунтовані пропозиції територіального управління щодо подальшої діяльності банку;
- іншу інформацію про банк.

Форми звітності, які надає відділ банківського нагляду територіального управління Національного банку України до Департаменту банківського нагляду і регулювання Національного банку України, наведені в таблиці 2.9.

Таблиця 2.9

Форми звітності, що подають територіальні управління НБУ

№ пор.	№ форми	Найменування
Щоденні		
1	610	Дані про включення субординованого боргу до капіталу банку
2	611	Звіт про дотримання економічних нормативів
3	618	Звіт про залишки коштів, що розміщені в інших банках
4	540	Звіт про відкриті валютні позиції банку
5	543	Звіт про обсяг валюти, що знаходиться на окремому депозитному рахунку в НБУ, для розрахунку значень відкритої валютної позиції
6	631	Звіт про структуру активів та пасивів комерційних банків за строками
Щопонеділка		
7	619	Дані про встановлення КБ кореспондентських відносин
Щомісячні		
8	91	Звіт про виявлені порушення, що можуть свідчити про злочинну діяльність

№ пор.	№ форми	Найменування
9	601	Звіт про списану безнадійну заборгованість
10	302	Звіт про класифіковані кредитні операції за формами власності
11	604	Розрахунок резерву на відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків
12	606	Звіт про стан формування резерву за простроченими та сумнівними до отримання нарахованими доходами банку
13	605	Інформація про формування КБ резерву для відшкодування можливих втрат від дебіторської заборгованості
14	691	Розрахунок резерву на відшкодування можливих збитків від операцій з цінними паперами
15	301	Звіт про кредитний портфель
16	341	Звіт про залишки за депозитами
17	542	Звіт про дотримання нормативу ризику загальної відкритої (довгої/короткої) валютної позиції банку
18	611	Звіт про дотримання економічних нормативів
19	621	Звіт про роботу ліквідатора (ліквідаційної комісії) КБ
20	682	Звіт про застосування НБУ до КБ – юридичних осіб заходів впливу за порушення банківського законодавства
Квартальні		
21	670	Звіт про двадцять найбільших акціонерів
22	683	Звіт про вклади фізичних осіб у банку
23	643	Звіт про афілійовані особи банку
Річні		
24	640	Інформація про учасників банківської холдингової групи
25	645	Інформація щодо суб'єктів господарювання в яких власник істотної участі банку має участь, що перевищує 10 %

ЗАХОДИ ВПЛИВУ ДО БАНКІВ ПРИ ПОРУШЕННІ ЕКОНОМІЧНИХ НОРМАТИВІВ ДІЯЛЬНОСТІ

Високий рівень ризику здійснюваних банком операцій у разі видання Національним банком розпорядження щодо встановлення для банків підвищених значень економічних нормативів визначається (з урахуванням результатів безвиїзного нагляду та інспекційної перевірки) за таких умов:

- рівень активів із негативною класифікацією (3) становить 20 і більше відсотків від загальної суми активів, за якими має оцінюватися ризик та формуватися страховий резерв згідно з нормативно-правовими актами Національного банку;

- загальна сума недосформованих резервів на покриття можливих збитків за активними операціями банків (за кредитними операціями, за операціями з цінними паперами, за дебіторською заборгованістю, за простроченими понад 30 днів та сумнівними до отримання нарахованими доходами за активними операціями, за коштами, розміщеними на кореспондентських рахунках у банках (резидентах і нерезидентах), які визнані банкрутами чи ліквідуються за рішенням уповноважених органів або які зареєстровані в офшорних зонах) з часу введення Національним банком вимоги щодо формування відповідного резерву в повному обсязі становить понад 40 % від загальної розрахункової суми резерву за активними операціями;
- надмірна величина валютного ризику (постійне порушення банком нормативу загальної відкритої (довгої/короткої) валютної позиції або використання позабалансових валютних інструментів для збільшення, а не для зменшення валютних позицій, якщо таке збільшення за рахунок позабалансових валютних інструментів становить понад 50 % від загального обсягу дозволеної позиції);
- надмірна величина ризику концентрації (сукупна величина заборгованості банку, що розрахована за алгоритмом нормативу максимального сукупного розміру кредитів гарантій та поручительств, наданих інсайдерам (Н10) щодо підприємств однієї галузі (або одного виду економічної діяльності) становить понад 200 % регулятивного капіталу банку);
- підстави для надання кредитів та здійснення активних операцій, а також рівень контролю за ними є недостатніми;
- здійснення операцій з інсайдерами (пов'язаними особами банку) на умовах, що більш сприятливі, ніж звичайні;
- надання кредиту (або здійснення вкладень у боргові цінні папери) в розмірі, що перевищує встановлений норматив максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента (Н7), без наявності забезпечення кредиту безумовним зобов'язанням або грошовим покриттям.

Рішення про видачу розпорядження Національного банку щодо встановлення для банків підвищених економічних нормативів приймається за обґрунтованими пропозиціями територіальних управлінь Національного банку (або відповідного структурного підрозділу банківського нагляду центрального апарату, що безпосередньо здійснює нагляд за банком).

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Банковский надзор и аудит: Учебное пособие / И.Д. Мамонова, З.Г. Ширинская, Р.Г. Ольхова и др. / Под ред. И.Д. Мамоновой. – М.: ИНФРА-М, 1995. –112 с.
2. Інструкція про порядок регулювання діяльності банків в Україні, затверджена постановою Правління Національного банку України від 28.08.2001 № 368 // www.zakon.rada.gov.ua.
3. Контроль: інспектування, аудит, банківський нагляд: Монографія / В.С. Стельмах, А.О. Єпіфанов, І.В. Сало, М.А. Єпіфанова. – Суми: ВТД “Університетська книга”, 2006. – 432 с.
4. Любунь О.С., Раєвський К.Є. Банківський нагляд: Підручник. – 2-ге вид., перероб. – К.: ЦНЛ, 2005. – 416 с.
5. Методика розрахунку економічних нормативів регулювання діяльності банків в Україні, затверджена постановою Правління Національного банку України від 28.11.2001 № 489 // www.zakon.rada.gov.ua.
6. Міщенко В.І., Яценюк А.П., Коваленко В.В., Коренєва О.Г. Банківський нагляд: Навч. посіб. – К.: Знання, 2004. – 406 с.
7. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 07.12.2000 № 2121-III // www.zakon.rada.gov.ua.
8. Про Національний банк України: Закон України від 20.05.99 № 679-XIV // www.zakon.rada.gov.ua.

КОНТРОЛЬНІ ПИТАННЯ

1. Які процедурні функції організації безвизного нагляду є в системі Національного банку України?
2. Яка методика розрахунку нормативів капіталу банку?
3. Яка методика розрахунку нормативів ліквідності банку?
4. Яка методика розрахунку нормативів кредитного ризику?
5. В яких випадках встановлюються спеціальні значення економічних нормативів?
6. Дайте характеристику фінансової звітності, що подається банками до НБУ.
7. Охарактеризуйте порушення, за результатами виявлення яких НБУ має право встановлювати підвищені значення економічних нормативів.
8. Що таке капіталізація банківської установи?
9. В яких випадках може застосовуватися до банків вимога розробки програми капіталізації?
10. В яких випадках встановлюються для банків спеціальні значення економічних нормативів?

НАВЧАЛЬНІ ЗАВДАННЯ

Завдання № 1

Акціонерно-комерційному банку “Епос” необхідно за балансом станом на 1 січня поточного року (баланс дається окремо у табл. 2.10) розрахувати такі економічні нормативи: платоспроможність; ліквідність

(миттєву ліквідність, загальну ліквідність, співвідношення високоліквідних активів з робочими активами банку, ресурсна ліквідність); ризик (максимальний розмір ризику на одного позичальника; “великі” кредитні ризики); інвестування.

Врахуйте при цьому:

- сукупну заборгованість за позичками, міжбанківськими кредитами та врахованими векселями одного позичальника – 102 тис. грн.;
- 100 % суми за балансовими зобов'язаннями, виданими стосовно цього позичальника, – 540 тис. грн.;
- сукупний розмір “великих” кредитів, наданих комерційним банком з урахуванням 100 % позабалансових зобов'язань банку – 18030 тис. грн.

Примітка. Реквізити, котрих бракує, беруться на власний розсуд.

Таблиця 2.10

Баланс АППБ “Епос” за 2004-2006 рр., тис. грн.

Найменування статті	01.01.2004	01.01.2005	01.01.2006
<i>Активи</i>			
Кошти та залишки в НБУ	65829	1058608	3232070
Казначейські та інші цінні папери, що рефінансуються НБУ, та цінні папери, емітовані Національним банком	82664	67	750000
Кошти в інших банках	1164632	909940	1598729
Цінні папери для продажу	130733	325960	177348
Кредити та заборгованість клієнтів	6770926	8557505	12729719
Інвестиційні цінні папери	97594	110256	112365
Довгострокові інвестиції до асоційованих компаній і дочірніх установ	35324	35132	37122
Основні засоби та нематеріальні активи	651044	920483	952761
Нараховані доходи до отримання	14992	35986	65325
Інші активи	326371	512290	337205
Усього активів	9929039	11859442	19258774
<i>Пасиви</i>			
Зобов'язання			
Кошти банків	1420335	1690895	1693258
Кошти клієнтів	7458338	8550497	15166804
Інші депозити	–	–	–

Продовж. табл. 2.10

Найменування статті	01.01.2004	01.01.2004	01.01.2004
Боргові цінні папери, емітовані банком	39936	491	0
Нараховані витрати до сплати	66841	65303	191226
Інші зобов'язання	36777	249046	445354
Усього зобов'язань	9022227	10556232	17513229
Власний капітал			
Статутний капітал	800000	1000000	1499997
Акції, що викуплені в акціонерів	-10225	24273	27198
Емісійні різниці	2898	2508	0
Резерви	90348	102054	234282
Результати переоцінки	6612	198737	191130
Нерозподілений прибуток	71560	5938	19244
у тому числі сума переоцінки в разі вибуття не-оборотних активів	5473	0	0
Усього власного капіталу	906812	1303210	1745545
Усього пасивів	9929039	11858442	19258774

Завдання № 2

На підставі розрахункових економічних нормативів акціонерно-комерційного банку “Епос”(на базі завдання № 1) зробіть висновок, наведіть конкретні розрахунки та оформіть необхідними документами дії по прийнятому рішення.

Додатково: місячний прибуток банку – 150 тис. грн.

Примітка. Реквізити, котрих бракує, беруться на власний розсуд.

Завдання № 3

Використовуючи дані балансу акціонерно-комерційного банку “Епос” на 1 січня поточного року (балансується окремо), необхідно:

- 1) розрахувати показник максимального розміру кредитів, гарантій та поручительств, які надаються інсайдерам (Н4);
- 2) зробити висновок щодо дотримання показника.

Додатково: сукупний розмір наданих банком позик (у тому числі і міжбанківських), поручительств, врахованих векселів та 100 % суми позабалансових вимог щодо всіх інсайдерів комерційного банку – 140 тис. грн.

Примітка. Реквізити, котрих бракує, беруться на власний розсуд.

Завдання № 4

На підставі даних акціонерно-комерційного банку “Епос”, наведених у таблиці, проаналізуйте кредитний портфель і складіть звітність територіальному управлінню Національного банку України станом на 1 вересня та 1 жовтня поточного року про класифікацію кредитів і створення резерву на можливі втрати за позичками, тис. грн.

Показник	На 1 вересня	На 1 жовтня
Всього виданих кредитів	4730	5164
У тому числі: гарантовані іншими банками	2100	2200
сумнівні до повернення	1520	1640
прострочені кредити:	470	405
- строком до 30 днів, недостатньо забезпечені кредити	90	45
- строком від 60 до 180 днів, забезпечені кредити	130	120
- строкам понад 180 днів, забезпечені кредити	40	20
- строком понад 180 днів, забезпечені кредити	210	220
- пролонговані кредити:	640	919
- не більше 2 разів строком не більше 6 місяців	180	220
- більше ніж 2 рази із загальним строком пролонгації більше 6 місяців	460	699

Завдання № 5

На підставі інформації, що наведена в таблиці, розрахуйте фактичне значення показника миттєвої ліквідності банку і зробіть висновки щодо того, чи дотримується банк нормативу, встановленого НБУ:

Показник	тис. грн.
1. Кошти на кореспондентському рахунку	91
2. Кошти в касі банку	54
3. Залучені банком кошти на поточних рахунках	444
4. Загальні активи банку	2900
5. Загальні зобов'язання банку	2520
6. Статутний капітал банку	460

Завдання № 6

На підставі інформації, що наведена в таблиці, розрахуйте відкриту валютну позицію банку (довгу чи коротку) за кожною валютою і загальну відкриту валютну позицію.

Код валюти	За балансовими рахунками		За позабалансовими рахунками		Курс НБУ (грн. за одиницю валюти)
	активи в іноземній валюті, тис.	зобов'язання в іноземній валюті, тис.	активи в іноземній валюті, тис.	зобов'язання в іноземній валюті, тис.	
840 – USD	1200	700	–	100	5,43
124 – CAD	700	950	–	–	3,68
756 – CHF	1250	400	50	–	3,32

Оцініть дотримання банком нормативу загальної відкритої валютної позиції за умови, що регулятивний капітал банку складає 21 млн. грн.

ТЕМАТИКА РЕФЕРАТІВ

1. Превентивний комплексний аналіз фінансової діяльності банківської установи.
2. Забезпечення реальної капіталізації банків України.
3. Особливості встановлення та розрахунку нормативів ліквідності комерційного банку.
4. Встановлення нормативів кредитного ризику як засіб зменшення банківських ризиків.
5. Головні засоби обмеження ризику загальної відкритої валютної позиції банку.
6. Методичні прийоми проведення аналізу фінансового стану банківської установи.
7. Науково-теоретичні прийоми до ринкової оцінки діяльності комерційного банку.

2.4. ІНСПЕКТУВАННЯ БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВ

ПЛАН

1. Загальні положення процедури інспектування банківських установ.
2. Порядок складання планів інспектування.
3. Порядок проведення інспекційних перевірок.
4. Права та обов'язки інспекторів і керівників банку.
5. Загальні висновки про стан банку за результатами інспектування.

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ПРОЦЕДУРИ ІНСПЕКТУВАННЯ БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВ

Перевірки здійснюються з метою визначення ризиків, притаманних банку, рівня безпеки і стабільності його операцій, достовірності звітності банку і дотримання банком законодавства України про банки і банківську діяльність, а також нормативно-правових актів Національного банку. Обсяги та напрями перевірки визначаються Національним банком.

Інспектування банків є одним із методів державного управління у сфері банківської діяльності, яке здійснюється Національним банком України відповідно до статті 71 Закону України “Про банки і банківську діяльність”.

Суб'єктами проведення поточного контролю є:

- територіальні управління Національного банку України;
- Департамент банківського регулювання та нагляду Національного банку України.

Об'єктами перевірки служби банківського нагляду Національного банку є: банки; філії банків; власники істотної участі в банку; юридичні особи, що здійснюють банківську діяльність без банківської ліцензії.

Інспекційна перевірка може здійснюватися за двома напрямками: комплексним і тематичним.

Комплексним інспекційним перевіркам підлягають банки, які здійснюють банківську діяльність на підставі банківської ліцензії. При цьому філії банків підлягають тільки тематичним і спеціальним перевіркам за окремими рішеннями Національного банку України. Інші особи, які охоплюються наглядовою діяльністю Національного банку України, підлягають тільки тематичним перевіркам.

ПОРЯДОК СКЛАДАННЯ ПЛАНІВ ІНСПЕКТУВАННЯ

Планування інспекційних перевірок здійснюється з метою недопущення дублювання та забезпечення належної координації роботи служби банківського нагляду та інших підрозділів Національного

банку, а також своєчасного та рівномірного проведення планових інспекційних перевірок банків та їх підрозділів.

Плани інспекційних перевірок банків складаються щокварталу з урахуванням прогнозного річного плану.

Служба банківського нагляду Національного банку для складання планів інспекційних перевірок аналізує:

- інформацію щодо безвиїзного нагляду;
- інформацію про попередні перевірки з урахуванням питань, які були перевірені під час інспекційної перевірки, про зміст виявлених порушень і результати проведеної роботи щодо їх усунення;
- інформацію про виконання банками розроблених заходів фінансового оздоровлення з урахуванням вимог і пропозицій Національного банку;
- інформацію інших підрозділів Національного банку щодо діяльності банку;
- результати перевірок діяльності банків, які здійснювалися державними контрольними та правоохоронними органами, зовнішніми аудиторами;
- звернення, скарги вкладників, кредиторів та інших юридичних і фізичних осіб;
- рішення Правління Національного банку, завдання та вказівки Національного банку.

Квартальний план інспекційних перевірок складається в розрізі місяців. У разі виробничої потреби територіальні управління та інші відповідні структурні підрозділи можуть самостійно вносити зміни в межах кварталу. Це стосується лише тих перевірок, які не підлягають координації за термінами їх початку та закінчення з Національним банком або відповідними територіальними управліннями за місцезнаходженням банку – юридичної особи.

Планування інспекційних перевірок банків I та II групи покладається на Національний банк. При цьому територіальні управління здійснюють планування інспекційних перевірок інших установ банків самостійно з подальшим розглядом і погодженням планів з Національним банком та остаточним їх затвердженням заступником Голови Національного банку.

Координація планування інспекційних перевірок банків, які мають мережу філій та інших власних підрозділів в інших регіонах, проводиться територіальними управліннями за місцезнаходженням цих

банків за погодженням з Національним банком. При цьому територіальні управління надають таку додаткову інформацію:

- вид перевірки;
- терміни перевірки – дата початку, закінчення;
- тематика перевірки.

Таку інформацію територіальне управління за місцезнаходженням банку надсилає Національному банку та відповідним територіальним управлінням не пізніше п'ятого числа місяця, що передує кварталу, в якому здійснюватиметься перевірка, для подальшого врахування при складанні проектів власних планів.

Про виконання плану інспекційних перевірок, що проведені відділом банківського нагляду за квартал, територіальні управління надсилають звіти не пізніше п'ятого числа першого місяця кварталу, наступного за звітним.

До звіту додається текстова інформація, що має висвітлювати такі питання:

- а) позитивні та негативні тенденції, що виявлені під час інспекційних перевірок у банківській системі регіону;
- б) питання, які висвітлюються під час перевірки, зокрема:
 - зміни капіталу та виконання заходів щодо капіталізації;
 - стан загальних активів, а також кредитного портфеля;
 - загальний фінансовий стан банку;
 - достовірність звітності;
 - зауваження, пропозиції, рішення загальних зборів акціонерів (учасників) банку щодо поліпшення його діяльності;
- в) інформація про виконання банками розроблених заходів щодо усунення порушень, виявлених під час попередніх інспекційних перевірок, з урахуванням вимог і пропозицій Національного банку;
- г) найпоширеніші недоліки, що виявлені під час інспекційних перевірок;
- г) основні недоліки за матеріалами, що подані Координаційному комітету по боротьбі з корупцією і організованою злочинністю при Президентові України щодо дотримання банками вимог чинного законодавства України, а також матеріалами, що передані до правоохоронних органів;
- д) пропозиції щодо поліпшення діяльності банківських установ регіону;
- е) тривалість робочого часу, що витрачається на позапланові перевірки;
- е) тривалість робочого часу, що витрачається спеціалістами банківського нагляду на перевірки банків I та II групи.

ПОРЯДОК ПРОВЕДЕННЯ ІНСПЕКЦІЙНИХ ПЕРЕВІРОК

Виїзна інспекційна перевірка складається з таких трьох етапів:

- підготовка до проведення інспектування;
- процес інспектування;
- оформлення результатів інспектування.

1. Підготовка до проведення інспектування здійснюється шляхом аналізу результатів безвиїзного нагляду, інформації від інших структурних підрозділів Національного банку про діяльність банку та матеріалів банку і триває від одного до семи робочих днів (залежно від виду перевірки та величини банку).

Результати процесу підготовки до інспектування оформлюються як звіт про підготовку до інспектування, який обов'язково має містити інформацію про:

- а) стан банку на дату інспектування або на попередню звітну дату, якщо строки подання банками звітності, на підставі якої визначається фінансовий стан, не настали;
- б) тенденції у банку протягом періоду інспектування;
- в) обсяги інспектування;
- г) питання, що потребують особливої уваги під час проведення інспектування;
- г) розрахунок часу, що потрібний на перевірку окремих сфер діяльності;
- д) графік проведення інспектування.

2. Процес інспектування. Інспектування банків I та II групи здійснюється під керівництвом інспекторів центрального апарату Національного банку. Інспекційні групи комплектуються службовцями підрозділів банківського нагляду територіальних управлінь. Службовці територіальних управлінь Національного банку залучаються для участі в комплексних інспекційних перевірках банків I та II групи відповідно до плану-графіка, що затверджується разом з річним планом інспекційних перевірок.

Склад інспекційної групи визначається та затверджується начальником відповідного територіального управління Національного банку (в разі проведення перевірки інспекторами цього територіального управління) та директором Департаменту банківського регулювання і нагляду, якщо керівництво інспекційною перевіркою здійснює інспектор центрального апарату Національного банку.

Під час проведення комплексної інспекційної перевірки або за результатами інспекційної перевірки з окремих напрямів діяльності / операцій банку (та/або його філій чи інших власних підрозділів банку) складаються довідки про перевірку.

3. *Оформлення результатів інспектування.* За результатами комплексного інспектування банку на підставі довідок про перевірку окремих напрямів діяльності / операцій банку (в тому числі його філій та/або інших власних підрозділів, що перевірялися під час проведення комплексної перевірки банку) складається звіт про інспектування.

Звіт про інспектування має визначену форму, яка затверджується заступником Голови Національного банку, який згідно з розподілом функціональних обов'язків здійснює керівництво службою банківського нагляду Національного банку.

Звіт про інспектування складається у двох примірниках. Один примірник звіту залишається в Національному банку (територіальному управлінні Національного банку), другий – надається (надсилається спецзв'язком або нарочним) раді та правлінню банку разом із супровідним інформаційним листом, який має містити загальний висновок про результати проведеної інспекційної перевірки.

ПРАВА ТА ОBOB'ЯЗКИ ІНСПЕКТОРІВ І КЕРІВНИКІВ БАНКУ

Інспектор Національного банку при виконанні своїх службових обов'язків під час проведення інспектування в межах здійснення функцій банківського нагляду має право:

- вільного доступу до всіх документів та інформації об'єкта перевірки, у тому числі до тих, що становлять банківську чи комерційну таємницю;
- вільного доступу в робочий час до всіх приміщень об'єкта перевірки;
- безоплатно одержувати від об'єкта перевірки інформацію щодо його діяльності та пояснення (в тому числі письмові) з окремих питань діяльності, а також вимагати від об'єктів перевірки будь-якої інформації, необхідної для здійснення перевірки;
- виносити за межі банку копії документів, у тому числі виготовлені методом сканування або створення фотокопій, що можуть свідчити про факти порушення банком банківського законодавства, у тому числі нормативно-правових актів Національного банку;
- перевіряти будь-яку звітність афілійованої особи банку щодо відносин з банком з метою визначення впливу відносин з афілійованою особою на стан банку.

Інспектор Національного банку зобов'язаний:

- дотримуватися вимог чинного законодавства України та нормативно-правових актів Національного банку;
- сумлінно, вчасно та якісно виконувати свої службові обов'язки та доручення керівництва;

- не розголошувати інформацію, що становить банківську чи службову таємницю або має конфіденційний характер та стала відома йому в зв'язку з виконанням службових обов'язків.

Керівники банку зобов'язані сприяти проведенню інспекційної перевірки, зокрема:

- забезпечити на період проведення планової (позапланової) перевірки кожному інспектору, який здійснює перевірку цього банку, вільний (на першу вимогу) вхід до/вихід із усіх приміщень банку протягом усього робочого дня;
- виділити інспекторам, які здійснюють перевірку цього банку, в день початку перевірки службове приміщення, яке обладнане потрібними меблями, вогнетривкою шафою для зберігання документів, комп'ютером, калькулятором, забезпечити можливість користуватися телефоном та засобами розмножувальної техніки;
- організувати в день початку перевірки зустріч і забезпечити оперативний зв'язок інспекторів, які здійснюють перевірку цього банку, з керівниками підрозділів, які здійснюють відповідні банківські операції, що підлягають перевірці, формують відповідну статистичну звітність;
- забезпечити інспекторам вільний доступ до всіх документів та інформації про діяльність банку;
- забезпечити надання документів та інформації про діяльність банку в установлені інспекторами терміни, у тому числі тих, що містять банківську таємницю, пояснень (письмово і усно) щодо отриманої інформації, документів, проведених операцій та з окремих питань діяльності банку;
- на вимогу інспекторів забезпечити надання копій документів чи можливість робити ці копії самостійно, у тому числі методом сканування або створення фотокопій;
- засвідчувати надані пояснення щодо отриманої інформації, документів, проведених операцій та з окремих питань діяльності банку, а також копії документів, наданих банком чи зроблених інспекторами самостійно, з підписом керівника банку та відбитком печатки банку;
- забезпечувати коректну поведінку своїх підлеглих під час проведення перевірки.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ ПРО СТАН БАНКУ ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ ІНСПЕКТУВАННЯ

При складанні загальних висновків про стан банку передбачається використання об'єктивних критеріїв для оцінювання тих або інших сторін діяльності банківської установи. Однак інспектування також

завжди вимагає суб'єктивної оцінки та осмислення результатів. Щоб зробити висновок про загальний стан банку, інспектори мають спиратися як на об'єктивні критерії оцінювання його діяльності, так і на власну суб'єктивну думку. Для оцінки інформації про ті сторони діяльності банку, які потребують суб'єктивного осмислення, дуже велике значення набуває досвід роботи. Тому зазначені процедури інспектування повинен виконувати керівник інспекторської бригади.

Використовуючи методику запропоновану “Методичними вказівками з інспектування банків в Україні”, інспектор в першу чергу повинен виконати наступні дії:

- 1) повідомити керівництво та Раду банку про результати інспектування;
- 2) повідомити Національний банк України про результати інспектування;
- 3) дійти остаточного висновку за такими питаннями:
 - платоспроможність банку та його здатність задовольняти передбачені та непередбачені потреби своєї клієнтури за нормальних умов діяльності;
 - дотримання критеріїв безпечної та надійної банківської діяльності;
 - дотримання вимог чинного законодавства;
 - життєздатність установи;
 - ефективність роботи ради та правління банку.

Оцінка загального стану банку впливає з тих висновків, які були зроблені на підставі результатів перевірки. При цьому враховуються виятки, виявлені в системі внутрішнього контролю, порушення вимог внутрішніх положень, нормативних та законодавчих актів, якість роботи Ради та Правління банку, достатність надходжень та капіталу, проблемних активів, інші недоліки та порушення.

Інформацією, на основі якої оцінюється поточний стан банку та його можливі зміни, є результати та висновки членів інспекторської бригади. Щоб визначити, чи існують у банку якісь негативні явища, керівник інспекторської бригади повинен враховувати значення кожного порушення чи недоліку, виявлених під час перевірки.

Протягом перевірки особлива увага приділяється питанням, які в першу чергу турбують Національний банк України, а саме:

- загальній безпеці і надійності роботи банку;
- якості управління та результатам роботи керівництва;
- перспективам нормальної роботи банку або можливості виправлення незадовільного стану;
- фінансовим результатам діяльності банку.

Оцінка майбутнього стану банку ґрунтується на аналізі:

- планів керівництва, втілених в операційних планах, планах нарощування обсягу капіталу (капіталізації) тощо;
- здатності керівництва виконувати поставлені перед ним завдання;
- конкуренції та економічних умов;
- загального стану банку в даний час;
- якості роботи Ради і Правління банку.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Банковский надзор и аудит: Учебное пособие / И.Д. Мамонова, З.Г. Ширинская, Р.Г. Ольхова и др. / Под ред. И.Д. Мамоновой. – М.: ИНФРА-М, 1995. – 112 с.
2. Контроль: інспектування, аудит, банківський нагляд: Монографія / В.С. Стельмах, А.О. Єпіфанов, І.В. Сало, М.А. Єпіфанова. – Суми: ВТД “Університетська книга”, 2006. – 432 с.
3. Любунь О.С., Раєвський К.Є. Банківський нагляд: Підручник. – 2-ге вид., перероб. – К.: ЦНЛ, 2005. – 416 с.
4. Методичні вказівки з інспектування банків в Україні, схвалені постановою Правління Національного банку України від 18.05.99 № 241 // www.zakon.rada.gov.ua.
5. Міщенко В.І., Яценюк А.П., Коваленко В.В., Коренєва О.Г. Банківський нагляд: Навч. посіб. – К.: Знання, 2004. – 406 с.
6. Положення про автоматизовану інформаційну систему банківського нагляду “Досье банків, затверджене постановою Правління Національного банку України від 01.11.2000 № 430 // www.zakon.rada.gov.ua.
7. Положення про планування та проведення інспекційних перевірок, затверджене постановою Правління Національного банку України від 17.07.2001 № 276 // www.zakon.rada.gov.ua.
8. Положення про порядок проведення виїзних перевірок щодо дотримання банками та фінансовими установами вимог валютного законодавства України, затверджене постановою Правління Національного банку України від 20.09.2002 № 352 // www.zakon.rada.gov.ua.
9. Положення про порядок формування і використання банками резерву для відшкодування можливих втрат від дебіторської заборгованості, затверджене постановою Правління НБУ від 13.12.2002 № 505 // www.zakon.rada.gov.ua.
10. Положення про порядок формування та використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків, затверджене постановою Правління НБУ від 06.07.2000 № 279 // www.zakon.rada.gov.ua.
11. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 07.12.2000 № 2121-III // www.zakon.rada.gov.ua.
12. Про Національний банк України: Закон України від 20.05.99 № 679-XIV // www.zakon.rada.gov.ua.

КОНТРОЛЬНІ ПИТАННЯ

1. Які основні риси методології та завдання планування перевірки?
2. Назвіть основні положення складання планів інспекційних перевірок.
3. Який порядок проведення інспекційної перевірки?
4. Визначте права та обов'язки інспекторів.
5. Який порядок оцінки результатів інспекційних перевірок та складання висновку?
6. Дайте характеристику принципам оцінки капіталу на основі ризиків.
7. Охарактеризуйте структуру капіталу банківської установи.
8. За якими ознаками здійснюється класифікація активів та позабалансових операцій банку?
9. Дайте характеристику нестандартних активів.
10. Який порядок формування резерву на відшкодування можливих втрат від дебіторської заборгованості комерційних банків?
11. Який порядок формування резерву на відшкодування можливих втрат від операцій з цінними паперами?
12. Як визначається клас емітента при формуванні резерву на відшкодування можливих збитків банків від операцій з цінними паперами?
13. Визначте сутність методики визначення ринкової вартості груп цінних паперів у портфелі банку на продаж.
14. У чому полягає сутність методики визначення ринкової вартості груп цінних паперів у портфелі банку на інвестиції?
15. Який порядок формування резерву на покриття збитків від кредитної діяльності банківської установи?
16. Який порядок формування резерву на покриття збитків від кредитної діяльності банківської установи?
17. За якими ознаками класифікується кредитний портфель банку?
18. Які критерії прийняття забезпечення за кредитними операціями при розрахунку резервів?
19. Визначте порядок розрахунку резерву під кредитні ризики.

НАВЧАЛЬНІ ЗАВДАННЯ

Завдання № 1

На підставі інформації, що видається викладачем, ознайомтесь з документами, що складаються за результатами інспекції банку.

Завдання № 2

На підставі наведеного звіту про інспектування АТ “Банк “Березень” (додаток А) зробіть висновки про фінансовий стан банку.

ТЕМАТИКА РЕФЕРАТИВ

1. Головні теоретичні засади проведення інспекційних перевірок комерційних банків з боку НБУ.
2. Завдання та структура служби внутрішнього аудиту комерційного банку.
3. Особливості врахування залучених коштів на умовах субординованого боргу до капіталу комерційного банку.
4. Порядок і структура висновку інспекційної перевірки.

ТЕМА 3. РЕЙТИНГОВА ОЦІНКА БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВ

ПЛАН

1. Поняття рейтингової оцінки банківських установ.
2. Загальна характеристика рейтингової оцінки CAMELS.
3. Визначення узагальнюючої оцінки фінансового стану комерційного банку за системою CAMELS.

ПОНЯТТЯ РЕЙТИНГОВОЇ ОЦІНКИ БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВ

Суб'єктами проведення поточного контролю відповідно до визначення рейтингу банківської установи є:

- територіальні управління Національного банку України;
- Департамент банківського регулювання та нагляду Національного банку України.

Слово “рейтинг” (від латинського rating) означає оцінку, віднесення до класу, розряду, категорії; в перекладі означає “клас, розряд, ранг”. Рейтинги є одним із варіантів аналізу, що дозволяють одержати комплексну оцінку фінансового стану комерційних банків і порівняти їх. У такій оцінці зацікавлені декілька груп учасників фінансового ринку: банки, кредитори банків, клієнти банків, органи банківського нагляду.

Рейтинг банків – це система оцінки їхньої діяльності, заснована на фінансових показниках роботи і даних балансу банку.

Система рейтингування – це комплексна система, за допомогою якої визначається позиція банку за певними параметрами на фінансовому ринку. Отже, рейтингові агентства є невід'ємною складовою процесу поширення інформації, а саме – відкритості фінансової установи і системи в цілому.

Рейтинг банку полягає у виведенні вільної оцінки в усіх напрямках, що піддалися аналізу. Таких напрямків, а відповідно і показників, що розраховуються, може бути різна кількість. Так у CAMELS використовується 6 показників, у рейтингу незалежного агентства “Прозрачная Украина” – 12 показників, у методиці Оргбанку – близько 100 показників, у методиці Кромонава – 6, у ІЦ “Рейтинг” – 48, у методиці українських банкірів – 4, у рейтинг журналу “Гроші” – 7, “Інтерфакс 100” – 12 показників, в Аналітичному центрі фінансової інформації підсумковий показник розраховують за сумою 10 показників, рейтинг “Сто найбільших банків Росії” – на основі 4 показників.

Аналізуючи фінансову звітність, підраховують середні показники ключових категорій балансового звіту за період, що покривається цими даними, та визначають:

- стан надходжень – за прибутком на середні активи і капітал;
- коефіцієнти приросту ключових показників (позик, депозитів та капіталу);
- продуктивність роботи персоналу;
- отримані та сплачені середні процентні ставки;
- вартість посередництва.

Аналізуючи баланс банку, застосовують:

- 1) метод порівняння, який дає змогу визначити причини й рівень динамічних змін та відхилень за статтями на ліквідність банку і прибутковість його операцій, а також визначити резерви підвищення дохідності останніх;
- 2) метод групування. Шляхом систематизації даних балансу можна розібратись у суті аналізованих явищ і процесів;
- 3) метод коефіцієнтів, за допомогою якого виявляють кількісний взаємозв'язок між різними статтями, розділами чи групами статей балансу;
- 4) графічний метод, який дає змогу візуально оцінити динаміку окремих показників і структурні зміни.

Рейтинговий підхід припускає розробку системи значень показників для оцінки фінансового стану банку. Ця система включає кілька рівнів (груп, категорій) фінансового стану банків. Кінцевим результатом оцінки є віднесення аналізованого банку до тієї або іншої групи. У світовій практиці існує три основні методи побудови рейтингу: номерний, бальний і індексний.

У складанні рейтингів виділяються два основні підходи:

- експертний;
- бухгалтерський.

Вони розрізняються залежно від складу оцінюваної інформації:

- експертна оцінка дається на основі досвіду і кваліфікації фахівців із будь-якої доступної інформації й аналізу як кількісних, так і якісних параметрів;
- бухгалтерська оцінка дається винятково на основі офіційної фінансової звітності банку й аналізу тільки кількісних показників.

У побудові підсумкового списку (рейтингу) виділяються два основні способи:

- складання єдиного рейтингу, ранжируваного за загальним балом;
- складання категорій рейтингу, всередині яких банки ранжуються за алфавітом.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РЕЙТИНГОВОЇ ОЦІНКИ CAMELS

Нагляд за діяльністю банків, що ґрунтується на оцінках ризиків діяльності банків за рейтинговою системою CAMELS, полягає у визначенні загального стану банку на підставі єдиних критеріїв, які охоплюють діяльність банку за усіма напрямками.

Метою оцінки діяльності банків за рейтинговою системою є визначення банків, в яких незадовільний фінансовий стан, операції або менеджмент мають недоліки, що можуть призвести до банкрутства банку та вимагають посиленого контролю з боку служби банківського нагляду Національного банку України і вжиття відповідних заходів для виправлення цих недоліків у діяльності банку та стабілізації його фінансового стану.

Рейтингова система дає можливість Національному банку України оцінювати загальний стан та стабільність банківської системи. Така оцінка ризиків дає змогу отримати інформацію для визначення пріоритетів у діяльності банківського нагляду та необхідних матеріальних і людських ресурсів для здійснення належного контролю за банківською системою.

Рейтингова система передбачає ретельний аналіз стану банку. Здійснення такого аналізу можна провести лише під час комплексної інспекційної перевірки, яка дає змогу повною мірою визначити, як керівництво банку ставиться до ризиків і як здійснює управління ними.

Основою рейтингової системи є оцінка ризиків та визначення рейтингових оцінок за такими основними компонентами:

- достатність капіталу (C);
- якість активів (A);
- менеджмент (M);
- надходження (E);
- ліквідність (L);
- чутливість до ринкового ризику (S).

Визначення рейтингу банку за рейтинговою системою – це стандартизований метод оцінки банків, ефективність якого залежить від якості підготовки до проведення інспекційних перевірок з урахуванням результатів безвиїзного нагляду, кваліфікації та об'єктивності інспекторів служби банківського нагляду.

За результатами інспектування до часу його завершення складаються довідки про інспектування кожного компонента рейтингової системи, які до закінчення строку проведення інспектування мають бути погоджені працівниками банку, відповідальними за певний напрям роботи. У разі відмови погодження цих довідок інспектори

служби банківського нагляду повинні отримати від банку пояснення щодо причин непогодження.

Після закінчення інспекційної перевірки відповідно до інформації, що міститься в довідках про перевірки (інспектування) кожного компонента рейтингової системи, складається звіт про інспектування та визначаються рейтингові оцінки всіх компонентів рейтингової системи, а також комплексна рейтингова оцінка.

Рейтинг банку є власністю Національного банку України і конфіденційною інформацією, призначеною тільки для внутрішнього використання, що не підлягає опублікуванню в засобах масової інформації.

За рейтинговою системою передбачається визначити кожному банку цифровий рейтинг за всіма шістьма компонентами, а комплексна рейтингова оцінка визначається на підставі рейтингових оцінок за кожним із цих компонентів. Кожен компонент рейтингової системи оцінюється за п'ятибальною шкалою, де оцінка "1" є найвищою оцінкою, а оцінка "5" – найнижчою.

Для визначення комплексної рейтингової оцінки банків, які мають відокремлені структурні підрозділи (філії), використовують матеріали інспектування цих підрозділів (у тому числі розташованих в інших областях), якщо їх інспектування проведено одночасно (строки і дата, станом на яку проводиться інспекційна перевірка банку – юридичної особи, збігаються із відповідними строками і датою інспектування філії) з інспекційною перевіркою банку.

ВИЗНАЧЕННЯ УЗАГАЛЬНЮЮЧОЇ ОЦІНКИ ФІНАНСОВОГО СТАНУ КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ ЗА СИСТЕМОЮ CAMELS

Рейтинг банку, встановлений за результатами інспекційної перевірки, яку проводять працівники територіального управління Національного банку України, затверджується начальником територіального управління Національного банку України та надсилається окремим файлом електронною поштою не пізніше ніж через 14 робочих днів після закінчення інспекційної перевірки разом із супровідним Інформаційним листом і звітом про інспекційну перевірку для їх погодження Департаментом інспектування та моніторингу банків.

Рейтинг банку (за результатами інспекційної перевірки) або рейтингова оцінка (за результатами перевірки окремого компонента рейтингової системи), які виставляються працівниками центрального апарату Національного банку України, погоджуються директорами Департаменту інспектування та моніторингу банків і Генерального департаменту банківського нагляду та затверджуються заступником Голови Національного банку України, який за посадовими обов'язками керує службою банківського нагляду.

Порядок погодження та затвердження рейтингу банку включає такі послідовні дії:

- управління інспектування банків Департаменту інспектування та моніторингу банків передає звіт про комплексне інспектування (довідку) до Управління моніторингу великих банків (або Управління моніторингу банків), яке протягом п'яти робочих днів з часу отримання звіту про інспекційну перевірку (довідки) аналізує його та готує письмовий висновок щодо інформації, викладеної у звіті про інспекційну перевірку (довідці), у тому числі щодо погодження або непогодження рейтингу банку (рейтингової оцінки окремого компонента рейтингової системи);
- обговорення висновків інспекційної перевірки (перевірки окремого компонента) та рейтингу банку (рейтингової оцінки окремого компонента рейтингової системи) за участю керівників управлінь інспектування та моніторингу великих банків (моніторингу банків), керівника інспекційної групи і працівника, який здійснює безвиїзний нагляд за відповідним банком;
- погодження рейтингу директором Департаменту інспектування та моніторингу банків;
- здійснення доповіді і погодження висновків і результатів інспекційної перевірки (у тому числі рейтинг банку) та перевірки окремого компонента рейтингової системи за участю директорів Генерального департаменту банківського нагляду, Департаменту інспектування та моніторингу банків і керівників його управлінь, керівника інспекційної групи і працівника, який здійснює безвиїзний нагляд за цим банком.

З метою вдосконалення процесу інспектування та формування інспекційних груп із кваліфікованих інспекторів за відповідними напрямками інспекційної перевірки керівник інспекційної групи готує для обговорення доповідну записку з інформацією щодо оцінки кожного з членів інспекційної групи. Підсумком доповіді має бути виставлення оцінки інспекційної групи в цілому та погодження рейтингу банку (рейтингової оцінки окремого компонента рейтингової системи) директором Генерального департаменту банківського нагляду (його заступником);

- надання звіту про інспекційну перевірку та рейтингу банку із доповідною запискою, в якій викладаються висновки обговорення та надаються пропозиції щодо доцільності або недоцільності застосування до банку заходів впливу заступнику Голови Національного банку України, який за посадовими обов'язками керує службою банківського нагляду, для затвердження рейтингу банку.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Банковский надзор и аудит: Учебное пособие / И.Д. Мамонова, З.Г. Ширинская, Р.Г. Ольхова и др. / Под ред. И.Д. Мамоновой. – М.: ИНФРА-М, 1995. – 112 с.
2. Батковський В.А. Рейтингова оцінка діяльності банків // *Фінанси України* (укр.). – 2004. – № 5. – С. 145-151.
3. Гармидаров П.П. Знаходження середньозважених оцінок груп нормативів банку // *Формування ринкових відносин в Україні* (укр.). – 2005. – № 2. – С. 68-72.
4. Готовчиков И.Ф. Новые технологии взвешивания рейтингов // *Банковские услуги* (рус.). – 2005. – № 11. – С. 2-11.
5. Довгялло М., Свистунов П. Методология рейтингового анализа коммерческих банков // *Рынок ценных бумаг* (рус.). – 1999. – № 20. – С. 44-52.
6. Контроль: інспектування, аудит, банківський нагляд: Монографія / В.С. Стельмах, А.О. Єпіфанов, І.В. Сало, М.А. Єпіфанова. – Суми: ВТД “Університетська книга”, 2006. – 432 с.
7. Любунь О.С., Раєвський К.Є. Банківський нагляд: Підручник. – 2-ге вид., перероб. – К.: ЦНЛ, 2005. – 416 с.
8. Методичні рекомендації про порядок реорганізації, реструктуризації комерційних банків, затверджені постановою Правління Національного банку України від 09.10.2000 № 395 // zakon.rada.gov.ua.
9. Мищенко А.В., Чижова А.С. Современные подходы к оценке и прогнозированию кредитных рейтингов банков // *Финансовый менеджмент* (рус.). – 2006. – № 2. – С. 39-51.
10. Міщенко В.І., Яценюк А.П., Коваленко В.В., Коренєва О.Г. Банківський нагляд: Навч. посіб. – К.: Знання, 2004. – 406 с.
11. Набок Р., Набок О. Концептуальна схема рейтингування банків України // *Вісник Національного банку України* (укр.). – 2006. – № 8. – С. 20-25.
12. Незнанова А.С. Використання рейтингів надійності та ефективності банків // *Регіональні перспективи* (укр.). – 2001. – № 5. – С. 147-149.
13. Положення про автоматизовану інформаційну систему банківського нагляду “Досьє банків, затверджене постановою Правління Національного банку України від 01.11.2000 № 430 // www.zakon.rada.gov.ua.
14. Положення про застосування Національним банком України заходів впливу за порушення банківського законодавства, затверджене постановою Правління НБУ 28.08.2001 № 369 // www.zakon.rada.gov.ua.
15. Положення про порядок визначення та застосування комплексної рейтингової оцінки комерційних банків за системою CAMELS: затверджене постановою Правління НБУ 08.05.2002 № 171 // www.zakon.rada.gov.ua.
16. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 07.12.2000 № 2121-III // www.zakon.rada.gov.ua.
17. Про Національний банк України: Закон України від 20.05.99 № 679-XIV // www.zakon.rada.gov.ua.
18. Садовнікова Е.Ф. Анализ банковской конкурентоспособности в Украине на современном этапе // *Актуальні проблеми економіки* (укр.). – 2006. – № 12. – С. 70-78.
19. Семенов С.К. Эффективность и оптимизация банковской деятельности: рейтинговые методики на базе экономических нормативов // *Финансы и кредит* (рус.). – 2005. – № 30. – С. 41-45.
20. Суворов А.В. Сравнительный анализ показателей и рейтинги коммерческих банков // *Финансы и кредит* (рус.). – 2000. – № 10. – С. 32-36.

КОНТРОЛЬНІ ПИТАННЯ

1. У чому полягає економічна сутність поняття рейтингової оцінки?
2. Дайте характеристику фінансової інформації для виведення рейтингової оцінки банківських установ.
3. Які є методи проведення рейтингової оцінки?
4. Дайте характеристику рейтингової оцінки кредитоспроможності по Оргбанку.
5. Дайте характеристику рейтингової оцінки за методикою Кромонава.
6. У чому полягає сутність методики рейтингового агентства “Прозрачная Украина”?
7. Дайте визначення узагальнюючої оцінки фінансового стану комерційного банку за системою CAMELS.

НАВЧАЛЬНЕ ЗАВДАННЯ

На підставі звіту про інспектування (див. додаток А) та інформації про діяльність АП “Банк “Березень” визначте рейтингову оцінку банку за системою CAMELS за кожною складовою та узагальнюючу оцінку.

Складіть перелік питань щодо фінансового стану та діяльності Банку, які викликають найбільше занепокоєння (додаток Б).

ТЕМАТИКА РЕФЕРАТИВ

1. Особливості аналізу достатності капіталу при визначенні рейтингу банку за системою CAMELS.
2. Особливості аналізу ліквідності банку при визначенні рейтингу за системою CAMELS.
3. Завдання та структура служби внутрішнього аудиту комерційного банку.
4. Узагальнена оцінка фінансового стану комерційного банку (за системою CAMELS).
5. Особливості застосування комплексної рейтингової оцінки комерційних банків за системою CAMELS.
6. Розвиток інформаційного забезпечення банківського нагляду НБУ.
7. Складові банківських рейтингів: науково-практичний аспект.
8. Рейтингова оцінка комерційного банку в системі діагностики його конкурентоспроможності.

ТЕМА 4. ЗАХОДИ ВПЛИВУ З БОКУ НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ ЗА ПОРУШЕННЯ БАНКІВСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА

4.1. ЗАХОДИ ВПЛИВУ ПОПЕРЕДНЬОГО РЕАГУВАННЯ НА БАНКІВСЬКІ ПОРУШЕННЯ

ПЛАН

1. Підстави для застосування заходів впливу з боку НБУ.
2. Письмове застереження.
3. Укладання письмової угоди з банком.
4. Основні засади встановлення режиму фінансового оздоровлення.
5. Видача Національним банком України розпоряджень.

ПІДСТАВИ ДЛЯ ЗАСТОСУВАННЯ ЗАХОДІВ ВПЛИВУ З БОКУ НБУ

У філософії підстава визначається як явище, що є необхідною умовою, передумовою існування якого-небудь іншого явища, яке служить поясненням останнього.

Аналіз юридичних фактів, що є підставами для застосування заходів впливу НБУ, дає можливість зробити висновок про те, що, крім правопорушень у традиційному розумінні, такими можуть бути:

- правомірна бездіяльність;
- безрезультатність попередніх заходів впливу;
- характеристики банку, зокрема рівень достатності капіталу та/або рейтингова оцінка банку за системою CAMELS;
- діяльність із підвищеним рівнем ризику, яка обумовлюється економічними чи організаційними причинами або вчиненням правопорушення;
- прогноз НБУ щодо можливості вчинення банком порушення банківського законодавства або нормативно-правових актів НБУ в разі вчинення ним певних дій;
- можливість усунення відповідного порушення або недоліків у діяльності банку протягом певного часу;
- юридичні факти, що прямо не пов'язані з порушеннями банками банківського законодавства або нормативно-правових актів НБУ.

Національний банк України постійно вживає заходів, щоб унеможливити комерційні банки від погіршення фінансового стану, упередити їх банкрутство. Проте внаслідок проявів економічної кризи в Україні, негативного впливу зовнішніх чинників, ризикової діяльності банків багато з них залишаються проблемними. Тому, виникає

потреба вживання певних заходів Національним банком України для стабілізації банківської діяльності.

Зазначене питання регламентується Положенням Національного банку України про застосування заходів впливу за порушення банківського законодавства від 28.08.2001 № 369 (табл. 4.1).

Таблиця 4.1

Класифікація заходів впливу з боку НБУ

Заходи впливу попереднього реагування	Примусові заходи
<ul style="list-style-type: none"> - письмове застереження; - укладання письмової угоди з банком; - видача Національним банком України розпоряджень; - програма фінансового оздоровлення 	<ul style="list-style-type: none"> - зупинення (обмеження) дії ліцензії на здійснення окремих банківських операцій або відкликання ліцензії на здійснення всіх банківських операцій; - усунення керівництва від управління банком; - призначення тимчасової адміністрації; - накладання штрафів на банки; - накладання штрафів на керівників банків; - ліквідація або реорганізація банків

Заходи впливу застосовуються Національним банком на підставі:

- результатів інспекційних (планових та позапланових) перевірок діяльності банків чи їх філій;
- результатів аналізу дотримання банками вимог банківського законодавства з використанням статистичної звітності, щомісячних і щоденних балансів тощо;
- результатів перевірок діяльності банків аудиторськими організаціями, уповноваженими відповідно до чинного законодавства на їх здійснення;
- пропозицій Фонду гарантування вкладів фізичних осіб;
- результатів перевірок дотримання банками валютного законодавства, здійснених уповноваженими працівниками Національного банку, що містять виявлені порушення банківського законодавства, нормативно-правових актів Національного банку або здійснення ризикових операцій, які загрожують інтересам вкладників чи інших кредиторів банку.

Вибір адекватних заходів впливу, які застосовуються до банків, має здійснюватися з урахуванням:

- характеру допущених банком порушень;
- причин, які зумовили виникнення виявлених порушень;
- загального фінансового стану банку та рівня достатності капіталу;
- розміру можливих негативних наслідків для кредиторів і вкладників.

Суб'єктами організації безвиїзного нагляду є:

- територіальні управління Національного банку України;
- Департамент банківського регулювання і нагляду.

ПИСЬМОВЕ ЗАСТЕРЕЖЕННЯ

Залежно від серйозності та характеру проблем у діяльності банків письмове застереження застосовується Національним банком України як вимога:

- усунення конкретних порушень чи недоліків у діяльності банку, які безпосередньо ще не вплинули на його фінансовий стан, але в майбутньому можуть призвести до його погіршення та загрози інтересам вкладників і кредиторів банку;
- усунення порушень банком економічних нормативів;
- зменшення невиправданих витрат банку;
- обмеження невиправдано високих процентних виплат за залученими коштами;
- вжиття заходів щодо зменшення чи відчуження неефективних (низько прибуткових або збиткових) інвестицій;
- виправлення (коригування) фінансової звітності банку за результатами інспекційних (планових та позапланових) перевірок, які здійснює Національний банк;
- забезпечення проведення обов'язкової аудиторської перевірки банку та подання висновків незалежних аудиторських організацій (аудиторів) про результати діяльності банку відповідно до статті 10 Закону України "Про аудиторську діяльність";
- недопущення повторного порушення нормативу обов'язкового резервування протягом одного календарного року;
- усунення порушень банківського законодавства, нормативно-правових актів Національного банку із запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом.

УКЛАДАННЯ ПИСЬМОВОЇ УГОДИ З БАНКОМ

Письмова угода як захід впливу може укладатися з банком, що допустив порушення, які впливають на його фінансовий стан, або здійснює операції з високим рівнем ризику, які загрожують інтересам вкладників чи інших кредиторів банку, за умови подання ним прийняттого плану заходів для усунення виявлених проблем.

У письмовій угоді банк письмово визнає свої недоліки в роботі та допущені порушення і подає перелік обґрунтованих заходів, яких банк зобов'язується вжити для усунення порушень, їх запобігання в подальшому, поліпшення фінансового стану тощо із зазначенням строків їх виконання.

Прийняті банком у письмовій угоді зобов'язання мають включати конкретні заходи, спрямовані на поліпшення його фінансового стану або усунення виявлених порушень, а також запобіжні заходи щодо недопущення порушень у майбутньому:

- 1) складання та виконання бізнес-плану або програми капіталізації банку, або програми фінансового оздоровлення;
- 2) виконання плану заходів, спрямованих на забезпечення прибуткової діяльності;
- 3) розроблення та запровадження положень щодо поліпшення практики кредитування;
- 4) зобов'язання щодо проведення зовнішнього аудиту фінансового стану банку;
- 5) прийняття рішення про тимчасове обмеження на збільшення активів банку;
- 6) прийняття рішення про обмеження розміру кредитів, що надаються пов'язаним особам (інсайдерам) банку;
- 7) прийняття рішення щодо тимчасового зниження розміру процентів за депозитами, що залучаються;
- 8) тимчасове припинення виплати дивідендів;
- 9) прийняття рішення про обмеження розміру суми, яку банк може виплачувати своїм працівникам у формі заробітної плати та премій;
- 10) реорганізація банку;
- 11) поліпшення якості активів, у тому числі шляхом вкладання коштів у безризикові активи (державні цінні папери з подальшим їх блокуванням на рахунках у цінних паперах банку за безумовною операцією в депозитарії державних цінних паперів Національного банку та депозитні сертифікати Національного банку за умови їх розміщення Національним банком) у розмірі:
 - а) 50 % від розрахункової загальної суми резервів під негативно класифіковані активи, якщо питома вага негативно класифікованих активів становить 30 % і більше від загальної суми кредитного портфеля, дебіторської заборгованості, портфеля цінних паперів та коштів, що містяться на кореспондентських рахунках, які відкриті в інших банках;
 - б) 40 % від розрахункової загальної суми резервів під негативно класифіковані активи, якщо питома вага негативно класифікованих активів становить від 20 до 30 % від загальної суми кредитного портфеля, дебіторської заборгованості, портфеля цінних паперів та коштів, що містяться на кореспондентських рахунках, які відкриті в інших банках;

- в) 30 % від розрахункової загальної суми резервів під негативно класифіковані активи, якщо питома вага негативно класифікованих активів становить від 10 до 20 % від загальної суми кредитного портфеля, дебіторської заборгованості, портфеля цінних паперів та коштів, що містяться на кореспондентських рахунках, які відкриті в інших банках.

Строки виконання зобов'язань встановлюються індивідуально з урахуванням характеру проблем та допущених порушень, а також оцінки й висновку відповідного підрозділу Генерального департаменту банківського нагляду (територіального управління) Національного банку щодо реальності строків, установлених банком для виконання своїх зобов'язань без загрози погіршення його фінансового стану.

ОСНОВНІ ЗАСАДИ ВСТАНОВЛЕННЯ РЕЖИМУ ФІНАНСОВОГО ОЗДОРОВЛЕННЯ

Фінансове оздоровлення банків – це система заходів банку, спрямованих на покращання його фінансового стану, структури активів, дохідності та рентабельності, достатності капіталу, а також на усунення порушень, що призвели до скрутного фінансового стану банку.

Національний банк України надсилає письмові попередження з вимогою розробити програму фінансового оздоровлення наступним банкам:

- банкам, які отримали за результатами інспектування загальну рейтингову оцінку “4” за системою CAMELS;
- недокапіталізованим чи значно недокапіталізованим, які отримали за результатами інспектування загальну рейтингову оцінку “3”.

Програма фінансового оздоровлення банку в обов'язковому порядку включає в себе:

- аналіз причин, внаслідок яких погіршився фінансовий стан та платоспроможність банку;
- прогнозні показники діяльності банку із щомісячною розбивкою, яких передбачається досягнути після виконання заходів стосовно капіталу банку, резервів, економічних нормативів, доходів, прибутку;
- розробку програми капіталізації щодо збільшення капіталу до необхідного розміру протягом шести місяців із дня прийняття Комісією Національного банку України з питань регулювання діяльності банків рішення про погодження програми фінансового оздоровлення.

Банк, який знаходиться у стадії фінансового оздоровлення повинен:

- зареєструвати в установлений строк оголошений статутний фонд;
- диверсифікувати активи і пасиви з метою підвищення їх ліквідності;
- ліквідувати збиткові філії та дочірні підприємства;

- провести інвентаризацію активів станом на перше число місяця після прийняття рішення про фінансове оздоровлення банку;
- організувати роботу щодо оголошення банкрутами банків, які припинили погашення кредитів або сплату відсотків за кредитами;
- забезпечити першочергове погашення заборгованості за вкладами фізичних осіб, строк дії договорів з якими минув;
- визначити відповідальних осіб з управління кредитними ризиками за рахунок раціоналізації управління банком у цілому;
- провести переоформлення раніше наданих пільгових кредитів за загальними умовами, які встановлені внутрішніми документами банку, що визначають його кредитну та облікову політику;
- переорієнтувати діяльність банку на прибуткові види послуг;
- припинити нарахування та виплату дивідендів акціонерам;
- припинити викуп власних акцій на період дії програми фінансового оздоровлення;
- припинити вкладення коштів у статутні фонди інших юридичних осіб;
- передбачити проведення реорганізації банку.

Видача Національним банком України розпоряджень

Національний банк України може видати розпорядження, за яким доводиться до відома окремого банку зміст заходу впливу, що застосовується за виявлені порушення чи недоліки в діяльності банку, яке є обов'язковим для виконання, а саме:

1. Розпорядження про зупинення виплати дивідендів чи розподілу капіталу в будь-якій іншій формі.

Цей захід впливу Національний банк України має застосовувати в таких випадках:

- до банків, що є недокапіталізованими або порушили норматив адекватності регулятивного капіталу (Н2) чи норматив адекватності основного капіталу (Н3), або якщо Національний банк визнає, що виплата дивідендів та розподіл капіталу в будь-якій формі призведе до порушення нормативу адекватності регулятивного капіталу (Н2) чи нормативу адекватності основного капіталу (Н3);
- до банків, в яких викуп власних акцій призвів/призведе до падіння регулятивного капіталу нижче мінімально встановленого Національним банком рівня;
- одночасно з надсиланням листа з вимогою до банку щодо розроблення програми фінансового оздоровлення до часу виконання ним цієї програми.

2. Установлення для банку підвищених економічних нормативів.

Операції з високим рівнем ризику, які здійснює банк, визначаються за результатами безвиїзного нагляду та інспекційної перевірки за таких підстав:

- рівень активів з негативною класифікацією (3) становить 20 і більше відсотків від загальної суми активів, за якими має оцінюватися ризик та формуватися страховий резерв;
- загальна сума недосформованих резервів на покриття можливих збитків за активними операціями банків (за кредитними операціями, за операціями з цінними паперами, за дебіторською заборгованістю, за простроченими понад 30 днів та сумнівними до отримання нарахованими доходами за активними операціями, за коштами, розміщеними на кореспондентських рахунках у банках (резидентах і нерезидентах), які визнані банкрутами або ліквідуються за рішенням уповноважених органів, або які зареєстровані в офшорних зонах) з часу введення Національним банком у повному обсязі становить понад 40 % від загальної розрахункової суми резерву за активними операціями;
- надмірна величина валютного ризику (постійне порушення банком нормативу загальної відкритої (довгої/короткої) валютної позиції або використання позабалансових валютних інструментів для збільшення, а не для зменшення валютних позицій, якщо таке збільшення за рахунок позабалансових валютних інструментів становить понад 50 % від загального обсягу дозволеної позиції);
- надмірна величина ризику концентрації (сукупна величина заборгованості банку, що розрахована за алгоритмом нормативу максимального сукупного розміру кредитів гарантій та поручительств, наданих інсайдерам (Н10) щодо підприємств однієї галузі (або одного виду економічної діяльності) становить понад 200 % регулятивного капіталу банку);
- підстави для надання кредитів та здійснення активних операцій, а також рівень контролю за ними є недостатніми;
- здійснення операцій з інсайдерами (пов'язаними особами банку) на умовах, що є більш сприятливими, ніж звичайні;
- надання кредиту (або здійснення вкладень у боргові цінні папери) в розмірі, що перевищує встановлений норматив максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента (Н7), без наявності забезпечення кредиту безумовним зобов'язанням або грошовим покриттям.

3. Підвищення резервів на покриття можливих збитків за кредитами та іншими активами.

Зазначений захід впливу застосовується до банків, що є добре капіталізованими, достатньо капіталізованими або недокапіталізованими, однак не дотримуються вимог до порядку класифікації активних операцій, у тому числі:

- неподання на вимогу уповноважених працівників Національного банку документів або інформації для перевірки достовірності оцінки фінансового стану (кредитоспроможності) позичальників/контрагентів банку, правильності їх класифікації та достатності резервів під активні операції;
- надання недостовірної інформації та звітності, ненадання або не своєчасне їх надання;
- невиконання звітності в порядку, установленому Національним банком;
- недотримання нормативів кредитного ризику;
- невиконання в установленій строк вимог Національного банку щодо усунення порушень.

4. Обмеження, зупинення чи припинення проведення окремих видів здійснюваних банком операцій з високим рівнем ризику.

Рішення щодо обмеження, зупинення чи припинення окремих видів здійснюваних банком операцій приймається за поданням відповідних структурних підрозділів центрального апарату на підставі їх пропозицій або пропозицій територіальних управлінь Національного банку України в разі здійснення банком операцій з високим рівнем ризику, а також, якщо подальше їх здійснення є ризиковим і створюватиме загрозу інтересам кредиторів і вкладників, у тому числі в таких випадках:

- установлення процентних ставок та комісійних винагород на рівні, що є нижчим від собівартості банківських послуг у цьому банку;
- надходжень банку недостатньо для підтримання на потрібному рівні регулятивного капіталу, забезпечення формування резервів під активні операції та покриття збитків банку;
- проведення операцій за незареєстрованими Національним банком кореспондентськими рахунками банків;
- порушення економічних нормативів, установлених Національним банком;
- недотримання ліцензійних вимог та спеціальних вимог щодо отримання банками письмового дозволу Національного банку на виконання окремих операцій, у тому числі недотримання банком

ліцензійних вимог стосовно розміру регулятивного капіталу банку, потрібного для здійснення відповідних операцій;

- порушення умов, на підставі яких була надана банківська ліцензія/письмовий дозвіл;
- недоформування резервів під активні операції банків у необхідному розмірі (відповідно до нормативно-правових актів Національного банку);
- здійснення без письмового дозволу Національного банку операцій, які вимагають отримання такого письмового дозволу;
- недотримання вимог нормативно-правових актів Національного банку щодо складання та надання звітності;
- надання недостовірної інформації та звітності, ненадання або несвоєчасне їх надання, у тому числі інформації щодо підстав виключення сум кредитів, забезпечених безумовним зобов'язанням або грошовим покриттям під час розрахунку нормативу максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента (Н7);
- неподання документів на письмову вимогу уповноважених працівників Національного банку, приховування рахунків, документів, активів тощо;
- невиконання в установлений строк вимог Національного банку щодо усунення порушень у діяльності банку;
- невиконання звітності в порядку, установленому Національним банком;
- допущення банком недобросовісної конкуренції щодо здійснення тих чи інших операцій;
- недотримання вимог банківського законодавства, нормативно-правових актів Національного банку із запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом;
- порушення банком порядку формування обов'язкових резервів (три звітні періоди резервування поспіль протягом календарного року);
- недотримання банком більше ніж 30 разів (включаючи вихідні або святкові дні) визначеного Національним банком щоденного на початок операційного дня залишку коштів на кореспондентському рахунку банку протягом трьох звітних періодів резервування поспіль;
- неперерахування банком коштів обов'язкових резервів у повному обсязі на окремий рахунок у Національному банку протягом трьох робочих днів після набрання чинності рішення Національного банку щодо формування і зберігання коштів обов'язкових резервів на окремому рахунку в Національному банку;

- неперерахування банком протягом трьох робочих днів після закінчення звітного періоду резервування на окремий рахунок, відкритий у Національному банку, суми коштів обов'язкового резервування відповідно до встановлених нормативів у разі зростання обсягів залучених банком коштів у порівнянні з попереднім звітним періодом резервування;
- здійснення філією (іншим відокремленим підрозділом банку) операцій з порушенням вимог нормативно-правових актів Національного банку, у тому числі здійснення операцій без правових підстав.

5. Заборона надавання бланкових кредитів.

Розпорядження Національного банку України щодо заборони надавання бланкових (незабезпечених) кредитів має видаватися:

- банкам, в яких обсяг негативно класифікованих активів перевищує 10 % від суми активів, за якими мають оцінюватися ризики та формуватися страхові резерви;
- недокапіталізованим банкам, що не сформували резерви під кредитні ризики та інші активні операції в достатньому обсязі;
- значно недокапіталізованим та критично недокапіталізованим банкам.

6. Накладання штрафів на банки.

Національний банк України має право накладати на банки штрафи в розмірі не більше ніж 1% від суми зареєстрованого статутного фонду в разі допущення ними порушень.

Слід зазначити, що при порушенні банком норм обов'язкового резервування протягом півріччя, за другий випадок накладається штраф у розмірі ставки "овернайт" Національного банку України від суми недорезервування, але не більше 1% від зареєстрованого статутного фонду банку.

Штраф за порушення вимог до порядку залучення коштів на умовах субординованого боргу або його дострокового повернення накладається на банки в розмірі 0,1 % від розміру зареєстрованого статутного фонду банку (табл. 4.2).

Відповідно до Положення про порядок накладення адміністративних штрафів, затвердженого постановою Правління Національного банку від 29.12.2001 № 56, Національний банк вживає заходи щодо притягнення до адміністративної відповідальності за допущення порушень (табл. 4.3).

Таблиця 4.2

Розмір штрафних санкцій, що накладаються на банки, %

№ пор.	Найменування порушення	Одноразове порушення	Друге порушення	Третє порушення
1	Порушення порядку, строків і технології виконання банківських операцій	0,01	0,05	0,1
2	Неподання документів на письмову вимогу уповноважених працівників Національного банку України, а також приховування рахунків, документів	0,05	0,1 і подальші порушення	
3	Подання недостовірної інформації та звітності, а також неподання або несвоєчасне їх подання	0,01	0,02	0,05
4	Невиправлення звітності	0,03	0,05 і подальші порушення	
5	За щоденне порушення нормативів максимального розміру ризику на одного контрагента (Н7), максимального розміру кредитів, гарантій, поручительств, наданих одному інсайдеру (Н9), максимального сукупного розміру кредитів, гарантій, поручительств, наданих інсайдерам (Н10)	0,1	0,2	0,5
6	Порушення нормативів миттєвої ліквідності (Н4), поточної ліквідності (Н5), короткострокової ліквідності (Н6)	0,05	0,1	0,5
7	Порушення нормативів інвестування в цінні папери в кожен установу (Н11) і загальної суми інвестування (Н12)	0,1	0,2	0,5
8	Порушення нормативу ризику загальної відкритої (довгої/короткої) валютної позиції (Н13), у тому числі короткої відкритої валютної позиції (Н13-2)	0,1	0,2	0,5
9	Порушення нормативу ризику довгої відкритої валютної позиції (Н13-1)	0,05	0,1	0,2

Критерії накладання штрафів

Особи, до яких застосовуються штрафні санкції	Накладання штрафів
Керівники банків	- голова, його заступники та члени ради банку; - голова, його заступники та члени правління (ради директорів) банку; - головний бухгалтер, його заступник; - керівник філії; - головний бухгалтер філії
Посадові особи банку	- проведення ідентифікації особи, яка здійснює фінансову операцію; - реєстрація фінансових операцій, що підлягають первинному фінансовому моніторингу; - подання інформації про фінансові операції, що підлягають первинному фінансовому моніторингу, спеціально уповноваженому органу виконавчої влади з питань фінансового моніторингу; - зберігання документів, що стосуються ідентифікації осіб, які здійснюють фінансові операції, та документації щодо проведених ними фінансових операцій
Особи, які можуть бути об'єктом перевірки	- власник істотної участі в банку, якщо Національний банк вважає, що він не відповідає вимогам, установленим законом щодо істотної участі, або негативно впливає на фінансову безпеку і стабільність банку; - особа, яка придбала істотну участь у банку без письмового дозволу Національного банку; - особа, яка здійснює банківську діяльність без банківської ліцензії

7. Заборона власнику істотної участі в банку використовувати право голосу придбаних акцій (паїв).

Національний банк має право тимчасово (до усунення порушення) заборонити власнику істотної участі в банку використовувати право голосу придбаних акцій (паїв) у разі грубого чи систематичного порушення ним вимог Закону України “Про банки і банківську діяльність”, зокрема таких:

- наявність прямого чи опосередкованого впливу власника істотної участі на прийняття банком рішень, що призводять до порушення банківського законодавства або до ризикової політики банку, яка загрожує інтересам кредиторів і вкладників;
- порушення бездоганної ділової репутації власника істотної участі. Якщо власником істотної участі є юридична особа, то ця заборона поширюється на членів виконавчого органу і спостережної (наглядової) ради цієї юридичної особи;

- виявлення у результаті перевірки, що внесок до статутного капіталу банку сформований не за рахунок власних коштів власника істотної участі;
- володіння істотною участю банку або збільшення розміру істотної участі без письмового дозволу Національного банку України.

Національний банк має право прийняти рішення про заборону власнику істотної участі в банку використовувати право голосу придбаних акцій (паїв), якщо власнику істотної участі (фізичній особі або представнику власника істотної участі – юридичної особи) висунуто обвинувачення в учиненні злочину, не встановлено складу злочину з боку цієї особи, однак є порушення банківського законодавства, зокрема, встановлено наявність впливу з боку цієї особи на проведення ризикової політики банку, що створює загрозу інтересам кредиторів і вкладників банку, або особу визнано винною в учиненні корисливого злочину з призначенням покарання без позбавлення волі.

8. Усунення посадової особи банку з посади.

Національний банк має право тимчасово (до усунення порушення) усувати посадову особу банку з посади в разі грубого чи систематичного порушення цієї особою вимог банківського законодавства, у тому числі:

- невиконання банком у встановлений строк зобов'язань за його письмовою угодою з Національним банком України (програмою капіталізації, фінансового оздоровлення або планом реорганізації);
- невиконання банком у встановлений строк вимог, визначених Національним банком України у письмовому застереженні, щодо усунення порушень банківського законодавства;
- невиконання банком у встановлений строк вимоги Національного банку щодо скликання загальних зборів банку з визначених питань (щодо прийняття програми капіталізації, фінансового оздоровлення або плану реорганізації тощо);
- невиконання банком у встановлений строк розпоряджень Національного банку України щодо зупинення виплати дивідендів чи розподілу капіталу в будь-якій формі або обмеження, зупинення чи припинення проведення окремих видів здійснюваних банком операцій з високим рівнем ризику або заборони видавати бланкові кредити, або підвищення резервів на покриття можливих збитків за кредитами та іншими активами;
- проведення банком ризикових операцій, які загрожують інтересам вкладників і кредиторів, якщо це є наслідком особистих дій чи бездіяльності цих посадових осіб;

- подання недостовірної інформації та звітності;
- невиконання звітності в порядку, установленому Національним банком України;
- неподання документів на письмову вимогу уповноважених працівників Національного банку України, приховування рахунків, документів, активів тощо;
- невиконання вимог Національного банку України щодо звільнення з посади керівників банку відповідно до статті 60 Закону України “Про Національний банк України” або частини третьої статті 73 Закону “Про банки і банківську діяльність”.

До посадових осіб, які Національний банк України має право усунути з посади, належать такі перші керівники банку та керівники філій: голова, його заступники та члени ради банку; голова, його заступники та члени правління (ради директорів) банку; головний бухгалтер, його заступники; керівник філії; головний бухгалтер філії.

4.2. ХАРАКТЕРИСТИКА ПРИМУСОВИХ ЗАХОДІВ ВПЛИВУ

План

1. Призначення тимчасової організації.
2. Усунення посадової особи з посади.
3. Реорганізація банківських установ.
4. Ліквідація банківських установ.

ПРИЗНАЧЕННЯ ТИМЧАСОВОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ

Процедура тимчасової адміністрації застосовується Національним банком для тимчасового управління банком з метою забезпечення схоронності капіталу й активів банку, докладної оцінки його фінансового стану і вжиття відповідних заходів щодо приведення його діяльності у відповідність до вимог банківського законодавства, відновлення його платоспроможності й ліквідності, стабілізації діяльності банку, усунення виявлених порушень, причин та умов, що призвели до погіршення фінансового стану.

Національний банк зобов'язаний призначити тимчасову адміністрацію в разі істотної загрози платоспроможності банку. Під істотною загрозою платоспроможності банку слід розуміти настання хоча б однієї з таких ознак:

- банк не усунув порушення або недоліки у своїй діяльності в установлені Національним банком строки за прийнятою програмою фінансового оздоровлення чи письмовою угодою з Національним банком і одночасно порушує нормативи капіталу або за результатами звітного періоду (року або кварталу) отримав збиток;
- банк не виконує розпорядження Національного банку про усунення з посади посадової особи банку або заборону власнику істотної участі в банку використовувати право голосу придбаних акцій (паїв);
- в установленій Національним банком строк банк не подав програму фінансового оздоровлення (план реорганізації), проект письмової угоди на вимогу Національного банку або подав програму фінансового оздоровлення (план реорганізації), проект письмової угоди;
- негативно класифіковані активи становлять 30 і більше відсотків від загальної суми активів, за якими має оцінюватися ризик та формуватися страховий резерв згідно з нормативно-правовими актами Національного банку, що виявлено за даними звітності або під час інспектування;
- збитки поточного року на звітну дату становлять 30 і більше відсотків від розміру статутного капіталу банку (за винятком тих випадків, якщо банк працює менше одного року), що виявлено за даними звітності або під час інспектування;

- банк систематично (два і більше рази протягом останнього кварталу) порушує норматив поточної ліквідності (Н5) більше ніж на 20 % від його нормативного значення;
- наявність конфліктної або некерованої ситуації серед керівників або учасників банку – власників істотної участі;
- порушення банком порядку формування обов'язкових резервів два звітні періоди резервування поспіль з одночасним порушенням хоча б одного з економічних нормативів;
- банк протягом 15 робочих днів не виконує 20 і більше відсотків своїх прострочених зобов'язань.

Національний банк має право призначити тимчасову адміністрацію банку в разі:

- систематичних порушень банком законних вимог Національного банку;
- зменшення розміру регулятивного капіталу банку на 30 % протягом останніх 6 місяців, виявлених за даними звітності або під час інспектування при одночасному порушенні хоча б одного економічного нормативу;
- неплатоспроможності банку (якщо банк протягом 15 робочих днів не виконує 10 і більше відсотків своїх прострочених зобов'язань);
- арешту керівників банку або визнання їх судом винними у вчиненні злочину. Застосовується, якщо керівники банку затримані до судового засідання після висунення звинувачень, і спостережна рада банку не звільнила цих керівників з посади;
- приховування банком рахунків, будь-яких активів, реєстрів, звітів, документів;
- необґрунтованої відмови банку в наданні уповноваженим представникам Національного банку на їх письмову вимогу документів чи інформації;
- наявності клопотання банку про призначення тимчасової адміністрації.

Функції тимчасової адміністрації виконує тимчасовий адміністратор – юридична або фізична особа, призначена Національним банком.

Постановою Правління Національного банку про призначення тимчасової адміністрації:

- призначається тимчасовий адміністратор – юридична або фізична особа, що виконуватиме функції тимчасової адміністрації;
- призначається керівник тимчасової адміністрації, якщо тимчасовим адміністратором є юридична особа;
- визначаються повноваження тимчасового адміністратора;

- визначається строк, на який призначено тимчасового адміністратора;
- визначаються інші положення, що потрібні для виконання завдань тимчасової адміністрації.

Строк повноважень тимчасового адміністратора не може перевищувати одного року з дня його призначення. Національний банк має право продовжувати для системоутворюючих банків дію тимчасової адміністрації на строк до одного року. В окремих випадках, якщо стан банку такий, що потребує прийняття рішення про його примусову реорганізацію чи ліквідацію, строк повноважень тимчасового адміністратора може бути продовжено за рішенням Правління Національного банку до прийняття відповідного рішення, але не більше одного року.

УСУНЕННЯ ПОСАДОВОЇ ОСОБИ БАНКУ З ПОСАДИ

Національний банк має право тимчасово, до виправлення порушення, усувати посадову особу банку з посади в разі грубого чи систематичного порушення цією особою вимог банківського законодавства, нормативно-правових актів Національного банку, у тому числі:

- невиконання банком у встановлений строк зобов'язань за його письмовою угодою з Національним банком (програмою капіталізації / фінансового оздоровлення або планом реорганізації);
- невиконання банком у встановлений строк вимог, визначених Національним банком у письмовому застереженні, щодо усунення порушень банківського законодавства;
- невиконання банком у встановлений строк вимоги Національного банку щодо скликання загальних зборів банку з визначених питань (щодо прийняття програми капіталізації/фінансового оздоровлення або плану реорганізації тощо);
- невиконання банком у встановлений строк розпоряджень Національного банку щодо зупинення виплати дивідендів чи розподілу капіталу в будь-якій формі або обмеження, зупинення чи припинення проведення окремих видів здійснюваних банком операцій з високим рівнем ризику, або заборони видавати бланкові кредити, або підвищення резервів на покриття можливих збитків за кредитами та іншими активами;
- проведення банком ризикових операцій, які загрожують інтересам вкладників і кредиторів, якщо це є наслідком особистих дій чи бездіяльності цих посадових осіб;
- подання недостовірної інформації та звітності, що встановлені нормативно-правовими актами Національного банку, неподання або несвоєчасне їх подання;
- невиконання звітності в порядку, установленому Національним банком;

- неподання документів на письмову вимогу уповноважених працівників Національного банку, приховування рахунків, документів, активів тощо;
- невиконання вимог Національного банку України щодо звільнення з посади керівників банку;
- невиконання (неналежне виконання) вимог банківського законодавства, нормативно-правових актів Національного банку із запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом.

До посадових осіб, що Національний банк має право усунути з посади, належать такі перші керівники банку та керівники філій:

- голова, його заступники та члени ради банку;
- голова, його заступники та члени правління (ради директорів) банку;
- головний бухгалтер, його заступники;
- керівник філії;
- головний бухгалтер філії.

Особу, яку на підставі рішення Національного банку було усунути з посади, може бути поновлено на посаді лише на підставі відповідного дозволу Національного банку.

РЕОРГАНІЗАЦІЯ БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВ

Згідно із Законом України “Про банки і банківську діяльність” реорганізація банку здійснюється добровільно або примусово за рішенням Національного банку України. Реорганізація може здійснюватися шляхом злиття, приєднання, поділу, виділення, перетворення.

Злиття означає припинення діяльності двох або кількох банків як юридичних осіб та передачу належного їм майна, коштів, прав та обов’язків до банку- правонаступника, який створюється в результаті злиття.

Приєднання означає припинення діяльності одного банку як юридичної особи та передачу належного йому майна, коштів, прав та обов’язків до іншого банку.

Поділ означає припинення діяльності одного банку як юридичної особи та передачу належного йому майна, коштів, прав та обов’язків у відповідних частинах до банків, які створюються внаслідок реорганізації цього банку шляхом поділу.

Виділення означає перетворення банку як юридичної особи та передачу певної частини належного йому майна, коштів, прав та обов’язків до банку, який створюється внаслідок реорганізації.

Перетворення передбачає зміну організаційно-правової форми товариства.

Примусова реорганізація банку. Національний банк має право прийняти рішення про примусову реорганізацію банку в разі істотної загрози платоспроможності банку за умови, що є пропозиція іншого банку про приєднання або злиття з цим банком. Внаслідок такої реорганізації банк- правонаступник дотримуватиметься економічних нормативів, установлених нормативно-правовими актами Національного банку.

Рішення про примусову реорганізацію банку приймає Правління Національного банку на підставі обґрунтованих пропозицій Департаменту банківського регулювання і нагляду та підготовлених відповідним територіальним управлінням Національного банку прогнозних розрахунків показників діяльності банку- правонаступника після реорганізації та плану реорганізації. Загальні умови реорганізації банку визначаються постановою Правління Національного банку.

Реорганізація банку під час тимчасової адміністрації. Якщо тимчасовий адміністратор визнав, що фінансове оздоровлення банку можливе шляхом реорганізації, то він повинен отримати згоду Комісії Національного банку.

Для отримання згоди Комісії Національного банку тимчасовий адміністратор надає територіальному управлінню Національного банку (самостійному структурному підрозділу банківського нагляду центрального апарату) такі документи:

- прогнозний баланс на останню звітну (місячну) дату після проведення загальних зборів учасників банку- правонаступника, банку, що реорганізовується, – в разі його реорганізації шляхом виділення, та прогнозний розрахунок показників діяльності банку і значень економічних нормативів за ним;
- план реорганізації;
- у разі реорганізації шляхом злиття – копію рішення загальних зборів учасників іншого банку, що реорганізовується;
- у разі реорганізації шляхом приєднання – копію рішення загальних зборів учасників банку- правонаступника.

ЛІКВІДАЦІЯ БАНКУ ТА ІНІЦІУВАННЯ ПРОЦЕДУРИ ВІДКЛИКАННЯ БАНКІВСЬКОЇ ЛІЦЕНЗІЇ

Відкликання банківської ліцензії. Національний банк може відкликати банківську ліцензію та ініціювати процедуру ліквідації банку лише в таких випадках:

- якщо було виявлено, що документи, надані для отримання банківської ліцензії, містять недостовірну інформацію (зокрема те, що статутний капітал банку на час його державної реєстрації сформований з непідтверджених джерел і внаслідок цього були фальсифіковані

прогнозні показники діяльності банку, надані Національному банку для отримання банківської ліцензії);

- якщо банк не виконав жодної банківської операції протягом року з дня отримання банківської ліцензії;
- на підставі висновку тимчасового адміністратора про неможливість приведення діяльності банку до правової відповідності;
- у разі недоцільності виконання плану тимчасової адміністрації щодо реорганізації банку.

Неплатоспроможність банку – його неспроможність своєчасно та в повному обсязі виконати законні вимоги кредиторів через відсутність коштів або зменшення розміру регулятивного капіталу банку, що призвело до зменшення показника адекватності регулятивного капіталу до однієї третини нормативного значення.

Під значною втратою активів або доходів слід вважати таке:

- банк є критично недокапіталізованим;
- банк є значно недокапіталізованим, і загальні збори акціонерів (учасників) банку не прийняли рішення про відновлення платоспроможності банку шляхом проведення його санації акціонерами (учасниками) або інвесторами;
- збитки за результатами фінансового року становлять 50 і більше відсотків статутного капіталу банку, за винятком тих випадків, коли банк є добре або достатньо капіталізованим і працює менше 3 років;
- протягом 3 років поспіль збитки за результатами фінансового року становлять 10 і більше відсотків статутного капіталу банку, за винятком тих випадків, коли банк є добре або достатньо капіталізованим;
- негативно класифіковані активи з урахуванням сформованих резервів під ці активи становлять 60 і більше відсотків регулятивного капіталу банку (з урахуванням сформованих резервів під ці активи). До негативно класифікованих активів належать кредитні операції та дебіторська заборгованість, що класифіковані за ступенем ризику як “сумнівні”, “безнадійні”; прострочені понад 30 днів нараховані доходи; а також кошти, що розміщені на кореспондентських рахунках банків (резидентів і нерезидентів), які визнані банкрутами або ліквідуються за рішенням уповноважених органів або які зареєстровані в офшорних зонах. Підставою для їх класифікації є відповідні нормативно-правові акти Національного банку та внутрішні положення банків;
- якщо співвідношення суми коштів на кореспондентському рахунку та в касі банку до поточних рахунків клієнтів (норматив миттєвої ліквідності НЗ) становить менше 10 % і за відсутності інших джерел для підтримання миттєвої ліквідності.

Національний банк в обов'язковому порядку має приймати рішення про відкликання банківської ліцензії та призначення ліквідатора банку, який є критично недокапіталізованим.

Процедура ліквідації банківської установи. Якщо банк своєчасно і в повній сумі не виконав грошові зобов'язання перед кредиторами, то вони мають право надіслати рекомендованим листом або спецв'язком до територіального управління Національного банку України заяву про ліквідацію банку разом з документами, що підтверджують наявність невиконаних грошових зобов'язань банку перед ними: нотаріально засвідчена копія договору з банком, копія виписки з особового рахунку кредитора; копія претензії до банку; відповідь банку-боржника; якщо відповіді від банку-боржника не отримано, то розрахунковий документ з позначкою банку про дату надходження коштів або інші підтверджувальні документи.

Схема процедури ліквідації банку наведена на рисунку 4.1.

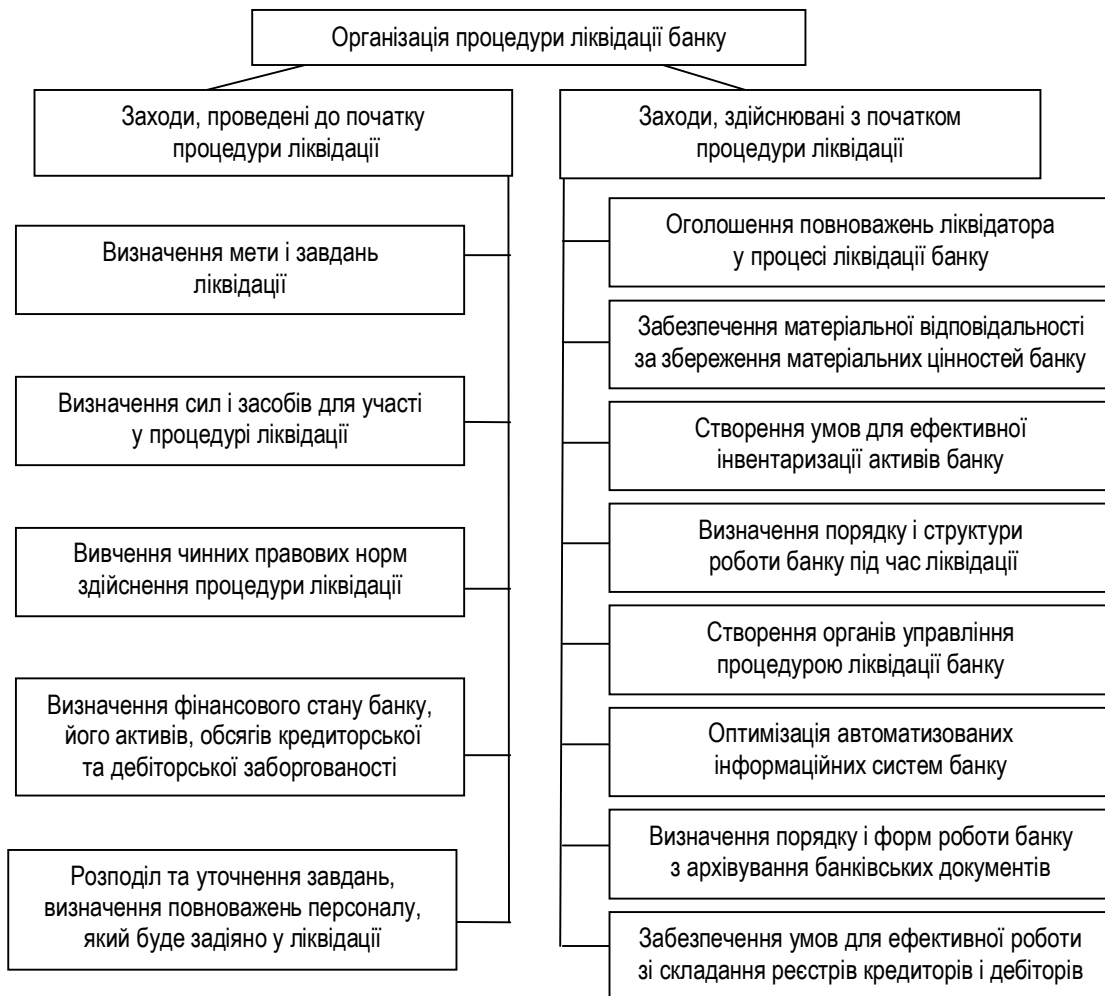

Рис. 4.1. Процедура ліквідації банку

Ліквідатором може бути призначено:

- юридичну особу, яка проводить професійну діяльність, що пов'язана з тимчасовою адміністрацією або ліквідацією банків, наданням аудиторських, юридичних або консультативних послуг і має не менше 3 працівників із сертифікатом Національного банку України на право здійснення тимчасової адміністрації та ліквідації банку;
- фізичну особу – незалежного експерта (за договором з Національним банком України) або службовця Національного банку України.

Забороняється призначати ліквідатором банку фізичну або юридичну особу, яка виконувала функції тимчасового адміністратора в цьому банку.

Ліквідатором банку може бути особа, яка має сертифікат Національного банку на право здійснення тимчасової адміністрації та ліквідації банків, високі професійні й моральні якості, бездоганну ділову репутацію (зокрема, якщо її дії в минулому не спричинили банкрутства банку або іншого суб'єкта підприємницької діяльності), економічну чи юридичну освіту та досвід роботи не менше 3 років у сфері надання аудиторських, юридичних послуг або в банківській системі.

Після проведення інвентаризації, оцінки майна (активів) банку та складання початкового та проміжного ліквідаційного балансу ліквідатор розпочинає продаж майна (активів) банку.

Продаж майна (активів) банку, що ліквідується, здійснюється шляхом:

- проведення конкурсу (аукціону);
- проведення біржових торгів через товарну біржу;
- продажу на фондовій біржі або через торговельно-інформаційну систему;
- безпосереднього його продажу юридичній або фізичній особі.

За конкурсом (на аукціоні) здійснюється продаж:

- цілісного майнового комплексу банку або його частин;
- цілісних майнових комплексів філій банку або їх частин;
- окремого індивідуально визначеного майна (активу).

Продаж майна (активів) банку за конкурсом (на аукціоні) здійснюється за наявності не менше ніж 2 покупців.

Черговість задоволення вимог кредиторів. Кошти, одержані в результаті ліквідаційної процедури, спрямовуються на задоволення вимог кредиторів у такій послідовності:

а) у першу чергу задовольняються:

- вимоги кредиторів, забезпечені заставою (сума, що виплачується кредитору, не має перевищувати вартість застави);

- вимоги Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, що виникли у випадках, визначених законодавством про гарантування вкладів фізичних осіб;
 - виплата вихідної допомоги звільненим працівникам банку, у тому числі відшкодування кредиту, отриманого з цією метою;
 - витрати, пов'язані з роботою ліквідатора, у тому числі: на оплату державного мита; на публікацію оголошення про ліквідацію банку; на публікацію в засобах масової інформації про порядок продажу майна банку; витрати ліквідатора, пов'язані з утриманням і збереженням активів банку; на оплату праці осіб, залучених для здійснення ліквідації; на проведення аудиту;
 - зобов'язання, що виникли внаслідок заподіяння шкоди життю та здоров'ю громадян.
- Перелічені витрати відшкодовуються після реалізації ліквідатором частини ліквідаційної маси;
- б) у другу чергу задовольняються вимоги вкладників – фізичних осіб у частині перевищення суми, передбаченої системою гарантування вкладів фізичних осіб, та вимоги, що виникли із зобов'язань банку перед працівниками;
- в) у третю чергу задовольняються інші вимоги.

Вимоги кожної наступної черги задовольняються в міру надходження на рахунок коштів від продажу майна банку після повного задоволення вимог попередньої черги.

Після завершення процедури ліквідації ліквідатор складає ліквідаційний баланс та подає разом з матеріалами про свою роботу територіальному управлінню Національного банку України або Департаменту реорганізації та ліквідації банків – у разі ліквідації банків, накопичувальні рахунки ліквідатора яких відкриті в Операційному управлінні Національного банку України для розгляду та затвердження.

До ліквідаційного балансу додаються такі документи:

- початковий баланс ліквідатора;
- проміжний ліквідаційний баланс;
- баланс банку за останній робочий день;
- розшифровки за балансовими та позабалансовими рахунками;
- відомість накопичених оборотів за балансовими та позабалансовими рахунками за весь період роботи ліквідаційної комісії;
- акти інвентаризації активів і майна банку;
- квитанція органів внутрішніх справ про знищення печаток і штампів банку;

- опис усіх документів за результатами їх передавання від керівництва банку (тимчасової адміністрації) до ліквідаційної комісії з розподілом за кожним підрозділом (оформляється підписами сторін);
- акт опису технічного стану комп'ютерної техніки;
- оголошення в пресі про реалізацію майна банку;
- список вимог кредиторів і результати розгляду їх вимог;
- протоколи засідань ліквідаційної комісії;
- інформація про проведену роботу щодо виявлення дебіторів банку, у тому числі стягнення дебіторської заборгованості;
- інформація про проведену роботу щодо стягнення заборгованості з боржників банку з додатками (рішення Господарського суду, довідки довідкового бюро, інформація з листування щодо міжбанківських кредитів, довідки за безнадійними до повернення кредитами тощо);
- інформація про реалізацію майна банку з посиланням на укладені угоди з купівлі-продажу;
- довідка про проведену претензійну роботу щодо кредиторів банку (про визнання недійсною кредиторської заборгованості);
- інформація про листування з податковими органами;
- копії листів до/від правоохоронних органів;
- договір про передавання в управління непроданих активів банку іншій юридичній особі (якщо таке передавання проводилося);
- аудиторський висновок про достовірність і повноту ліквідаційного балансу (якщо ліквідація банку проводилася ліквідатором – юридичною особою або незалежним експертом);
- акт приймання-передачі архіву банку територіальному управлінню Національного банку України.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Банковский надзор и аудит: Учебное пособие / И.Д. Мамонова, З.Г. Ширинская, Р.Г. Ольхова и др. / Под ред. И.Д. Мамоновой. – М.: ИНФРА-М, 1995. – 112 с.
2. Контроль: інспектування, аудит, банківський нагляд: Монографія / В.С. Стельмах, А.О. Єпіфанов, І.В. Сало, М.А. Єпіфанова. – Суми: ВТД “Університетська книга”, 2006. – 432 с.
3. Любунь О.С., Раєвський К.Є. Банківський нагляд: Підручник. – 2-ге вид., перероб. – К.: ЦНЛ, 2005. – 416 с.
4. Методичні рекомендації про порядок реорганізації, реструктуризації комерційних банків, затверджені постановою Правління Національного банку України від 09.10.2000 № 395 // www.zakon.rada.gov.ua.
5. Міщенко В.І., Яценюк А.П., Коваленко В.В., Коренева О.Г. Банківський нагляд: Навч. посіб. – К.: Знання, 2004. – 406 с.

6. Положення про застосування Національним банком України заходів впливу за порушення банківського законодавства, затверджене постановою Правління НБУ від 28.08.2001 № 369 // www.zakon.rada.gov.ua.
7. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 07.12.2000 № 2121-III // www.zakon.rada.gov.ua.
8. Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом: Закон України від 03.06.99 № 784-XIV // www.zakon.rada.gov.ua.
9. Про Національний банк України: Закон України від 20.05.99 № 679-XIV // www.zakon.rada.gov.ua.

КОНТРОЛЬНІ ПИТАННЯ

1. Які заходи впливу використовує НБУ в разі порушення банківськими установами банківського законодавства?
2. Дайте характеристику методиці встановлення режиму фінансового оздоровлення до банківських установ.
3. Який порядок призначення тимчасової адміністрації?
4. Назвіть випадки, коли на банки накладаються штрафи.
5. Який порядок ліквідації банківських установ?
6. Який порядок реорганізації банківських установ?
7. Який порядок накладання штрафів на банківські установи в разі порушення ними банківського законодавства?
8. Який порядок укладання письмової угоди з банком?
9. В яких випадках призупиняється та відкликається ліцензія на здійснення банківських операцій?
10. В яких випадках встановлюються до банків підвищені економічні нормативи?

НАВЧАЛЬНІ ЗАВДАННЯ

Завдання № 1

Акціонерно-комерційний банк “Парус” подав відділу банківського нагляду територіального управління Національного банку України звіт про платоспроможність станом на 1 листопада поточного року, згідно з яким норматив платоспроможності становив 5 %, прибуток – 6 млн. грн.

За звітом на 1 жовтня поточного року норматив платоспроможності становив 6 %, прибуток – 7 млн. грн.

Зробіть висновок про дотримання банком нормативу платоспроможності і при потребі нарахуйте суму штрафу за кожний період.

Завдання № 2

Комерційний банк із зареєстрованим і сплаченим статутним капіталом у розмірі 35 млн. грн. за звітний місяць мав такі середньозважені значення нормативів ліквідності: Н4 – 15,38 %; Н5 – 21,78 %; Н6 – 18,51 %.

За нормативом миттєвої ліквідності – це друге порушення протягом календарного року, а за нормативами поточної та короткострокової ліквідності – відповідно третє та п'яте.

Визначте розмір штрафу, який стягуватиме НБУ з банку-порушника.

Завдання № 3

Комерційний банк із зареєстрованим і сплаченим статутним капіталом у розмірі 40 млн. грн. за звітний місяць мав такі середньозважені значення нормативів ліквідності: Н4 – 19,96 %; Н5 – 51,32 %; Н6 – 16,27 %.

За попередні місяці звітного періоду поршень нормативів Н5, Н6 банк не допускав, а норматив миттєвої ліквідності Н4 було порушено 2 рази.

Визначте розмір штрафу, який стягуватиме НБУ з банку-порушника.

Завдання № 4

Комерційний банк із зареєстрованим і сплаченим статутним капіталом у розмірі 25 млн. грн. має регулятивний капітал на рівні 40 млн. грн. протягом календарного року банк допускав такі великі кредитні ризики, млн. грн.:

Місяць	Січень	Лютий	Березень	Квітень	Травень
Розмір великого кредитного ризику	250	300	350	550	400

Визначте:

- чи дотримувався банк вимог нормативу великих кредитних ризиків;
- які адекватні заходи впливу можуть бути застосовані НБУ за допущені порушення.

Завдання № 5

Комерційний банк із зареєстрованим і сплаченим статутним капіталом у розмірі 40 млн. грн. протягом календарного року мав такі значення нормативів відкритої валютної позиції:

Місяць	Нормативи, %		
	Н13	Н13/1	Н13/2
Січень	22,85	20,78	4,53
Лютий	28,71	21,98	4,48
Березень	36,12	31,53	4,05
Квітень	35,18	30,00	5,18
Травень	21,95	18,67	3,15
Червень	28,33	27,11	2,35

У звітному місяці (липні) середньозважені значення нормативів відкритої валютної позиції становили: Н13 – 35,81; Н13/1 – 31,18 %; Н13/2 – 5,08 %.

Визначте:

- чи дотримувався банк нормативів відкритої валютної позиції у липні поточного року;
- розмір штрафу, який стягуватиме НБУ з банку-порушника.

Завдання № 6

Комерційний банк із зареєстрованим і сплаченим статутним капіталом у розмірі 40 млн. грн. протягом календарного року мав такі значення середньомісячного залишку коштів на кореспондентському рахунку в НБУ (ЗККР серед.) та обов'язкових резервів, тис. грн.:

Місяць	Обов'язкові резерви	ЗККР серед.
Січень	5560	5580
Лютий	6280	6200
Березень	4200	4300
Квітень	5580	5620
Травень	5500	5430
Червень	6500	6800
Липень	3250	3270
Серпень	4260	4280

Ставка “овернайт” встановлена на рівні 9,5 %.

Визначте:

- чи дотримувався банк вимог до обов'язкового резервування залучених коштів;
- які адекватні заходи впливу можуть бути застосовані НБУ за допущені порушення.

Завдання № 7

За звітними даними комерційного банку відбулись такі зміни у складі дебіторської заборгованості протягом квітня поточного року. тис. грн.:

Група	Дебіторська заборгованість, що виникла за договорами	Дебіторська заборгованість, виникнення якої не пов'язане з договорами	Фактично створений резерв за дебіторською заборгованістю
1	34000	12000	0
2	0	315	100
3	0	300	150
4	48	28000	12000
Усього	34048	40615	12250

Визначте:

- розрахункову суму резерву за кожною групою дебіторської заборгованості, класифікованої за ризиком;
- чи дотримується банк вимог щодо створення резерву на покриття можливих втрат від дебіторської заборгованості та його дії в цьому разі;
- які санкції застосовує НБУ, якщо недотримуються вимоги щодо формування резерву.

ТЕМАТИКА РЕФЕРАТИВ

1. Характеристика основних заходів впливу НБУ до комерційних банків.
2. Особливості застосування такого заходу впливу НБУ, як прийняття програми фінансового оздоровлення.
3. Капіталізація комерційного банку як важливий чинник виконання вимог НБУ.
4. Реорганізація та реструктуризація комерційних банків.
5. Особливості процесу ліквідації комерційного банку.
6. Формування інформаційно-аналітичної бази банківського нагляду.
7. Організація системи внутрішнього контролю у банківській установі з розвинутою мережею філіалів.
8. Головні теоретичні засади проведення інспекційних перевірок комерційних банків з боку НБУ.

ТЕМА 5. ОРГАНІЗАЦІЯ НАГЛЯДУ НА ОСНОВІ ОЦІНКИ РИЗИКІВ

ПЛАН

1. Необхідність нагляду на основі оцінки ризиків.
2. Класифікація ризиків банківської установи.
3. Фактори оцінки ризиків.
4. Системи управління ризиками.

НЕОБХІДНІСТЬ НАГЛЯДУ НА ОСНОВІ ОЦІНКИ РИЗИКІВ

Суб'єктами організації нагляду на основі оцінки ризиків є:

- територіальні управління Національного банку України;
- Департамент банківського регулювання і нагляду.

Визначення ризику (США – ОСС – “Куратор грошового обігу” (орган банківського нагляду США)): *“Ризик – потенційна можливість того, що події, очікувані або непередбачені, можуть мати негативний вплив на капітал або доходи банку”*.

У контексті нагляду на основі оцінки ризиків Національний банк визначає банківський ризик за його впливом на капітал і надходження. Ризик – це ймовірність того, що події, очікувані або неочікувані, можуть мати негативний вплив на капітал та/або надходження банку.

Ризики є виправданими, коли вони є зрозумілими; коли вплив таких ризиків можна оцінити кількісно; коли їх можна контролювати, а також якщо установи, що наражаються на такий ризик, готові протистояти тому негативному впливу, який матимуть ці ризики на їхню діяльність (тобто концепція “визначення, контролю, моніторингу та кількісної оцінки ризиків”).

Нагляд на основі оцінки ризиків стає світовим стандартом. Більшість країн “Великої сімки” вже запровадили цей підхід у тій чи іншій формі, у той час, коли інші країни, зокрема азіатського регіону, знаходяться на різних стадіях розробки цієї концепції та/або її впровадження. Оскільки Україна відпрацьовує реалії незалежності та долає наслідки впливу низки негативних економічних факторів, наразі для неї навіть більш важливим є піднесення функції банківського нагляду до рівня світових стандартів.

Нагляд на основі оцінки ризиків є підходом, який було розроблено у зв'язку з процесом безперервного нагляду. Його мета – спрямувати увагу інспекторів на найбільш значні ризики у кожному фінансовому секторі, холдингових компаніях або конкретних установах. Така філософія дозволяє органам нагляду присвячувати більше уваги тим установам сектора, видам діяльності або операціям та продуктам,

з якими пов'язані найбільші ризики, одночасно спрощуючи нагляд за іншими установами сектора, операціями, видами діяльності або продуктами, де ризики не є значними (рис. 5.1).

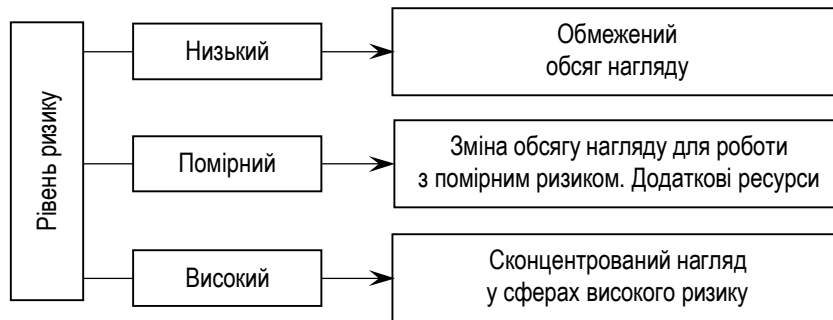

Рис. 5.1. Види ризиків

Нараження на ризик не є новою концепцією; ця ідея завжди була присутня. Стратегічні напрямки діяльності компаній фінансового сектора визначають “апетит” щодо ризику для цих компаній або установ. Окрім того, ідея аналізу ризику не є новою. Процес нагляду (безпе́ність та стабільність установи) із визначенням рейтингу CAMELS завжди включав аналіз ризику в кожному конкретному компоненті CAMELS.

Характеристика нагляду на основі оцінки ризиків включає:

- ідентифікацію ризиків із використанням загальноприйнятих визначень. Категорії ризику визначають основу нагляду;
- оцінка ризику на основі загальних факторів оцінки. Оцінка ризику не завжди може бути виражена в конкретному доларовому еквіваленті (іноді це відносна оцінка експозиції);
- оцінка управління ризиком для визначення того, наскільки адекватно наявні системи управляють та контролюють визначеними рівнями ризику.

Безперервний нагляд є тим каталізатором, який визначає підхід до нагляду на основі оцінки ризиків. Це домінуючий процес нагляду, який краще назвати циклом нагляду, тобто послідовним процесом, який ніколи не припиняється (є безперервним) (рис. 5.2).

Рис. 5.2. Цикл нагляду на основі ризику або CAMELS

Безперервний нагляд – це процес, протягом якого наглядавець (або інспектор) завжди є поінформованим (регулярно та постійно) про стан справ у банку, в іншій фінансовій установі або спорідненій компанії, якщо це необхідно. Для того, щоб користуватися принципом безперервного нагляду, немає потреби запроваджувати нагляд на основі оцінки ризиків. Філософія та концепція безперервного нагляду були розроблені для покращання ефективності нагляду з використанням підходу CAMELS. Проте до впровадження нагляду на основі оцінки ризиків безперервний нагляд повинен існувати (табл. 5.1).

Таблиця 5.1

Порівняння CAMELS та нагляду на основі оцінки ризиків

Ознака	CAMELS	Нагляд на основі оцінки ризиків
Цикл нагляду – часові рамки	Статичний, відбувається в конкретний момент часу	Динамічний, орієнтований на майбутнє. Безперервний процес
Філософія	Якість керівництва (людей) значно впливає на рейтинги компонентів. Прямий нагляд. В основному виїзний	Тестується надійність систем управління ризиком установи. Процес самонагляду установи
Обсяг нагляду планування	Досліджується кожний компонент, незалежно від ризику. Рейтинги компонентів визначаються в процесі нагляду. Обсяг нагляду та планування залежить від конкретної установи	Оцінка окремих ризиків допомагає підготувати план. Нагляд здійснюється по сферах ризику секторів, установ, продуктах або видах діяльності
Розподіл ресурсів	Етап пошуку інформації. Потребує значної кількості виконавців. Пріоритетність робіт не визначається	Пошук обмежений. Найкращі інспектори перевіряють сфери значного ризику. Там, де ризик незначний, обсяг інспектування обмежений
Методологія оцінки	Залежить від інспектування. Спілкування (комунікації) обмежене	Оцінка ризику та управління ризиком установи визначають спрямування нагляду. Спілкування (комунікації) відбуваються часто та більш ефективно

Завдання безперервного нагляду – мати “пересувну” картинку, а не випадковий “фотознімок” підприємства, сфер ризику та продуктів. Безперервний цикл є постійним; він може включати роботу виїзного та безвиїзного нагляду, спілкування з банком або будь-яку іншу наглядову ініціативу, до якої вдається орган нагляду. Ознакою

безперервності циклу не є статична оцінка або подія, відбувається постійне поновлення даних новою інформацією у міру її надходження. Характеристиками цього процесу є: оцінка, планування, виконання, звітування, оцінка результатів. Ці характеристики є більше ніж просто етапи процесу нагляду. Якщо безперервний нагляд функціонує ефективно, можна змінювати будь-які з цих характеристик у міру того, як змінюватимуться обставини.

Нагляд на основі оцінки ризиків не є заміною CAMELS. Нагляд на основі оцінки ризиків і CAMELS можуть існувати в тандемі. Наприклад, американське Управління контролера грошового обігу визнає CAMELS як компонент нагляду на основі оцінки ризиків.

CAMELS використовує фактичні результати діяльності для отримання висновку про поточний стан, тоді як нагляд на основі оцінки ризиків зосереджує наглядову увагу на сфері або сферах існуючого або потенційного ризику, тобто є далекоглядним.

Не є необхідною відмова від використання CAMELS, коли впроваджено нагляд на основі оцінки ризиків; навпаки, не є необхідним продовження використання CAMELS. Орган нагляду має вирішити це питання, але не раніше ніж нагляд на основі оцінки ризиків стане повністю функціонуючим. Більшість органів нагляду у світі зберегли CAMELS як частину своєї наглядової функції. CAMELS продовжує бути загальноприйнятим стандартом вимірювання результатів діяльності банку; проте у міру того, як нагляд на основі оцінки ризиків впроваджуватиметься у світі, CAMELS, можливо, врешті-решт буде замінено постійною групою ризиків.

В інших великих регіонах CAMELS збережено як інструмент вимірювання як компроміс з іншими органами нагляду там, де сфери відповідальності переплітаються.

Переваги для установ сектора (або фінансових холдингових компаній). Найбільш значущою перевагою є зменшення наглядового тягаря. Отже, коли нагляд на основі оцінки ризиків було введено і повністю впроваджено у Сполучених Штатах (банківській системі), обсяг робочих днів нагляду зменшився на 35-50 % за кожним банком або холдинговою компанією за трирічний період. Це значне зменшення навантаження пояснюється тим, що інспектори зосереджують ресурси на сферах найвищого ризику і спрямовують мінімальні ресурси у сфері низького ризику. Майже повністю усунувши “етап виявлення” у наглядовому процесі і зосереджуючись на ризикових сферах, що заслуговують найбільшої уваги, інспектори можуть суттєво зменшити кількість робочих днів, необхідних для нагляду за будь-якою установою, її холдинговою компанією і галуззю. Таке зменшення заощаджує

значні кошти організаціям сектора, які в іншому разі поглинув би наглядовий тягар, а так вони можуть бути витрачені іншим чином.

Ще однією перевагою для установ є те, що їхнє керівництво має змогу зосереджувати свої зусилля на операційних або стратегічних сферах, які становлять найбільший ризик, так само, як наглядовці зосереджуються на найвищому ризику.

Крім зосередження на сферах значного ризику, іншими перевагами для банків є: покращення ефективної комунікації; нагляд налаштовується так, щоб відповідати параметрам ризику установ; органи нагляду менше втручаються і більше співпрацюють з установами сектора.

Переваги для органів нагляду. У разі належного впровадження та з плином часу нагляд на основі оцінки ризиків створює багато переваг для органу нагляду. До цих переваг належать:

- зменшення кількості робочих днів, що призведе безпосередньо до зниження витрат органів нагляду. Менше робочих днів знадобиться для нагляду за відповідними секторами. У результаті цього менше інспекторів і наглядового офісного персоналу знадобиться для виконання наглядових функцій;
- робота буде цікавішою для інспекторів. Оскільки етап виявлення значно скорочується або усувається, інспектори можуть позбутися значної частини рутинної роботи, яка виконувалася раніше. Вони мають змогу зосереджувати свою енергію і талант на сферах найвищого ризику в установі;
- через суттєве зменшення наглядового тягаря служба нагляду менше втручається і загалом більше співпрацює;
- процес встановлює уніфіковані дефініції і фактори оцінки, які є зрозумілими як для установ сектора, так і для органів нагляду. Він усуває багато непорозумінь, які могли б виникнути при використанні більш традиційного підходу нагляду за трансакціями;
- нагляд налаштовується на такі характеристики кожної установи, як розмір, складність і параметри ризику;
- нагляд забезпечує, щоб установи впроваджували і використовували відповідні системи управління ризиками. Ці системи дозволяють інспекторам використовувати послідовні і уніфіковані критерії оцінювання всіх ризикових сфер і вимірювати схильність установ до ризику послідовним чином;
- обов'язки установ та інспекторів чітко сформульовані.

Нагляд на основі оцінки ризиків є далекоглядним, тому напрям ризику (зростаючий, такий, що зменшується, або стабільний) чітко визначається у процесі оцінки. Це величезна перевага, оскільки вона

дозволяє раннє втручання та/або заходи щодо сфер, в яких ризик суттєво зростає без відповідного контролю та/або систем управління.

Нарешті, процес нагляду на основі оцінки ризиків дозволяє органам нагляду класифікувати установи на основі ризику від найвищого ризику до найнижчого. Це робиться в розрізі окремих організацій або холдингових компаній, а також для всього сектора. Така класифікація також може використовуватися як система раннього попередження, оскільки установи з найвищим ризиком є завжди відомими (рис. 5.3).

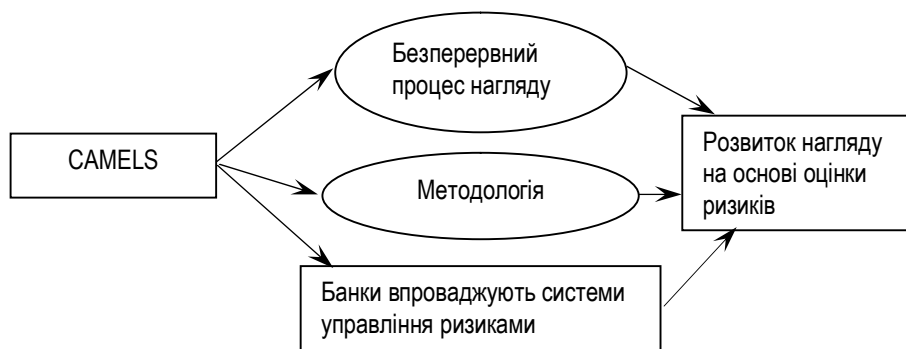

Рис. 5.3. Еволюція нагляду на основі оцінки ризиків

Для того, щоб розробити і впровадити нагляд на основі оцінки ризиків, мають відбутися три речі: 1) орган нагляду має впровадити безперервний процес нагляду, за яким орган нагляду залишається інформованим регулярно і постійно про справи банку; 2) орган нагляду має розробити методологію впровадження нагляду на основі оцінки ризиків, тобто дефініції ризику, інструменти вимірювання (оцінки ризику), процеси прийняття рішень (матриці), графік впровадження тощо; 3) всі установи під наглядом мають впровадити системи управління ризиками як засіб самоуправління/самонагляду. Органи нагляду можуть допомагати в цьому процесі, розробляючи пруденційні стандарти для ключових ризикових сфер.

КЛАСИФІКАЦІЯ РИЗИКІВ БАНКІВСЬКОЇ УСТАНОВИ

З метою здійснення банківського нагляду Національний банк України виділив 9 категорій ризику, а саме: кредитний ризик, ризик зміни процентної ставки, ризик ліквідності, ринковий ризик, валютний ризик, операційно-технологічний ризик, стратегічний ризик, ризик репутації та юридичний ризик. Ці категорії не є взаємовиключними; будь-який продукт або послуга може наражати установу на кілька ризиків. Однак для зручності аналізу НБУ виявляє і оцінює ці ризики окремо. Класифікація ризиків подана на рисунку 5.4.

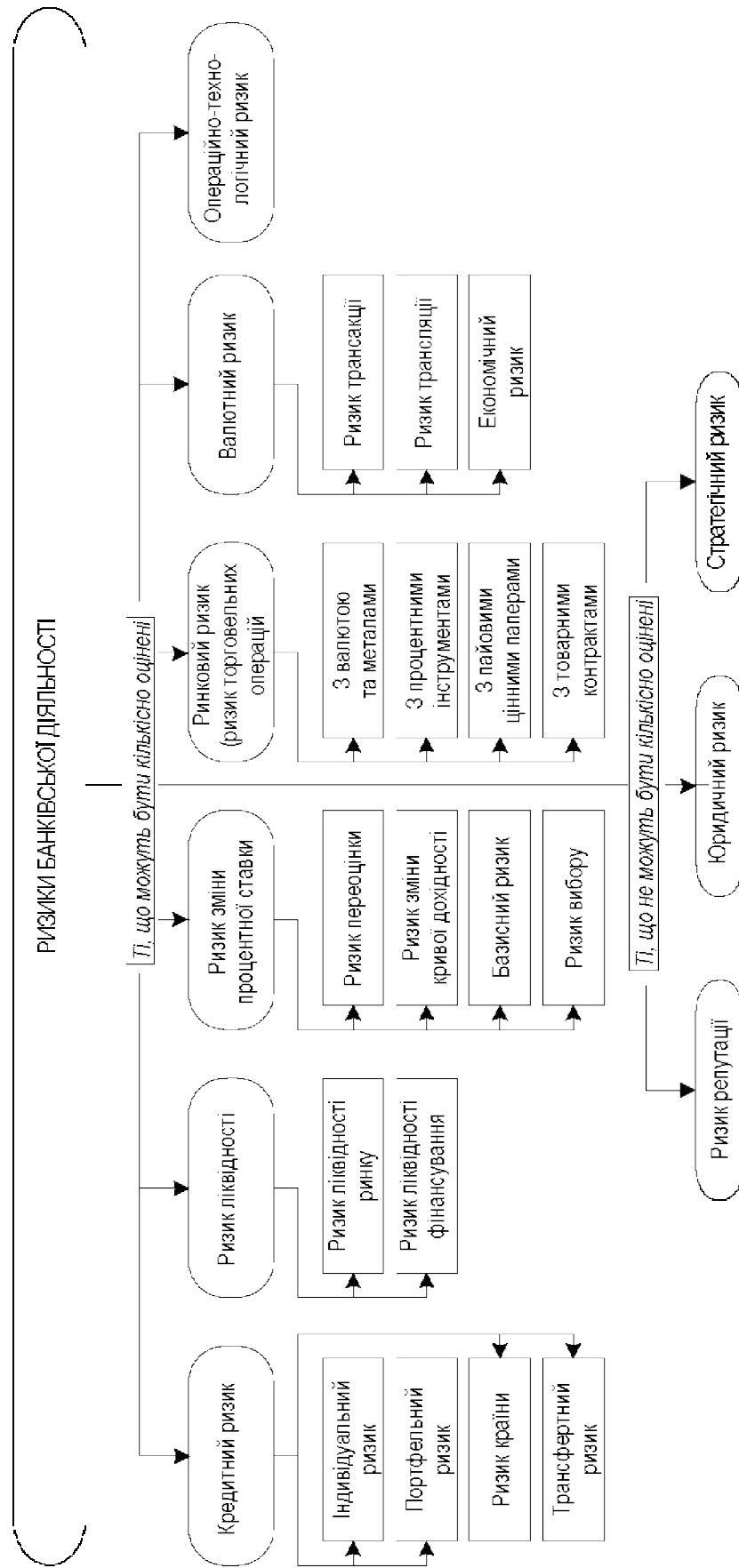

Рис. 5.4. Класифікація ризиків банківської діяльності

Кредитний ризик – це наявний або потенційний ризик для надходжень та капіталу, який виникає через неспроможність сторони, що взяла на себе зобов'язання, виконати умови будь-якої фінансової угоди із банківською установою або в інший спосіб виконати взяті на себе зобов'язання. Кредитний ризик присутній в усіх видах діяльності, де результат залежить від діяльності контрагента, емітента або позичальника. Він виникає кожного разу, коли банк надає кошти, бере зобов'язання про їх надання, інвестує кошти або іншим чином ризикує ними відповідно до умов реальних чи умовних угод незалежно від того, де відображається операція – на балансі чи поза балансом.

При оцінці кредитного ризику доцільно розділяти індивідуальний та портфельний кредитний ризики. Джерелом індивідуального кредитного ризику є окремих, конкретний контрагент банку – позичальник, боржник, емітент цінних паперів. Оцінка індивідуального кредитного ризику передбачає оцінку кредитоспроможності такого окремого контрагента, тобто його індивідуальну спроможність своєчасно та в повному обсязі розрахуватися за прийнятими зобов'язаннями. Портфельний кредитний ризик країни, відомий як трансферний ризик, який виникає в тому випадку, коли заборгованість позичальника не номінована в національній валюті. Незважаючи на фінансовий стан позичальника, валюта заборгованості може просто виявитися недоступною для нього.

Ризик ліквідності – визначається як наявний або потенційний ризик для надходжень та капіталу, який виникає через неспроможність банку виконати свої зобов'язання в належні строки, не зазнавши при цьому неприйнятних втрат. Ризик ліквідності виникає через нездатність управляти незапланованими відтоками коштів, змінами джерел фінансування та/або виконувати позабалансові зобов'язання.

Виділяють також ризик ліквідності ринку, що визначається як наявний або потенційний ризик для надходжень та капіталу, який виникає через нездатність банку швидко закрити розриви своїх позицій за поточними ринковими ставками, не зазнавши при цьому неприйнятних витрат. Ризик ліквідності ринку виникає через нездатність визначати або враховувати зміни ринкових умов, які впливають на спроможність залучати кошти в необхідних обсягах та за прийнятними ставками та/або реалізовувати активи швидко і з мінімальними втратами вартості.

Ризик зміни процентної ставки – це наявний або потенційний ризик для надходжень або капіталу, який виникає внаслідок несприятливих змін процентних ставок. Цей ризик впливає як на прибутковість банку, так і на економічну вартість його активів, зобов'язань

та позабалансових інструментів. Основними типами ризику зміни процентної ставки, на які зазвичай наражається банк, є:

1) ризик зміни вартості ресурсів, який виникає через різницю в строках погашення (для інструментів з фіксованою процентною ставкою) та переоцінки величини ставки (для інструментів із змінною процентною ставкою) банківських активів, зобов'язань та позабалансових позицій;

2) ризик зміни кривої дохідності, який виникає через зміни в нахилі та формі кривої дохідності;

3) базисний ризик, який виникає через відсутність достатньо тісного зв'язку між коригуванням ставок, отриманих та сплачених за різними інструментами, всі інші характеристики яких щодо переоцінки є однаковими;

4) ризик права вибору, який постає із наявності права відмови від виконання угоди (тобто реалізації права вибору), яке прямим чи непрямым чином присутнє в багатьох банківських активах, зобов'язаннях та позабалансових портфелях.

Ринковий ризик – це наявний або потенційний ризик для надходжень та капіталу, який виникає через несприятливі коливання вартості цінних паперів та товарів і курси іноземних валют за тими інструментами, які знаходяться в торговельному портфелі. Цей ризик впливає з маркетингства, дилінгу, прийняття позицій з боргових та пайових цінних паперів, валют, товарів та похідних інструментів (деривативів).

Ризики, що виникають за аналогічних обставин щодо аналогічних інструментів, які знаходяться в банківському портфелі, розглядаються в інших відповідних категоріях системи оцінки ризиків.

Валютний ризик – це наявний або потенційний ризик для надходжень і капіталу, який виникає через несприятливі коливання курсів іноземних валют та цін на банківські метали. Валютний ризик можна розподілити на: ризик трансакції; ризик перерахунку з однієї валюти в іншу (трансляційний ризик); економічний валютний ризик.

Ризик трансакції полягає в тому, що несприятливі коливання курсів іноземних валют впливають на реальну вартість відкритих валютних позицій. Проте оскільки він, як правило, впливає з операцій маркетингства, дилінгу і прийняття позицій в іноземних валютах, цей ризик розглядається в рекомендаціях щодо ринкового ризику.

Ризик перерахунку з однієї валюти в іншу (трансляційний) полягає в тому, що величина еквівалентау валютної позиції у звітності змінюється в результаті змін обмінних курсів, які використовуються для перерахунку залишків в іноземних валютах в базову (національну) валюту.

Економічний валютний ризик полягає у змінах конкурентоспроможності фінансової установи або її структур на зовнішньому ринку через суттєві зміни обмінних курсів.

Операційно-технологічний ризик – це потенційний ризик для довгострокового існування банківської установи, що виникає через недоліки корпоративного управління, системи внутрішнього контролю або неадекватність інформаційних технологій і процесів обробки інформації з точки зору керованості, універсальності, надійності, контролюваності і безперервності роботи.

Такі недоліки можуть призвести до фінансових збитків через помилку, невчасне виконання робіт або шахрайство, а також стати причиною того, що інтереси банку постраждають в якийсь інший спосіб. Наприклад, дилери, кредитні працівники або інші працівники банку перевищать свої повноваження або здійснюватимуть операції з порушенням етичних норм чи із занадто високим ризиком. Операційно-технологічний ризик виникає також через неадекватність стратегії, політики і використання інформаційних технологій. До інших аспектів операційно-технологічного ризику належать ймовірність непередбачених подій (пожежа або стихійне лихо).

Ризик репутації – це наявний або потенційний ризик для надходжень та капіталу, який виникає через несприятливе сприйняття іміджу фінансової установи клієнтами, контрагентами, акціонерами (учасниками) або органами нагляду. Це впливає на спроможність банку встановлювати нові відносини з контрагентами, надавати нові послуги або підтримувати існуючі відносини. Цей ризик може привести банківську установу (або її керівників) до фінансових втрат або зменшення клієнтської бази, в тому числі до притягнення до адміністративної, цивільної або кримінальної відповідальності. Ризик репутації існує на всіх рівнях організації, і тому банки повинні відповідально ставитись до своїх відносин із клієнтами та суспільством.

Публічне сприйняття іміджу банку можна розділити на дві категорії:

- сприйняття ринком: наприклад, нинішніми або потенційними клієнтами, контрагентами, акціонерами (учасниками);
- сприйняття органами державного регулювання, наприклад, Національним банком України, Державною комісією з цінних паперів та фондового ринку, Державною податковою адміністрацією, іншими уповноваженими органами.

Юридичний ризик – це наявний або потенційний ризик для надходжень та капіталу, який виникає через порушення або недотримання банком вимог законів, підзаконних нормативно-правових

актів, угод, прийнятої практики або етичних норм, а також через можливість двозначного тлумачення встановлених законів або правил. Банківські установи наражаються на юридичний ризик через те, що мають відносини з великою кількістю зацікавлених сторін, наприклад, клієнтами, контрагентами, посередниками тощо, органами нагляду, податковими та іншими уповноваженими органами. Юридичний ризик може призвести до сплати штрафних санкцій та адміністративних стягнень, необхідності грошового відшкодування збитків, погіршення репутації, погіршення позицій банку на ринку, звуження можливостей для розвитку і зменшення можливостей правового забезпечення виконання угод.

Стратегічний ризик – це наявний або потенційний ризик для надходжень та капіталу, який виникає через неправильні управлінські рішення, неналежну реалізацію рішень і неадекватне реагування на зміни в бізнес-середовищі. Цей ризик виникає внаслідок несумісності: стратегічних цілей банку; бізнес-стратегій, розроблених для досягнення цих цілей; ресурсів, задіяних для досягнення цих цілей; якості їхньої реалізації.

Ресурси, необхідні для реалізації бізнес-стратегій, можуть бути як матеріальними, так і нематеріальними. До них належать канали взаємодії і обміну інформацією, операційні системи, мережі надання послуг та продуктів, управлінський потенціал та можливості. Внутрішні характеристики організації мають оцінюватися з точки зору впливу економічних, технологічних, конкурентних, наглядових та інших змін зовнішнього середовища.

ФАКТОРИ ОЦІНКИ РИЗИКІВ

За своєю назвою система оцінки ризиків (СОР) Національного банку України повинна забезпечувати можливість оцінити ризики.

Для цього СОР містить фактори оцінки ризиків:

Загальні фактори є найбільш важливими. Вони вказують, в якому напрямку чи з якого боку інспектор повинен оцінювати ситуацію в банку щодо ризик-менеджменту.

Специфічні фактори подані в табличному вигляді, де кожне питання розкривається у трьох можливих варіантах оцінки. Вони сформульовані в межах загальних, однак структуровані за складовими оцінки.

Інспектори НБУ повинні оцінити профіль ризику банку за чотирма складовими:

- кількість ризику;
- якість системи управління ризиком;

- сукупний ризик;
- напрямок зміни ризику.

Для ризиків, які не піддаються кількісній оцінці, оцінюються тільки дві складові: сукупний ризик; напрямок зміни ризику.

Кількість ризику повинна оцінюватися без врахування якості його управління – це просто констатація факту наявності чи відсутності ризику втрати капіталу банку чи його надходжень. Кількість ризику оцінюється за закритою шкалою:

- незначна;
- помірна;
- значна.

Оцінці підлягає кожен фактор окремо та вся категорія ризику взагалі.

Оцінка кількості ризику для цілей СОР базується як на кількісних методах оцінки ризику, так і на суб'єктивному вираженні інспектора.

Для оцінки якості управління ризиком використовуються специфічні фактори оцінки, які повинні вказати, наскільки адекватними та надійними є системи та інструменти банку, що використовуються для управління ризиком. Оцінка якості управління робиться у порівнянні із кількістю ризику.

Якість системи управління ризиком оцінюється також за закритою тривірневою шкалою:

- висока;
- потребує вдосконалення;
- низька.

У разі, якщо на основі оцінки окремих специфічних факторів інспектори вагаються щодо оцінки всієї категорії ризику, то вони можуть додатково використовувати власні специфічні фактори оцінки в межах загальних оціночних факторів. На основі здобутих оцінок кількості ризику та якості системи його управління в межах кожної категорії ризику інспектор повинен дійти висновку щодо його сукупної оцінки та напряму зміни в майбутньому. Для цього використовується матриця (табл. 5.2).

Сукупний ризик оцінюється за закритою тривірневою шкалою:

- низький;
- помірний;
- високий.

Інспектор як виняток може використати свою суб'єктивну думку та виставити оцінку, яка різниться від тої, що запропонована в матриці. З цього приводу для зміни базового варіанта оцінки сукупного

ризик (як у бік покращення, так і в бік погіршення) інспектор повинен мати підстави і задокументувати їх.

Напрямок зміни ризику оцінюється за закритою трирівневою шкалою:

- такий, що зменшується;
- стабільний;
- зростаючий.

Оскільки напрямок зміни ризику є досить суб'єктивним показником, власна думка інспектора не тільки допускається, але і рекомендується. Оцінка напрямку зміни ризику є дуже важливою для процесу вироблення стратегії нагляду за банком.

Таким чином, кожна категорія ризику, яка піддається кількісній оцінці, повинна бути оцінена за чотирма складовими:

- кількістю ризику;
- якістю системи управління ризиком;
- сукупним ризиком;
- напрямком зміни ризику.

Таблиця 5.2

Матриця визначення сукупного ризику

Якість управління ризиком	Кількість ризику		
	Низька	Помірна	Висока
Висока	Низький сукупний ризик	Низький сукупний ризик	Помірний сукупний ризик
Потребує вдосконалення	Низький сукупний ризик	Помірний сукупний ризик	Високий сукупний ризик
Низька	Помірний сукупний ризик	Високий сукупний ризик	Високий сукупний ризик

СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ

Національний банк України оцінює банківський ризик за ступенем його впливу на капітал та надходження. Ризик – це можливість того, що якісь події як очікувані, так і несподівані, матимуть негативний вплив на величину капіталу або надходжень банку.

Банківський бізнес – це бізнес, який передбачає прийняття ризику з метою отримання прибутку.

Служба банківського нагляду НБУ повинна вирішити, чи є виправданими, обґрунтованими ризики, які приймає банк. Ризики є виправданими, коли вони зрозумілі, такі, що їх можна виміряти та контролювати, а також коли вони знаходяться в межах здатності та готовності банку протистояти негативним результатам діяльності. Якщо ризики не виправдані, банк повинен вжити дій щодо зниження рівня ризиків,

на який він наражається (унікати ризиків), зміцнити управління ризиками (пом'якшувати ризики) та/або збільшити капітал.

Основні функції системи управління ризиком (рис 5.5):

- виявлення (ідентифікація);
- контроль;
- моніторинг;
- вимірювання.

Належна система управління ризиками є незалежною від діяльності, пов'язаної з прийняттям ризику. Системи управління ризиками ефективні лише тоді, коли банк додержується принципів корпоративного управління.

Корпоративне управління – система, за допомогою якої керуються та контролюються компанії. Конкретизує розподіл прав та обов'язків серед різних учасників компанії (спостережна рада, правління та інші керівники, акціонери, інші пайовики) та “зацікавлених сторін”. Встановлює правила та процедури для прийняття рішень із корпоративних справ. Будує структуру, через яку встановлюються цілі компанії, засоби досягнення цих цілей та моніторинг результатів її роботи.

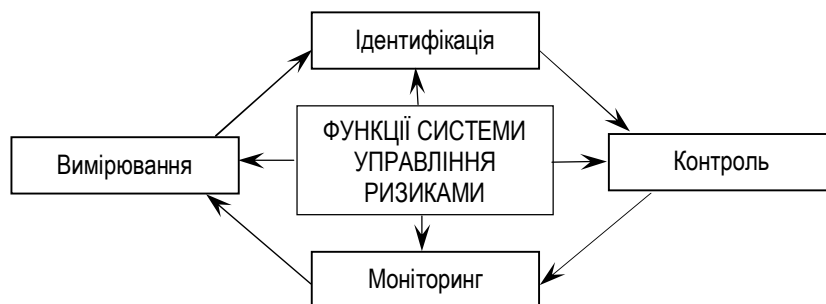

Рис. 5.5. Функції системи управління ризиками

Ідентифікація ризику передбачає: стратегічне планування; операційне планування та складання бюджету; встановлення лімітів; планування на випадок кризових обставин.

Контроль – положення (“політики”); операційні процедури; делегування; персонал; процес прийняття рішень.

Моніторинг – інформаційні системи управління; аудит; незалежні перевірки.

Вимірювання – звіти про відхилення від планів та бюджету; звіти про вартість під ризиком; капітал під ризиком; звіти про результати діяльності; моделювання/стрес-тестування; звіти про винятки.

Вимоги до системи управління ризиками покладають на банки такі обов'язки:

- враховувати всі ризики за всіма продуктами, видами діяльності та послугами;
- зосереджуватися на достатності капіталу та належному управлінні капіталом;
- розробити таку організаційну структуру, яка дозволяє ефективно управляти ризиками;
- зміцнювати корпоративне управління.

Вимоги до систем управління ризиками покликані допомогти упевнитись, що: ризики розуміють; ризики знаходяться в межах допустимості (“толерантності”), визначених спостережною радою; рівень капіталу відповідає рівням ризиків, на які наражається банк (експозиціям); рішення щодо прийняття ризиків відповідають стратегічним завданням; рішення щодо прийняття ризиків чітко сформульовані та зрозумілі; очікувана винагорода компенсує ризики, які приймає банк; заохочення за виконання робіт орієнтовані на “толерантність до ризику”.

Мінімальні вимоги до ризику: спостережної ради; комітету з управління ризиками (спостережної ради); правління банку; підрозділу ризик-менеджменту; функції внутрішнього контролю та підрозділу внутрішнього аудиту; встановлюють мінімальні стандарти управління дев'ятьма ризиками.

Мінімальні вимоги до всіх ризиків включають: достатній нагляд з боку спостережної ради (безпосередньо або через комітет з управління ризиками); достатні та обережні (пруденційні) положення (політики); обов'язок звітувати про рішення, пов'язані з ризиками; достатня функція внутрішнього контролю та внутрішній аудит; ефективні інформаційні системи управління (ІСУ); зрозуміла, лаконічна та обґрунтована методологія вимірювання ризику (коли вона доречна); обґрунтовані ліміти, стрес-тестування та/або бек-тестування (коли вони доречні).

Комплексна система управління ризиками:

- містить у собі основні функції: ідентифікацію, контроль, моніторинг та вимірювання ризиків;
- ефективна лише за умови виконання принципів корпоративного управління;
- повинна бути незалежною від діяльності, пов'язаної з прийняттям ризику;
- містить перелік обов'язків різних структурних елементів комплексної (всеосяжної) системи управління ризиками;

- визначає мінімальні стандарти щодо управління кожним із дев'яти ризиків;
- має на меті зміцнення управління всіма ризиками, корпоративного управління; достатності капіталу та фінансових результатів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Банковский надзор и аудит: Учебное пособие / И.Д. Мамонова, З.Г. Ширинская, Р.Г. Ольхова и др. / Под ред. И.Д. Мамоновой. – М.: ИНФРА-М, 1995. – 112 с.
2. Волошин И.В. Оценка банковских рисков: новые подходы. – К.: Ника-Центр; Эльга, 2004. – 216 с.
3. Ильина Л.В. Резервы на возможные потери по ссудам и системе управления рисками коммерческого банка // Банковские услуги (рус.). – 2005. – № 6. – С. 15-21.
4. Камінський А., Кияк А. Ідентифікація, аналіз та управління операційними ризиками в українських банках // Вісник Національного банку України (укр.). – 2005. – № 10. – С. 7-11.
5. Колодізев О., Чмутова І.М. Трансфертний підхід до мінімізації ризиків у процесі антикризового управління банком // Вісник Національного банку України (укр.). – 2005. – № 10. – С. 25-27.
6. Контроль: інспектування, аудит, банківський нагляд: Монографія / В.С. Стельмах, А.О. Єпіфанов, І.В. Сало, М.А. Єпіфанова. – Суми: ВТД “Університетська книга”, 2006. – 432 с.
7. Любунь О.С., Раєвський К.Є. Банківський нагляд: Підручник. – 2-ге вид., перероб. – К.: ЦНЛ, 2005. – 416 с.
8. Методичні вказівки з інспектування банків “Система оцінки ризиків”. Затверджені постановою Правління НБУ від 15.04.2004 № 104 // www.zakon.rada.gov.ua.
9. Міщенко В.І., Яценюк А.П., Коваленко В.В., Коренева О.Г. Банківський нагляд: Навч. посіб. – К.: Знання, 2004. – 406 с.
10. Положення про застосування Національним банком України заходів впливу за порушення банківського законодавства, затверджене постановою Правління НБУ 28.08.2001 № 369 // www.zakon.rada.gov.ua.
11. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 07.12.2000 № 2121-III // www.zakon.rada.gov.ua.
12. Про Національний банк України: Закон України від 20.05.99 № 679-XIV // www.zakon.rada.gov.ua.
13. Слобода Л.Я. Класифікація та характеристика чинників кредитних ризиків банківських установ // Регіональна економіка (укр.). – 2005. – № 2. – С. 185-194.

КОНТРОЛЬНІ ПИТАННЯ

1. Під що банки мають тримати капітал?
2. Дайте визначення ризику.
3. З якою метою розроблено нагляд на основі оцінки ризиків?
4. Яку кількість ризиків НБУ встановив для цілей нагляду?
5. Протягом якого періоду часу напрям ризику має відображати висновки інспектора щодо ймовірності зміни параметрів ризику?

6. Що передбачає система управління ризиками банку?
7. Що є ключовим процесом ідентифікації (визначення) ризику?
8. Яка група осіб має відповідати за ризики банку?
9. Що вимагає процес належного управління ризиками?
10. Які ризики не можуть бути точно кількісно виміряні?

НАВЧАЛЬНЕ ЗАВДАННЯ

На підставі звіту про інспектування, додаткових матеріалів про діяльність банку “Березень” оцініть ризики банку, використовуючи характеристики, що подані нижче, та використовуючи Методичні вказівки з інспектування банків “Система оцінки ризиків” від 15 березня 2004 року № 104 (додаток В).

ТЕМАТИКА РЕФЕРАТІВ

1. Проблеми впровадження нових рекомендацій Базельського комітету щодо управління ризиками в банках України.
2. Стрес-тестування платіжної позиції банку.
3. Нові підходи до управління банківськими ризиками.
4. Аналіз банківських ризиків. Система оцінки корпоративного управління і управління фінансовим ризиком
5. Ризики банківської системи України в умовах приєднання до світової організації торгівлі і дотримання вимог угоди Базель II.
6. Аналіз чинників ризику, пов’язаних з інтернет-банкінгом.
7. Управління ризиками і вдосконалення банківського нагляду.
8. Інструменти запобігання фінансовим ризикам при здійсненні факторингових операцій комерційними банками.
9. Організація управління основними ризиками в банку.
10. Практичні підходи до оцінки ризиків у діяльності банків.

ЗАВДАННЯ ДЛЯ БЛОЧНО-МОДУЛЬНОГО КОНТРОЛЮ ЗНАНЬ ТА ПОРЯДОК ПОТОЧНОГО ОЦІНЮВАННЯ ЗНАНЬ СТУДЕНТІВ

3.1. ПОРЯДОК ПОТОЧНОГО ОЦІНЮВАННЯ ЗНАНЬ

Поточний контроль знань студентів протягом семестру проводиться у двох формах.

Перша форма. Контроль за систематичністю роботи та активністю студентів за допомогою:

- усного опитування студентів на семінарських заняттях;
- розв'язання навчальних завдань на практичних заняттях та перевірки завдань, розв'язаних поза аудиторією;
- виконання контрольних робіт в аудиторії;
- перевірки рефератів, підготовлених студентами, і презентація їх на семінарських заняттях.

Критерії оцінювання знань студентів. Оцінка за систематичну роботу та активність студентів протягом семестру не може перевищувати 20 балів. Активність та рівень знань під час обговорення питань семінарів, результатів виконання практичних завдань, контрольних робіт, а також підготовка рефератів та їх презентація оцінюються за шкалою 5; 4; 3; 0 балів. Загальна оцінка, але не вище 20 балів, зменшується на один бал за кожне пропущене студентом заняття.

Друга форма. Контроль за виконанням двох модульних завдань. Теми програми дисципліни розподіляються (умовно) на два модулі. Перший модуль включає теми 1, 2, 3, а другий – теми 4, 5. Модульне завдання містить два або три питання і два або три практичні чи тестові завдання. Питання навчальної програми курсу за темами та приклади типових завдань наведені у посібнику нижче.

Критерії оцінювання знань студентів. За виконання двох модульних завдань оцінка не може перевищувати 20 балів.

Модульне завдання містить п'ять завдань, кожне з яких оцінюється за шкалою 20; 10; 0 балів. Критерії оцінювання і виконання модульного завдання такі ж, як і при оцінюванні знань під час іспиту, тільки з відповідною зміною шкали балів (10 балів – це 2 бали, 5 балів – 1 бал).

Округлення – 3-7 – це 5 балів; 8-12 – 10 балів; 13-17 – 15 балів; 18 і вище – це 20 балів.

Загальне оцінювання знань студентів за поточним контролем (за двома формами). Результати поточного контролю знань студентів у цілому (за двома формами) оцінюються в діапазоні від 0 до 40 балів.

Якщо студент набрав 20 балів і вище, то ця оцінка враховується у загальній підсумковій оцінці з дисципліни. Студенти, які з поважних причин виконали не більше 50 % програмних завдань поточного контролю, за дозволом декана факультету банківських технологій і за погодженням завідувача кафедри виконують індивідуально одне чи два модульні завдання залежно від кількості пропущених годин занять.

ЗРАЗОК МОДУЛЬНОГО ЗАВДАННЯ

1. Основні функції і завдання організації ефективного банківського нагляду.
2. Порядок складання плану інспектування.
3. Характеристика основних компонентів рейтингової оцінки CAMELS.

Завдання

Відомі такі звітні дані комерційного банку, тис. грн.:

Кредитні операції	Заборгованість	Вартість забезпечення (з урахуванням коефіцієнта коригування)
Стандартні	2400	700
Під контролем	600	350
Субстандартні	300	200
Сумнівні	200	50
Безнадійні	1000	–

Визначте:

- а) чистий кредитний ризик за кредитними операціями;
- б) розмір резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями.

Тестові завдання

1. Основою метою банківського нагляду є:
 - а) підтримка стабільності національної грошової одиниці;
 - б) контроль за економічними нормативами діяльності банківських установ;
 - в) зменшення ризику втрат для вкладників та інших кредиторів;
 - г) забезпечення ефективної системи банківського нагляду.
2. Рейтинг банківської установи Національний банк України визначає:
 - а) за системою незалежних агентств;
 - б) на підставі рейтингової оцінки CAMELS;
 - в) на підставі проведеної інспекційної перевірки;
 - г) за даними аудиторських перевірок Національного банку України.

3. Вступний контроль передбачає:
- а) реєстрацію та ліцензування банківських установ;
 - б) реєстрацію банківських установ;
 - в) контроль за економічними нормативами діяльності банківських установ;
 - г) надання письмових дозволів.
4. Фінансова звітність банківської установи поділяється на:
- а) зовнішню і внутрішню;
 - б) щоденну, щомісячну, щоквартальну;
 - в) балансову і позабалансову;
 - г) поточну і періодичну;
 - г) бухгалтерську і аудиторську.

3.2. ПИТАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ПРОГРАМИ КУРСУ ЗА ТЕМАМИ

Тема 1. Система банківського регулювання і нагляду: становлення та нормативно-правове забезпечення

1. Базельський комітет з питань банківського нагляду як координатор роботи з банківського нагляду та основні принципи ефективного банківського нагляду.
2. Світовий досвід побудови служб банківського нагляду.
3. Становлення служби банківського нагляду в Україні та сучасна структура банківського нагляду Національного банку України.
4. Основні завдання банківського нагляду і регулювання.
5. Законодавча і нормативна база організації банківського нагляду і регулювання.
6. Організаційна структура банківського нагляду в системі НБУ.
7. Основні форми проведення контролю за банківською діяльністю.
8. Методи і прийоми банківського нагляду.

Тема 2. Банківське регулювання і банківський нагляд в Україні

1. Порядок та умови створення комерційних банків в Україні.
2. Особливості здійснення державної реєстрації банків.
3. Порядок відкриття філій, представництв та відділень комерційних банків.
4. Особливості створення банку з іноземним капіталом.
5. Надання дозволу з боку НБУ на придбання та збільшення істотної участі в банку.
6. Основна мета та завдання ліцензування банківської діяльності.
7. Види операцій, які можуть виконувати банки на підставі отриманої банківської ліцензії та письмового дозволу.
8. Порядок ліцензування банківських операцій.
9. Особливості ліцензування окремих операцій комерційних банків.
10. Порядок розрахунку та мінімальний розмір регулятивного капіталу комерційного банку.
11. Особливості врахування залучених коштів на умовах субординованого боргу до капіталу банку.
12. Нормативи капіталу та ліквідності комерційного банку.
13. Нормативи кредитного ризику.
14. Нормативи інвестування та норматив ризику загальної відкритої валютної позиції банку.

15. Порядок встановлення спеціальних значень економічних нормативів та контроль за дотриманням банками економічних нормативів і вимог до регулятивного капіталу.
16. Мета та види інспекційних перевірок комерційних банків.
17. Порядок проведення виїзної інспекційної перевірки.
18. Механізм контролю за висновками зовнішніх аудиторів у процесі інспектування та зв'язок із службою внутрішнього аудиту комерційних банків.

Тема 3. Рейтингові оцінки банківських установ

1. Особливості аналізу достатності капіталу при визначенні рейтингу банку за системою CAMELS.
2. Особливості аналізу ліквідності банку при визначенні рейтингу за системою CAMELS.
3. Головні теоретичні засади проведення інспекційних перевірок комерційних банків з боку НБУ.
4. Завдання та структура служби внутрішнього аудиту комерційного банку.
5. Узагальнена оцінка фінансового стану комерційного банку (за системою CAMELS).

Тема 4. Заходи впливу з боку Національного банку України за порушення банківського законодавства

1. Застосування письмового застереження та укладання письмової угоди з комерційним банком.
2. Прийняття програми фінансового оздоровлення банку.
3. Використання Національним банком заходів впливу щодо обмеження окремих видів діяльності, підвищення нормативів, накладання штрафів тощо.
4. Реорганізація та реструктуризація комерційних банків.
5. Ліквідація банківських установ.

Тема 5. Організація нагляду на основі оцінки ризиків

1. Визначення економічної категорії банківський ризик.
2. Характеристика ризиків у банківській діяльності.
3. Характеристика валютного ризику.
4. Характеристика кредитного ризику.
5. Характеристика операційного ризику.
6. Характеристика ринкового ризику.

3.3. ПРИКЛАДИ ТИПОВИХ ЗАВДАНЬ

Завдання № 1

Відомі такі звітні дані комерційного банку, млн. грн.

Сукупна заборгованість за позичками одного позичальника	3
Позабалансові зобов'язання банку щодо цього позичальника	0,2
Фактичний резерв за кредитами цього позичальника	0,1
Статутний капітал банку	4
Резервний фонд	1,4
Резерв під стандартну заборгованість за кредитами	3
Поточний прибуток	0,1
Нерозподілений прибуток	0,1
Вкладення в акції та статутні фонди підприємств	0,2
Вкладення в акції банків	0,4

- а) визначте показник максимального розміру ризику на одного контрагента;
б) оцініть дотримання банком нормативу.

Завдання № 2

Регулятивний капітал комерційного банку становить 9800 тис. грн., норматив адекватності регулятивного капіталу – 14,5 %. Фактично сформований резерв за кредитами з великим ризиком – 200 тис. грн.

Перелік найбільших позичальників банку, враховуючи 100 % позабалансових зобов'язань, включає в себе, тис. грн.:

Позичальник	Залишок заборгованості	Позичальник	Залишок заборгованості
Підприємство А	1600	Підприємство Г	2100
Підприємство Б	2400	Підприємство Д	1900
Підприємство В	2200	Підприємство Е	960

- а) визначте показник “великих” кредитних ризиків;
б) оцініть дотримання банком нормативу.

Завдання № 3

Відомі такі звітні дані комерційного банку:

- статутний капітал банку – 8 млн. грн.;
- резервний фонд – 0,5 млн. грн.;
- додатковий капітал – 10 млн. грн.;
- нерозподілений прибуток – 0,1 млн. грн.;

- вкладення в акції підприємств – 0,6 млн. грн.;
- вкладення в інші банки на умовах субординованого боргу – 0,2 млн. грн.;
- активи банку – 180 млн. грн.;
- активи банку з урахуванням ризику – 120 млн. грн.;
- фактичні резерви за активними операціями – 30 млн. грн.

Визначте:

- показник адекватності регулятивного капіталу (платоспроможності) комерційного банку;
- визначте показник адекватності основного капіталу банку;
Оцініть дотримання банком нормативів.

Завдання № 4

На підставі інформації, яка наведена в таблиці, визначте, чи дотримується банк нормативу обов'язкового резервування у звітному періоді (всі кошти залучені банком у національній валюті), грн.:

Фактична середньоарифметична сума залишків коштів на кореспондентському рахунку банку в НБУ	14100
Середні залишки на поточних рахунках фізичних осіб	4970
Середні залишки на поточних рахунках юридичних осіб	105190
Середні залишки коштів на довгострокових депозитних рахунках фізичних осіб	8425
Середні залишки коштів на довгострокових депозитних рахунках юридичних осіб	2350
Середні залишки інших видів залучених коштів	3750

Завдання № 5

Комерційний банк із зареєстрованим і сплаченим статутним капіталом у розмірі 45 млн. грн. за звітний місяць мав такі середньозважені значення нормативів ліквідності: Н4 – 14,24 %; Н5 – 25,78 %; Н6 – 19,37 %.

За нормативом миттєвої ліквідності – це друге порушення протягом календарного року, а за нормативами поточної та короткострокової ліквідності – відповідно третє та п'яте.

Визначте розмір штрафу, який стягуватиме НБУ з банку-порушника.

Завдання № 6

Комерційний банк із зареєстрованим і сплаченим статутним капіталом у розмірі 35 млн. грн. за звітний місяць мав такі середньозважені значення нормативів ліквідності: Н4 – 20,06 %; Н5 – 47,02 %; Н6 – 14,17 %.

За попередні місяці звітного періоду порушень нормативів Н5, Н6 банк не допускав, а норматив миттєвої ліквідності Н4 було порушено 2 рази.

Визначте розмір штрафу, який стягуватиме НБУ з банку-порушника.

Завдання № 7

Комерційний банк із зареєстрованим і сплаченим статутним капіталом у розмірі 25 млн. грн. має регулятивний капітал на рівні 46 млн. грн. Протягом календарного року банк допускав такі великі кредитні ризики, млн. грн.:

Місяць	Січень	Лютий	Березень	Квітень	Травень
Розмір великого кредитного ризику	270	350	330	450	480

Визначте:

- чи дотримувався банк вимог нормативу великих кредитних ризиків;
- які адекватні заходи впливу можуть бути застосовані НБУ за допущені порушення.

Завдання № 8

Комерційний банк із зареєстрованим і сплаченим статутним капіталом у розмірі 40 млн. грн. протягом календарного року мав такі значення нормативів відкритої валютної позиції:

Місяць	Нормативи, %		
	Н13	Н13/1	Н13/2
Січень	20,75	21,68	4,43
Лютий	29,71	20,88	4,58
Березень	26,10	32,43	4,15
Квітень	37,18	31,00	5,28
Травень	22,85	19,57	4,15
Червень	29,23	28,21	2,95

У звітному місяці (липні) середньозважені значення нормативів відкритої валютної позиції становили: Н13 – 36,85 %; Н13/1 – 34,28 %; Н13/2 – 5,18 %.

Визначте:

- чи дотримувався банк нормативів відкритої валютної позиції у липні поточного року;
- розмір штрафу, який стягуватиме НБУ з банку-порушника.

Завдання № 9

Комерційний банк із зареєстрованим і сплаченим статутним капіталом у розмірі 40 млн. грн. протягом календарного року мав такі значення середньомісячного залишку коштів на кореспондентському рахунку в НБУ (ЗККР серед.) та обов'язкових резервів, тис. грн.:

Місяць	Обов'язкові резерви	ЗККР серед.
Січень	5568	5568
Лютий	6780	6200
Березень	4220	4300
Квітень	5680	5680
Травень	5509	5509
Червень	6504	6800
Липень	3260	3270
Серпень	4264	4080

Ставка “овернайт” встановлена на рівні 9,5 %.

Визначте:

- чи дотримувався банк вимог до обов'язкового резервування залучених коштів;
- які адекватні заходи впливу можуть бути застосовані НБУ за допущені порушення.

Завдання № 10

За звітними даними комерційного банку відбулись такі зміни у складі дебіторської заборгованості протягом квітня поточного року, тис. грн.:

Група	Дебіторська заборгованість, що виникла за договорами	Дебіторська заборгованість, виникнення якої не пов'язане з договорами	Фактично створений резерв за дебіторською заборгованістю
1	35000	12000	0
2	0	315	100
3	0	300	160
4	48	28000	12000
Усього	35048	40615	12260

Визначте:

- розрахункову суму резерву за кожною групою дебіторської заборгованості, класифікованої за ризиком;
- чи дотримується банк вимог до створення резерву на покриття можливих втрат від дебіторської заборгованості та його дії в даному разі;
- які санкції застосовує НБУ, якщо не дотримуються вимоги до формування резерву.

3.4. ТИПОВІ ТЕСТИ

1. Основою метою банківського нагляду є:
 - а) підтримка стабільності національної грошової одиниці;
 - б) контроль за економічними нормативами діяльності банківських установ;
 - в) зменшення ризику втрат для вкладників та інших кредиторів;
 - г) забезпечення ефективної системи банківського нагляду.
2. Рейтинг банківської установи Національний банк України визначає:
 - а) за системою незалежних агентств;
 - б) на підставі рейтингової оцінки CAMELS;
 - в) на підставі проведеної інспекційної перевірки;
 - г) за даними аудиторських перевірок Національного банку України.
3. Вступний контроль передбачає:
 - а) реєстрацію та ліцензування банківських установ;
 - б) реєстрацію банківських установ;
 - в) контроль за економічними нормативами діяльності банківських установ;
 - г) надання письмових дозволів.
4. Фінансова звітність банківської установи поділяється на:
 - а) зовнішню і внутрішню;
 - б) щоденну, щомісячну, щоквартальну;
 - в) балансову і позабалансову;
 - г) поточну і періодичну;
 - г) бухгалтерську і аудиторську.
5. Процедура приєднання банківських установ передбачає:
 - а) зміну організаційно-правової форми товариства;
 - б) перетворення банку як юридичної особи;
 - в) передавання майна, коштів, прав та обов'язків банкам, які створюються;
 - г) реорганізацію банківської установи.
6. Система фінансового оздоровлення банку передбачає:
 - а) заходи, спрямовані на покращення його фінансового стану;
 - б) заходи, спрямовані на отримання стабілізаційного кредиту НБУ;
 - в) заходи, необхідні для проведення ліквідації банківської установи;
 - г) заходи, необхідні для проведення реорганізації банківської установи.

7. Рейтинг банківської установи визначається за балами:
- а) 4;
 - б) 10;
 - в) 5;
 - г) 3.
8. Інспектування банківських установ здійснюється з періодичністю:
- а) один раз на рік;
 - б) один раз у два роки;
 - в) один раз у півроку;
 - г) за визначенням Національного банку України.
9. Норматив кредитного ризику на одного контрагента складає:
- а) не більше 25 % від капіталу банку;
 - б) не більше 27 % від капіталу банку;
 - в) не більше 35 % від капіталу банку;
 - г) не більше 45 від капіталу банку.
10. До спеціалізованих банки належать, якщо:
- а) у структурі 50 % активів є активами одного типу;
 - б) у структурі 60 % активів є активами одного типу;
 - в) банк отримує спеціалізовану ліцензію банківської установи;
 - г) банк у структурі активних операцій має дві банківські операції.
11. До адміністративних методів регулювання банківської діяльності відносять:
- а) нагляд за банківською діяльністю;
 - б) установлення економічних нормативів;
 - в) установлення нормативів обов'язкового резервування;
 - г) реєстрацію та ліцензування.
12. До індикативних методів регулювання банківської діяльності відносять:
- а) нагляд за банківською діяльністю;
 - б) установлення економічних нормативів;
 - в) реєстрацію та ліцензування;
 - г) використання інструментів монетарної політики.
13. Основний капітал містить:
- а) статутний капітал + емісійний дохід + розкриті резерви;
 - б) статутний капітал + розкриті резерви;
 - в) статутний капітал + резервний фонд + нерозподілений прибуток.
14. Додатковий капітал включає:
- а) всі резерви на покриття втрат за активними операціями;

- б) лише резерви для покриття втрат за кредитними операціями;
 - в) лише резерви під стандартну заборгованість за кредитними операціями.
15. При розрахунку регулятивного капіталу комерційний банк може включати в субординований капітал той субординований борг, який виник стосовно:
- а) лише юридичних осіб;
 - б) і юридичних, і фізичних осіб;
 - в) лише фізичних осіб.
16. Загальний норматив інвестування регламентує інвестиції комерційних банків:
- а) лише в корпоративні цінні папери;
 - б) лише в державні цінні папери;
 - в) у корпоративні і державні цінні папери.
17. Визначте складові регулятивного капіталу комерційного банку згідно з нормативними документами НБУ:
- а) основний капітал + додатковий капітал + субординований борг;
 - б) статутний капітал + основний капітал + додатковий капітал + субординований борг;
 - в) основний капітал + додатковий капітал.
18. Нормативне значення показника адекватності регулятивного капіталу банку становить:
- а) не нижче 4 %;
 - б) не нижче 8 %;
 - в) не вище 8 %.
19. Нормативне значення показника адекватності основного капіталу банку становить:
- а) не нижче 4 %;
 - б) не нижче 8 %;
 - в) не вище 8 %.
20. Нормативне значення показника миттєвої ліквідності банку не може бути:
- а) нижче 20 %;
 - б) нижче 40 %;
 - в) вище 20 %.
21. В Україні система гарантування поширюється на депозити:
- а) лише юридичних осіб;
 - б) лише фізичних осіб;
 - в) юридичних і фізичних осіб.

22. Деякими з факторів оцінки, що використовуються для оцінки ризику репутації банку, є такі:
- а) існування дуже гучної судової справи щодо банку або його керівництва;
 - б) штрафи, пені та інші фінансові збитки, понесені банком у минулому в результаті притягнення банку (або його керівників) до адміністративної, цивільної або кримінальної відповідальності;
 - в) офіційний кодекс етики або кодекс поведінки для всього персоналу банку;
 - г) характер, обсяг скарг та звернень від клієнтів, а також здатність та бажання керівництва відповідно реагувати на них.
23. Плани на випадок кризи ліквідності повинні:
- а) розроблятися і тестуватися всіма банками;
 - б) розроблятися лише тоді, коли виникають проблеми з ліквідністю;
 - в) розроблятися лише для того, щоб задовольнити інспекторів Національного банку;
 - г) потрібні лише тоді, коли банк не виконує нормативів НБУ.
24. Портфельний кредитний ризик є:
- а) сумою ризиків окремих кредитів;
 - б) ризиком інвестиційного портфеля;
 - в) ризиком, що базується на складі портфеля, включаючи концентрації.
25. Трансферний ризик – це:
- а) коли погашення залежить від наявності іноземної валюти;
 - б) операційний ризик того, що системи переказу грошей не працюватимуть;
 - в) коли активи позичальника передаються третій стороні.
26. Ризик ліквідності існує, якщо:
- а) банк не може виконати платіжні зобов'язання негайно, коли до нього звернуться вкладники або кредитори;
 - б) банк змушений продати інвестиційний цінний папір із збитком для погашення зобов'язань;
 - в) є негативний вплив на надходження банку через те, що тримаються надлишкові ліквідні активи;
 - г) все вищезазначене;
 - г) лише а) і б).
27. Ринковий ризик впливає з:
- а) маркетмейкерства;
 - б) дилінгу;

- в) надання міжбанківських кредитів;
 - г) прийняття позицій з цінних паперів, валют тощо.
28. Валютний ризик можна розподілити на:
- а) ризик трансакції, трансляційний ризик і економічний валютний ризик;
 - б) транзиційний ризик, трансляційний ризик і економічний валютний ризик;
 - в) ризик кривої дохідності, ризик вибору і ризик погашення;
 - г) ризик погашення, ризик зміни процентної ставки і економічний валютний ризик;
 - г) жодне з вищезазначеного.
29. Вкажіть, в якому випадку сукупний ризик вважається високим:
- а) кількість ризику є значною, якість його управління – високою;
 - б) кількість ризику є значною, якість його управління – потребує вдосконалення;
 - в) кількість ризику є незначною, якість його управління – низькою;
 - г) кількість ризику є помірною, якість його управління – потребує вдосконалення.
30. Ринковий ризик складається з:
- а) валютного;
 - б) ризику зміни процентної ставки;
 - в) ризику зміни вартості пайових цінних паперів;
 - г) ризику зміни вартості товарних контрактів;
 - г) усі вищенаведені;
 - д) жодний з наведених.
31. Нормативне значення показника максимального розміру ризику на одного інсайдера може бути:
- а) не вище 20 %;
 - б) не вище 5 %;
 - в) не нижче 5 %.
32. Резерв на покриття можливих втрат від операцій з цінними паперами створюється:
- а) у встановленому відсотку від вартості портфеля цінних паперів;
 - б) у розмірі перевищення розрахункової вартості портфеля цінних паперів над його балансовою вартістю;
 - в) у розмірі перевищення балансової вартості портфеля цінних паперів над його розрахунковою ринковою вартістю.

33. До заходів впливу попереднього реагування, які НБУ застосовує до комерційних банків, належать:
- а) програма фінансового оздоровлення;
 - б) накладання штрафів на банки;
 - в) усунення керівництва від управління банком.
34. До примусових заходів впливу, які НБУ застосовує до комерційних банків, належать:
- а) призначення тимчасової адміністрації;
 - б) письмове застереження;
 - в) програма фінансового оздоровлення;
 - г) укладання письмової угоди.
35. Повноваження на застосування заходів впливу до банків, які порушують чинне законодавство та нормативно-правові акти НБУ, мають:
- а) лише Правління НБУ;
 - б) лише Комісія НБУ з питань нагляду та регулювання діяльності банків;
 - в) лише Комісія територіального управління НБУ з питань нагляду та регулювання діяльності банків;
 - г) усі перелічені структури.
36. Розмір штрафу, що накладається на банк за порушення економічних нормативів, не може бути:
- а) нижчим 1 % статутного капіталу банку;
 - б) вищим 1 % регулятивного капіталу банку;
 - в) вищим 1 % статутного капіталу банку.
37. Штрафи за порушення банківського законодавства накладаються:
- а) лише на банк – юридичну особу;
 - б) лише на керівників банків;
 - в) і на банки, і на керівників банків.
38. Розмір штрафу, що накладається на банк за порушення вимог до обов'язкового резервування, стягується у розмірі:
- а) визначеного НБУ відсотка від суми недорезервування;
 - б) ставки “овернайт” від суми недорезервування;
 - в) установленого НБУ відсотка від чинного законодавства.
39. Реорганізація банку може проводитись:
- а) лише з ініціативи власників банку;
 - б) лише примусово з ініціативи НБУ;
 - в) і з ініціативи власників банку, і примусово.

ТЕМАТИКА КОНТРОЛЬНИХ РОБІТ ДЛЯ СТУДЕНТІВ ЗАОЧНОЇ ФОРМИ НАВЧАННЯ

ЗАВДАННЯ КОНТРОЛЬНОЇ РОБОТИ

1. Систематизація, закріплення та розширення теоретичних знань з фахової дисципліни.
2. Поглиблення вивчення однієї з конкретних проблем, що стосуються діяльності центрального банку.
3. У роботі мають бути враховані сучасний стан грошового ринку і тенденції його розвитку. Контрольна робота повинна мати дослідницький характер і бути логічно завершеною.

ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ КОНТРОЛЬНОЇ РОБОТИ

Контрольна робота повинна бути написана чорнилом одного кольору або надрукована з інтервалом 1,5 (на друкарській машинці або на комп'ютері) на одній сторінці аркуша стандартного формату А4, стандартні поля (верхнє, нижнє – 2 см, лїве – 3 см, правє – 1 см). Аркуші слід пронумерувати, на останньому аркуші поставити дату виконання і підпис.

Титульний аркуш (назва навчального закладу, кафедри, дисципліни, номер групи, П.І.Б. студента, календарний рік) з текстом: “Контрольна робота з дисципліни “Банківський нагляд””.

Структура контрольної роботи:

- вступ із визначенням актуальності та мети роботи – 1-2 стор.;
- безпосереднє дослідження проблеми з виділенням трьох підпунктів – 15-20 стор.;
- висновки по роботі – 1-2 стор.

Студенти пишуть контрольну роботу, обираючи питання, залежно від початкової літери свого прізвища:

Початкова літера прізвища студента	Номери завдань контрольної роботи
А, Б	1, 8, 21, 51
В, Г	2, 9, 19, 40
Д, Е	3, 13, 22, 50
Є, Ж	4, 10, 16, 31
З, І	5, 23, 29, 49
К, Л	6, 18, 33, 48
М, Н	7, 23, 28, 47
О, П	12, 25, 34, 46

Початкова літера прізвища студента	Номери завдань контрольної роботи
Р, С	11, 30, 36, 47
Т, У	14, 26, 39, 46
Ф, Х	15, 34, 41, 24
Ц, Ч	36, 43, 2, 8
Ш, Щ	12, 38, 45, 1
Ю, Я	14, 39, 46, 3

ПИТАННЯ ДЛЯ КОНТРОЛЬНОЇ РОБОТИ

1. Структура служби банківського нагляду в Україні.
2. Обов'язкові економічні нормативи діяльності КБ, їх характеристики і значення.
3. Застосування заходів впливу за порушення банківського законодавства.
4. Нормативи ризику комерційного банку, їх характеристики і значення.
5. Аналіз кредитного портфеля банківської установи.
6. Класифікація кредитів і формування резервів на покриття можливих втрат від кредитної діяльності.
7. Особливості реєстрації банків за участю іноземного капіталу.
8. Нормативи капіталу комерційного банку.
9. Порядок формування статутного капіталу.
10. Платоспроможність та достатність капіталу, розрахунок і значення. Групи ризику активів банківської установи.
11. Створення та реєстрація банківських установ.
12. Аналіз доходів та витрат банківської установи.
13. Порядок ліцензування банківських операцій.
14. Визначення терміна "інсайдер" і нормативи максимального розміру за кредитами, гарантіями та поручительствами, наданими інсайдерам.
15. Аналіз активних операцій банківської установи.
16. Мінімальний розмір статутного капіталу банківської установи, програма капіталізації КБ.
17. Категорія капіталу банку і обмеження на розподіл капіталу банку.
18. Порядок ліквідації банківської установи.
19. Система раннього реагування на негативні зрушення в діяльності банків.
20. Здійснення нагляду за проблемними банками.
21. Фонд гарантування вкладів фізичних осіб і внески до нього комерційних банків.

22. Напрямки та види аналізу діяльності комерційного банку.
23. Необхідність і завдання банківського регулювання та нагляду.
24. Організація системи банківського регулювання і нагляду.
25. Форми контролю банківського нагляду та їх характеристика
26. Методика визначення рейтингової оцінки комерційного банку.
27. Порядок проведення безвиїзного нагляду НБУ.
28. Виїзне інспектування комерційного банку.
29. Суть, значення і класифікація звітності комерційного банку.
30. Характеристика фінансової і статистичної звітності установ НБУ.
31. Порядок надання банківської звітності.
32. Тактика і стратегія усного спілкування представників банківського нагляду з керівництвом банківської установи.
33. Порядок підготовки письмової інформації щодо аналізу банківських установ.
34. Характеристика інформації, що підпадає під категорію банківської таємниці.
35. Зобов'язання щодо забезпечення банківської таємниці.
36. Методи запобігання легалізації грошей, набутих злочинним шляхом.
37. Організація внутрішнього банківського аудиту.
38. Методи захисту інформаційних банківських технологій.
39. Класифікація ризиків банківської діяльності.
40. Методи оцінки ризиків банківської діяльності.
41. Контроль за формуванням і використанням резервів банківської установи щодо запобігання ризиків.
42. Порядок і форми проведення реорганізації банківських установ.
43. Проблеми забезпечення ефективного банківського нагляду в Україні.
44. Фінансовий моніторинг банку в системі економічних категорій.
45. Внутрішній фінансовий моніторинг як складова системи контролю за легалізацією доходів, одержаних злочинним шляхом.
46. Порядок проведення фінансового моніторингу на рівні Національного банку України.
47. Організація внутрішнього фінансового моніторингу у банках другого рівня.
48. Організація нагляду на основі оцінки ризиків.
49. Системи оцінки ризиків Національного банку України.
50. Кількісні методи оцінки ризиків.
51. Контроль ризиків, що не підлягають кількісній оцінці.

Контрольна робота, яка оцінюється на 10 балів, повинна відповідати таким вимогам:

- розгорнутий, вичерпний виклад змісту даної теми роботи;
- повний перелік необхідних для розкриття змісту теми економічних категорій та законів;
- виявлення творчих здібностей у розумінні, викладенні і використанні навчально-програмного матеріалу;
- здатність здійснювати порівняльний аналіз різних теорій, концепцій, підходів та самостійно робити логічні висновки й узагальнення;
- уміння користуватись методами наукового аналізу економічних явищ, процесів і характеризувати їхні риси та форми виявлення;
- використання актуальних фактичних та статистичних даних, знань дат та історичних періодів відповідно до теми роботи;
- знання необхідних законів і нормативних матеріалів НБУ, міжнародних та міждержавних угод з обов'язковим на них посиланням під час розкриття теми контрольної роботи;
- знання точних назв та функцій національних та міжнародних кредитно-фінансових установ, історії їх створення і ролі при вирішенні проблем, які ставляться в конкретній темі;
- засвоєння основної та додаткової літератури.

Контрольна робота оцінюється на 5 балів, якщо:

- не розкритий хоча б один з пунктів, указаних вище (якщо він явно потрібний для вичерпного розкриття змісту теми);
- зміст теми контрольної роботи розкритий у цілому правильно згідно із зазначеними вимогами, але зроблені значні помилки під час: використання цифрового матеріалу; посилання на конкретні історичні періоди та дати, зазначені в роботі;
- характер контрольної роботи дає підставу стверджувати, що студент неправильно зрозумів тему контрольної роботи і не знає як її розкрити. Формулювання назв фінансових та кредитних установ та завдань, які перед ними ставляться;
- визначення авторства і змісту в цілому правильно зазначених теоретичних концепцій, що спотворює логіку висновків під час відповіді на конкретне питання.

Контрольна робота оцінюється на 0 балів, якщо:

- щодо оцінки на найвищий бал не зроблено розкриття трьох чи більше пунктів, зазначених у вимогах до нього (якщо вони явно потрібні для вичерпного розкриття теми контрольної роботи);

- одночасно присутні два чи більше типів недоліків, які окремо характеризують критерії оцінювання роботи на 5 балів;
- висновки, зроблені в роботі, не відповідають правильним чи загальноновизначеним за відсутності доказів супротивного аргументами.

Принципи нарахування балів за контрольну роботу

Вид роботи	Бал за якість	Коефіцієнт поправки	Бали за своєчасність подання на кафедру	Максимальна сума балів
Контрольна робота	0-5-10	2	0-10	30
Захист контрольної роботи	0-5-10	1	–	10
Всього під час поточного контролю (максимально)				40

КРИТЕРІЇ ТА ПОРЯДОК ПІДСУМКОВОГО ОЦІНЮВАННЯ ЗНАНЬ СТУДЕНТІВ

Максимальна кількість балів за єдиний (комплексний) білет становить 60 балів, у тому числі за кожне питання – 10 балів.

При оцінюванні відповіді на окреме питання додатково враховуються і впливають на підсумкову суму балів за це питання допущені недоліки та помилки, якими вважаються:

- неохайне оформлення роботи (незагальноприйняті скорочення, незрозумілий почерк, використання олівців замість чітких чорнил) (мінус 5 балів);
- неточності в назвах окремих економічних категорій та понять (мінус 5 балів).

Критерії оцінювання відповіді на теоретичні питання білета

Основна диференціація балів проводиться за шкалою: 10, 5, 0 балів.

Повна відповідь на питання, яка оцінюється на 10 балів, повинна відповідати таким вимогам:

- розгорнутий, вичерпний виклад змісту даної проблеми;
- повний перелік необхідних для розкриття змісту питання економічних категорій та законів;
- виявлення творчих здібностей у розумінні, викладенні й використанні навчально-програмного матеріалу;
- здатність здійснювати порівняльний аналіз різних теорій, концепцій, підходів та самостійно робити логічні висновки й узагальнення;
- уміння користуватись методами наукового аналізу економічних явищ, процесів і характеризувати їхні риси та форми виявлення;
- демонстрація здатності висловлення та аргументування власного ставлення до альтернативних поглядів на дане питання;
- використання актуальних фактичних та статистичних даних, знання дат та історичних періодів, які підтверджують тези відповіді на питання;
- знання необхідних законів і нормативних матеріалів України, міжнародних та міждержавних угод з обов'язковим на них посиланням під час розкриття питань, які того потребують;
- знання точних назв та функцій національних та міжнародних кредитно-фінансових установ, історії їх створення і ролі при вирішенні проблем, які ставляться в конкретному питанні;
- засвоєння основної та додаткової літератури.

Відповідь на питання оцінюється на 5 балів, якщо:

- а) не розкритий хоча б один з пунктів, вказаних вище (якщо він явно потрібний для вичерпного розкриття питання);
- б) при розкритті змісту питання в цілому правильно за зазначеними вимогами зроблені значні помилки під час:
 - використання цифрового матеріалу;
 - посилення на конкретні історичні періоди та дати;
 - формулювання назв фінансових та кредитних установ та завдань, які перед ними ставляться;
 - визначення авторства і змісту в цілому правильно зазначених теоретичних концепцій, що спотворює логіку висновків під час відповіді на конкретне питання.

Відповідь на питання оцінюється на 0 балів, якщо:

- не розкрито три чи більше пункти, зазначених у вимогах до нього (якщо вони явно потрібні для вичерпного розкриття питання);
- одночасно присутні два чи більше типи недоліків, які окремо характеризують критерії оцінювання питання на 5 балів;
- висновки, зроблені під час відповіді, не відповідають правильним чи загальновизначеним за відсутності доказів супротивного аргументами, зазначеними у відповіді;
- характер відповіді дає підставу стверджувати, що особа, яка складає іспит, неправильно зрозуміла зміст питання чи не знає правильної відповіді, тому не відповіла на нього по суті, допустивши грубі помилки у змісті відповіді.

Критерії оцінювання відповіді на тестове завдання

За 75-100 % правильних відповідей – 10 балів.

Від 50 до 75 % правильних відповідей – 5 балів.

Менше 50 % правильних відповідей – 0 балів.

Критерії оцінювання розв'язання завдань

Максимально розв'язання кожної задачі оцінюється на 10 балів, якщо:

- правильна арифметична відповідь на поставлену задачу;
- правильно зазначене теоретичне обґрунтування відповідного розрахунку;
- правильний хід рішення;
- правильно вказана назва відповідного інструктивного матеріалу.

Відповідно загальна оцінка 5 балів виставляється, якщо:

- неправильна арифметична відповідь на поставлену задачу;
- неправильно зазначене теоретичне обґрунтування (пояснення) відповідного розрахунку;
- неправильно вказана назва відповідного законодавчого чи інструктивного матеріалу.

Мінімальна оцінка з урахуванням усіх можливих помилок – 0 балів за відповідне завдання.

З урахуванням вищевикладеного результати іспиту оцінюються в діапазоні від 0 до 60 балів. При цьому, якщо відповіді студента на екзамені оцінені менше ніж на 30 балів, він отримує незадовільну оцінку за результатами іспиту та незадовільну загальну підсумкову оцінку. У цьому випадку отримані результати поточного контролю не враховуються.

Загальна підсумкова оцінка з дисципліни складається із суми балів за результати поточного контролю знань та за виконання завдань, що виносяться на іспит (за умови, що студент набрав 30 балів і вище).

Переведення даних стобальної шкали оцінювання в чотирибальну та шкалу за системою ECTS здійснюється в такому порядку:

Оцінка за шкалою ECTS	Оцінка за бальною шкалою	Оцінка за національною шкалою
A	85-100	"5" (відмінно)
B	80	"4" (добре)
C	65-75	
D	60	"3" (задовільно)
E	50-55	
FX	20-45	"2" (незадовільно) з можливістю повторного складання
F	0-15	"2" (незадовільно) з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

ЗРАЗОК ЕКЗАМЕНАЦІЙНОГО БІЛЕТА

Білет № 1

1. За яких умов філії банків здійснюють банківські та інші операції?
2. Що таке субординований капітал?
3. За яких підстав НБУ може прийняти рішення про проведення позапланової перевірки?
4. Перелічіть види інспекційних перевірок:
 - 1)
 - 2)
 - 3)
 - 4)

Завдання № 1

За даними наведеної нижче таблиці віднесіть кожний кредит до певної групи ризику і визначте загальну розрахункову суму резерву під кредитні операції.

№ пор.	Фінансовий стан позичальника	Термін прострочення заборгованості, днів	Вид забезпечення	Сума забезпечення	Сума кредиту, тис. грн.	Строк пролонгації зі зниженням класу, днів
1	Б	-	Застава ДЦП	350	300	60
2	В	30	Гарантія ЄБРР	150	150	-
3	А	-	Нерухоме майно	800	500	-
4	Г	60	Рухоме майно	1500	800	210

Завдання № 2

На банк накладено штраф за недотримання нормативу обов'язкового резервування. Це другий випадок за півріччя. Маємо наступні дані:

Сума недорезервування	850 тис. грн.
Зареєстрований статутний фонд	8,4 млн. грн.
Сума регулятивного капіталу	13,8 млн. грн.
Облікова ставка НБУ	8,5 %
Процентна ставка "овернайт" НБУ	9,5 %

Розрахуйте суму штрафу.

Тестові завдання

1. Штрафи за порушення банківського законодавства накладаються:
 - а) лише на банк – юридичну особу;
 - б) лише на керівників банків;
 - в) і на банки, і на керівників банків.
2. Реорганізація банку може проводитись:
 - а) лише з ініціативи власників банку;
 - б) лише примусово з ініціативи НБУ;
 - в) і з ініціативи власників банку, і примусово.
3. До адміністративних методів регулювання банківської діяльності відносять:
 - а) нагляд за банківською діяльністю;
 - б) установлення економічних нормативів;
 - в) установлення нормативів обов'язкового резервування;
 - г) реєстрацію та ліцензування.

ГЛОСАРІЙ

Активні операції банку – операції банку, спрямовані на розміщення ресурсів банку. Обліковуються за активом балансу або на активних рахунках позабалансового обліку.

Аналіз сценаріїв – метод прогнозування рівня ризику, який полягає в поділі всієї сукупності можливих подій на декілька груп та у визначенні логічної послідовності наслідків для кожної групи подій. Застосовується в разі, якщо ймовірність виникнення різних подій майже однакова і банку потрібно заздалегідь обрати стратегію своїх дій у межах кожного сценарію.

Андерайтинг – купівля на первинному ринку цінних паперів з наступним їх перепродажем інвесторам; укладання договору про гарантування повного або часткового продажу цінних паперів емітента інвесторам, про повний чи частковий їх викуп за фіксованою ціною з наступним перепродажем або про накладання на покупця обов'язку робити все можливе, щоб продати якомога більше цінних паперів, не беручи зобов'язання придбати будь-які цінні папери, що не були продані.

Аутсорсинг – виконання певних функцій і робіт, які традиційно вважаються “внутрішніми” і виконуються штатними працівниками, шляхом залучення зовнішніх незалежних сторін на договірній основі. Використовується для оптимізації витрат і процесів у банку.

Афілійована особа банку – будь-яка юридична особа, в якій банк має істотну участь або яка має істотну участь у банку.

Базисний ризик (щодо процентної ставки) – ризик того, що під час переоцінки змінної процентної ставки амплітуда зміни ставки не буде повністю збігатися із амплітудою коливання базової ставки. Наприклад, у разі зміни ставки LIBOR (ринкової ставки) на три процентні пункти ставка дохідності за активами банку може змінитися лише на один процентний пункт. У такому випадку зв'язок між коригуванням ставок не буде достатньо щільним, тому оцінка ризику методом стрес-тестування не буде повністю достовірною.

Базова ставка – ставка, від величини якої вираховується значення змінної процентної ставки під час її переоцінки. Як правило, використовують як базові так звані “безризикові” ставки (на зразок LIBOR) або прайм-ставки, або “специфічні” ставки (на зразок собівартості залучених коштів банку).

Банк – юридична особа, яка має виключне право на підставі ліцензії Національного банку України здійснювати в сукупності такі операції: залучення у вклади грошових коштів фізичних і юридичних осіб та розміщення зазначених коштів від свого імені, на власних умовах та на власний ризик, відкриття і ведення банківських рахунків фізичних та юридичних осіб.

Банк з іноземним капіталом – банк, в якому частка капіталу, що належить хоча б одному нерезиденту, перевищує 10 %.

Банківська діяльність – залучення у вклади грошових коштів фізичних і юридичних осіб та розміщення зазначених коштів від свого імені, на власних умовах та на власний ризик, відкриття і ведення банківських рахунків фізичних та юридичних осіб.

Банківська ліцензія – документ, який видається Національним банком України в порядку і на умовах, і на підставі якого банки мають право здійснювати банківську діяльність.

Банківський кредит – будь-яке зобов'язання банку надати певну суму грошей, будь-яка гарантія, будь-яке зобов'язання придбати право вимоги боргу, будь-яке продовження строку погашення боргу, яке надано в обмін на зобов'язання боржника щодо повернення заборгованої суми, а також на зобов'язання на сплату процентів та інших зборів із такої суми.

Банківський нагляд – це система контролю та активних впорядкованих дій Національного банку України, спрямованих на забезпечення дотримання банками та іншими кредитно-фінансовими установами у процесі їх діяльності законодавства України і встановлених нормативів, з метою забезпечення стабільності банківської системи та захисту інтересів вкладників.

Банківський платіжний інструмент – засіб, що містить реквізити, які ідентифікують його емітента, платіжну систему, в якій він використовується, та, як правило, держателя цього банківського платіжного інструмента. За допомогою банківських платіжних інструментів формуються відповідні документи за операціями, що здійснені з використанням банківських платіжних інструментів, на підставі яких проводиться переказ грошей або надаються інші послуги держателям банківських платіжних інструментів.

Банківський портфель (банківська книга) – частина загального портфеля банку, яка складається з об'єктів, щодо яких банк має чіткі наміри утримувати їх у своїй власності з метою отримання економічного доходу у вигляді приросту вартості. Поточна ринкова вартість

банківського портфеля не має суттєвого впливу на рішення банку щодо утримання об'єктів, а тому зміна ринкових умов не призводить до зміни економічної вартості банківського портфеля на погляд керівництва банку.

Банківські рахунки – рахунки, на яких обліковуються власні кошти, вимоги, зобов'язання банку стосовно його клієнтів і контрагентів, та які дають можливість здійснювати переказ коштів за допомогою банківських платіжних інструментів.

Безвиїзний нагляд – це дистанційний моніторинг діяльності окремих банків і банківської системи в цілому, а також застосування органами нагляду певних заходів – рекомендацій примусового характеру з метою реагування на проблеми і недоліки, виявлені в діяльності банків.

Визначення допустимого ризику – визначення того рівня ризику, на який банк погоджується йти для досягнення мети його діяльності та виконання його стратегічних завдань. Рівень допустимого ризику звичайно визначається у внутрішніх положеннях та планах банку, які затверджуються відповідно до принципів корпоративного управління.

Виятки: 1) різниця, невідповідність між фактом і встановленим критерієм; 2) угоди, що мають нестандартні параметри; 3) щодо кредитного процесу – відсутність у кредитній справі документів, передбачених у встановленому переліку тощо.

Вклад (депозит) – це кошти в готівковій або в безготівковій формі, у валюті України або в іноземній валюті, які розміщені клієнтами на їх іменних рахунках у банку на договірних засадах на визначений строк зберігання або без зазначення такого строку і підлягають виплаті вкладнику відповідно до законодавства України та умов договору.

Внутрішні перевірки кредитної діяльності – перевірка кредитної діяльності банку, яка здійснюється банком самостійно або на основі послуги аутсорсингу та основною ідеєю якої є забезпечення незалежної оцінки якості та надійності процесу кредитного адміністрування банку.

Внутрішні рейтинги – стандартизована оцінка індивідуального кредитного ризику, яка зазвичай подається у вигляді узагальненого показника, який має літерну або цифрову семантику. Банк визначає рейтинг контрагента самостійно, на підставі внутрішньої методології, не використовуючи рейтинги сторонніх, зовнішніх організацій.

Волатильність – ступінь мінливості значення індикатора, змінної, параметра.

Вторинна ліквідність – здатність активів бути використаними як забезпечення для отримання грошових коштів, наприклад, через операції кредитування чи репо. Характеризується співвідношенням між вартістю активу та сумою коштів, яку можна отримати, надавши його під заставу. Під час реалізації вторинної ліквідності банк не втрачає активів.

Генеральна ліцензія на здійснення валютних операцій – документ Національного банку України, що надається небанківським фінансовим установам.

Дата інспектування – дата, станом на яку здійснюється виїзне інспектування та відображається стан справ у банку в звіті чи довідці. За дату інспектування береться 1-ше число місяця, що передує даті початку виїзної інспекції.

Державна реєстрація банку – надання банку статусу юридичної особи.

Державний реєстр банків – реєстр, що ведеться Національним банком України і містить відомості про державну реєстрацію усіх банків.

Диверсифікація – метод пом'якшення ризику шляхом розпорощення вкладень та обмеження впливу фактора ризику за рахунок уникнення надмірної концентрації за одним портфелем. На відміну від хеджування, передбачає пошук та поєднання портфелів, які за однакових умов призводять до різних, не обов'язково прямо протилежних, результатів. Диверсифікація є методом пом'якшення ризику, який застосовується як щодо активних, так і щодо пасивних операцій.

Дилінг – операції купівлі-продажу, які банк здійснює від власного імені, але за дорученням та за кошти клієнтів. Таким чином, формально ці операції відображаються в балансі банку, хоча реально вся вигода та ризик від таких операцій належать клієнтам банку.

Ділова репутація – сукупність підтвердженої інформації про особу, що дає можливість зробити висновок про професійні та управлінські здібності такої особи, її порядність та відповідність її діяльності вимогам закону.

Довідка про перевірку (інспектування) – документ, що складається інспектором за довільною формою і не потребує затвердження, про результати перевірки окремих напрямів діяльності/операцій банку,

його філії або іншого власного підрозділу банку чи про перевірку іншої особи, яка охоплюється наглядовою діяльністю Національного банку.

Довірче управління – операції банків з управління власністю та виконання інших послуг в інтересах та за дорученням клієнтів на правах довіреної особи.

Економічна вартість – концепція, згідно з якою будь-який об'єкт, щодо якого існує потік грошових коштів, наражається на зміну своєї вартості через збитки втрачених можливостей. Відрізняється від ринкової вартості тим, що ринкова вартість враховує поточну кон'юнктуру ринку, тобто рівень збалансованості попиту і пропозиції.

Економічні нормативи – показники, що встановлюються Національним банком України, дотримання яких є обов'язковим для банків.

Збитки втрачених можливостей – концепція, згідно з якою економічна вартість об'єкта, щодо якого існують потоки грошових коштів, залежить від співвідношення поточної ставки за інструментом та норми ринкової процентної ставки за подібними об'єктами. Найкращою ілюстрацією цієї концепції є зміна вартості цінних паперів із фіксованою процентною ставкою: у разі перевищення ринкової норми дохідності над ставкою за цінним папером, економічна вартість такого папера зменшується, оскільки інвесторам вигідніше вкладати кошти в інші інструменти (де ставка дохідності більша). Справедливе також зворотне співвідношення: якщо ставка на ринку менша за ставку дохідності цінного папера, то економічна вартість цінного папера зростає.

Звіт про інспектування – документ єдиної форми про результати проведеного комплексного інспектування банку – юридичної особи, що складається керівником інспекційної групи та обов'язково затверджується керівником підрозділу інспектування.

Зворотне котирування – котирування, за якого курс іноземної валюти подано як кількість одиниці іноземної валюти, яка припадає на одиницю національної валюти, наприклад, 1 грн. = 0,2 дол. США.

Згідно з підходом внутрішніх рейтингів у кредитному процесі кожний позичальник банку оцінюється за рядом параметрів і належить до однієї з категорій (рейтингу), які заздалегідь визначені банком. Таким чином, банк визначає портфель своїх позичальників за рівнем ризикованості операцій з ними.

Змінна процентна ставка – процентна ставка, рівень якої підлягає періодичній переоцінці залежно від зміни тієї чи іншої базової ставки.

Інспектор – службовець Національного банку, діяльність якого пов'язана з проведенням інспекційної перевірки.

Інспекційна група – група інспекторів, яким відповідно до посвідчення доручається здійснити інспектування.

Інспекційна перевірка – виїзна перевірка (інспектування) банку.

Інструмент хеджування – об'єкт, поведінка якого за певних умов чи подій є прямо протилежною поведінці об'єкта хеджування за тих самих умов чи подій. Наприклад, якщо об'єкт хеджування втрачає вартість у разі зміцнення валюти, то інструмент хеджування має збільшувати свою вартість у разі зміцнення валюти. На практиці інструменти хеджування мають відповідати також певним додатковим умовам: бути безумовними, безвідкличними тощо.

Інформаційні системи управління – реалізація внутрішньобанківської функції, яка полягає у збиранні, перевірці, обробленні, аналізуванні, збереженні, розподілі та передаванні всередині банку даних, що потрібні для прийняття обґрунтованих управлінських рішень.

Істотна участь – пряме або опосередковане, самостійно або спільно з іншими особами володіння 10 і більше відсотками статутного капіталу або право голосу придбаних акцій (паїв) юридичної особи, або незалежна від формального володіння можливість вирішального впливу на керівництво чи діяльність юридичної особи.

Капітал банку – залишкова вартість активів банку після вирахування всіх його зобов'язань.

Капітал під ризиком – метод кількісної оцінки ризику, який полягає у віднайденні величини (економічного капіталу), яка постійно перебуває під ризиком, отже, може бути втрачена навіть під час звичайної діяльності. Математично капітал під ризиком визначається як добуток величини позиції, що наражає банк на ризик; волатильності об'єкта, який утворює позицію; фактора довірчого інтервалу; тривалості позиції.

Капітал підписний – величина капіталу, на яку отримано письмові зобов'язання акціонерів (пайовиків) банку на внесення коштів за підпискою на акції (паї).

Капітал регулятивний (власні кошти) складається з основного та додаткового капіталу, зваженого на ризики, що визначаються нормативно-правовими актами Національного банку України.

Капітал статутний – сплачений та зареєстрований підписний капітал.

Клієнт банку – будь-яка фізична чи юридична особа, що користується послугами банку.

Клієнтські операції (в контексті торговельної книги) – операції, які банк здійснює від власного імені, але за дорученнями та за кошти клієнтів – купівля цінних паперів, іноземної валюти та банківських металів. Внаслідок особливостей бухгалтерського обліку ці операції включаються до торговельного портфеля (торговельної книги) банку, оскільки не можуть бути віднесені до банківської книги.

Комплексне інспектування (перевірка) – виїзна інспекційна перевірка банку, філій або інших підрозділів банку, у процесі якої перевірки підлягають усі напрямки діяльності (у тому числі управління діяльністю).

Контроль – безпосереднє або опосередковане володіння часткою в юридичній особі, одноосібне або разом з іншими особами, що презентує еквівалент 50 чи більше відсотків статутного капіталу або голосів юридичної особи, або можливість справляти вирішальний вплив на управління, або діяльність юридичної особи на основі угоди чи будь-яким іншим чином.

Концентрація – зосередження, скупчення ризику, тобто його нерівномірний розподіл між об'єктами. Концентрація виникає, коли актив або зобов'язання банку, які характеризуються певним спільним фактором, перевищують певну межу його капіталу.

Корпоративне управління – система організації діяльності та контролю банку. Корпоративне управління визначає розподіл прав і обов'язків між різними учасниками корпорації, а саме: спостережною радою банку (радою директорів), керівництвом (правлінням) банку, акціонерами та іншими зацікавленими сторонами (для банків – перш за все, вкладниками та іншими кредиторами), а також правила та процедури прийняття рішень щодо справ банку. У такий спосіб забезпечується визначення та виконання завдань організації та моніторинг її діяльності. Основна мета корпоративного управління – забезпечити чесний та прозорий бізнес, відповідальність та підзвітність усіх залучених до цього сторін.

Кредитне адміністрування – процес здійснення кредитної діяльності та надання позик, який включає такі етапи: прийняття та перегляд документації щодо надання позики; аналіз фінансової інформації та застави; прийняття кредитного рішення; операційні процедури; стягнення боргу; роботу з проблемними позиками (у тому числі забезпечення належного обліку кредитів).

Кредитор банку – юридична або фізична особа, яка має документально підтвержені вимоги до боржника щодо його майнових зобов'язань.

Крива дохідності – графічне зображення співвідношення між рівнем процентної ставки та строком дії інструменту. Нахил кривої дохідності на окремому проміжку (часовому інтервалі) відображає настрій інвесторів щодо майбутнього рівня процентних ставок.

Курс іноземної валюти – ціна однієї валюти, яка виражена в одиницях іншої валюти. Інша назва – котирування.

Ліквідатор – юридична або фізична особа, яка здійснює функції щодо припинення діяльності банку та задоволення вимог кредиторів.

Ліквідаційна маса – усі види майнових активів (майно та майнові права) банку, які належать йому на праві власності на день відкриття ліквідаційної процедури та виявлені в ході ліквідації.

Ліквідація банку – процедура припинення функціонування банку як юридичної особи.

Ліцензія на виконання окремої операції для банківської корпорації – документ, який видає Національний банк банківській корпорації в порядку і на умовах, визначених Законом України “Про банки і банківську діяльність”, виходячи з розміру зведеного (консолідованого) регулятивного капіталу банків – учасників банківської корпорації, та на підставі якого банківська корпорація має право на виконання окремої операції.

Маркетмейкерство – діяльність професійного учасника ринку (валютного чи фондового), яка полягає в забезпеченні постійних котирувань цін продавця та покупця на фінансові інструменти, від свого імені або від імені клієнта. Маркетмейкер зобов'язаний виставляти котирування навіть у тих випадках, коли інші учасники ринку цього не роблять, тобто він бере на себе зобов'язання постійного підтримання ліквідності фінансового інструменту навіть у збиток собі.

Місія банку – декларація, що роз'яснює, з якою метою банк існує та чого прагне досягти. Має вигляд документа, який формулює роль

банку на фінансовому ринку, містить визначення існуючих та перспективних банківських продуктів і операцій, ринків, регіонів, а також тих сфер діяльності, де банк досяг переваг над конкурентами, і тих, де розраховує досягти стійких конкурентних переваг. Місія також визначає послідовність реалізації довгострокових стратегічних цілей.

Мораторій – зупинення виконання банком майнових зобов'язань і зобов'язань щодо сплати податків і зборів (обов'язкових платежів), строк виконання яких настав до дня введення мораторію, та зупинення заходів, спрямованих на забезпечення виконання цих зобов'язань та зобов'язань щодо сплати податків і зборів (обов'язкових платежів), застосованих до прийняття рішення про введення мораторію.

Наглядовці – представники підрозділів служби банківського нагляду Національного банку.

Надходження під ризиком – метод кількісної оцінки ризику, який полягає у віднайденні величини доходів банку, які постійно перебувають під ризиком їх неотримання або необхідності негайного використання для покриття витрат.

Небанківська фінансова установа – юридична особа, яка відповідно до законодавства України не є банком, надає одну або кілька фінансових послуг, яку внесено до відповідного державного реєстру фінансових установ у порядку, установленому законодавством України.

Негативно класифіковані активи – частина активів банку, які не відповідають критеріям стандартної заборгованості. До різних видів активів можуть висуватися різні вимоги (фактори) класифікації, наприклад: стан контрагента та стан обслуговування заборгованості для кредитних операцій; хронологічний фактор для дебіторської заборгованості тощо. До складу цих активів відносять субстандартні, сумнівні та збиткові кредити; дебіторську заборгованість, яка віднесена до категорій класифікації, під які створюються резерви; нараховані доходи, прострочені понад 31 день; залишки за кореспондентськими рахунками, які віднесені до категорій класифікації, під які створюються резерви.

Неплатоспроможність банку – неспроможність банку своєчасно та в повному обсязі виконати законні вимоги кредиторів через відсутність коштів або зменшення розміру капіталу банку до суми, що становить менше однієї третини мінімального розміру регулятивного капіталу банку.

Неузгоджені позиції – ситуація, коли позиції банку не дорівнюють нулю. Таким чином, існує диспропорція між величиною активів та зобов'язань банку, які мають спільні характеристики.

Нормативно-правові акти Національного банку України – нормативно-правові акти, що видаються Національним банком України в межах його повноважень на виконання цього та інших законів України.

Об'єкт хеджування – будь-який об'єкт, який несе в собі ризик для банку. Найчастіше – це банківський продукт, вартість якого може зменшитися в разі настання певних умов чи подій.

Опціон – угода, аналогічна форварду та ф'ючерсу, за якою одній стороні – покупцеві опціону – надається виключне та безумовне право вибору здійснювати операцію купівлі-продажу чи ні. Друга сторона – продавець опціону – зобов'язана виконувати рішення покупця опціону і не має права відмовитися від своїх зобов'язань. Розрізняють опціон-кол – опціон, який надає право купувати базовий актив, та опціон-пут, який надає право продавати базовий актив. Розрізняють також американський опціон – угода, яка може бути виконана в будь-який момент протягом усього строку її дії, та європейський опціон, який може бути виконаний тільки в кінці строку дії.

Органи нагляду – підрозділи банківського нагляду Національного банку.

Пасивні операції – операції банку, спрямовані на формування ресурсів банку. Обліковуються в пасиві балансу. Розрізняють пасивні операції з формування капіталу та пасивні операції з формування залучених коштів.

Первинна ліквідність – здатність активів перетворюватися на грошові кошти. Характеризується двома основними параметрами: строком, за який актив може здійснити таке перетворення, тобто протягом якого його можна продати; відносною втратою вартості, тобто різницею між обліковою вартістю активу та сумою коштів, яку банк може отримати від його продажу. Чим коротшим є строк і чим меншою є втрата вартості, тим більш високоліквідним вважається актив. У разі реалізації первинної ліквідності банк втрачає актив.

Переоцінка процентної ставки – періодична зміна раніше встановленого значення процентної ставки для інструментів зі змінною процентною ставкою.

Період інспектування – період, за який аналізуються та розглядаються документи, матеріали та діяльність банку під час інспекційної перевірки.

Письмовий дозвіл Національного банку – документ, який видає Національний банк у порядку і на умовах, визначених Законом України “Про банки і банківську діяльність”, на підставі якого банки мають право здійснювати окремі операції, передбачені статтею 47 Закону України “Про банки і банківську діяльність”.

Підрозділ банку – структурна одиниця банку, що не має статусу юридичної особи і виконує функції, визначені банком.

План на випадок кризових обставин – формалізований документ, в якому викладена послідовність дій банку в разі настання кризових обставин: обвалу певного ринку чи валюти, різкого та незапланованого відтоку коштів вкладників, збоїв в операційних системах тощо. Є елементом системи проактивного управління банком, коли можливі проблеми заздалегідь визначаються, та формується підхід до їх подолання. План має бути затверджений відповідним органом банку, виходячи з принципів корпоративного управління.

Планова перевірка (інспектування) – інспекційна перевірка банку (юридичної особи в цілому), а також окремі інспекційні перевірки філій або інших підрозділів банку, що здійснюються комплексно або з окремих напрямів діяльності/операцій відповідно до плану інспекційних перевірок.

Позиції: 1) у загальному розумінні – різниця між активами та зобов’язаннями банку; 2) валютні позиції – різниця між активами та зобов’язанням, які номіновані в одній валюті; 3) позиції ліквідності – різниця між активами та зобов’язаннями із одним строком дії.

Портфель – група об’єктів, які є однорідними за певними характеристиками: типом контрагента, видом інструменту тощо. Найчастіше використовуються терміни “кредитний портфель”, “портфель цінних паперів”, “інвестиційний портфель”.

Поточний валютний курс – курс іноземної валюти, який застосовується під час проведення валютних операцій типу “spot”. Згідно з практикою бухгалтерського обліку всі незахеджовані монетарні статті балансу банку, які номіновані в іноземній валюті, мають під час складання звітності переводитися у валюту звітності за поточним валютним курсом.

Похідні інструменти (деривативи) – фінансові інструменти, які походять із (базуються на) інших фінансових інструментів (-ах), відомих як базові інструменти. До похідних інструментів належать: свопи, форварди, ф'ючерси та опціони.

Право вибору (опціон) (щодо процентної ставки) – право одного або обох контрагентів відмовлятися від переоцінки змінної процентної ставки в разі зміни базової ставки. Наприклад, у разі зростання прайм-ставки банк може відмовитися від збільшення ставки за залученими депозитами і тим самим захистити свою чисту процентну маржу та спред від зменшення. Таким чином, для цілей стрес-тестування такі об'єкти поводитимуться як об'єкти з фіксованою процентною ставкою.

Представництво банку – територіально відокремлений структурний підрозділ банку, що не здійснює банківську діяльність,

Продукти банківські – окрема банківська послуга або набір з кількох пов'язаних банківських послуг, який пропонується клієнтам на типових умовах. Наприклад: цільовий вклад, депозитний сертифікат, пластикові картки тощо.

Пряме котирування – котирування, за якого курс іноземної валюти подано як кількість одиниць національної валюти за одиницю іноземної валюти, наприклад, 1 дол. США = 5 грн.

Регулювання банківської діяльності полягає у здійсненні Національним банком України в межах наданих йому повноважень, впливу на банки та інші кредитно-фінансові установи з метою забезпечення стабільності грошової одиниці України, сприяння дотриманню стабільності банківської системи, а також цінової стабільності.

Резерви під втрати за активними операціями – частина вартості негативно класифікованих активів банку, яку банк достовірно, на основі попереднього досвіду, може вважати втраченою, а, отже, відносить на витрати своєї діяльності. З точки зору обліку резерви є контрактивним регулюючим рахунком, який зменшує облікову вартість активів. Резерви під втрати за активними операціями не включаються до капіталу банку. Ці резерви складаються з резервів під кредитні збитки, резервів під нараховані доходи, резервів під дебіторську заборгованість та резервів під кореспондентські рахунки.

Реорганізація банку – злиття, приєднання, виділення, поділ банку, перетворення його організаційно-правової форми, наслідком яких є передача, прийняття його майна, коштів, прав та обов'язків правонаступникам.

Рено – скорочення від англійського терміна “repurchase agreement” – угода про продаж із подальшим викупом. На практиці – вид банківської операції, за яким об’єкт (як правило, цінні папери) передається контрагенту в обмін на інший об’єкт (як правило, грошові кошти), а через визначений проміжок часу проводиться обов’язковий зворотний обмін. Таким чином, сторона, яка передає об’єкт, отримує від нього вторинну ліквідність і не втрачає права власності над об’єктом. З іншого боку, сторона, яка отримує об’єкт у тимчасове користування, набуває права отримувати доходи за об’єктом плюс заробляє на різниці між ціною первісного та зворотного обміну.

Своп: 1) *своп процентної ставки* – контрактна угода між двома сторонами, відомими як учасники свопу, про обмін потоками грошових коштів, які розраховані за різними ставками, але, виходячи з однієї суми, відомої як умовна сума. Як правило, один потік коштів розраховується за фіксованою ставкою, а інший – за плаваючою ставкою; 2) *валютний своп* – одночасне укладання спот та протилежної форвардної угоди. Іноземна валюта, придбана згідно з угодою спот, знову продається після закінчення певного проміжку часу, і, відповідно, валюта, що продається згідно з угодою спот, після закінчення певного проміжку часу купується знову. Обидві угоди укладаються з одним і тим самим партнером, при цьому курси, дати валютування та способи платежу встановлюються в момент укладання угоди.

Сек’юритизація (активів) – перерозподіл ризиків шляхом трансформації активів банку – позик та інших активів – у цінні папери для продажу інвесторам. Банк емітує цінні папери від власного імені або через дочірні установи, однак такі папери “прив’язуються” до конкретних активів банку – сплата доходу та погашення цінних паперів залежить від отримання банком доходу та основної суми кредитів.

Системоутворюючий банк – банк, зобов’язання якого становлять не менше 10 % від загальних зобов’язань банківської системи.

Споріднена особа – юридична особа, яка має спільних з банком власників істотної часті.

Спот – угода щодо купівлі-продажу, коли розрив між датою укладання угоди (датою контракту) та датою проведення обміну активами (датою валютування) не перевищує двох робочих днів.

Спред – різниця між середньозваженою ставкою дохідності підприємств банку та середньозваженою ставкою витратності його підприємств зобов’язань. Вказує на реальну здатність банку до управління процентними ставками за своїми інструментами.

Стандартна заборгованість – частина активів банку, щодо якої не виникає сумнівів щодо її якості, тобто ймовірності своєчасного та повного погашення відповідно до умов здійснення активних операцій.

Стрес-тестування – метод кількісної оцінки ризику, який полягає у визначенні величини неузгодженої позиції, яка наражає банк на ризик, та у визначенні шокової величини зміни зовнішнього фактора – валютного курсу, процентної ставки тощо. Поєднання цих величин дає уявлення про те, яку суму збитків чи доходів отримає банк у разі, якщо події розвиватимуться за закладеними припущеннями. Стрес-тестування широко використовується для оцінки ризику ліквідності, валютного ризику та ризику зміни процентної ставки.

Строковий валютний курс – курс іноземної валюти, який застосовується під час проведення валютних операцій типу форвард, ф'ючерс та опціон. Деякі статті балансу та позабалансової частини банку згідно з практикою бухгалтерського обліку під час складання звітності переводяться у валюту звітності за строковим валютним курсом.

Ступінь чутливості до зміни процентної ставки – відносна величина зміни економічної вартості об'єкта у відповідь на задану зміну процентної ставки.

Теорія портфелів – широко вживана в ризик-менеджменті теорія, в основі якої лежить передбачення того, що кільком однорідним об'єктам (портфель) будуть властиві всі ті характеристики, якими наділений окремий об'єкт. Управління портфелем розглядається як управління одним об'єктом, а не кількома.

Тимчасова адміністрація – процедура, що застосовується Національним банком України при здійсненні банківського нагляду.

Тимчасовий адміністратор – фізична або юридична особа, що призначається Національним банком України для здійснення тимчасової адміністрації.

Торговий портфель (торговельна книга) – частина загального портфеля банку, яка складається з об'єктів, щодо яких банк має чіткі наміри продати в найближчому майбутньому та отримати спекулятивний дохід від коливання цін (курсів). Як правило, до торгового портфеля належать цінні папери, валюта та банківські метали. До торгового портфеля також належить та частина позиції банку, яка утворилася внаслідок проведення клієнтських операцій. З точки зору управління банком, керівництво повинно завжди мати оперативну інформацію щодо поточної вартості об'єктів, що входять до торгового портфеля.

Відтак торговий портфель підлягає постійній переоцінці на ринкову вартість і тому перебуває під впливом ризику зміни ринкових умов.

Уповноважена особа банку – особа, яка на підставі статуту чи угоди має повноваження представляти банк та вчиняти від його імені певні дії, що мають юридичне значення, установам, національному оператору поштового зв'язку та дозволяє здійснювати валютні операції, що не потребують індивідуальної ліцензії, на весь період дії режиму валютного регулювання.

Учасники банку – засновники банку, акціонери банку, який є акціонерним товариством, учасники банку, який є товариством з обмеженою відповідальністю, і пайовики кооперативного банку.

Ф'ючерс – угода, яка аналогічна форварду, але відбувається за стандартизованими умовами: здійснюється тільки на біржах, під їх контролем, а форма і умови контрактів чітко уніфіковані (біржа чітко визначає вид валюти, що продається, обсяг операції, строк оплати, курс). Розрахунки щодо купівлі-продажу ф'ючерсних контрактів здійснюються через розрахункову палату біржі, яка гарантує своєчасність і повноту платежів. До остаточної оплати ф'ючерс може перепродаватися на біржі.

Фіксована процентна ставка – процентна ставка, рівень якої зафіксований на весь строк дії інструменту і не підлягає переоцінці.

Філія банку – відокремлений структурний підрозділ банку, що не має статусу юридичної особи і здійснює банківську діяльність від імені банку.

Форвард – угода щодо купівлі-продажу, коли розрив між датою укладення угоди (датою контракту) та датою проведення обміну активами (датою валютування) перевищує два робочі дні. Ціна (курс), за якою (яким) здійснюватиметься операція в майбутньому, фіксується в момент укладання форвардного контракту. Форвардний контракт є обов'язковим для виконання кожною стороною. Розрізняють валютний та товарний форвард. Форвардний контракт не є стандартизованим, тобто він може бути укладений на будь-який строк та будь-яку суму за бажанням сторін.

Хеджування – метод пом'якшення ризику, який полягає у визначенні об'єкта хеджування та підборі до нього адекватного інструменту хеджування. Полягає в компенсації збитків від об'єкта хеджування за рахунок прибутку від інструменту хеджування, які виникають за одних і тих самих умов чи подій. За наявності схеми хеджування банк повністю ліквідує як ризик, так і можливість отримання додаткового

прибутку: в разі, якщо умови чи події будуть сприятливими з точки зору об'єкта хеджування, будь-який прибуток автоматично перекриватиметься збитками від інструменту хеджування.

Чиста процентна маржа – співвідношення чистого процентного доходу банку (процентні доходи мінус процентні витрати) до середньої величини чистих активів або підпроцентних активів. Вказує на майстерність керівництва банку у виконанні основної функції банку – фінансового посередництва.

Шокова величина – гіпотетична величина зміни фактора зовнішнього оточення – рівня процентної ставки, значення валютного курсу тощо, яка використовується в стрес-тестуванні. Шокова величина має відповідати двом критеріям: бути суттєвою та ймовірною.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

ОСНОВНА ЛІТЕРАТУРА

1. Банковский надзор и аудит: Учебное пособие / И.Д. Мамонова, З.Г. Ширинская, Р.Г. Ольхова и др. / Под ред. И.Д. Мамоновой. – М.: ИНФРА-М, 1995. – 112 с.
2. Батракова Л.С. Экономический анализ деятельности коммерческих банков: Учебник для вузов. – М: Издательская корпорация “Логос”, 2000. – 344 с.
3. Беляков А.В. Банковские риски: проблемы учёта, управления и регулирования: Методическая разработка. – М.: БДЦ-пресс, 2004. – 256 с.
4. Бернд Рудольф. Банковская система и контроль за банковской деятельностью в условиях рыночной экономики. – Мюнхен, 1984. – 284 с.
5. Грюнинг Х. ван, Брайович Братанович С. Анализ банковских рисков. Система оценки корпоративного управления и управления финансовым риском: Пер. с англ. – М.: Весь мир, 2004. – 304 с.
6. Інструкція про порядок регулювання діяльності банків в Україні, затверджена постановою Правління НБУ від 28.08.2001 № 368 // www.zakon.rada.gov.ua.
7. Коваленко В.В. Фінансовий моніторинг банків: Навчальний посібник. – Суми: ВВП “Мрія-1” ЛТД, 2005. – 120 с.
8. Коваленко В.В. Центральний банк і грошово-кредитна політика: Навч. посібник. – К.: Знання України, 2006. – 332 с.
9. Контроль: інспектування, аудит, банківський нагляд: Монографія / В.С. Стельмах, А.О. Єпіфанов, І.В. Сало, М.А. Єпіфанова. – Суми: ВТД “Університетська книга”, 2006. – 432 с.
10. Коренева О.Г., Слав’янська Н.Г., Євченко Н.Г., Карпенко О.В. Бухгалтерський облік у банку – Суми: ВТД “Університетська книга”, 2007. – 493 с.
11. Луб’яницький О.Г., Костирко Л.А., Житний П.Є. Фінансовий контроль діяльності комерційного банку: Навч. посібник. – Луганськ: Вид-во СУНУ, 2001. – 276 с.
12. Любунь О.С., Раєвський К.Є. Банківський нагляд: Підручник. – 2-ге вид., перероб. – К.: ЦНЛ, 2005. – 416 с.
13. Методичні вказівки щодо застосування стандартів внутрішнього аудиту в комерційних банках України, затверджені постановою Правління НБУ від 20.07.99 № 358 // www.zakon.rada.gov.ua.

14. Методичні рекомендації про порядок реорганізації, реструктуризації комерційних банків, затверджені постановою Правління Національного банку України від 09.10.2000 № 395 // www.zakon.rada.gov.ua.
15. Міщенко В.І., Яценюк А.П., Коваленко В.В., Коренева О.Г. Банківський нагляд: Навч. посіб. – К.: Знання, 2004. – 406 с.
16. Мороз А.М., Пуховкіна М.Ф. Національний банк і грошово-кредитна політика. – К.: КНЕУ, НБУ, 1999. – 366 с.
17. Положення про автоматизовану інформаційну систему банківського нагляду “Досьє банків”, затверджене постановою Правління Національного банку України від 01.11.2000 № 430 // www.zakon.rada.gov.ua.
18. Положення про Генеральний департамент банківського нагляду НБУ, затверджене постановою Правління НБУ від 07.08.2001 № 327 // www.zakon.rada.gov.ua.
19. Положення про застосування Національним банком України заходів впливу за порушення банківського законодавства, затверджене постановою Правління НБУ від 28.08.2001 № 369 // www.zakon.rada.gov.ua.
20. Положення про здійснення банками фінансового моніторингу, затверджене постановою Правління НБУ від 14.05.2003 № 189 // www.zakon.rada.gov.ua.
21. Положення про організацію внутрішнього аудиту в комерційних банках України, затверджене постановою Правління НБУ від 20.03.98 № 114 // www.zakon.rada.gov.ua.
22. Положення про планування та порядок проведення інспекційних перевірок, затверджене постановою Правління НБУ від 17.07.2001 № 276 // www.zakon.rada.gov.ua.
23. Положення про порядок видачі банкам банківських ліцензій, письмових дозволів та ліцензій на виконання окремих операцій, затверджене постановою Правління НБУ від 17.07.2001 № 275 // www.zakon.rada.gov.ua.
24. Положення про порядок визначення та застосування комплексної рейтингової оцінки комерційних банків за системою CAMELS, затверджене постановою Правління НБУ від 08.05.2002 № 171 // www.zakon.rada.gov.ua.
25. Положення про порядок здійснення консорціумного кредитування, затверджене постановою Правління Національного банку України від 21.02.96 № 37 // www.zakon.rada.gov.ua.
26. Положення про порядок створення і державної реєстрації банків, відкриття їх філій, представництв, відділень, затверджене постановою Правління НБУ від 31.08.2001 № 375 // www.zakon.rada.gov.ua.

27. Положення про порядок створення і державної реєстрації банківських об'єднань, затверджене постановою Правління Національного банку України від 31 серпня 2001 р. № 377 // www.zakon.rada.gov.ua.
28. Положення про порядок формування і використання банками резерву для відшкодування можливих втрат від дебіторської заборгованості, затверджене постановою Правління НБУ від 13.12.2002 № 505 // www.zakon.rada.gov.ua.
29. Положення про порядок формування і використання Національним банком України резерву на відшкодування можливих втрат за заборгованістю комерційних банків та Уряду України, затверджене постановою Правління Національного банку України від 01.06.2000 № 221 // www.zakon.rada.gov.ua.
30. Положення про порядок формування та використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків, затверджене постановою Правління НБУ від 06.07.2000 № 279 // www.zakon.rada.gov.ua.
31. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 07.12.2000 № 2121-III // www.zakon.rada.gov.ua.
32. Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом: Закон України від 03.06.99 № 784-XIV // www.zakon.rada.gov.ua.
33. Про господарські товариства: Закон України від 19.09.91 № 1576-XII // www.zakon.rada.gov.ua.
34. Про Національний банк України: Закон України від 20.05.99 № 679-XIV // www.zakon.rada.gov.ua.
35. Роберт С. Портер. Введение в регулирование, надзор и анализ банковской деятельности. – Вашингтон: Институт экономического развития. Мировой банк, 1992. – 122 с.
36. Система банківського менеджменту: Навчальний посібник. – К.: Фірма “ІНКОС”, 2004. – 480 с.
37. Шевченко Р.І. Банківські операції: Навч.-метод. посібник для самостійного вивч. дисц. – К.: КНЕУ, 2000. – 160 с.

ДОДАТКОВА ЛІТЕРАТУРА

1. Беляев М.К. Макроэкономические аспекты банковского регулирования // Банковское дело (рус.). – 2006. – № 3. – С. 18-23.
2. Гизатуллин И.А. Базельские нормативы достаточности капитала: проблемы и перспективы // Международные банковские операции (рус.). – 2006. – № 1. – С. 21-27.
3. Гриценко Р. Теоретичні аспекти організації банківського нагляду в сучасних умовах // Вісник Національного банку України (укр.). – 2005. – № 4. – С. 57-59.
4. Дубова С.Е. К вопросу о принципах и функциях системы банковского регулирования и надзора // Деньги и кредит (рус.). – 2006. – № 2. – С. 49-53.
5. Жидко К. Нові вимоги Базельського комітету до визначення капіталу, адекватного ризикам // Вісник Національного банку України (укр.). – 2005. – № 11. – С. 63-65.
6. Ковалев А.П. Оценка кредитных рисков в Базельском соглашении II // Банковская практика за рубежом (рус.). – 2006. – № 3. – С. 62-68.
7. Ковальов О.П. Ризики банківської системи України в умовах приєднання до світової організації торгівлі і дотримання вимог угоди Базель II // Актуальні проблеми економіки (укр.). – 2006. – № 6. – С. 28-36.
8. Козлов А.А. Вопросы реализации Базельских рекомендаций в области банковского надзора в России // Деньги и кредит (рус.). – 2006. – № 6. – С. 5-10.
9. Кришталь Г.О. Система банківського нагляду в зарубіжних країнах // Фінанси України (укр.). – 2005. – № 12. – С. 122-128.
10. Кротюк В., Куценко О. Базель II: нова концептуальна редакція Базельської угоди про капітал // Вісник Національного банку України (укр.). – 2006. – № 3. – С. 2-6.
11. Кротюк В., Куценко О. Базель II: розрахунок мінімально необхідної величини капіталу згідно з Першою компонентою // Вісник Національного банку України (укр.). – 2006. – № 5. – С. 16-22.
12. Кротюк В.Л., Міщенко В. Еволюція підходів до оцінки капіталу в Базельських угодах // Банківська справа (укр.). – 2005. – № 4. – С. 3-10.
13. Малыхин Д.В., Полтавцев А.Б. Базель II и повышение роли внутреннего аудита в банках // Банковское дело (рус.). – 2005. – № 10. – С. 34-38.

14. Марданов Р.Х. Совершенствование корпоративного управления и банковского надзора на основе стандартов качества деятельности кредитных организаций // Деньги и кредит (рус.). – 2005. – № 4. – С. 44-50.
15. Маякина М.А. Новые подходы к управлению банковскими рисками // Деньги и кредит (рус.). – 2006. – № 1. – С. 39-47.
16. Мельничук М. Проблемы впровадження нових рекомендацій Базельського комітету щодо управління ризиками в банках України // Банківська справа (укр.). – 2005. – № 5. – С. 76-83.
17. Моисеев С.Р. Транспарентность и ее влияние на деятельность банковского сектора // Банковское дело (рус.). – 2005. – № 9. – С. 30-38.
18. Нагъ П.М. Базель II его последствия для Центральной и Восточной Европы // Международные банковские операции (рус.). – 2006. – № 2. – С. 28-46.
19. Осипенко Т.В. Внедрение Базеля II как фактор формирования общего экономического европейского пространства // Банковское дело (рус.). – 2006. – № 6. – С. 16-19.
20. Печникова А.В. Совершенствование системы банковского регулирования и надзора // Банковские услуги (рус.). – 2006. – № 3. – С. 2-16.
21. Пирошка М., Нагъ П.М. Базель II для управляющих банками: основные характеристики и последствия внедрения для Центральной и Восточной Европы (окончание) // Банковское дело (рус.). – 2006. – № 4. – С. 6-13.
22. Пирошка М., Нагъ П.М. Базель II для управляющих банками: основные характеристики и последствия внедрения для Центральной и Восточной Европы // Банковское дело (рус.). – 2006. – № 3. – С. 8-18.
23. Поздняков О.І. Особливості банківського регулювання та нагляду в країнах з перехідною економікою // Фінанси України (укр.). – 2006. – № 1. – С. 101-107.
24. Поздышев В. Консолидированный надзор: необходимость его развития в России и опыт зарубежных стран // Банковские услуги (рус.). – 2006. – № 1. – С. 13-17.
25. Потемкин С.А., Киреева И. Новые подходы Базель II к оценке рисков // Финансовые риски (рус.). – 2005. – № 4. – С. 40-43.
26. Сайгашев В.П., Тиунова Г.В., Махначева Т.О. Формирование информационно-аналитической базы банковского надзора // Деньги и кредит (рус.). – 2006. – № 4. – С. 27-31.
27. Самойлов Е. Стресс-тестирование платежной позиции банка // Банковский менеджмент (рус.). – 2006. – № 1. – С. 27-32.
28. Симановский А.Ю. Базель II: к концепции регулятивного капитала // Деньги и кредит (рус.). – 2006. – № 5. – С. 28-38.

29. Сідак М., Ціпкало Й. Банківський нагляд в ЄС: порівняльний аналіз // Юридична Україна. – 2005. – № 7. – С. 29-33.
30. Старинський М. Становлення та розвиток повноважень Національного банку України як головного фінансового органу держави // Підприємництво, господарство і право (укр.). – 2006. – № 3. – С. 53-57.
31. Старинський М.В. Порівняльне банківське право: Навчальний посібник. – Суми: ВВП “Мрія-1” ЛТД, 2004. – 168 с.
32. Уэр Д. Основные принципы банковского надзора: Пер с англ. – Лондон: Bank of England, 1996. – 27 с.
33. Херб И. Мюллер. О банковском надзоре в странах с рыночной ориентацией // Финансы СССР. – 1991. – № 7. – С. 48.
34. Шевченко Р.І. Банківські операції: Навч.-метод. посібник для самостійного вивч. дисц. – К.: КНЕУ, 2000. – 160 с.

Додаток А

Національний банк України

ЗВІТ ПРО ІНСПЕКТУВАННЯ БАНКУ – ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ

АТ “Банк “Березень”

Керівник інспекторської бригади
Дата інспектування

01.01.2004

Цей звіт про інспектування складено інспектором, який призначений Національним банком України, для використання в роботі Служби банківського нагляду.

Загальною метою комплексного інспектування були: оцінка ризиків, притаманних АТ “Банк “Березень” (далі – Банк), та систем управління ними, а також оцінка достатності капіталу, якості активів, надходжень, ліквідності, менеджменту, оцінка адекватності ведення бухгалтерського обліку та достовірності звітності.

Головною метою складання звіту є висвітлення реального стану Банку для визначення заходів впливу з боку Національного банку України та програми заходів щодо усунення недоліків у діяльності Банку.

Інформація, що міститься у цьому звіті, базується на даних бухгалтерського обліку, звітності та інших документах Банку, що були надані інспекторам працівниками Банку, на інформації, яка була отримана від регіональних управлінь Національного банку України і вважається надійною і достовірною, а також на результатах бесід з членами Ради/Правління, керівництвом та іншими працівниками Банку.

Дані подані станом на 01.01.2004, однак істотні події та зміни, які відбувалися до цієї дати або після, також були по можливості включені до звіту.

Цей звіт є конфіденційною власністю Національного банку України і не підлягає публічному розголошенню.

Даний примірник звіту передається до Банку, що перевірявся, для конфіденційного використання.

Рекомендуємо Раді та Правлінню Банку відповідно до своїх обов’язків перед вкладниками, кредиторами та акціонерами Банку уважно вивчити цей звіт.

Спеціалістами служби нагляду Національного банку України відповідно до службового розпорядження від 22.02.2004 № 11-111/111-1111 та

плану виїзного інспектування банків та банківських установ на I квартал 2004 року проведено виїзне комплексне інспектування Банку станом на 01.01.2004.

Перевірка проводилась згідно із затвердженою Програмою інспектування. Загальною метою комплексного інспектування були: оцінка ризиків, притаманних Банку, та систем управління ними, а також оцінка достатності капіталу, якості активів, надходжень, ліквідності, ринкових ризиків, менеджменту, оцінка адекватності ведення бухгалтерського обліку та достовірності звітності.

За результатами інспектування Банку присвоєно рейтинг “___” за системою CAMELS.

Фінансовий стан Банку в цілому стабільний. Рівень ризиків, що загрожують Банку, є суттєвим, однак достатньо керованим. Найбільшу загрозу для Банку складають ризики політичного та економічного характеру – залежність від політико-економічної ситуації в країні, а також кредитний ризик та розширення клієнтської бази за активними операціями.

Якість активів недостатня. Негативно класифіковані активи мають суттєві обсяги – 50,4 млн. грн. (5 % активів) за даними Банку та 90,1 млн. грн. (8,8 % активів) за даними інспектування. Збільшення негативно класифікованих активів відбувається повільніше у порівнянні із зростанням загальних активів та сформованих відповідних резервів, однак існує тенденція до суттєвого зростання субстандартної заборгованості за кредитними операціями, яка за даними інспектування становить 99,2 млн. грн. (9,7 % активів Банку).

Станом на дату інспектування Банком було створено резервів під кредитні збитки на 47,8 млн. грн. (94,8 % від негативно класифікованих кредитів). Згідно з даними самого Банку розрахункова сума резервів на цю дату становила 61,4 млн. грн. Нестача резервів у сумі 13,6 млн. грн. була ліквідована керівництвом банку протягом перевірки. Разом з тим, аналіз якості активів Банку виявив, що реально розрахункова сума резерву під кредитні збитки Банку становить 67,8 млн. грн. Таким чином, Банку потрібно доформувати 6,3 млн. грн. резервів, що становить 12 % регулятивного капіталу.

Стан надходжень Банку слабкий і потребує суттєвого поліпшення. За результатами діяльності за 2003 рік Банк отримав прибуток у сумі 0,8 млн. грн. (доходи склали 180,6 млн. грн., витрати – 179,8 млн. грн.). Негативний вплив на надходження мало створення Банком протягом інспектування 13,6 млн. резервів. Слід зазначити, що в 2004 році Банк значно збільшив обсяг надходжень і отримав за I квартал 0,4 млн. грн. прибутку (після формування зазначених 13,6 млн. резервів). Однак поточних регулярних надходжень Банку може в майбутньому виявитися недостатньо для формування додаткових резервів у необхідних розмірах.

Капітал Банку в цілому достатній для компенсації ризиків, що загрожують його фінансовому стану. Станом на дату інспектування регулятивний капітал Банку становив: за даними Банку 53,7 млн. грн., за даними інспектування 47,4 млн. грн. Спостерігається позитивна тенденція перевищення темпів

зростання балансового капіталу (196 %) над темпами зростання активів (158 %). Співвідношення регулятивного капіталу Банку до сумарних активів і позабалансових інструментів, зважених за ступенем ризику та зменшених на суму створених відповідних резервів, за активними операціями становить 11,3 %. На кінець інспектування (01.04.2004) регулятивний капітал Банку становить 66,7 млн. грн.

Банк ліквідний. Рівень ризику ліквідності незначний та не становить загрози для капіталу Банку. Управління активами/пасивами виважене та продовжує вдосконалюватися. Певний ризик для ліквідності Банку становить те, що найбільшу питому вагу серед джерел фінансування Банку займають кошти до запитання – 75,4 %. Проте Банк має достатні обсяги високоліквідних активів (готівка та залишки за кореспондентськими рахунками) для компенсації коливань мінливих джерел фінансування Банку (зобов'язання з терміном погашення до 7 днів). Співвідношення високоліквідних активів до мінливих джерел фінансування та зобов'язань до запитання становить відповідно 40 та 19 %.

Керівництво адекватно управляє справами Банку. На сьогодні Банк є одним із лідерів у своїй порівняльній групі та у своєму регіоні і продовжує розвиватися. Керівництво повністю розуміє ризики, пов'язані із діяльністю Банку. Воно спроможне оперативного реагувати на зміни в економічному середовищі, демонструє виважений підхід до планування. Керівництво уважно поставилося до рекомендацій та зауважень Національного банку України. Вже під час інспектування керівництво Банку ініціювало заходи, спрямовані на виправлення визначених недоліків.

ДОСТАТНІСТЬ КАПІТАЛУ

За результатами інспектування достатність капіталу банку оцінено рейтинговою оцінкою “___”. Капітал банку потребує уваги з боку служби банківського нагляду для забезпечення належного вирішення питання щодо його подальшого збільшення.

Регулятивний капітал Банку (за даними самого Банку) на 01.01.2004 становив 53,7 млн. грн. (з урахуванням дефіциту резервів під кредитні збитки (за даними Банку) в сумі 13,5 млн. грн., який вираховується з капіталу першого рівня). При вирахуванні додаткових резервів 6,3 млн. грн., що були донараховані інспекторами, регулятивний капітал Банку на дату інспектування становив 47,4 млн. грн.

Протягом I кварталу 2004 року Банком було здійснено чергову емісію на суму 12,2 млн. грн. Крім того, Банком за цей період було отримано 6,7 млн. грн. прибутку, в основному в березні 2004 року. Разом з тим, інспекторами здійснено перерахунок необхідної суми резерву Банку та виявлена необхідність для формування 6,3 млн. резервів. У результаті на 01.04.2004 сума регулятивного капіталу Банку становить 66,7 млн. грн.

Співвідношення регулятивного капіталу Банку до сумарних активів і певних позабалансових інструментів, зважених за ступенем кредитного ризику та зменшених на суму створених відповідних резервів за активними

операціями (норматив адекватності регулятивного капіталу Н2), становить 11,3 % (при нормативному значенні не менше ніж 8 %).

Співвідношення основного капіталу до загальних активів Банку, зменшених на суму створених відповідних резервів за активними операціями (норматив адекватності основного капіталу Н3), становить 5,8 % (при нормативному значенні не менше ніж 4 %).

Капітал Банку є достатнім для покриття ризику, який несуть в собі активи з негативною класифікацією. Керівництво Банку проводить свідому політику щодо збільшення капіталу установи. Воно розуміє ризики, що загрожують фінансовому стану Банку і намагається підтримувати адекватний рівень капіталу. Спостерігається позитивна тенденція перевищення темпів зростання балансового капіталу (196 %) над темпами зростання активів (158 %).

Статутний капітал Банку станом на 01.01.2004 становить 42 млн. грн. і за період з січня 2003 року збільшився більш ніж у 2 рази – на 21,2 млн. грн. в результаті проведення протягом 2003 року трьох емісій акцій. Крім того, під час інспектування було здійснено чергову емісію акцій Банку в сумі 12,2 млн. грн.

Керівництво планує до кінця 2004 року збільшити суму статутного капіталу до 80 млн. грн.

Акціонерами Банку є широке коло осіб (на 01.01.2004 – близько трьох тисяч), жоден з них не володіє контрольним пакетом акцій. Частка найбільших двадцяти акціонерів у статутному капіталі Банку станом на 01.01.2004 становить 73,6 % (27 млн. грн.). Найбільша питома вага акцій однієї фізичної особи у статутному капіталі Банку складає 9,3 %. Серед юридичних осіб найбільшими акціонерами Банку є ТОВ “Вересень” – 5,02 % (2,2 млн. грн.), ТОВ “Жовтень” – 2,0 % (0,8 млн. грн.), ТОВ “Листопад” – 1,66 % (0,6 млн. грн.).

У структурі регулятивного капіталу (за результатами інспектування) найбільшу питому вагу займає основний капітал, який становить 67,5 млн. грн. та збільшився з початку 2003 року на 32,8 млн. грн. Додатковий капітал становить 2,6 млн. грн. і зменшився за 2003 рік на 1 млн. грн. У структурі додаткового капіталу результати переоцінки основних засобів складають 50,11 % (1,4 млн. грн.). Обсяги відвернень з капіталу становлять 3,4 млн. грн., у тому числі найбільшу їх частку – вкладення в інші асоційовані компанії – 88,11 % (3 млн. грн.). Протягом періоду, що інспектується Банком, не залучалися кошти на умовах субординованого боргу.

Станом на 01.01.2004 резервний фонд Банку сформовано у сумі 1,5 млн. грн., що становить лише 2,8 % від суми статутного фонду (згідно із Статутом резервний фонд Банку повинен дорівнювати 25 % від статутного фонду). Проте керівництво Банку проводить виважену дивідендну політику. Весь прибуток у сумі 0,8 млн. грн., отриманий за результатами діяльності 2003 року, спрямовано на збільшення резервного фонду.

ЯКІСТЬ АКТИВІВ

Якість активів Банку оцінено рейтинговою оцінкою “___”. Основними причинами такої оцінки є наявність галузевих концентрацій кредитних вкладень, відсутність належного контролю за кредитними операціями філій банку та дефіцит резерву на покриття можливих збитків від кредитної діяльності.

Негативно класифіковані активи мають суттєві обсяги. За даними звітності банку, станом на 01.01.2004 нестандартні кредити (під контролем, субстандартні, сумнівні та безнадійні) становили 294,6 млн. грн., тобто 58,6 % кредитного портфеля, що підлягає резервуванню. За 2003 рік вони зросли на 155,3 млн. грн., тобто темп приросту склав 111,56 %. Негативно класифіковані кредити (сумнівні та безнадійні) становили 47,2 млн. грн., тобто 9,4 % кредитного портфеля, що підлягає резервуванню. Приріст за 2003 рік становив 11 млн. грн., або 30,6 %. За цей самий період темп приросту активів сягнув 57,6 %, а приріст кредитного портфеля майже 80 %.

Слід зазначити, що згідно з даними банку основною причиною такого приросту нестандартних кредитів є значний обсяг нових кредитів, що належат до категорії “під контролем”. Більшість із цих кредитів є короткостроковими і своєчасно погашаються.

За результатами перевірки кредитного портфеля деякі кредити було перекласифіковано. За даними інспектування стандартні кредити банку становлять 154,1 млн. грн., кредити “під контролем” – 178,4 млн. грн., субстандартні кредити – 99,2 млн. грн., сумнівні кредити – 35,7 млн. грн., та безнадійні кредити – 21,2 млн. грн. Сукупна величина нестандартних кредитів становить 334,6 млн. грн., негативно класифікованих кредитів – 86,9 млн. грн., розрахункова сума резерву становить 67,8 млн. грн. Слід зазначити, що більшість кредитів, яким за результатами інспектування була змінена категорія класифікації в бік погіршення, була віднесена Банком до категорій “стандартні” та “під контролем”, що свідчить про недоліки в оцінці кредитів на момент їх видачі. Крім того, перевищення темпів приросту нестандартних кредитів над темпами приросту кредитного портфеля свідчить про негативні структурні зміни в кредитному портфелі – міграцію кредитної заборгованості в групи класифікації нижчої якості.

Разом із негативно класифікованими кредитами до складу негативно класифікованих активів банку включаються цінні папери на суму 1,6 млн. грн., дебіторська заборгованість на суму 1 млн. грн., прострочені понад 31 день та сумнівні нараховані доходи на суму 0,6 млн. грн.

Аналіз якості активів Банку виявив необхідність створити додаткові резерви за активними операціями. Загальна сума додаткових резервів, які Банку необхідно було створити виходячи із власної класифікації кредитного портфеля, на 01.01.2004 становила 13,4 млн. грн. у порівнянні з вже створеними резервами в сумі 50 млн. грн. Практично вся величина дефіциту резервів випадає на кредитні операції банку. Ці резерви були сформовані Банком під час інспектування. Створення резервів збіглося в часі із проведенням

нової емісії акцій Банку, а також із значним збільшенням надходжень, тому значення капіталу не зазнало суттєвих змін і фактично навіть збільшилось. Крім того, Банку у зв'язку зі зміною класифікації кредитного портфеля потрібно додатково створити 6,3 млн. грн. резервів під кредитні збитки. Керівництво Банку погодилося із необхідністю доформування резервів у такому обсязі, однак під час перевірки цього не було зроблено.

Станом на 01.01.2004 активи (без врахування міжфілійних розрахунків) склали 1019 млн. грн., що становить 21 % від обсягу активів банків порівняльної групи. За 2003 рік приріст активів склав 57,6 % (372,4 млн. грн.), що суттєво перевищує темпи зростання активів порівняльної групи банків (31,5 %).

Найбільшу питому вагу в активах займають кредитні вкладення – 48 % (488,8 млн. грн.) та вкладення в цінні папери, що рефінансуються, та емітовані НБУ – 29,9 % (304,6 млн. грн.).

КРЕДИТНИЙ ПОРТФЕЛЬ

Станом на 01.01.2004 кредитний портфель (з урахуванням позабалансових зобов'язань) становить 49,3 % (502,4 млн. грн.) активів та з початку минулого року збільшився на 48,8 %. За 2001 рік надано кредитів на загальну суму 3370,8 млн. грн., погашено 3107 млн. грн.

За результатами інспектування питома вага нестандартних кредитів (під контролем, субстандартних, сумнівних та безнадійних) складає 68,5 % кредитного портфеля (334,6 млн. грн.). Протягом 2003 року питома вага збільшилась майже в півтора раза (з 43,2 %), тоді як сума заборгованості зросла майже в 2,5 раза. Це свідчить про випереджаючі темпи приросту саме проблемної заборгованості в кредитному портфелі Банку.

Питома вага проблемних кредитів (прострочених та сумнівних) становить 5 % (24,6 млн. грн.) кредитного портфеля проти 3,6 % на початок 2003 року. Однак цей показник залишається кращим ніж за порівняльною групою (9,1 %) та банківською системою (6,4 %). З початку 2003 року майже вдвічі збільшилася сума пролонгованих позик, яка на звітну дату становить 5,5 % (27,8 млн. грн.) кредитного портфеля проти 4,4 % (14,8 млн. грн.) на дату попереднього інспектування.

Керівництву Банку необхідно звернути увагу на збільшення субстандартної кредитної заборгованості. Її питома вага в кредитному портфелі займає 20,3 % (99,2 млн. грн.), а зростання більш ніж в 2,4 раза (на 57,1 млн. грн.) збільшує кредитний ризик.

Ризик при здійсненні кредитних операцій Банку, пов'язаний, в основному, з наявністю фактів кредитування позичальників із нестабільним фінансовим станом за наявності заборгованості за попередньо наданими кредитами та надмірним покладанням на заставу при кредитуванні. Крім того, інспекторами виявлені кредити, обсяг забезпечення за якими не відповідає внутрішнім нормативам Банку. В основному такі кредити видавалися підприємствам агропромислового комплексу.

Політика Банку у сфері кредитування визначається Правлінням. Банком розроблені положення про кредитування та процедури оцінки та надання кредиту. Вирішення поточних питань з кредитної діяльності, належить до компетенції регіональних кредитних комітетів Банку. Кредитні комітети є колегіальними органами управління кредитною діяльністю, основними завданнями яких є ефективне розміщення кредитних ресурсів із одночасним забезпеченням мінімізації кредитних ризиків, оцінка їх якості, підготовка пропозицій щодо повноти формування та використання резервів на покриття можливих збитків. Система кредитних комітетів має багаторівневу підпорядкованість. Засідання проводяться щонайменше щотижня або за необхідністю.

Кредитна діяльність установ Банку контролюється Департаментом безпеки, фахівці якого володіють повною інформацією стосовно кількісного та якісного стану кредитно-інвестиційного портфеля.

З метою управління кредитним ризиком по мережі Банку для територіальних підрозділів встановлюються ліміти. Щоденний контроль за дотриманням установами лімітів здійснюють Департамент безпеки Банку та Кредитний департамент.

Положення та процедури Банку щодо кредитування, в цілому, є достатніми та охоплюють всі етапи кредитування, починаючи з розгляду кредитного проекту позичальника, надання та супроводження позичок, роботи з проблемними кредитами в разі їх виникнення, реструктуризації боргів і списання безнадійної заборгованості. Проте окремі аспекти внутрішніх положень з кредитування потребують вдосконалення з метою покращання управління кредитним портфелем. До них належить необхідність більш чіткого регламентування прийняттого рівня ризику контрагента та встановлення залежності між величиною такого ризику і мінімальною вартістю кредитних ресурсів.

Керівництву Банку буде доцільним посилити контроль за кредитною діяльністю мережі. Під час інспектування встановлені окремі порушення нормативних актів Національного банку України та внутрішніх положень Банку (під час проведення інспектування більшість з них було виправлено).

Кредитні концентрації

Кредитні концентрації не мають значного ризику для фінансового стану Банку, оскільки не існує концентрацій більше ніж 25 % капіталу першого рівня.

Можна визначити лише три кредитні концентрації:

- кредити, надані ТОВ “Понеділок”, на загальну суму 7,2 млн. грн. (11 % капіталу першого рівня);
- кредити, надані ТОВ “Вересень”, на загальну суму 6,2 млн. грн. (10 %);
- кредити, надані ТОВ “Вівторок”, на загальну суму 5,4 млн. грн. (8 %).

Кредитний портфель диверсифіковано в галузевому розрізі. Слід зазначити, що протягом 2003 року Банк почав активно нарощувати обсяги кредитування підприємств агропромислового комплексу.

Кредитування інсайдерів

Операціям Банку з інсайдерами притаманний помірний ризик. Обсяги кредитування інсайдерів незначні. Станом на 01.01.2004 залишок заборгованості за кредитами, наданими інсайдерам, складає лише 1,7 % (8,4 млн. грн.) кредитного портфеля, у тому числі негативно класифіковані кредити – 3,2 % (0,3 млн. грн.), проблемні – 2,1 % (0,2 млн. грн.).

Кредитування інсайдерів здійснюється на загальних умовах. Встановлені окремі випадки зменшення відсоткової ставки під час дії кредитної угоди, що пов'язані з рішеннями керівництва по кількох позичальниках, які мали проблеми щодо погашення кредитів. Залишок заборгованості за такими позиками становить 24,6 % від обсягу кредитів, наданих інсайдерам.

Кредитування підприємств АПК

На сьогодні Банк займає лідируючу позицію на ринку кредитування підприємств агропромислового комплексу. Одним із основних стратегічних напрямків роботи Банку є подальше розширення частки Банку на ринку кредитування підприємств АПК та переробної промисловості. Таке стратегічне рішення Банку продиктовано бажанням врахування ринкових умов – наявності стабільного попиту на кредитні ресурси в підприємствах агропромислового комплексу та зниження ризиків роботи з ними. Протягом 2003 року Банком було надано 1410 кредитів підприємствам АПК на загальну суму 369,2 млн. грн., що становить 34 % від загальних обсягів кредитування Банку. Переважна більшість нових кредитів надані підприємствам, які розташовані в північній частині країни – регіоні, де АТ “Банк “Бережень” не має достатнього досвіду роботи, і який належить до зони ризикованого землеробства.

На 01.01.2004 кредитна заборгованість підприємств АПК становить 151,6 млн. грн. (31 % від кредитного портфеля Банку). Якість цих кредитів є задовільною: проблемна заборгованість складає 5,6 %, пролонгована – 7,9 %. Проте зазначені кредити несуть в собі потенційний ризик, оскільки від загальної проблемної та пролонгованої кредитної заборгованості Банку займають, відповідно, 34,9 та 43,1 %. Головним ризиком при кредитуванні цього сектора економіки є, насамперед, вплив природних та економічних факторів, а також сезонний характер роботи підприємств АПК.

Операції на міжбанківському ринку

Якість коштів, що розміщені в інших банках, добра. Негативно класифікована заборгованість складає лише 9,9 % цих коштів, пролонгована – 4,8 %, сумнівної заборгованості немає. Резерв сформовано в повному обсязі.

Протягом 2003 року обсяги вкладень Банку на міжбанківському ринку зменшилися на 28,6 % та становлять на 01.01.2004 5,6 % активів та 11,4 % кредитного портфеля. Перевага надається короткостроковому кредитуванню, зокрема, овернайту – 86 % міжбанківських кредитів.

Кореспондентські рахунки

Ризик, притаманний операціям Банку із розміщення коштів на кореспондентських рахунках в інших банках (ностро), незначний. На момент інспектування у Банку не було залишків коштів, розміщених на кореспондентських рахунках у банках, що визнані банкрутами, ліквідуються чи зареєстровані в офшорних зонах.

На 01.01.2004 залишки коштів за кореспондентськими рахунками (ностро) склали 5,4 % активів та за рік збільшилися в 3,3 раза. Операції із спорідненими та пов'язаними особами не мають підвищеного ризику для Банку.

Позабалансові операції

Якість позабалансових активів добра, вони не несуть підвищеного ризику для Банку. Негативно класифіковані позабалансові операції становлять лише 0,13 % позабалансових активів, що підлягають резервуванню. Резерв під позабалансові операції сформовано в повному обсязі.

ФІНАНСОВО-ІНВЕСТИЦІЙНИЙ ПОРТФЕЛЬ

Якість фінансово-інвестиційного портфеля Банку добра. Нестандартні вкладення складають 5,2 % фінансово-інвестиційного портфеля.

На 01.01.2004 фінансово-інвестиційний портфель склав 32 % активів та за рік збільшився у 12,5 раза за рахунок вкладень у державні цінні папери. Найбільшу частку в структурі фінансово-інвестиційного портфеля займають цінні папери на продаж 95 %, цінні папери на інвестиції становлять 4 %, вкладення в дочірні та асоційовані компанії займають лише 1 %. Всі зазначені вкладення обліковуються на балансі головного офісу Банку.

Хоча за результатами інспектування і встановлено необхідність створення додаткових резервів за цінними паперами, проте сума додаткових резервів дорівнює лише 3 тис. грн. та сформована під час інспектування в повному обсязі.

Положення про інвестиційну діяльність в Банку знаходиться на стадії розробки. В оперативній роботі Банк керується інвестиційною політикою, яка затверджується Правлінням Банку щоквартально. Процедури прийняття інвестиційних рішень у Банку відсутні, а самі рішення приймаються кредитними комітетами.

ДЕБІТОРСЬКА ЗАБОРГОВАНІСТЬ

Якість дебіторської заборгованості задовільна. Дебіторська заборгованість, в основному, має короткостроковий характер. На 01.01.2004 дебіторська заборгованість складає 3,2 % активів. Обсяги негативно класифікованої дебіторської заборгованості становлять 1,8 % загальної дебіторської заборгованості чи 0,1 % активів.

За результатами інспектування Банку було необхідно доформувати резерв за дебіторською заборгованістю на суму 0,4 млн. грн. Проте з врахуванням погашення частки негативно класифікованої заборгованості під час

інспектування доформуванню підлягає лише сума 1,6 тис. грн. (додаткові резерви створено Банком під час інспектування в повному обсязі).

Керівництву доцільно посилити контроль за обліком дебіторської заборгованості. Під час інспектування встановлені випадки використання рахунків з обліку дебіторської заборгованості не за їх призначенням.

ІНШІ ПИТАННЯ

За 2003 рік приріст обсягів основних засобів склав 79,6 %, що спричинено розвитком інфраструктури Банку. Це зумовило високий ступінь іммобілізації власних коштів в основних засобах (83,7 %). Проте питома вага основних засобів в активах Банку є невисокою та становить 5,7 %.

На 01.01.2004 нараховані, прострочені та сумнівні доходи за кредитними операціями склали 0,2 % (1,6 млн. грн.) активів Банку та з початку 2003 року збільшилися на 13,8 %. При цьому проблемні (прострочені та сумнівні) доходи склали лише 0,1 % (0,8 млн. грн.) активів. За рекомендаціями інспектування Банком збільшено резерви за проблемними доходами на суму 239,8 тис. грн. (у тому числі на 226,2 тис. грн. за доходами за кредитними операціями).

КЕРІВНИЦТВО І УПРАВЛІННЯ

Керівництво та управління Банку отримало рейтингову оцінку “___”.

Президент Банку та Голова Правління разом з іншими членами Правління продовжують проводити послідовну політику, спрямовану на розвиток установи, зміцнення її фінансового стану, зростання ринкової позиції.

На сьогоднішній день Банк є одним із лідерів на банківському ринку України та продовжує розвиватися. З метою зміцнення ринкової позиції Банку, керівництвом було запроваджено стратегію щодо розвитку інфраструктури – розбудови мережі Банку. Така політика на сьогодні дозволила значно збільшити обсяги залучених коштів, а отже, сприяла зростанню активів. І хоча це вимагало значних вкладень, проте, маючи сильну процентну маржу, дозволить в майбутньому значно збільшити надходження та капітал Банку.

Керівництво повністю розуміє ризики, пов'язані із діяльністю Банку. Воно спроможне оперативно реагувати на зміни в економічному середовищі, демонструє виважений підхід до планування. Керівництво створило достатню систему внутрішнього контролю та продовжує її вдосконалювати. У Банку запроваджено ефективну програму внутрішнього аудиту. Керівництво уважно поставилося до рекомендацій та зауважень Національного банку України. Вже під час інспектування керівництво Банку ініціювало заходи, спрямовані на виправлення визначених недоліків.

Керівництво Банку проводить виважену кадрову політику, метою якої є створення глобальної системи управління персоналом, формування колективу Банку в єдину, злагоджену команду, що здатна ефективно вирішувати складні питання. Керівництво Банку проводить оцінку діяльності персоналу та адекватності мотивації. Існує можливість ротації керівних працівників.

Найбільшою проблемою кадрової політики Банку є досить висока плинність кадрів у низових ланках, особливо в філіях, що спричиняє постійну потребу в навчанні нових працівників.

Функція планування в Банку достатня, постійно вдосконалюється. Система планування в Банку включає стратегічне, оперативне, фінансове, бюджетне планування та планування капітальних вкладень.

Банк має прийнятну програму управління ризиками. Керівництво Банку постійно працює над вдосконаленням процесу управління ризиками, прагне мінімізувати ризики на всіх ділянках. У Банку впроваджено систему ідентифікації ризиків, притаманних його діяльності, розмежовано функції та відповідальність підрозділів у процесі управління ризиками.

На думку керівництва Банку, найбільшу загрозу для фінансового стану установи становлять кредитні ризики, що пов'язані із значним зростанням кредитного портфеля Банку, кредитуванням агропромислового комплексу. Певну загрозу становлять політичні ризики.

Керівництво Банку створило в цілому прийнятну систему внутрішнього контролю. Системи контролю Банку достатні для забезпечення безпеки та надійності роботи установи, дозволяють мінімізувати ризики, що притаманні банківській діяльності. Розвиток системи Банку здійснюється одночасно з посиленням контролю за діяльністю підрозділів як центрального офісу, так і мережі. Централізуються функції управління, обліку та звітності. Встановлені під час інспектування окремі недоліки свідчать про доцільність посилення керівництвом Банку контролю за окремими ділянками. У тому числі за формуванням резерву за активними операціями, веденням бухгалтерського обліку дебіторської заборгованості, дотриманням валютного законодавства, складанням звітності Банку. Проте вже під час інспектування керівництвом Банку з метою мінімізації операційного ризику при формуванні звітності, при управлінні фінансового аналізу і прогнозування створено відділ інформаційного забезпечення. Банком, в основному, виконані рекомендації попереднього інспектування Національного банку України.

Програма внутрішнього аудиту в цілому адекватна розміру та складності структури Банку. Проте, враховуючи стрімкий розвиток Банку, керівництву доцільно постійно приділяти увагу розвитку цього напрямку. На момент інспектування Банк не залучав жодних послуг на умовах аутсорсингу та не планує цього робити в майбутньому.

З метою здійснення зовнішнього аудиту за національними та міжнародними стандартами керівництво Банку залучає аудиторські компанії – “Нетто-Аудит” та “Брутто-Аудит” відповідно. Зовнішній аудит передбачає поряд з підтвердженням звітності Банку перевірку системи внутрішнього контролю. Результати зовнішнього аудиту обговорюються на Правлінні Банку. Керівництво Банку уважно ставиться до рекомендацій аудиторів та враховує їх у роботі.

Банк є членом Фонду гарантування вкладів фізичних осіб з 2002 року. На дату інспектування середня сума вкладу фізичної особи становила 980 грн., що знаходиться в межах гарантованого Фондом покриття.

Позитивною ініціативою керівництва Банку є створення в жовтні 2003 року окремого підрозділу по зв'язках із громадськістю, до функцій якого входить відслідковування повідомлень у ЗМІ про Банк та підготовка матеріалів для оприлюднення в періодичних друкованих та електронних ЗМІ.

Розвитку інформаційних систем управління в Банку приділяється значна увага. На сьогодні інформаційним системам Банку притаманні окремі недоліки – децентралізована база даних, недостатня автоматизація при формуванні звітності. Керівництво Банку розуміє, що для забезпечення підвищення ефективності управління необхідно мати достатню та достовірну інформацію щодо всіх аспектів діяльності Банку. З цією метою в Банку розпочата реалізація програми зі створення нової інформативно-аналітичної системи.

Програма передбачає придбання нової автоматизованої банківської системи, створення єдиної бази даних, реформування існуючої системи управлінської звітності, повної автоматизації процесу складання звітності, впровадження автоматизованої системи бухгалтерського контролю за банківськими операціями тощо. Крім того, передбачається централізувати функцію складання звітності в Банку.

Відносини з інсайдерами не є проблемною сферою для цього Банку. Обсяги операцій Банку з інсайдерами незначні, їм притаманний помірний ризик, який не має загрози втрати капіталу.

Під час інспектування не встановлено жодної юридичної або фізичної особи, що володіє контрольним пакетом акцій Банку. Президент Банку та Голова Правління мають найбільший вплив на прийняття рішень у Банку.

НАДХОДЖЕННЯ

Стан надходжень Банку задовільний, проте потребує поліпшення. Надходження Банку оцінено рейтинговою оцінкою “___”.

За результатами діяльності за 2003 рік Банк отримав прибуток у сумі 0,8 млн. грн. Негативний вплив на надходження під час інспектування мало створення Банком додаткових резервів за активними операціями у сумі 13,5 млн. грн та необхідність додаткового віднесення на фінансовий результат – 6,3 млн. грн. резервів. Хоча під час інспектування надходження Банку дозволили сформувати необхідні резерви у повному обсязі та станом на 01.04.2004 отримати прибуток у сумі 0,4 млн. грн., проте не можна стверджувати про стабільність надходжень.

Політикою керівництва, спрямованою на збільшення ринкової позиції Банку, передбачаються значні витрати на розвиток його інфраструктури. Це призводить до того, що незважаючи на те, що на сьогодні надходження Банку достатні для покриття збитків, підтримки поточних та майбутніх операцій, вони не можуть розглядатися як важливе джерело збільшення капіталу.

Банк має досить високу процентну маржу (7,48 %). Проте її рівень не може компенсувати високий і постійно зростаючий рівень адміністративних

витрат, які на 01.01.2004 склали 51,6 % загальних витрат Банку. Таке випереджаюче зростання непроцентних витрат призвело до зниження показника прибутковості активів Банку (з 0,16 до 0,11 %), що пов'язано з невідповідністю темпів зростання прибутку (117 %) та активів (158 %).

Протягом 2003 року доходи та витрати Банку зростали майже однако-вими темпами. Головними складовими надходжень Банку є чистий процентний (60,8 млн. грн.) та комісійний (50,2 млн. грн.) дохід.

Доходи Банку (без врахування доходів за операціями з філіями) склали 180,6 млн. грн., що в 1,5 раза перевищує суму попереднього року. Структура доходів не зазнала протягом 2003 року суттєвих змін – основними статтями доходів залишаються процентні (65,8 %) та комісійні (30,0 %) доходи.

За період, що інспектується, процентні доходи зросли майже вдвічі і станом на 01.01.2004 склали 119 млн. грн. Найбільший приріст (на 82,8 %) забезпечили доходи, отримані за кредитами суб'єктів господарської діяльності.

Майже третю частину (30,0 %) у надходженнях займають комісійні доходи, які, в основному, сформовані за рахунок доходів, отриманих від розрахунково-касового обслуговування клієнтів (89,1 % комісійних доходів). У порівнянні з 2002 роком комісійний дохід Банку збільшився на 16 млн. грн. і становив 54,2 млн. грн., що є наслідком нарощення клієнтської бази та розширення спектра платних банківських послуг.

Доходи від торговельних операцій складають 3,2 % доходів Банку і їх сума зменшилась на 22,5 % (1,6 млн. грн.). Майже весь торговельний дохід сформовано за рахунок доходів від торгівлі іноземною валютою (5,4 млн. грн.) та цінними паперами (0,4 млн. грн.).

Загальні витрати Банку за 2003 рік становили 179,8 млн. грн., що на 51,6 % більше суми витрат минулого року. Протягом періоду, що інспектувався, відбулись зміни у структурі витрат Банку у напрямку збільшення питомої ваги інших небанківських операційних витрат та зменшення частки відрахувань у резерви.

Половину витрат Банку складають інші небанківські операційні витрати (адміністративні витрати) – 51,6 %. Станом на 01.01.2004 вказані витрати склали 92,8 млн. грн., що на 48,2 млн. грн. більше у порівнянні з минулим роком.

Значне зростання адміністративних витрат обумовлено зростанням витрат на утримання персоналу. За період, що інспектується, вони зросли у 3 рази і станом на 01.01.2004 склали 56,2 млн. грн., або 31,2 % витрат Банку. Основною причиною зростання витрат на утримання персоналу є збільшення кількості відділень Банку та підвищення заробітної плати окремим категоріям працівників.

Активне нарощення ресурсної бази для фінансування активних операцій призвело до зростання процентних витрат на 53,2 % (20,2 млн. грн.). Станом на 01.01.2004 процентні витрати склали 32,3 % (58,2 млн. грн.) витрат Банку. Найбільшу частку в структурі процентних витрат займають витрати за коштами юридичних (46,8 %) та фізичних (35,3 %) осіб.

Фінансовий результат Банку не залежить від непередбачених статей доходів та витрат. Прибуток, отриманий Банком за 2003 рік (0,8 млн. грн.), спрямовано на збільшення резервного фонду.

Процес фінансового планування та контроль за його виконанням знаходиться на достатньому рівні та забезпечує належний контроль за результатами роботи регіональних дирекцій та структурних підрозділів центрального офісу. Оперативне фінансове планування здійснюється у Банку шляхом складання плану доходів, витрат та прибутку Банку. План складається на календарний рік з поквартальною розбивкою та затверджується Правлінням Банку. Поточний аналіз плану проводиться щомісячно та щоквартально. У разі необхідності приймається рішення щодо коригування фінансових показників. Якість планування є достатньою. За дохідною частиною бюджету виконання плану склало 108 %, процентні витрати перевищили плановий показник на 9 %, адміністративні – на 10 %.

З метою посилення контролю за питаннями щодо встановлення, розгляду та затвердження оптимальних тарифів за надані банківські послуги, у Банку створено Тарифний комітет.

Керівництвом Банку запроваджено інформаційну систему щодо аналізу фінансово-економічного стану установи. Дана система дозволяє в будь-який час визначати та проводити аналіз виконання фінансових планів доходів та витрат по кожному підрозділу.

Внутрішні положення достатньо відображають всі необхідні аспекти бухгалтерського обліку доходів та витрат. Облікова політика Банку визначає основні принципи ведення бухгалтерського обліку, принципи обліку статей звітності, єдині методи оцінки активів, зобов'язань та інших статей балансу, порядок створення та використання резервів, основні принципи організації внутрішнього контролю банківських операцій відповідно до вимог чинного законодавства та нормативних документів Національного банку України.

Вибірковою перевіркою правомірності формування статей доходів і витрат порушень не встановлено. Внутрішній контроль щодо обліку доходів та витрат Банку достатній.

ЛІКВІДНІСТЬ УПРАВЛІННЯ АКТИВАМИ ТА ПАСИВАМИ

Банк ліквідний. Рівень ризику ліквідності незначний та не становить загрози для капіталу Банку. Управління активами/пасивами виважене та продовжує вдосконалюватися. Рейтингова оцінка ліквідності банку “___”.

Обсяги високоліквідних активів (готівка та залишки за кореспондентськими рахунками) за результатами інспектування складають 13,5 % (138 млн. грн.) активів та є достатніми для компенсації коливань мінливих джерел фінансування Банку (зобов'язання з терміном погашення до 7 днів). Співвідношення високоліквідних активів до мінливих джерел фінансування та зобов'язань до запитання становить 40 та 19 % відповідно.

За результатами інспектування обсяги високоліквідних коштів Банку (на 01.01.2004 – 159,4 млн.грн.) відкориговано на суму 21,4 млн. грн. –

залишку коштів Банку на кореспондентському рахунку в Банку “Осінь”. Ці кошти фактично мають ознаки строкового депозиту та не можуть розглядатися як першочергове джерело ліквідності.

Спостерігається тенденція щодо зменшення високоліквідних активів. За 2003 рік їх обсяги зменшилися на 13,4 млн. грн., що викликано зниженням норми обов’язкового резервування. Проте це не мало негативного впливу на ліквідність Банку.

Рівень ліквідних активів достатній для виконання Банком поточних зобов’язань. Ліквідні активи (високоліквідні активи, цінні папери та кредитний портфель) складають 89,5 % (911,6 млн. грн.) активів та повністю покривають зобов’язання Банку строком до 1 року (890,2 млн. грн., чи 92,5 % зобов’язань). Позитивно на ліквідність впливає наявність в портфелі цінних паперів Банку цінних паперів, що рефінансовані та емітовані НБУ (28,8 % активів). Темп зростання ліквідних активів (54 %) відповідає темпу зростання активів (57,6 %).

Певний ризик для ліквідності Банку становить те, що найбільшу питому вагу серед джерел фінансування Банку займають кошти до запитання – 75,4 % (725,4 млн. грн.). Питома вага строкових коштів в зобов’язаннях – 18,5 % (177,6 млн. грн.). Однак, враховуючи достатній рівень управління активами/пасивами Банку, ризик ліквідності, пов’язаний із складом та стабільністю ресурсної бази, незначний.

Простежується позитивна тенденція щодо зміни структури зобов’язань: питома вага коштів до запитання протягом року зменшилася з 81,8 до 75,4 %, а частка строкових ресурсів зросла з 13,8 до 18,5 %. Темпи зростання строкових ресурсів (110,7 %) значно перевищують темпи зростання коштів до запитання (45 %) та темпи зростання залучених коштів (57,5 %).

Загальна концентрація коштів на поточних рахунках клієнтів становить 52 % (498,6 млн. грн.), у тому числі чотири найбільші концентрації (ТОВ “Жовтень”, ТОВ “Листопад”, ТОВ “Субота” та ТОВ “Неділя”) – 45 % (434,6 млн. грн.) від залучених коштів.

Банком проводиться активна робота щодо диверсифікації ресурсної бази та нарощування обсягів залучених коштів за рахунок стабільних клієнтів та фізичних осіб. За 2003 рік темпи зростання коштів юридичних та фізичних осіб становили 54,4 та 129,3 % відповідно.

Залежність Банку від міжбанківських кредитів незначна. Станом на 01.01.2004 міжбанківські кредити становили лише 2,7 % зобов’язань (26,4 млн. грн.). На міжбанківському ринку Банк є кредитором, співвідношення між залученими та наданими міжбанківськими кредитами становить 0,46 (за банківською системою – 1,27).

Власні кошти Банку (капітал) складають 5,6 % (57,2 млн. грн.) пасивів (леверидж дорівнює 6 %). Темпи зростання власних коштів (62,6 %) перевищують темпи зростання зобов’язань (57,3 %) та активів (57,6 %).

Питома вага коштів нерезидентів, залучених Банком, станом на 01.01.2004 становила 0,76 % загального обсягу зобов'язань, що не несе за собою ризику ліквідності у разі вилучення клієнтами своїх вкладень.

Позабалансові операції (гарантії, поруки, авальовані векселі, непокриті акредитиви, безвідкличні зобов'язання з кредитування) не несуть значного ризику ліквідності.

Нормативи ліквідності

Протягом періоду, що інспектується, Банк виконував нормативи ліквідності. Так, на момент інспектування (форма № 611 на 02.01.2004) значення нормативу миттєвої ліквідності становить 23,91 % (норматив не менше 20 %), значення нормативу поточної ліквідності – 48,60 % (норматив не менше 30 %) та нормативу короткострокової ліквідності – 22,05 % (норматив не менше 20 %).

За результатами інспектування встановлено факт зустрічного розміщення та залучення Банком міжбанківських короткострокових кредитів з АТ “Банк “Літо” в сумі 3,2 млн. грн. та АТ “Банк “Зима” та сумі 1,2 млн. грн. Однак слід зазначити, що з урахуванням коригування нормативи ліквідності залишаються в межах встановлених НБУ значень.

Банк, в цілому, дотримується встановлених норм обов'язкового резервування. Виняток становить порушення ним вимог резервування у вересні 2003 року. Враховуючи те, що Банк бере активну участь у розвитку вторинного ринку цінних паперів, Національним банком України було прийнято рішення щодо незастосування до Банку заходів впливу.

Управління ліквідністю

Керівництвом Банку запроваджено ефективну систему управління активами/пасивами. При цьому Банк використовує стратегію збалансованого управління активами та пасивами, що дозволяє максимізувати прибуток при прийнятному рівні ризику ліквідності.

Комітет по управлінню активами та пасивами (КУАП) здійснює координацію роботи всіх підрозділів Банку щодо мінімізації ризиків при проведенні активно-пасивних операцій. КУАП визначає цілі та принципи політики управління активами/пасивами, методи управління ризиками, затверджує методики оцінки ризиків, встановлює ліміти, показники залучення ресурсів тощо.

Поточне управління активами/пасивами здійснюють Управління фінансового аналізу та Департамент фінансових ринків. Ці підрозділи здійснюють прогноз структури активно-пасивних операцій та рівня відсоткових ставок за окремими видами ресурсів, перерозподіл окремих видів ресурсів між структурними підрозділами та інше. Казначейство (підрозділ Департаменту фінансових ринків) займається оперативним управлінням структурою активів і пасивів, короткостроковою ліквідністю.

Внутрішні положення Банку охоплюють всі питання щодо управління активами, пасивами та ліквідністю. Керівництвом Банку розроблено план

на випадок непередбачених обставин, що можуть призвести до кризи ліквідності. Положення та план доведені до відома відповідальних осіб. Остання модифікація плану була зроблена в середині 2003 року і була заздалегідь запланованою.

Інформаційні системи Банку щодо управління ліквідністю є достатніми. У Банку генерується велика кількість звітів для прийняття рішень щодо управління активами/пасивами, ризиком ліквідності. Основним користувачем звітів є Правління Банку та КУАП.

ЧУТЛИВІСТЬ ДО РИНКОВИХ РИЗИКІВ

Чутливість Банку до дії ринкових ризиків пов'язана більшою мірою не з характером операцій Банку, а із загальною економічною та політичною ситуацією в Україні. Враховуючи відсутність довгострокових прогнозів розвитку ситуації в країні, у перспективі ринкові ризики можуть призвести до певної загрози фінансовому стану Банку. Проте процедури, що впроваджені керівництвом, дозволяють звести до мінімуму можливі втрати та контролювати ризики. Виходячи із наведеного, чутливість Банку до ринкових ризиків оцінена рейтинговою оцінкою “___”.

Ризик відсоткової ставки

Рівень ризику зміни процентної ставки помірний та не становить загрози для капіталу або життєздатності Банку. За даними звітності Банку, станом на 01.01.2004 Банк мав негативне значення кумулятивного розриву між активами та зобов'язаннями, що чутливі до зміни ставок, у сумі 99 млн. грн. Водночас розрив між чутливими до зміни ставок активами та пасивами, що погашаються в строк до 7 днів, був також від'ємним на рівні 173,6 млн. грн. Потенційні збитки Банку в разі зростання ставок на 1 пункт становили 2,6 млн. грн.

Протягом 2003 року спостерігається тенденція щодо зменшення середніх ставок за процентними активами (з 21,08 до 19,29 %) та підпроцентними зобов'язаннями (з 9,57 до 7,89 %). Проте значення спреду підтримується 11,4 -11,5 %. Установлені ставки за кредитами/депозитами знаходяться на рівні середніх ставок по банківській системі. Умовами депозитних договорів передбачено, що Банк має право в односторонньому порядку змінити розміри відсоткових ставок, що знижує ризик відсоткової ставки.

Інспектуванням відзначені високі ставки, що встановлені за емітованими Банком депозитними сертифікатами (середня ставка – 60 % річних). Проте питома вага депозитних сертифікатів складає на 01.01.2004 лише 1,2 % зобов'язань. Керівництвом Банку під час інспектування прийнято рішення щодо погашення сертифікатів у повному обсязі до липня 2004 року.

При визначенні процентних ставок за пасивними операціями встановлюється верхня межа процентної ставки щодо залучення коштів за активними операціями – нижня межа процентної ставки. Таким чином встановлюється мінімально допустиме значення спреду. В обох випадках

Банк використовує власну методику визначення значень ставок. Прогнозування майбутнього значення ставок Банком не проводиться.

Рекомендовані процентні ставки переглядаються та затверджуються КУАП не рідше одного разу на місяць згідно з внутрішнім Положенням. Затверджені граничні відсоткові ставки за кредитами та депозитами доводяться до обласних дирекцій та філій Банку. Контроль за їх дотриманням покладено на Управління фінансового аналізу та прогнозування.

Валютний ризик

Банк має довгу валютну позицію. На момент інспектування загальна відкрита валютна позиція становила 21,2 млн. грн. Позиція відкрита переважно у USD та EUR, у тому числі долари США – 66,6 % (14,2 млн. грн.), євро – 12,1 % (2,6 млн. грн.), російські рублі – 1,25 % (0,2 млн. грн.). Тенденції на українському та міжнародних валютних ринках вказують на відносну стабільність цих двох валют.

Банк дотримується нормативів відкритої валютної позиції. Середньозважена загальна відкрита валютна позиція за грудень 2003 року становила 32,07 % від капіталу. Протягом 2003 року Банк зменшив загальну відкриту валютну позицію та довгу відкриту валютну позицію у ВКВ за рахунок збільшення капіталу Банку та продажу частки готівкової валюти, в основному, євро. У порівнянні з попереднім інспектуванням у структурі валової довгої валютної позиції збільшилась питома вага кредитів, наданих суб'єктам господарської діяльності, та дебіторська заборгованість при зменшенні питомої ваги ностро-рахунків та кредитів і депозитів, наданих банкам. У майбутньому керівництво Банку планує змінити структуру довгої валютної позиції шляхом скорочення питомої ваги USD та збільшення питомої ваги євро.

Управління валютним ризиком здійснюється шляхом оцінки валютного ризику та встановлення лімітів для обмеження його впливу. Банк проводить кількісну оцінку валютного ризику із застосуванням VAR-методу, а саме – методу історичного моделювання. Обмеження впливу валютного ризику здійснюється шляхом встановлення позиційних та операційних лімітів.

Банк має розроблене Положення про порядок здійснення операцій в іноземній валюті, якого він дотримується у своїй роботі. Положення затверджене Правлінням Банку та доведене до виконавців у відповідних структурних та територіальних підрозділах. Контроль за дотриманням Положення, а також розрахунок валютної позиції у розрізі валют і контроль за дотримання лімітів здійснює окремий підрозділ – відділ валютного контролю центрального апарату Банку, який також готує узагальнені довідки та звіти для вищого керівництва Банку.

Банк займається хеджуванням капіталу шляхом утримання довгої валютної позиції. Банк не проводить форвардних операцій та не використовує позабалансові інструменти при купівлі-продажу іноземної валюти.

Ризик зміни цін на цінні папери

Враховуючи те, що найбільшу питому вагу (95 %) у портфелі цінних паперів Банку займають вкладення в державні цінні папери, ризик зміни цін на цінні папери для Банку, насамперед, пов'язаний із політикою Уряду, а не з ринковими умовами.

ВІДМИВАННЯ ГРОШЕЙ ТА БАНКІВСЬКЕ ШАХРАЙСТВО

Керівництвом Банку впроваджено ефективну систему контролю щодо запобігання використанню установи для відмивання грошей та протидії банківському шахрайству. Внутрішні положення та інформаційні технології Банку із зазначеного питання достатні.

Функцію контролю щодо запобігання відмиванню грошей та банківському шахрайству покладено у Банку на Департамент безпеки, який очолює зступник Голови Правління Банку. До головних завдань, що покладені на підрозділ, належать: захист економічних інтересів Банку, аналіз правового середовища, захист інтересів установи в судах, правова допомога клієнтам, здійснення заходів протидії недобросовісній діяльності клієнтів, спрямованої на легалізацію доходів, одержаних протиправним шляхом, перевірка достовірності інформації, що надається клієнтами, мінімізація ризиків кредитної діяльності, збір і накопичення інформації про клієнтів, контроль за погашенням проблемної кредитної заборгованості, захист інформаційних систем, у тому числі карткової платіжної системи тощо.

На виконання Закону України “Про банки і банківську діяльність” (зокрема, статті 64) та рекомендацій Групи розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF) у червні 2001 року Головою Правління Банку затверджено процедуру перевірки клієнтів, що включає в себе загальні ознаки відкриття сумнівних рахунків, схему контролю операцій юридичних та фізичних осіб із грошовими коштами в готівковій формі та за банківськими рахунками.

Для ідентифікації клієнтів здійснюються наступні заходи: перевірка юридичного факту існування і юридичної форми клієнта шляхом отримання інформації з бази даних реєстраційних органів та від клієнта щодо підтвердження офіційної реєстрації підприємства, включаючи інформацію щодо назви клієнта, юридичної форми, адреси, прізвищ директорів та їх повноважень від імені підприємства. Проводиться робота для отримання інформації, на чие прізвище відкривається рахунок, або від імені якої особи здійснюється операція. Перевірка ділових стосунків та операцій з особами, компаніями і фінансовими установами з країн згідно із списком, який визначається Групою розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням коштів (FATF) тощо.

З метою координації протидії щодо використання банківських рахунків для відмивання “брудних” грошей у Банку створено Департамент фінансового моніторингу (для визначення ознак сумнівних операцій).

У Банку впроваджено автоматизовану програму відстеження значних операцій при виконанні безготівкових розрахунків. Всі особи (юридичні та фізичні), які проводять значні операції (більше 10 тис. євро з готівкою та 50 тис. євро при безготівкових розрахунках) ідентифікуються. Згідно зі статтею 64 Закону України “Про банки і банківську діяльність” зазначену інформацію Банк намагався надавати правоохоронним органам, зокрема СБУ, проте відчув незацікавленість останніх в її отриманні.

Згідно з постановами КМУ і НБУ “Про 40 рекомендацій Групи з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF)” від 28 серпня 2001 року та Указу Президента України “Про заходи щодо запобігання легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом” від 10 грудня 2001 року Банком розроблена Програма протидії легалізації грошей, набутих протиправним шляхом, виконання якої знаходиться постійно під контролем керівництва управління економічної і фінансової безпеки.

У грудні 2003 року була проведена нарада керівників служби безпеки та правового захисту дирекцій і філіалів Банку, на якій розглядалися питання щодо захисту інформації в автоматизованих банківських системах, міжнародних платіжних системах карткового бізнесу, попередження та розслідування шахрайств з використанням платіжних карт, безпеки неторгових операцій та системи Інтернет-торгівлі.

За період, що інспектується, у системі Банку порушено 8 кримінальних справ, з яких 5 порушено за заявами Банку, 3 закрито у зв'язку з відсутністю в діях працівників Банку складу злочину, 2 справи закрито у зв'язку із застосуванням щодо працівників Банку акта амністії, 3 справи перебувають у стадії розслідування (розкрадання 7800 дол. США, передача під заставу при видачі кредиту неіснуючого майна, отримання хабара). Також до правоохоронних органів було направлено 26 матеріалів по фактах шахрайств з кредитними картками. Це сприяло поверненню клієнтам Банку 16300 грн. та 2476 дол. США. Повернуто 950 грн. недостачі в банкоматах. Встановлено місцезнаходження 2-х фірм, що розшукуються, в яких вилучено банківського майна на суму 1156 грн. Порушено 2 кримінальні справи за фактом шахрайства з використанням підроблених платіжних карт у м. Києві. З 1240 перевірених матеріалів на відкриття спецкартрахунків з 53 прийнято рішення про відмову.

Певна увага у Банку приділяється питанням комп'ютерної безпеки та захисту інформації. Зокрема, була зафіксована та знешкоджена вірусна атака (вірус I.Worm. Nimda) на інформаційну систему установи. Видалено понад тисячі вірусів.

Під час інспектування було перевірено 20 операцій Банку (центрального офісу) з виплат готівки за чеками юридичних осіб. При цьому зверталась увага на відповідність підписів уповноваженої особи, почеркову звірку реквізитів відповідальними особами Банку. Перевірено роботу касирів з готівкою, а також 20 справ з юридичного оформлення поточних рахунків

фізичних осіб та 20 справ з юридичного оформлення поточних рахунків юридичних осіб.

Банк дотримується вимог Інструкції “Про порядок відкриття банками рахунків у національній та іноземній валюті, затвердженої постановою Правління НБУ від 18.12.98 № 527”. Під час інспектування порушень порядку відкриття (закриття) поточних рахунків юридичних та фізичних осіб не виявлено.

РЕКОМЕНДАЦІЇ

1. При проведенні активних операцій дотримуватися вимог законодавчих актів України та нормативних актів Національного банку України.
2. Переглянути положення про кредитування юридичних осіб: включити вимоги до вартості застави (коефіцієнт її покриття) для різних типів кредитів, передбачити більш поглиблене здійснення моніторингу щодо порядку надання та супроводження позик пов'язаним особам “великих” кредитів, визначити ліміти обсягів таких позик та відсоткових ставок за ними, вимоги до відповідної документації та рівня забезпеченості, процесу ухвалення кредитного рішення, поняття пільгових кредитів, які надаються позичальникам на більш сприятливих умовах, ніж це встановлено внутрішніми документами Банку, що визначають його кредитну та облікову політику, за яких обставин надаватимуться такі кредити та хто ухвалює таке рішення.
3. Удосконалити методику оцінки фінансового стану позичальника, передбачивши в ній пріоритетність виконання коефіцієнтів платоспроможності, фінансової стійкості, рентабельності та наявності прибутків чи збитків позичальника над рештою економічних показників та інших факторів діяльності клієнта.
4. Підвищити якість супроводження кредитів, проводити постійний моніторинг фінансового стану позичальників, підвищити ступінь контролю за цільовим використанням кредитів та станом збереження заставленого майна.
5. Посилити контроль та проводити систематичну роботу щодо зменшення негативно класифікованої заборгованості, особливо за кредитами, наданими підприємствам АПК.
6. Внести зміни до внутрішніх процедур щодо формування резерву за авальованими векселями в частині отримання даних для визначення фінансового стану клієнтів.
7. Доопрацювати Положення про залучення та розміщення міжбанківських кредитів та депозитів у частині застосування процедури пролонгації кредитної заборгованості.
8. Розглянути можливість переведення конверсійних облігацій внутрішньої державної позики з портфеля на інвестиції до портфеля на продаж.
9. Використовувати рахунки з обліку дебіторської заборгованості лише за їх призначенням.

10. Активізувати претензійно-позовну роботу щодо погашення негативно класифікованої дебіторської заборгованості.
11. Дотримуватись встановленого планом ліміту капітальних вкладень та розглянути можливість щодо їх планування у поквартальному розрізі.
12. Посилити контроль за своєчасністю оприбуткування основних засобів.
13. Формалізувати процедури розрахунку та формування резерву для відшкодування можливих втрат за коштами, розміщеними на кореспондентських рахунках у банках-резидентах та нерезидентах.
14. Для підвищення рівня прибутковості активізувати роботу з оптимізації непроцентних витрат.
15. З метою відображення реального стану надходжень Банку при розрахунку резервів під можливі втрати за кредитними операціями більш чітко дотримуватись вимог НБУ.
16. На виконання вимог Статуту Банку щодо обсягів резервного фонду (не менше 25 % статутного фонду) продовжувати роботу із збільшення резервного фонду.
17. З метою підвищення стабільності ресурсної бази продовжувати роботу в напрямку диверсифікації залучених коштів за термінами залучення.
18. Доопрацювати внутрішні положення щодо управління активами, пасивами та ліквідністю з урахуванням специфіки ресурсної бази.
19. Розробити заходи щодо недопущення в майбутньому порушень вимог чинного законодавства з питань здійснення операцій із валютними цінностями.
20. Розробити положення проведення операцій Банку з інсайдерами.
21. Посилити контроль за своєчасністю внесення змін до внутрішніх положень Банку відповідно до змін нормативної бази Національного банку України.
22. Проаналізувати та прийняти рішення про достатність кількості окремих підрозділів Банку щодо покладених на них функцій (Департамент безпеки та правового захисту, підрозділи Кредитного департаменту із супроводження позик).

ПОРУШЕННЯ ЗАКОНОДАВЧИХ І НОРМАТИВНИХ АКТІВ

1. Закон України “Про заставу”, затверджений Верховною Радою від 01.10.92 № 2654-ХІІ, в частині страхування заставленого майна, що залишається у володінні заставодавця.
2. Положення про порядок формування і використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями комерційних банків, затверджене постановою Правління НБУ від 06.07.2000 № 279 (зі змінами і доповненнями), в частині віднесення позичальника згідно з оцінкою фінансового стану та перспективою розвитку до відповідної категорії, оцінки стану обслуговування позичальником боргу, класифікації кредитної операції за групами ризику, проведення щоквартально, а також у разі кожної пролонгації кредитної угоди перегляду вартості та

- станом збереження заставленого майна, визначеної договором застави, розрахунку суми застави, яка береться при розрахунку резерву.
3. Положення про порядок формування і використання резерву для відшкодування можливих втрат від дебіторської заборгованості комерційних банків, затверджене постановою Правління НБУ від 13.12.2002 № 505 (зі змінами та доповненнями), в частині віднесення заборгованості до відповідних груп ризику залежно від строку знаходження дебіторської заборгованості на балансі Банку.
 4. Положення про відкриття та функціонування кореспондентських рахунків банків-резидентів та нерезидентів в іноземній валюті та кореспондентських рахунків банків-нерезидентів у гривнях, затверджене постановою Правління НБУ від 26.03.98 № 118 в частині своєчасного повернення без виконання платіжних документів та зарахування гривні по платіжних дорученнях, оформлених із порушенням вимог.
 5. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку комерційних банків України, затверджена постановою Правління НБУ від 21.11.97 № 388 (зі змінами та доповненнями), в частині обліку пролонгованої заборгованості за кредитами, віднесення на позабалансовий рахунок 9500 “Застава, за якої предмет застави залишається у заставодавця” вартості заставного майна, використання рахунків з обліку дебіторської заборгованості.
 6. Інструкція з бухгалтерського обліку основних засобів і нематеріальних активів комерційних банків України, затверджена постановою Правління НБУ від 11.12.2000 № 475, в частині своєчасного відображення в обліку операцій з придбання та поліпшення основних засобів, ведення інвентарної книги та інвентарних карток.

**Витяг з аудиторського звіту,
підготовленого аудиторською компанією “НЕТТО-Аудит”
щодо фінансової звітності АТ “БАНК “БЕРЕЗЕНЬ”**

КРЕДИТНИЙ ПОРТФЕЛЬ БАНКУ

Якість кредитного портфеля

Нестандартна заборгованість по кредитах та нарахованих процентах у звітному році зросла на 25,9 млн. грн., у тому числі обсяги простроченої заборгованості по кредитах зросли на 11,6 млн. грн., заборгованість за простроченими і сумнівними до сплати процентами зросла на 0,4 млн. грн. Протягом звітного року резерви під нестандартну заборгованість по кредитах зросли на 21,1 млн. грн., сформовано додаткові резерви під сумнівну заборгованість по процентах у сумі 0,3 млн. грн. Рівень покриття резервами нестандартної заборгованості знизився з 94 % на початок року до 88,4 % станом на 01.01.2004. Обсяги сумнівної заборгованості по кредитах, за якою не нараховуються проценти, зросли з 6,84 млн. грн. на початок звітного року до 7,68 млн. грн. станом на 01.01.2004. Найбільшу частку в зазначених активах

займає заборгованість за іншими кредитами у поточну діяльність в сумі 4,5 млн. грн. та заборгованість по кредитах, наданих в інвестиційну діяльність, у сумі 2,06 млн. грн.

**Обсяги прострочених та пролонгованих кредитів клієнтам у 2003 р.,
тис. грн.**

Вид заборгованості	01.01.2003	01.01.2004	Зміни за рік
Прострочена заборгованість по кредитах	5244,8	16847,4	11602,6
Пролонгована заборгованість по кредитах	14759,7	27794,9	13035,2
Прострочена і сумнівна заборгованість по процентах	444,7	857,7	413,0
Сумнівна до повернення заборгованість по кредитах	6835,0	7684,9	849,9
Усього нестандартна заборгованість:	27284,2	53184,9	25900,8
Резерви під нестандартну заборгованість	25647,9	47018,0	21370,1
Покриття резервами нестандартної заборгованості, %	94,0	88,4	–

Протягом звітнього року питома вага проблемних активів за даними бухгалтерського обліку (простроченої, пролонгованої та сумнівної заборгованості) в кредитному портфелі Банку зростає з 8 % станом на початок звітнього року до 11 % станом на 01.01.2004. Зростання частки проблемних активів у кредитному портфелі Банку відбулось внаслідок суттєвого зростання абсолютних обсягів нестандартної заборгованості у звітньому році.

Станом на 01.01.2004 резерви під нестандартну заборгованість сформовано у повному обсязі згідно з вимогами Положення про порядок формування та використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків, затвердженого постановою Правління Національного банку України від 06.07.2000 № 279. Банк визначає рівень ризику кредитних операцій, оцінює фінансовий стан позичальників та вартість застави згідно з внутрішніми положеннями, розробленими на підставі Положення НБУ про порядок формування та використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків у межах чинного законодавства. Згідно з оцінками Банку до класу стандартних кредитів станом на 01.01.2004 віднесено заборгованість на загальну суму 200,9 млн. грн., до класу кредитів “під контролем” віднесено 151,6 млн. грн., до класу субстандартної віднесено заборгованість на загальну суму 102,5 млн. грн., до класу сумнівної віднесено заборгованість у сумі 26,6 млн. грн., до класу безнадійної – заборгованість у сумі 20,5 млн. грн.

**Динаміка обсягу кредитної заборгованості та резервів
за категоріями класифікації кредитів у 2003 р., тис. грн.**

Клас заборгованості	Заборгованість			Сформовані резерви		
	01.01.2003	01.01.2004	Зміни за рік	01.01.2003	01.01.2004	Зміни за рік
Стандартні	195225,1	200927,9	5702,8	1291,6	861,6	430,0
Під контролем	63041,1	151673,9	88632,8	1175,7	3234,5	2058,8
Субстандартна	42810,6	102593,6	59783,1	4781,2	12225,7	7444,5
Сумнівна	18704,3	26615,7	7911,4	8237,1	10687,9	2450,8
Безнадійна	17953,9	20593,0	2639,1	17953,9	20593,0	2639,1
Усього	337734,9	502404,2	164669,3	33439,5	47602,6	14163,2

Протягом звітнього року Банк збільшив сформовані резерви під усі види заборгованості (за винятком стандартної) на загальну суму 14 млн. грн. У звітньому році значно зросли обсяги субстандартної заборгованості та заборгованості під контролем – на 59,8 і 88,6 млн. грн. відповідно. У зв'язку з цим структура кредитного портфеля за ризиками зазнала певних змін:

**Динаміка структури кредитної заборгованості
за категоріями класифікації кредитів у 2003 р., %**

Клас заборгованості	01.01.2003	01.01.2004
Стандартна заборгованість	58	40
Заборгованість під контролем	19	30
Субстандартна заборгованість	13	20
Сумнівна заборгованість	6	5
Безнадійна заборгованість	5	4
Усього	100	100

Частка стандартної заборгованості у кредитному портфелі Банку скоротилась з 58 % на початок звітнього року до 40 % станом на 01.01.2004, частка заборгованості під контролем зросла з 19 % до 30 %; частка субстандартної заборгованості зросла з 13 до 20 %. Ризики неповернення кредитів враховано Банком шляхом формування адекватної цим ризикам суми резерву. При визначенні чистого кредитного ризику для розрахунку резерву сума валового кредитного ризику за кожною кредитною операцією Банку зменшується на вартість прийнятного забезпечення (гарантій та застави майна і майнових прав).

Забезпечення, враховані при розрахунку резервів станом на 01.01.2004

Основним видом забезпечення, врахованим Банком при розрахунку резервів, є рухоме і нерухоме майно позичальників – 90,5 % забезпечень. Недержавні цінні папери складають 4,5 % врахованих забезпечень, грошові депозити – 4,4 %, першокласні гарантії – 0,7 %. Банком запроваджена система

належного контролю з метою отримання необхідної інформації щодо ринкової вартості предметів застави, вчасного юридичного оформлення заставних прав та реалізації об'єктів застави (Положення про механізм та порядок застосування законодавства про заставу, затверджене постановою Правління Банку від 27.07.2001).

Структура забезпечення за кредитами, тис. грн.

Класи заборгованості	Безумовні гарантії Уряду та першокласних банків	Майнові права на грошові депозити	Недержавні цінні папери	Рухоме і нерухоме майно
Стандартні	1976,0	7430,2	9837,2	138605,2
Під контролем	–	4611,8	1828,0	80544,4
Субстандартні	–	639,8	1162,4	39663,0
Сумнівні	4,0	31,6	184,8	4983,4
Безнадійні	–	–	–	–
Усього	1980,0	12713,6	13012,4	263796,0

З метою розрахунку резервів для відшкодування можливих витрат за позиками оцінка заставного майна здійснюється Банком за ринковою вартістю. Вартість предмета застави береться до розрахунку резервів під кредитні ризики з урахуванням коефіцієнтів, визначених пунктом 7.1.3 Положення про порядок формування та використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків залежно від категорії заборгованості. Загальні питання контролю за збереженням заставленого майна покладаються на відповідний підрозділ банку та матеріально відповідальну особу, яка призначається Кредитним комітетом Банку. Станом на 01.01.2004 при розрахунку ризиків неповернення кредитів враховано заставну вартість рухомого і нерухомого майна позичальників на загальну суму 263,8 млн. грн.

Якщо предметом застави є цінні папери, то їх ринкова вартість визначається відповідно до Положення про порядок розрахунку резерву на відшкодування можливих збитків банків від операцій з цінними паперами, затвердженого постановою Правління Національного банку від 30.12.99 № 629. Станом на 01.01.2004 при розрахунку ризиків неповернення кредитів враховано вартість недержавних цінних паперів на загальну суму 13 млн. грн.

Вартість застави обліковується на позабалансових рахунках на загальну суму 1252,6 млн. грн. Вартість заставного майна визначається договорами застави і коригується на підставі актів оцінки ринкової вартості майна, яка проводиться Банком з метою об'єктивного відображення активів у фінансовому обліку Банку. На позабалансових рахунках станом на 01.01.2004 обліковується застava, за якої предмет застави залишається у заставодавця в сумі 1241,4 млн. грн. (809,8 млн. грн. – на початок звітнього року); застava, за якої предмет застави передається на зберігання Банку в сумі 10,9 млн. грн. (6,5 млн. грн. – на початок звітнього року); застava, за якої предмет застави передається третім особам вартістю 0,4 млн. грн. (0,4 млн. грн. – на початок

звітнього року). На підставі оцінок та розрахунків, зроблених Банком, до розрахунку резервів прийняті застави загальною вартістю 291,5 млн. грн., що складає 23,2 % позабалансової вартості заставного майна.

Надання кредитів здійснюється в порядку, встановленому внутрішніми положеннями Банку про кредитування. Загальний контроль за кредитними ризиками здійснюється Кредитним комітетом Банку згідно з внутрішнім Положенням про кредитний комітет АТ “Банк “Березень”, затвердженим постановою Правління Банку від 07.03.2002. Рішення про видачу кредиту та умови кредитування затверджуються колегіально кредитними комітетами Банку та його дирекцій (філіалів). Рішення приймаються з урахуванням експертних висновків юридичного управління про відповідність документів, наданих позичальником, діючому законодавству; про фінансовий стан позичальника та ефективність проекту, що пропонується до кредитування; про репутацію керівництва підприємства Департаменту безпеки; про ринкову вартість заставного майна та оформляються протоколами. Розмір та зміна відсоткової ставки за кожним окремим кредитом визначаються рішенням Кредитного комітету Банку. Дирекції та філіали здійснюють кредитування в межах встановлених лімітів надання кредитів одному позичальнику та лімітів кредитування в цілому по дирекції (філіалу). Обов’язкового погодження з Кредитним комітетом банку потребують питання щодо надання бланкових кредитів; пролонгація кредитів, наданих за погодженням з Кредитним комітетом банку; зменшення відсоткової ставки; перенесення термінів сплати відсотків за користування кредитом; визнання заборгованості за кредитами безнадійною та її списання за рахунок страхового резерву. Ліміти кредитування без погодження з центральним офісом Банку встановлюються з урахуванням професіоналізму працівників кредитних підрозділів, якості кредитного портфелю, наявності заборгованості по процентах за раніше наданими кредитами в окремих дирекціях (філіалах) Банку.

Контроль за позичальниками та супроводження кредитів

Інформація про позичальників нагромаджується у кредитних справах. Кредитні справи позичальників Банку укомплектовані згідно з вимогами п. 9.4 Положення про порядок формування та використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків та внутрішніх положень Банку щодо кредитування. Перевірки стану заставленого майна проводяться згідно з планом, затвердженим керівником кредитного підрозділу установи Банку, а також у разі кожної пролонгації кредиту. Звіти про проведені перевірки складаються в письмовій формі у вигляді Акта перевірки, який зберігається в кредитній справі позичальника.

Нарахування процентів за користування кредитами здійснюється за методом “факт/факт” і проводиться станом на 27 число кожного місяця по кредитах, наданих фізичним особам, і в передостанній робочий день кожного місяця по кредитах, наданих юридичним особам згідно з внутрішнім Положенням про порядок бухгалтерського обліку процентних та комісійних доходів і витрат банку (постанова Правління Банку від 26.03.2000). Резерви для

покриття кредитних ризиків формуються щомісячно згідно з Положенням про порядок формування та використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків (затверджено Постановою Правління Національного банку України від 06.07.2000 № 279). Визнання простроченої заборгованості по сплаті процентів сумнівною за окремим кредитом проводиться одночасно з процедурою визнання сумнівною суми основного боргу Кредитним комітетом. Нарахування доходів по активах, відсотки за якими визнано сумнівними, не припиняється і здійснюється на рахунках сумнівних нарахованих доходів. Рішення про визнання заборгованості за кредитом та нарахованими процентами безнадійною приймається Кредитним комітетом Банку на підставі інформації про проведену роботу стосовно погашення заборгованості та об'єктивні причини, які свідчать про неможливість її погашення, висновків про відсутність заставленого майна, інформації про визнання позичальника банкрутом та затвердження ліквідаційного балансу, можливі джерела (резерви), за рахунок яких доцільно списати безнадійну заборгованість.

Процентна політика

Розмір відсоткових ставок за користування кредитними коштами та порядок їх сплати встановлюється банком і визначається в кредитному договорі залежно від кредитного ризику, наданого забезпечення, попиту і пропозиції, які склались на кредитному ринку, строку користування кредитом, облікової ставки НБУ та інших. Розмір та зміна відсоткової ставки за кожним окремим кредитом визначаються рішенням кредитного комітету Банку.

Протягом звітнього року середньозважена процентна ставка по кредитах, наданих у національній валюті усім видам позичальників, знизилась з 34 % річних на початок року до 26 % річних у грудні 2003 р., процентна ставка по кредитах фізичним особам протягом звітнього року підвищилась з 19,3 до 24,4 % річних. Зниження середньозваженої процентної ставки по кредитах у національній валюті пояснюється значним зниженням процентної ставки по кредитах державним підприємствам з 36,7 до 30,5 % річних та значним зниженням процентної ставки по кредитах недержавним підприємствам у національній валюті – 33,6 до 25,8 % річних. Зниження процентних ставок у національній валюті відбувалось у зв'язку зі стабільністю облікової ставки НБУ і пов'язане з макроекономічною стабілізацією в Україні.

Середньозважена процентна ставка по кредитах у вільноконвертованій валюті знизилась з 16,2 % річних на початок звітнього року до 14,7 % річних на кінець звітнього року. Процентна ставка по кредитах недержавним підприємствам у вільно конвертованій валюті знизилась 16,3 % річних до 14,7 % річних; по кредитах фізичним особам процентна ставка знизилась з 15,2 до 14,3 % річних. Динаміка щодо зниження процентних ставок у вільноконвертованій валюті відповідає загальним ринковим тенденціям. Рівень фактичних процентних ставок по кредитних операціях Банку є обґрунтованим, процентна політика Банку базується на врахуванні попиту і пропозиції на фінансові ресурси на ринку та ризику кредитування конкретного позичальника.

Додаток Б

ДОВІДКА ПРО РЕЙТИНГ БАНКУ

“Затверджую”
Заступник Голови
Національного банку України
(для центрального апарату Національного
банку України)
Начальник територіального управління
Національного банку України
(його заступник)
(для територіальних управлінь
Національного банку України)
“___” _____ 200_р.

Комплексна рейтингова оцінка за результатами комплексної
інспекційної перевірки _____ відповідно до
(повна назва банку)

рейтингової системи CAMELS – _____.
(оцінка)

Рейтингові оцінки за компонентами рейтингової системи CAMELS:

Достатність капіталу	—	
Якість активів	—	
Менеджмент	—	
Надходження	—	
Ліквідність	—	
Чутливість до ринкового ризику	—	
Директор Генерального департаменту банківського нагляду (П.І.Б.) (для центрального апарату Національного банку України)		_____ (підпис)
Начальник відділу/управління банківського нагляду терито- ріального управління Національного банку України (П.І.Б.) (для територіальних управлінь Національного банку України)		_____ (підпис)

Зведена статистика АТ “Банк “Березень” на 01.01.2004, тис. грн.

Назва показника	01.01.2004		01.01.2003		01.01.2002	
	сума	%	сума	%	сума	%
Загальні середні активи	812002,8		460427,3		0,0	
Прибуток	854,9		728,2		4602,1	
Порівняльна група, до якої належить банк						
Аналіз рентабельності:						
(відсоток активів)						
Чиста процентна маржа		7,48		6,23		0,00
Комісійні доходи		6,70		8,37		0,00
Доходи від фінансових операцій		0,71		1,62		0,00
Адміністративні витрати		12,49		11,03		0,00
Проміжна сума. Основний дохід		2,40		5,19		0,00
Витрати на формування резервів під кредитні операції		2,05		4,40		0,00
Витрати на формування резервів під інші активні операції		0,13		0,33		0,00
Інші операційні доходи – інші операційні витрати		0,08		0,18		0,00
Проміжна сума. Чистий операційний дохід від продажу активів		0,30		0,63		0,00
Чисті доходи від продажу активів		-0,09		-0,16		0,00
Непередбачені доходи – непередбачені витрати		0,00		0,00		0,00
Проміжна сума. Прибуток до оподаткування		0,2		0,48		0,00
Податок на прибуток		0,10		0,32		0,00
Рентабельність активів		0,11		0,16		0,00
Інші показники рентабельності						
Чистий спред		11,40		11,44		0,00
Чиста процентна позиція		-19,49		-25,47		0,00
Коефіцієнт ефективності роботи банку		119,21		147,07		146,51
Дохідність процентних активів		19,29		21,00		0,00
Вартість процентних зобов'язань		7,89		9,56		0,00

Продовж. табл. Б.1

Назва показника	01.01.2004		01.01.2003		01.01.2002	
	сума	%	сума		сума	%
Показники якості активів:						
Кредитний ризик		1,03		-1,57		5,84
Негативно класифіковані кредити як % загальних кредитів		9,40		10,86		13,98
Кредити прострочені та сумнівні як % до загальних кредитів		5,35		2,87		8,87
Показники ліквідності:						
Коефіцієнт миттєвої ліквідності (Н4)		23,92		0,00		0,00
Коефіцієнт поточної ліквідності (Н5)		48,61		0,00		0,00
Коефіцієнт короткострокової ліквідності (Н6)		22,06		0,00		0,00
Показники достатності капіталу:						
Показник адекватності РК (Н2)		9,25		0,00		0,00
Показник адекватності ОК (Н3)		5,32		0,00		0,00
Пролонговані, прострочені, сумнівні кредити як % капіталу		8,80		-19,2		30,64
Надмірний капітал (фактичне значення)	7279,7		5074,0		12038,6	
Загальний нормативний капітал (фактичне значення)	53702,4		34367,8		29181,1	
Темпи зростання у порівнянні з початком року:						
Загальні активи		157,59				
Високоліквідні активи (чисельник коефіцієнта миттєвої ліквідності Н5)		0,00				
Загальні кредити		108,91				
Загальні зобов'язання		157,30				
Депозити		164,04				
Кошти, отримані від інших банків		70,58				

Звіт про прибутки і збитки, тис. грн.

Назва показника	01.01.2004	01.01.2003	01.01.2002	Звітні дані за минулий рік	
				Відхилення	Темп зростання
Процентні доходи (загалом)	118915,3	66661,0	47115,7	52254,4	35,7
- процентні доходи за коштами, розміщеними в НБУ	2443,4	1114,0	3,3	1329,3	43,9
- процентні доходи за коштами, розміщеними в інших банках	8142,3	7161,5	2152,5	980,8	22,7
- процентні доходи за кредитами, які надані суб'єктам господарської діяльності	87999,5	48131,3	31687,8	39868,2	36,6
- процентні доходи за кредитами, які надані органам загальнодержавного управління	930,3	693,5	1962,4	236,9	26,8
- процентні доходи за кредитами, які надані фізичним особам	1223,9	767,1	655,0	456,8	31,9
- процентні доходи за цінними паперами	18173,5	8539,5	10315,1	9634,0	42,6
- кошти суб'єктів господарської діяльності					
- інші процентні доходи	2,4	254,1	339,5	-251,7	0,2
Процентні витрати (загалом)	58168,0	37967,8	26857,7	20200,1	30,6
- процентні витрати за коштами, отриманими від НБУ	224,4	568,9	1289,2	-344,5	7,9
- процентні витрати за коштами, отриманими від інших банків	402,9	659,6	756,0	-256,6	12,2
- процентні витрати за коштами до запитання суб'єктів господарської діяльності	3993,1	3366,3	1826,6	626,8	23,7
- процентні витрати за строковими коштами суб'єктів господарської діяльності	1009,6	1425,9	1286,3	-416,3	14,2
- процентні витрати за фінансовим лізингом	132,0	113,1	126,1	18,9	23,3
- процентні витрати за коштами фізичних осіб	20557,1	13302,3	6566,8	7254,7	30,9
- процентні витрати за коштами бюджету та позабюджетних фондів України	22084,2	9432,3	7454,7	12652,0	46,8
- процентні витрати за цінними паперами власного боргу	9735,4	9077,5	7537,0	658,0	21,5
- процентні витрати за коштами фінансових організацій	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
- інші процентні витрати	29,3	22,0	14,9	7,3	26,6
Проміжна сума: чистий процентний дохід	60747,3	28693,1	20258,0	32054,2	42,3

Продовж. табл. Б.2

Назва показника	01.01.2004	01.01.2003	01.01.2002	Звітні дані за минулий рік	
				Відхилення	Темп зростання
Комісійні доходи	54371,3	38538,1	23455,0	15833,2	28,2
Результат від торговельних операцій	5764,8	7438,7	10749,5	-1673,9	15,5
- результат від торгівлі іноземною валютою та банківськими металами	5378,3	6395,0	9073,3	-1016,7	16,8
- інші	386,5	1043,7	1676,2	-657,2	7,4
Адміністративні витрати (включаючи комісійні)	101406,8	50771,0	37173,9	50635,8	39,9
- витрати на утримання персоналу	56128,3	19838,9	13159,8	36289,4	56,6
- сплата податків та інших обов'язкових платежів, крім податку на прибуток	1654,2	2242,6	2778,8	-588,4	14,8
- витрати на утримання основних засобів та нематеріальних активів	12551,9	6920,4	5027,7	5631,4	36,3
- інші експлуатаційні та господарські витрати	7654,5	5871,6	4265,4	1782,9	26,1
- витрати на телекомунікації	7011,6	4922,6	3325,9	2089,0	28,5
- комісійні витрати	4446,8	3480,8	3228,0	966,0	25,6
- штрафи, пені, що сплачені	52,2	180,0	100,6	-127,8	5,8
- інші адміністративні витрати	11907,3	7314,1	5287,7	4593,2	32,6
Проміжна сума: основний дохід	19476,6	23898,9	17288,5	-4422,3	16,3
Витрати на формування резервів під заборгованість за кредитами мінус повернення списаних активів	16625,7	20260,4	10312,3	-3634,7	16,4
- витрати	16695,9	20293,1	10312,3	-3597,1	16,5
- повернення списаних активів	70,3	32,6	0,1	37,6	43,1
Витрати на формування резервів за іншими активами мінус повернення списаних активів	1061,3	1537,9	870,9	-476,6	13,8
- витрати на формування резервів за іншими активами	1479,7	2030,8	870,9	-551,1	14,6
- повернення списаних активів	418,3	492,9	0,0	-74,5	17,0
Інші операційні доходи мінус інші операційні витрати	626,0	813,0	155,4	-187,0	15,4
- дивідендний дохід	178,8	248,9	79,7	-70,2	14,4
- інші операційні доходи	928,1	764,1	286,0	164,0	24,3
- інші операційні витрати	480,9	200,0	210,4	280,9	48,1
Проміжна сума: чистий операційний дохід	2415,5	2913,5	6260,8	-498,0	16,6

Продовж. табл. Б.2

Назва показника	01.01.2004	01.01.2003	01.01.2002	Звітні дані за минулий рік	
				Відхилення	Темп зростання
Чисті доходи від продажу активів	-750,1	-720,3	-258,5	-29,8	20,8
- доходи від продажу активів	31,7	146,9	118,9	-115,2	4,3
- збитки від продажу активів	781,8	867,2	377,4	-85,4	18,0
Проміжна сума: чистий операційний дохід після продажу активів	1665,4	2193,2	6002,3	-527,8	15,2
Непередбачені доходи мінус непередбачені витрати	-2,5	1,4	-33,4	-3,9	-36,2
- непередбачені доходи	0,0	1,4	258,8	-1,4	0,1
- непередбачені витрати	2,5	0,0	292,2	2,5	0,0
Проміжна сума: прибуток до оподаткування	1662,9	2194,5	5968,9	-531,6	15,2
Податок на прибуток	808,1	1466,4	1366,8	-658,3	11,0
Загальна сума: прибуток після оподаткування	854,9	728,2	4602,1	126,7	23,5
Інші показники:					
- загальний дохід	180678,5	114324,5	82063,6	66354,1	31,6
- загальні витрати	179823,7	113596,3	77461,5	66227,4	31,7
Довідково:					
- результат операцій з філіями	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
- балансовий дохід	211862,6	139874,7	96466,9	71987,9	30,3
- балансові витрати	211007,8	139146,6	91864,8	71861,2	30,3
- балансовий прибуток	854,9	728,2	4602,1	126,7	23,5

Аналіз рентабельності, тис. грн.

Назва показника	01.01.2004		01.01.2003		01.01.2002	
	сума	%	сума	%	сума	%
Процентні активи	616439,8	100,00	316205,0	100,00	0,0	100,00
- кошти, розміщені в НБУ	20000,0	3,24	9166,7	2,90	0,0	0,00
- кошти, розміщені в інших банках	79113,3	12,83	84081,5	26,59	0,0	0,00
- кредити, надані суб'єктам господарської діяльності	360258,8	58,44	180369,0	57,04	0,0	0,00
- кредити, надані фізичним особам	9660,5	1,57	8115,7	2,57	0,0	0,00
- кредити, надані органам загального державного управління	5957,8	0,97	2657,7	0,84	0,0	0,00
- цінні папери	141449,5	22,95	31814,5	10,06	0,0	0,00
Процентні зобов'язання	736605,6	100,00	396744,4	100,00	0,0	100,00
- кошти НБУ	2614,0	0,35	5888,3	1,48	0,0	0,00
- кошти інших банків	13775,5	1,87	10317,3	2,60	0,0	0,00
- кошти суб'єктів господарської діяльності	355124,6	48,21	220627,6	55,61	0,0	0,00
- бюджетні та позабюджетні кошти	217135,2	29,48	75703,9	19,08	0,0	0,00
- кошти фізичних осіб	136254,8	18,50	72408,3	18,25	0,0	0,00
- кошти від випуску боргових цінних паперів	11701,5	1,59	11799,0	2,97	0,0	0,00
- субординований борг	0,0	0,00	0,0	0,00	0,0	0,00
- кошти, отримані від міжнародних та інших фінансових організацій	0,0	0,00	0,0	0,00	0,0	0,00
Дохідність процентних активів	118912,9	19,29	66406,9	21,00	46776,1	0,00
- кошти, розміщені в НБУ	2443,4	12,22	1114,0	12,15	3,3	0,00
- кошти, розміщені в інших банках	8142,3	10,29	7161,5	8,52	2152,5	0,00
- кредити, надані суб'єктам господарської діяльності	87999,5	24,43	48131,3	26,68	31687,8	0,00
- кредити, надані фізичним особам	1223,9	12,67	767,1	9,45	655,0	0,00
- кредити, надані органам загального державного управління	930,3	15,62	693,5	26,09	1962,4	0,00
- цінні папери	18173,5	12,85	8539,5	26,84	10315,1	0,00

Продовж. табл. Б.3

Назва показника	01.01.2004		01.01.2003		01.01.2002	
	сума	%	сума		сума	%
Вартість процентних зобов'язань:	58138,7	7,89	37945,8	9,56	26842,7	0,00
- кошти НБУ	224,4	8,58	568,9	9,66	1289,2	0,00
- кошти інших банків	402,9	2,93	659,6	6,39	756,0	0,00
- кошти суб'єктів господарської діяльності	5134,7	1,45	4905,3	2,22	3239,1	0,00
- бюджетні та позабюджетні кошти	22084,2	10,17	9432,3	12,46	7454,7	0,00
- кошти фізичних осіб	20557,1	15,09	13302,3	18,37	6566,8	0,00
- кошти від випуску боргових цінних паперів	9735,4	83,20	9077,5	76,93	7537,0	0,00
- субординований борг	0,0	0,00	0,0	0,00	0,0	0,00
- кошти, отримані від міжнародних та інших фінансових організацій	0,0	0,00	0,0	0,00	0,0	0,00

Баланс – грошові суми, тис. грн.

Назва показника	01.01.2004	01.01.2003	01.01.2002	Звітні дані за минулий рік	
				Відхилення	Темп зростання
Активи					
Готівкові кошти	50390,7	37897,2	15751,9	12493,5	132,97
Кошти в НБУ	53371,6	229377,3	48711,5	-176005,7	23,27
Кошти в інших банках	107350,9	89991,9	34355,3	17359,0	119,29
- кореспондентські рахунки	55729,4	16652,1	20069,4	39077,3	334,67
- строкові депозити, які розміщені в інших банках	16636,8	48877,5	12703,6	-32240,7	34,04
банкам	40936,0	31845,5	1582,3	9090,5	128,55
- мінус: резерви	-5951,3	-7383,2	0,0	1431,9	80,61
Цінні папери, що рефінансуються НБУ (нетто)	305663,5	19766,1	21589,4	285897,4	1546,40
- цінні папери, що рефінансуються НБУ (брутто)	305663,5	19766,1	21589,4	285897,4	1546,40
- кошти суб'єктів господарської діяльності	0,0	0,0	0,0	0,0	0,00
Інші цінні папери (загалом)	14474,5	5150,4	9699,2	9324,1	281,04
- пайові цінні папери	1059,6	512,3	1643,1	547,4	206,85
- боргові цінні папери	11798,6	3666,1	6725,4	8132,5	321,83
- інвестиції в асоційовані/афілійовані компанії	3078,4	1423,5	1330,8	1654,9	216,25
- мінус: резерви	-1462,1	-451,5	0,0	-1010,6	323,82
Кредити (нетто)	390890,9	217178,6	129310,0	173712,2	179,99
- кредити суб'єктам господарської діяльності	404011,5	231740,1	134169,4	172271,4	174,34
- кредити фізичним особам	12928,5	8710,6	7555,1	4217,9	148,42
- кредити органам державного управління	15879,2	2784,3	3329,5	13095,0	570,32
- мінус: резерви	-41928,3	-26056,3	-15744,0	-15872,0	160,91
Основні засоби та нематеріальні активи (нетто)	57744,4	32152,2	23590,5	25592,2	179,60
Дебіторська заборгованість (нетто)	33407,0	12909,2	10380,3	20497,8	258,78
- дебіторська заборгованість (брутто)	34042,0	13509,9	10956,9	20532,1	251,98
- у тому числі сумнівна	636,4	508,7	549,7	127,7	125,11
- мінус: резерви	-635,0	-600,7	-576,5	-34,3	105,71

Продовж. табл. Б.4

Назва показника	01.01.2004	01.01.2003	01.01.2002	Звітні дані за минулий рік	
				Відхилення	Темп зростання
Інші активи	5715,1	2188,0	3063,3	3527,1	261,20
Загальні активи	1019008,5	646610,9	296451,4	372397,5	157,59
Зобов'язання					
Кошти НБУ	6442,0	4104,2	7082,0	2337,8	156,96
Кошти бюджетних установ	173702,2	137729,6	22132,0	35972,6	126,12
Кошти інших банків (загалом)	19994,6	15801,1	2873,1	4193,5	126,54
- кореспондентські рахунки інших банків	13373,4	2437,6	1079,4	10935,8	548,63
- депозити інших банків	5421,2	8478,7	1188,5	-3057,5	63,94
- кредити інших банків	1200,0	4884,8	605,2	-3684,8	24,57
Кошти суб'єктів господарської діяльності (загалом)	486278,4	333579,0	170442,9	152699,3	145,78
- кошти до запитання	465297,4	320451,7	161938,7	144845,8	145,20
- строкові кошти	20980,9	13127,4	8504,2	7853,6	159,83
Кошти фізичних осіб (загалом)	220787,6	96458,1	41058,5	124329,4	228,89
- кошти до запитання	74249,8	41145,3	15989,0	33104,5	180,46
- строкові кошти	146537,8	55312,8	25069,5	91224,9	264,93
Цінні папери власного боргу	12301,9	12631,1	9255,0	-329,3	97,39
Кредиторська заборгованість	40497,6	10949,9	11996,6	29547,7	369,84
Субординований борг	0,0	0,0	0,0	0,0	0,00
Кошти, отримані від міжнародних та інших фінансових організацій	0,0	0,0	0,0	0,0	0,00
Інші зобов'язання	1742,2	150,7	575,8	1591,5	1155,93
Загальні зобов'язання	961746,5	611403,8	265415,9	350342,6	157,30
Капітал					
Статутний капітал	42000,0	20800,0	12556,4	21200,0	201,92
Резервні фонди	1504,1	776,0	1858,8	728,2	193,84
Результати минулих років	11571,6	11337,4	9663,1	234,2	102,07
Результати поточного року	854,9	728,2	4602,1	126,7	117,40
Інший капітал	1331,4	1565,6	2355,1	-234,2	85,04
Загальний капітал	57262,0	35207,1	31035,5	22054,9	162,64
Зобов'язання та капітал	1019008,5	646610,9	296451,4	372397,5	157,59

Таблиця Б.5

Балансові показники, %

Назва показника	01.01.2004	01.01.2003	Відхилення
Активи			
Готівкові кошти	4,95	5,86	-0,92
Кошти в НБУ	5,24	35,47	-30,24
Кошти в інших банках	10,53	13,92	-3,38
Цінні папери, що рефінансуються НБУ (нетто)	30,00	3,06	26,94
Інші цінні папери (загалом)	1,42	0,80	0,62
Кредитний портфель (нетто)	38,36	33,59	4,77
Основні засоби та нематеріальні активи (нетто)	5,67	4,97	0,69
Дебіторська заборгованість	3,28	2,00	1,28
Інші активи	0,56	0,34	0,22
Загальні активи	100,00	100,00	0,00
Зобов'язання			
Кошти НБУ	0,67	0,67	0,00
Кошти бюджетних установ	18,06	22,53	-4,47
Кошти інших банків (загалом)	2,08	2,58	-0,51
Кошти суб'єктів господарської діяльності (загалом)	50,56	54,56	-4,00
Кошти фізичних осіб (загалом)	22,96	15,78	7,18
Цінні папери власного боргу	1,28	2,07	-0,79
Кредиторська заборгованість	4,21	1,79	2,42
Субординований борг	0,00	0,00	0,00
Кошти, отримані від міжнародних та інших фінансових організацій	0,00	0,00	0,00
Інші зобов'язання	0,18	0,02	0,16
Загальні зобов'язання	100,00	100,00	0,00
Капітал			
Статутний капітал	73,35	59,08	14,27
Резервні фонди	2,63	2,20	0,42
Результати минулих років	20,21	32,20	-11,99
Результати поточного року	1,49	2,07	-0,58
Інший капітал	2,33	4,45	-2,12
Загальний капітал	100,00	100,00	0,00
Зобов'язання та капітал			

Таблиця Б.6

Показники ліквідності та інші показники, тис. грн.

Назва показника	01.01.2004		01.01.2003		01.01.2002	
	сума	%	сума	%	сума	%
Високоліквідні активи (чисельник коефіцієнта миттєвої ліквідності Н4)	173470,5	–	0,0	–	0,0	–
Нестабільні зобов'язання (знаменник коефіцієнта миттєвої ліквідності Н4)	725278,8	–	0,0	–	0,0	–
Ліквідні активи (чисельник коефіцієнта короткотермінової ліквідності Н6)	199933,8	–	0,0	–	0,0	–
Активи, що погашаються через 31 день або менше (ф. 631, файл А7)	382101,0	–	0,0	–	0,0	–
Зобов'язання, що погашають- ся через 31 день або менше (ф. 631, файл А7)	771134,5	–	0,0	–	0,0	–
Гарантії та акредитиви	7236,6	–	6878,9	–	4841,3	–
Зобов'язання щодо позичання або придбання активів	9394,3	–	9762,0	–	11988,9	–
Державні цінні папери як % кредитів, отриманих від банків та НБУ	–	1804,79	–	206,08	–	264,51
Процентні зобов'язання як % загальних зобов'язань	–	76,59	–	64,89	–	0,00
Кредити від банків та НБУ як % процентних зобов'язань	–	1,03	–	2,22	–	0,00
Гарантії та акредитиви як % зобов'язань	–	0,75	–	1,13	–	1,82
Зобов'язання щодо позичання або придбання активів як % зобов'язань	–	0,98	–	1,60	–	4,52
Кошти залучені від нерезиден- тів як % загальних залучених коштів	–	0,80	–	0,40	–	0,62
Інші показники	–	–	–	–	–	–
Нараховані проценти як % загальних кредитів	–	0,34	–	0,29	–	1,09
Процентні активи як % загаль- них активів	–	60,49	–	48,90	–	0,00
Стандартні кредити як % загал- ьних кредитів (форма 604)	–	39,99	–	57,80	–	65,45

Продовж. таблиці Б.6

Назва показника	01.01.2004		01.01.2003		01.01.2002	
	сума	%	сума	%	сума	%
Кредити під контролем як % загальних кредитів (форма 604)	–	30,19	–	18,67	–	14,71
Субстандартні кредити як % загальних кредитів (форма 604)	–	20,42	–	12,68	–	5,85
Сумнівні кредити як % загальних кредитів (форма 604)	–	5,30	–	5,54	–	8,18
Безнадійні кредити як % загальних кредитів (форма 604)	–	4,10	–	5,32	–	5,80
Вибрані економічні нормативи	–		–		–	
Показник адекватності РК (Н2)	–	9,25	–	0,00	–	0,00
Показник адекватності ОК (Н3)	–	5,32	–	0,00	–	0,00
Коефіцієнт миттєвої ліквідності (Н4)	–	23,92	–	0,00	–	0,00
Коефіцієнт поточної ліквідності (Н5)	–	48,61	–	0,00	–	0,00
Коефіцієнт короткострокової ліквідності (Н6)	–	22,06	–	0,00	–	0,00
Співвідношення ризику інсайдерів (Н10)	–	22,32	–	0,00	–	0,00
Норматив великих кредитних ризиків (Н8)	–	110,93	–	0,00	–	0,00
Норматив загального інвестування (Н12)	–	7,23	–	0,00	–	0,00
Співвідношення загальної відкритої валютної позиції до капіталу (Н13)	–	39,55	–	0,00	–	0,00

СИСТЕМА ОЦІНКИ РИЗИКІВ

КРЕДИТНИЙ РИЗИК

Кредитний ризик – це наявний або потенційний ризик для надходжень та капіталу, який виникає через неспроможність сторони, що взяла на себе зобов'язання, виконати умови будь-якої фінансової угоди із банком або в інший спосіб виконати взяті на себе зобов'язання. Кредитний ризик є в усіх видах діяльності, де результат залежить від діяльності контрагента, емітента або позичальника. Він виникає кожного разу, коли банк надає кошти, бере зобов'язання про їх надання, інвестує кошти або іншим чином ризикує ними відповідно до умов реальних чи умовних угод незалежно від того, де відображається операція – на балансі чи поза балансом.

Під час оцінки кредитного ризику доцільно розділяти індивідуальний та портфельний кредитні ризики. Джерелом індивідуального кредитного ризику є окремий, конкретний контрагент банку – позичальник, боржник, емітент цінних паперів. Оцінка індивідуального кредитного ризику передбачає оцінку кредитоспроможності такого окремого контрагента, тобто його індивідуальної спроможності своєчасно та в повному обсязі розраховуватися за прийнятими зобов'язаннями.

Портфельний кредитний ризик виявляється у зменшенні вартості активів банку (іншій, аніж внаслідок зміни ринкової процентної ставки). Джерелом портфельного кредитного ризику є сукупна заборгованість банку за операціями, яким притаманний кредитний ризик – кредитний портфель, портфель цінних паперів, портфель дебіторської заборгованості тощо. Оцінка портфельного кредитного ризику передбачає оцінку концентрації та диверсифікації активів банку.

Міжнародному кредитуванню, крім кредитного ризику, притаманний ризик країни, який виникає через особливості економіки, соціального ладу та політичного устрою країни позичальника. Ризик країни особливо помітний у разі кредитування іноземних урядів або їхніх установ, оскільки таке кредитування зазвичай є незабезпеченим. Проте цей ризик має завжди враховуватися в кредитній та інвестиційній діяльності – не має значення, в якому секторі, – державному чи приватному. Є також компонент ризику країни, відомий як трансферний ризик, який виникає в тому випадку, коли заборгованість позичальника не номінована в національній валюті. Незважаючи на фінансовий стан позичальника, валюта заборгованості може виявитися недоступною для нього.

Фактори оцінки

Для оцінки кредитного ризику наглядовці мають враховувати викладені нижче фактори. Ці фактори є рекомендованими критеріями; їх перелік може бути розширений наглядовцями в разі потреби. Вони є оглядом моментів, які можуть допомогти наглядовцю приймати рішення в межах системи оцінки ризиків. Фактичні дані наявної в банку постійно діючої системи оцінки та контролю ризиків мають забезпечувати прийняття керівниц-

твом адекватних та ефективних рішень і враховуються наглядовцями під час оцінки ризику банку.

Фактори оцінки такі:

- існування адекватної, ефективної, доведеної до виконавців внутрішньої нормативної бази (положень, процедур тощо) щодо управління кредитним ризиком, затвердженої відповідними органами банку, виходячи з принципів корпоративного управління, а також відповідної практики виконання її вимог;
- склад портфелів активів (кредитний, інвестиційний тощо) та існування концентрацій. Суттєві фактори включають такі: продукти; види економічної діяльності; класифікація/рейтинги ризику; походження заборгованості; клієнти; розмір кредитів; географічні регіони; непов'язані/споріднені контрагенти; джерела погашення; застава;
- рівень забезпечення кредитного ризику заставою. Під час оцінки застави наглядовці мають аналізувати вид застави, якість, рівень покриття заборгованості заставою, адекватність та періодичність переоцінки застави, можливість реалізації, а також рівень і характер винятків у документації;
- обсяг умовних зобов'язань банку (гарантій, непокритих і резервних акредитивів, кредитних ліній, обов'язкових та не обов'язкових до надання тощо);
- тенденції щодо зростання обсягів активних операцій, прострочень, негативно класифікованих кредитів і збитків від активних операцій;
- достатність резервів банку під можливі втрати за активними операціями;
- наявність своєчасної, достовірної та повної управлінської інформації;
- ефективність кредитного адміністрування, включаючи кредитний аналіз, моніторинг, роботу з проблемними активами, оцінку застави і документальне оформлення застави;
- адекватність методів, що використовуються для визначення кредитних проблем;
- рівень комплектації і кваліфікація кадрів, зважаючи на обсяг та складність активних операцій банку;
- чи застосовуються належні облікові підходи щодо балансових та позабалансових активів та резервів;
- наявність належних механізмів контролю (аудит, внутрішні перевірки кредитної діяльності, відповідні процедури тощо) для класифікації портфелів, забезпечення точності даних і моніторингу дотримання положень або законів.

Кількісні параметри кредитного ризику

Незначна	Помірна	Значна
Здійснюється ефективна диверсифікація кредитного ризику	Диверсифікація в цілому задовільна, але існують певні концентрації	Диверсифікація кредитного ризику є незадовільною
Рівень наданих кредитів і зобов'язань про надання кредитів є низьким щодо загальних активів	Рівень наданих кредитів і зобов'язань про надання кредитів є помірним щодо загальних активів	Рівень наданих кредитів і зобов'язань про надання кредитів є високим щодо загальних активів

Незначна	Помірна	Значна
Відношення кредитів і кредитних зобов'язань до регулятивного капіталу є низьким	Відношення кредитів і кредитних зобов'язань до регулятивного капіталу є помірним	Відношення кредитів і кредитних зобов'язань до регулятивного капіталу є високим
Зростання активів, що генерують кредитний ризик, є плановим і відповідає досвіду та/або операційним можливостям керівництва і персоналу	Певне зростання активів, що генерують кредитний ризик, не є плановим або перевищує заплановані рівні і, можливо, є випробуванням для досвіду та/або операційних можливостей керівництва і персоналу	Зростання активів, що генерують кредитний ризик, не є плановим або перевищує заплановані рівні і є непосильним для досвіду та/або операційних можливостей керівництва і персоналу. Зростання відбувається за рахунок нових продуктів або позичальників, що знаходяться поза межами традиційної для банку сфери бізнесу
У разі розширення обсягів кредитування застосовується консервативний підхід до структури, термінів, рівня зростання або способів розрахунків	Розширення обсягів кредитування є виправданим щодо структури, термінів, рівня зростання або способів розрахунків	Банк занадто високими темпами нарощує обсяги нового кредитування, запроваджує нові продукти з точки зору їхньої структури, умов та практики погашення
Винятків із належних процедур та практики здійснення активних операцій немає, або вони бувають дуже рідко	Є обмежена кількість винятків із встановлених процедур та практики здійснення активних операцій	Є велика кількість винятків із встановлених процедур та практики здійснення активних операцій
Вартість та якість забезпечення є адекватною розміру кредитного ризику	Вартість та якість забезпечення захищає від кредитного ризику	Забезпечення є неліквідним або його вартість та якість є недостатньою
Рівень прострочених та безнадійних кредитів за балансовою класифікацією є низьким, і тенденція є стабільною	Рівень прострочених та безнадійних кредитів за балансовою класифікацією є помірним, і тенденція є стабільною	Рівень прострочених та безнадійних кредитів за балансовою класифікацією є високим, а тенденція стабільною, або рівень є помірним, а тенденція такою, що зростає
Рівень негативно класифікованих активів невеликий	Рівень негативно класифікованих активів помірний	Рівень негативно класифікованих активів високий
Негативно класифіковані активи можуть бути повернуті у звичайному режимі роботи з контрагентом	Негативно класифіковані активи можуть бути повернуті, але за умови вжиття банком певних заходів	Повернення негативно класифікованих активів викликає сумнів або може потребувати тривалого часу та/або значних витрат
Резерви під втрати за активними операціями є достатніми і покривають можливі збитки. Потенційні втрати надходжень або капіталу через кредитний ризик є мінімальними	Можливі втрати за активними операціями не повинні серйозно вичерпати існуючі резерви або вимагають створення більш ніж звичайних резервів. Потенційні втрати надходжень або капіталу через кредитний ризик є контрольованими	Втрати за активними операціями можуть серйозно вичерпати існуючі резерви або вимагати значних додаткових резервів. Потенційні втрати надходжень або капіталу через кредитний ризик є значними

Якість управління кредитним ризиком

Висока	Потребує вдосконалення	Низька
<p>Наявна внутрішня нормативна база щодо активних операцій, затверджена згідно з принципами корпоративного управління, ефективно встановлює і доводить до виконавців цілі роботи портфелів, толерантність до ризику, процедури і практику здійснення активних операцій та визначення допустимого рівня ризику</p>	<p>Положення, затверджені згідно з принципами корпоративного управління, є, в основному, прийнятними. Удосконалення є бажаними в одній або декількох сферах, але загалом не є критичними. Особливості визначення толерантності до ризику, процедури і практика здійснення активних операцій або визначення допустимого рівня ризику, можливо, потребують удосконалення для повного відображення вимог положень</p>	<p>Положення мають недоліки в одному або кількох відношеннях і вимагають значного удосконалення в одній або декількох сферах. Можливо вони не є достатньо чіткими або є надто загальними і недостатньо визначають цілі роботи портфелів, толерантність до ризику, процедури і практику здійснення активних операцій та визначення допустимого рівня ризику</p>
<p>Керівництво повністю розуміє всі аспекти кредитного ризику, здатне передбачати і своєчасно та адекватно реагувати на зміни ринкових умов кредитування</p>	<p>Керівництво достатньо розуміє ключові аспекти кредитного ризику і в цілому адекватно реагує на зміни ринкових умов кредитування</p>	<p>Керівництво не розуміє або вирішило ігнорувати ключові аспекти кредитного ризику. Воно не в змозі передбачати зміни ринкових умов кредитування або не своєчасно і неналежним чином реагує на них</p>
<p>Інформаційні системи управління забезпечують достовірну, своєчасну і повну інформацію про портфелі. Керівництво і спостережна рада банку отримують відповідні звіти для аналізування і розуміння параметрів кредитного ризику банку</p>	<p>Інформаційні системи управління, можливо, потребують певного удосконалення в одній або декількох сферах, але керівництво і спостережна рада банку, як правило, отримують відповідні звіти для аналізування і розуміння параметрів кредитного ризику банку. Інформаційні системи управління забезпечують звітування про винятки, і інфраструктура інформаційних систем управління може забезпечувати своєчасні відповіді на спеціальні запити</p>	<p>Інформаційні системи управління мають недоліки, що потребують уваги. Достовірність і своєчасність інформації може бути суттєво недостатньою. Інформація про ризик портфеля, можливо, є неповною. У результаті керівництво і спостережна рада банку, можливо, не отримують адекватну або достатню інформацію для аналізування і розуміння параметрів кредитного ризику. Звітування про виключення потребує удосконалення, і інфраструктура інформаційних систем управління, можливо, не забезпечує своєчасних відповідей на спеціальні запити</p>
<p>Рівень комплектації і кваліфікація персоналу відповідають розміру і складності портфелів активних операцій. Плинність кадрів дозволяє в нормальному режимі передавати обов'язки. На-</p>	<p>Рівень комплектації і кваліфікація персоналу загалом відповідають розміру і складності портфелів активних операцій. Плинність кадрів може створювати певні розриви в управлінні портфелем.</p>	<p>Рівень комплектації кадрами є недостатнім за кількістю або кваліфікацією. Плинність кадрів є високою. Банк не забезпечує достатнього навчання/підвищення кваліфікації персоналу</p>

Висока	Потребує вдосконалення	Низька
вчальні програми забезпечують постійне підвищення кваліфікації персоналу	Є певна непослідовність у процесі навчання та підвищенні кваліфікації персоналу	
Аналіз кредитного ризику є повним і сприяє ранньому виявленню нових ризиків	Аналіз кредитного ризику і системи кількісної оцінки і моніторингу ризиків є задовільними	Аналіз кредитного ризику не є повним або його якість є недостатньою
Класифікація якості портфеля активних операцій адекватно відображається за допомогою внутрішніх рейтингів і відповідним чином забезпечує раннє виявлення потенційних проблем	Класифікація якості портфеля активних операцій достатньою мірою відображається за допомогою внутрішніх рейтингів	Класифікація якості портфеля активних операцій неточно відображається за допомогою внутрішніх рейтингів
Внутрішня перевірка стану кредитної діяльності і внутрішній та зовнішній аудит активних операцій є своєчасними, повними і незалежними	Перевірка стану кредитної діяльності і внутрішній та зовнішній аудит кредитних операцій є прийнятними	Внутрішні перевірки стану кредитної діяльності та аудит кредитних операцій мають значні недоліки, зокрема, щодо їх незалежності, своєчасності та/або обсягу перевірки
Методологія розрахунку резервів під можливі втрати за активними операціями є правильною, забезпечується належне покриття ризиків	Методологія розрахунку резервів під можливі втрати за активними операціями є загалом адекватною, забезпечується прийнятне покриття ризиків	Методологія розрахунку резервів під можливі втрати за активними операціями має багато недоліків. Покриття ризиків, наявних у портфелях, недостатнє

Узагальнені висновки

Кількість кредитного ризику:

Незначна	Помірна	Значна
----------	---------	--------

Якість управління кредитним ризиком:

Висока	Потребує вдосконалення	Низька
--------	------------------------	--------

Інспектори мають враховувати як кількість кредитного ризику, так і якість управління кредитним ризиком, щоб зробити такі висновки:

Сукупний кредитний ризик:

Низький	Помірний	Високий
---------	----------	---------

Очікується, що напрямок зміни ризику буде:

Такий, що зменшується	Стабільний	Такий, що зростає
-----------------------	------------	-------------------

Ризик ліквідності

Ризик ліквідності визначається як наявний або потенційний ризик для надходжень та капіталу, який виникає через неспроможність банку виконати свої зобов'язання в належні строки, не зазнавши при цьому неприйнятних втрат. Ризик ліквідності виникає через нездатність управляти незапланованими відтоками коштів, змінами джерел фінансування та/або виконувати позабалансові зобов'язання.

Виділяють також ризик ліквідності ринку, який визначається як наявний або потенційний ризик для надходжень та капіталу та виникає через нездатність банку швидко закрити розриви своїх позицій за поточними ринковими ставками, не зазнавши при цьому неприйнятних втрат, а також через нездатність визначати або враховувати зміни ринкових умов, які впливають на спроможність залучати кошти в потрібних обсягах та за прийнятними ставками та/або реалізовувати активи швидко і з мінімальними втратами вартості.

Фактори оцінки

Для оцінки ризику ліквідності наглядовці мають враховувати викладені нижче фактори. Ці фактори є рекомендованими критеріями; їх перелік може бути розширений наглядовцями в разі потреби. Вони є оглядом моментів, які можуть допомогти наглядовцю приймати рішення в межах системи оцінки ризиків. Фактичні дані наявної в банку постійно діючої системи оцінки та контролю ризиків мають забезпечувати прийняття керівництвом адекватних та ефективних рішень і враховуються наглядовцями під час оцінки ризику банку.

Фактори оцінки такі:

- існування адекватної, ефективної, доведеної до виконавців внутрішньої нормативної бази (положень, процедур тощо) щодо управління ризиком ліквідності, затвердженої відповідними органами банку, виходячи з принципів корпоративного управління, а також відповідної практики виконання її вимог;
- обсяг активів балансу та їх розподіл за ступенем ліквідності щодо структури зобов'язань. Зокрема, слід звернути увагу на такі фактори: високоліквідні активи; цінні папери та інші активи, що можуть бути прийняті до операцій рефінансування (з урахуванням активності їх ринку); можливості продажу, у тому числі на умовах зворотного викупу (репо), або -сек'юритизації, або можливості використання вторинного джерела ліквідності активів;
- обсяг, структура та рівень диверсифікації пасивів. Зокрема, слід звернути увагу на такі фактори: питома вага зобов'язань у пасивах банку; питома вага строкових зобов'язань та зобов'язань до запитання; коштів фізичних та юридичних осіб; міжбанківських коштів; наявність нестабільних джерел коштів, чутливих до змін рівня ризику банку; концентрації: за постачальниками коштів; за інструментами (наприклад, депозитні сертифікати, депозитні рахунки, дебетові картки тощо); за термінами погашення;

- середньозважена вартість залучених коштів для визначеного банку у порівнянні з банками його групи;
- чисті розриви фінансування із приділенням особливої уваги короткостроковим розривам, включаючи прогнозовані потреби у фінансуванні; спроможність покривати потенційні розриви фінансування за прийнятними процентними ставками шляхом залучення додаткових ресурсів; ліквідність фінансових ринків, на яких можна залучити кошти; склад балансових та позабалансових портфелів, включаючи відтоки та притоки грошових коштів;
- ліквідність застави та існування угод, які можуть бути достроково розірвані (наприклад, депозитні угоди тощо);
- ліквідність вторинних ринків, на яких можна отримати рефінансування; погіршення репутації банку на ринку, що виявляється через зниження кредитних рейтингів і підвищення процентних ставок під час залучення коштів цим банком;
- висновки офіційних або неофіційних рейтингових служб і аналітиків про установу, включаючи поточні рейтинги і тенденції рейтингів. Публікації в засобах масової інформації;
- наявність адекватного плану на випадок кризових обставин;
- існування своєчасної, точної та інформативної управлінської інформації; рівень і кваліфікація керівництва та персоналу;
- наявність відповідних механізмів контролю для моніторингу точності інформації, відповідних облікових підходів і дотримання положень або законів.

Кількісні параметри ризику ліквідності

Незначна	Помірна	Значна
Параметри ризику ліквідності (потоки грошових коштів, поточна позиція та потреби в ліквідності, стратегія управління ліквідністю) не становлять загрози для надходжень і капіталу	Параметри ризику ліквідності становлять контрольовану загрозу для надходжень і капіталу	Існує значний ризик втрати надходжень або капіталу у зв'язку з високою ціною залучення зобов'язань або потенційною незапланованою реалізацією активів нижче їх балансової вартості
Позиція ліквідності є достатньою, але очікується незначний ризик для надходжень та капіталу	Не очікується, що позиція ліквідності погіршиться найближчим часом	Позиція ліквідності є вкрай несприятливою, що призводить до значного ризику втрати надходжень або капіталу
Джерела залучення коштів створюють для банку конкурентну перевагу за витратами (вартість залучення коштів нижча за середню за порівняльною групою)	Банк може залучати кошти з помірним рівнем витрат (за середньою вартістю за порівняльною групою)	Джерела залучення коштів і структури портфелів вказують на поточні або потенційні труднощі із підтриманням низьковитратної ліквідності протягом тривалого періоду (вартість залучення коштів значно перевищує середню за порівняльною групою)

Незначна	Помірна	Значна
Джерела залучення коштів є значно диверсифікованими. Залежність від значних постачальників є незначною	Джерела залучення коштів є диверсифікованими, однак лише незначна кількість постачальників коштів має спільні інвестиційні цілі, строки та економічний вплив	Існує концентрація джерел залучення коштів від обмеженої кількості постачальників або постачальників зі спільними інвестиційними цілями або економічним впливом
Потреба в ліквідних коштах для відповідного банку значно менша ніж існуючі пропозиції і не очікується жодних негативних змін	Уразливість банку до труднощів із залученням коштів у результаті погіршення його сприйняття ринком є незначною. Ризик для надходжень та капіталу є контрольованим	Банк практично не має доступу до ринку залучення коштів унаслідок його негативного сприйняття або ігнорування ринку
Материнська компанія надає сильну підтримку	Існують угоди про надання допомоги з боку материнської компанії, але на практиці банк ще не звертався щодо такої допомоги	Материнська компанія не надає належної підтримки

Якість управління ризиком ліквідності

Висока	Потребує вдосконалення	Низька
Положення, що затверджені відповідними органами банку згідно з принципами корпоративного управління, ефективно доводять до відома працівників параметри управління ризиком ліквідності і розподіл обов'язків	Положення, що затверджені відповідними органами банку згідно з принципами корпоративного управління, достатньою мірою доводять до відома працівників параметри управління ризиком ліквідності і розподіл обов'язків. Можуть бути незначні недоліки	Внутрішня нормативна база є неадекватною або неповною. Положення мають недоліки в одному або декількох суттєвих відношеннях
Керівництво повністю розуміє всі аспекти ризику ліквідності	Керівництво достатньою мірою розуміє основні аспекти ризику ліквідності	Керівництво не розуміє або ігнорує основні аспекти ризику ліквідності
Керівництво передбачає зміни ринкових умов і добре реагує на них	Керівництво адекватно реагує на зміни ринкових умов	Керівництво не передбачає змін ринкових умов та/або не вживає своєчасних чи відповідних заходів у відповідь на них
Процеси управління ризиком ліквідності базуються на відповідних підходах, які довели свою ефективність протягом певного часу	Процеси управління ризиком ліквідності є адекватними	Процеси управління ризиком ліквідності мають значні недоліки

Висока	Потребує вдосконалення	Низька
Управлінська інформація є своєчасною, точною, повною і достовірною	Управлінська інформація є загалом своєчасною, точною, повною і достовірною	Інформаційні системи управління не надають достатньої інформації для управління ризиком ліквідності
Доступ до ринків фінансування належним чином оцінено і диверсифіковано	Доступ до ринків фінансування загалом належним чином оцінено і диверсифіковано, але не враховані всі ринкові можливості	Керівництво не оцінило реально доступу установи до джерел залучення коштів і не приділило достатньої уваги диверсифікації
Плани заходів на випадок кризових обставин є ефективними та враховують усі необхідні фактори	Плани заходів на випадок кризових обставин є ефективними і відповідним чином враховують вартість альтернативних джерел ліквідності	Планів заходів на випадок кризових обставин немає або вони є неповними. Недостатньо враховується вартість альтернативних джерел ліквідності. Існує висока ймовірність того, що будуть потрібні додаткові джерела фінансування в разі кризових обставин. Виправлення ситуації найближчим часом очікувати не можна

Узагальнені висновки

Кількість ризику ліквідності:

Незначна	Помірна	Значна
----------	---------	--------

Якість управління ризиком ліквідності:

Висока	Потребує вдосконалення	Низька
--------	------------------------	--------

Інспектори мають враховувати як кількість ризику ліквідності, так і якість управління ризиком, щоб зробити такі висновки:

Сукупний ризик ліквідності:

Низький	Помірний	Високий
---------	----------	---------

Очікується, що напрямок зміни ризику буде:

Такий, що зменшується	Стабільний	Такий, що зростає
-----------------------	------------	-------------------

Ризик зміни процентної ставки

Ризик зміни процентної ставки – це наявний або потенційний ризик для надходжень або капіталу, який виникає внаслідок несприятливих змін процентних ставок. Цей ризик впливає як на прибутковність банку, так і на економічну вартість його активів, зобов'язань та позабалансових інструментів.

Основними типами ризику зміни процентної ставки, на які зазвичай наражається банк, є:

- 1) ризик зміни вартості ресурсів, який виникає через різницю в строках погашення (для інструментів з фіксованою процентною ставкою) та переоцінки величини ставки (для інструментів із змінною процентною ставкою) банківських активів, зобов'язань та позабалансових позицій;
- 2) ризик зміни кривої дохідності, який виникає через зміни в нахилі та формі кривої дохідності;

- 3) базисний ризик, що виникає через відсутність достатньо тісного зв'язку між коригуванням ставок, отриманих та сплачених за різними інструментами, усі інші характеристики яких щодо переоцінки є однаковими;
- 4) ризик права вибору (опціону), який виникає за наявності права відмови від виконання угоди (тобто реалізації права вибору), яке прямим чи непрямым чином наявне в багатьох банківських активах, зобов'язаннях та позабалансових портфелях.

Фактори оцінки

Для оцінки ризику зміни процентної ставки наглядовці мають враховувати викладені нижче фактори. Ці фактори є рекомендованими критеріями; їх перелік може бути розширений наглядовцями в разі потреби. Вони є оглядом моментів, які можуть допомогти наглядовцю прийняти рішення в межах системи оцінки ризиків. Фактичні дані наявної в банку постійно діючої системи оцінки та контролю ризиків мають забезпечувати прийняття керівництвом адекватних та ефективних рішень і враховуються наглядовцями під час оцінки ризику банку.

Це такі фактори:

- існування адекватної, ефективної, доведеної до виконавців внутрішньої нормативної бази (положень, процедур тощо) щодо управління ризиком зміни процентної ставки, затвердженої відповідними органами банку, виходячи з принципів корпоративного управління, а також відповідної практики виконання її вимог;
- значення і стабільність динаміки чистої процентної маржі та її адекватність порівняльній групі банків;
- компонентний та сукупний рівень ризику зміни процентної ставки, включаючи ризик зміни вартості ресурсів, базисний ризик, ризик кривої дохідності та ризик, пов'язаний із правом вибору (опціону), щодо надходжень та капіталу;
- наскільки адекватно банк оцінює ризик процентної ставки як у короткостроковій, так і в довгостроковій перспективі;
- уразливість надходжень та капіталу за умов таких суттєвих змін процентних ставок, як поступові зрушення ставок та зміни форми кривої дохідності. Прийнятність сценаріїв має оцінюватися в контексті поточних параметрів процентних ставок. Для забезпечення ґрунтовного аналізу потрібні сценарії змін процентних ставок достатньо широкого діапазону;
- характер ризику різних продуктів, тобто їх обсяг і рівень чутливості до змін процентної ставки;
- відносний обсяг і перспективи тривалого використання дешевих і стабільних джерел фінансування;
- наявність своєчасної, достовірної та інформативної управлінської інформації для моніторингу ризику зміни процентної ставки;
- наявність у банку практики періодичної перевірки обґрунтованості і чинності припущень та моделей оцінки ризику;

- чи розроблено процес незалежного вимірювання й аналізу, пов'язаного з ризиком зміни процентних ставок у всіх значних видах діяльності з використанням різних сценаріїв;
- чи має банк достатньо досвіду та чи адекватно реагує на зміни ринкових умов;
- чи має банк достатній доступ до ринків для гнучкого коригування рівня ризику;
- рівень і кваліфікація керівництва та персоналу;
- існування належних механізмів контролю для моніторингу достовірності інформації, належних облікових підходів і дотримання внутрішніх положень, нормативно-правових актів, законів.

Кількісні параметри ризику зміни процентної ставки

Незначна	Помірна	Значна
Ризик зміни вартості ресурсів невеликий, базисний ризик і ризик кривої дохідності мінімальні. Позички, що передбачають право вибору, чітко визначені та добре управляються	Ризик складається з ризику зміни вартості ресурсів, базисного ризику, ризику кривої дохідності і ризику, пов'язаного з правом вибору, які підтримуються на контрольованих рівнях	Ризик складається із значного ризику зміни вартості ресурсів, високого базисного ризику, неприйняттого за наявних умов ризику кривої дохідності або значного ризику, пов'язаного з правом вибору
Неузгоджені позиції є короткостроковими	Неузгоджені позиції можуть бути більш довгостроковими, але вони ефективно хеджуються	Неузгоджені позиції є більш довгостроковими, а їх хеджування є дорогим
Неузгоджені позиції, напевно, не викличуть нестабільності надходжень або капіталу через зміни процентних ставок	Не очікується значних коливань надходжень або капіталу у зв'язку зі змінами процентних ставок	Вірогідність значної нестабільності надходжень або капіталу у зв'язку зі змінами процентних ставок є високою
Ризики, пов'язані з довгостроковими неузгодженостями щодо зміни вартості ресурсів, і ризики, пов'язані з правом вибору, значно перекриті або повністю компенсуються дешевими стабільними ресурсами, залученими на невизначений термін	Деякі, але не всі ризики, пов'язані з довгостроковими неузгодженостями щодо зміни вартості ресурсів, і ризики, пов'язані з правом вибору, перекриваються дешевими стабільними ресурсами, залученими на невизначений термін	Ризики, пов'язані з довгостроковими неузгодженостями щодо зміни вартості ресурсів, і ризики, пов'язані з правом вибору, недостатньо перекриті або не повністю компенсуються дешевими стабільними ресурсами, залученими на невизначений термін

Якість управління ризиком зміни процентної ставки

Висока	Потребує вдосконалення	Низька
Внутрішня нормативна база, що затверджена відповідними органами банку згідно з принципами корпоративного управління, є прийнятною та ефективно формулює вимоги щодо управління ризиком зміни процентної ставки, функціональних обов'язків і толерантності до ризику	Внутрішня нормативна база, що затверджена відповідними органами банку згідно з принципами корпоративного управління, загалом адекватно формулює вимоги щодо управління ризиком зміни процентної ставки, функціональних обов'язків і толерантності до ризику. Можуть бути незначні недоліки	Внутрішня нормативна база неадекватно формулює вимоги щодо управління ризиком зміни процентної ставки, функціональних обов'язків і толерантності до ризику
Керівництво, відповідальні посадові особи і відповідні структурні підрозділи повністю розуміють усі аспекти ризику процентної ставки	Керівництво, відповідальні посадові особи і відповідні структурні підрозділи достатньою мірою розуміють основні аспекти ризику процентної ставки	Керівництво, відповідальні посадові особи і відповідні структурні підрозділи не розуміють або вирішили ігнорувати основні аспекти ризику процентної ставки
Керівництво передбачає зміни ринкових умов і вчасно та відповідно реагує на них	Керівництво загалом адекватно реагує на зміни ринкових умов	Керівництво не передбачає зміни ринкових умов та/або не здійснює своєчасних і адекватних заходів у відповідь на них
Функція моніторингу лімітів ризиків і вимірювання розміру ризиків є незалежною від осіб, які виконують рішення про прийняття на банк ризиків		Функція моніторингу лімітів ризиків і вимірювання розміру ризиків не є незалежною від осіб, які виконують рішення про прийняття на банк ризиків
Інструменти і методи вимірювання ризику сприяють процесу прийняття рішень, надаючи суттєву і своєчасну інформацію за різними визначеними і обґрунтованими сценаріями змін процентних ставок	Інструменти і методи вимірювання ризику мають незначні недоліки, але є прийнятними, зважаючи на розмір та складність балансових та позабалансових ризиків банку	Інструменти і методи вимірювання ризику є надто спрощеними, зважаючи на відносний розмір та складність балансових та позабалансових ризиків банку
Управлінська інформація є своєчасною, точною, повною і достовірною	Управлінська інформація загалом є своєчасною, точною, повною і достовірною	Інформаційні системи управління мають значні недоліки
Системи обмежень (лімітів) установлюють чіткі параметри ризику для надходжень та економічної вартості капіталу за різними визначеними і обґрунтованими сценаріями зміни процентних ставок	Системи обмежень (лімітів) є адекватними для контролю за ризиком для надходжень та економічної вартості капіталу за різними визначеними і обґрунтованими сценаріями зміни процентних ставок	Системи обмежень (лімітів) не є обґрунтованими або не відображають розуміння ризиків для надходжень та економічної вартості капіталу

Узагальнені висновки

Кількість ризику зміни процентної ставки:

Незначна	Помірна	Значна
----------	---------	--------

Якість управління ризиком зміни процентної ставки:

Висока	Потребує вдосконалення	Низька
--------	------------------------	--------

Інспектори мають враховувати як кількість ризику зміни процентної ставки, так і якість управління ризиком зміни процентної ставки, щоб зробити такі висновки:

Сукупний ризик зміни процентної ставки:

Низький	Помірний	Високий
---------	----------	---------

Очікується, що напрямок зміни ризику буде:

Такий, що зменшується	Стабільний	Такий, що зростає
-----------------------	------------	-------------------

Ринковий ризик

Ринковий ризик – це наявний або потенційний ризик для надходжень та капіталу, який виникає через несприятливі коливання вартості цінних паперів та товарів і курси іноземних валют за тими інструментами, які

є в торговому портфелі. Цей ризик впливає з маркетмейкерства, дилінгу, прийняття позицій із боргових та пайових цінних паперів, валют, товарів та похідних інструментів (деривативів).

Ризики, що виникають за аналогічних обставин щодо аналогічних інструментів, які є в банківському портфелі, розглядаються в інших відповідних категоріях системи оцінки ризиків.

Фактори оцінки

Для оцінки ринкового ризику наглядовці мають враховувати викладені нижче фактори. Ці фактори є рекомендованими критеріями; їх перелік може бути розширений наглядовцями в разі потреби. Вони є оглядом моментів, які можуть допомогти наглядовцю приймати рішення в межах системи оцінки ризиків. Фактичні дані наявної в банку постійно діючої системи оцінки та контролю ризиків мають забезпечувати прийняття керівництвом адекватних та ефективних рішень і враховуються наглядовцями під час оцінки ризику банку.

Це такі фактори:

- існування адекватної, ефективної, доведеної до виконавців внутрішньої нормативної бази (положень, процедур тощо) щодо управління ринковим ризиком, затвердженої відповідними органами банку, виходячи з принципів корпоративного управління, а також відповідної практики виконання її вимог;
- джерела ринкового ризику, включаючи динаміку цін на інструменти процентних ставок, товари і пайові цінні папери, а також динаміку валютних курсів;

- розмір, термін дії та складність позицій;
- компоненти ринкового ризику та цінова чутливість різних продуктів, у тому числі за позабалансовими угодами (наприклад, свопами, форвардними та опціонними контрактами);
- стабільність реальних грошових надходжень від торговельних операцій;
- динаміка значень надходжень під ризиком і капіталу під ризиком;
- уразливість банку за імовірнісними сценаріями зміни процентних ставок і ринкових потрясінь (стрес-тестування);
- можливість хеджування або закриття позицій ризику, що існують на кожний момент часу, у тому числі професійна здатність керівництва здійснювати операції хеджування та доступ банку до відповідних ринків;
- розмір відкритих позицій у порівнянні з реальними очікуваними грошовими надходженнями (тобто ризик у порівнянні з винагородою);
- наявність своєчасної, точної та інформативної управлінської інформації;
- рівень і кваліфікація керівництва та персоналу;
- існування належних механізмів контролю для моніторингу точності інформації, належних облікових підходів і дотримання положень, обмежень, нормативно-правових актів або законів.

Кількісні параметри ринкового ризику

Незначна	Помірна	Значна
Величина відкритих незахеджованих позицій є обмеженою. У разі зміни цін та курсів коливання розміру надходжень та капіталу будуть мінімальними	Величина відкритих незахеджованих позицій є помірною. У разі зміни цін та курсів коливання розміру надходжень та капіталу будуть помірними	Величина відкритих незахеджованих позицій є значною. У разі зміни цін та курсів коливання розміру надходжень та капіталу будуть значними
Ризики в основному впливають із клієнтських операцій і стосуються ліквідних та добре контрольованих продуктів, ринків і рівнів діяльності	Ризик виникає, головним чином, у зв'язку з клієнтськими операціями. Враховуючи розмір, термін і складність відкритих позицій, банк має доступ до різних ринків і інструментів управління ризиками за прийнятних витрат	Існує значна ймовірність виникнення підвищеного ризику, який пов'язаний із операціями та позиціями, що були свідомо розпочаті та/або відкриті керівництвом або трейдерами на основі власного бачення ринку. Обсяг та/або умови здійснення клієнтських операцій не є адекватними для цього банку
Очікується, що тривалість утримання відкритої позиції та її обсяги залишаться на поточному рівні або зменшаться	Очікується, що тривалість утримання відкритої позиції та її обсяги залишаться на поточному рівні	Існує ймовірність значних втрат або ускладнень із закриттям або хеджуванням позицій через складність самих позицій, складність доступу до певних інструментів, ринків чи строків або у зв'язку з загальною неліквідністю ринків чи продуктів. Очікується, що тривалість утримання відкритої позиції та її обсяги залишаться на поточному рівні або збільшаться

Якість управління ринковим ризиком

Висока	Потребує вдосконалення	Низька
Внутрішня нормативна база, що затверджена відповідними органами банку, згідно з принципами корпоративного управління, чітко визначає рівень та види ризику, на який готовий іти банк, а також встановлює чіткі повноваження, консервативні обмеження і відповідний розподіл обов'язків. Положення дозволяють приймати ризики лише особам відповідного рівня, які мають належний досвід та професійні знання	Внутрішня нормативна база, що затверджена відповідними органами банку згідно з принципами корпоративного управління, визначає рівень та види ризику, на який готовий іти банк, а також встановлює чіткі повноваження, консервативні обмеження і відповідні обов'язки в загальному вигляді. Повноваження із прийняття ризиків загалом відповідають досвіду персоналу банку	Внутрішня нормативна база банку відображає ставлення до ризиків управління банку, а не акціонерів. Чіткого розподілу повноважень немає. Ризики приймаються персоналом, який не має відповідного досвіду
Керівництво, відповідальні посадові особи та відповідні структурні підрозділи повністю розуміють всі аспекти ринкового ризику	Керівництво, відповідальні посадові особи та відповідні структурні підрозділи повністю розуміють основні аспекти ринкового ризику	Керівництво, відповідальні посадові особи та відповідні структурні підрозділи не розуміють або вирішили ігнорувати ключові аспекти ринкового ризику
Керівництво та відповідальні посадові особи передбачають зміни ринкових умов і своєчасно та ефективно реагують на них	Керівництво та відповідальні посадові особи адекватно реагують на зміни ринкових умов	Керівництво та відповідальні посадові особи не передбачають зміни ринкових умов та/або не вживають своєчасних і належних заходів у відповідь на зміни ринкових умов
Інструменти і методи вимірювання ризику є досконалими, зважаючи на обсяги і складність діяльності	Інструменти і методи вимірювання ризику мають незначні недоліки, але є достатніми, зважаючи на обсяги і складність діяльності	Інструменти і методи вимірювання ризику є неадекватними обсягам або складності діяльності
Управлінська інформація є достатньою для чіткої оцінки потенційної волатильності (мінливості) ринку і оцінки сукупного ризику, узятим банком на себе	Управлінська інформація є в цілому достатньою для оцінки потенційної волатильності (мінливості) ринку і оцінки сукупного ризику, узятим банком на себе	Управлінська інформація неточно характеризує потенційну волатильність (мінливість) ринку або сукупний ризик, узятий банком на себе
Системи обмежень (лімітів) встановлюють чіткі параметри ризику для надходжень та капіталу за різними визначеними і обґрунтованими сценаріями	Системи обмежень (лімітів) встановлюють чіткі параметри ризику для надходжень та капіталу за визначеними і обґрунтованими сценаріями	Системи обмежень (лімітів) не відображають повного розуміння ризику для надходжень та капіталу
Функція визначення кількісної оцінки і моніторингу ризику є незалежною від діяльності, пов'язаною з прийняттям ризику		Функція визначення кількісної оцінки і моніторингу ризику не є незалежною від діяльності, пов'язаною з прийняттям ризику

Узагальнені висновки

Кількість ринкового ризику:

Незначна	Помірна	Значна
----------	---------	--------

Якість управління ринковим ризиком:

Висока	Потребує вдосконалення	Низька
--------	------------------------	--------

Інспектори мають враховувати як кількість ринкового ризику, так і якість управління ринковим ризиком, щоб зробити такі висновки:

Сукупний ринковий ризик:

Низький	Помірний	Високий
---------	----------	---------

Очікується, що напрямок зміни ризику буде:

Такий, що зменшується	Стабільний	Такий, що зростає
-----------------------	------------	-------------------

Валютний ризик

Валютний ризик – це наявний або потенційний ризик для надходжень і капіталу, який виникає через несприятливі коливання курсів іноземних валют та цін на банківські метали.

Валютний ризик можна поділити на:

- ризик трансакції;
- ризик перерахування з однієї валюти в іншу (трансляційний ризик);
- економічний валютний ризик. Ризик трансакції полягає в тому, що несприятливі коливання курсів іноземних валют впливають на реальну вартість відкритих валютних позицій. Проте оскільки він, як правило, впливає з операцій маркетмейкерства, дилінгу і прийняття позицій в іноземних валютах, цей ризик розглядається в рекомендаціях щодо ринкового ризику. Ризик перерахунку з однієї валюти в іншу (трансляційний) полягає в тому, що величина еквівалента валютної позиції у звітності змінюється в результаті змін обмінних курсів, які використовуються для перерахування залишків в іноземних валютах в базову (національну) валюту;
- економічний валютний ризик полягає в змінах конкурентоспроможності фінансової установи або її структур на зовнішньому ринку через суттєві зміни обмінних курсів.

Фактори оцінки

Для оцінки валютного ризику наглядовці мають враховувати викладені нижче фактори. Ці фактори є рекомендованими критеріями; їх перелік може бути розширений наглядовцями в разі потреби. Вони є оглядом моментів, які можуть допомогти наглядовцю приймати рішення в межах системи оцінки ризиків. Фактичні дані наявної в банку постійно діючої системи оцінки та контролю ризиків мають забезпечувати прийняття керівництвом адекватних та ефективних рішень і враховуються наглядовцями під час оцінки ризику банку.

Це такі фактори:

- існування адекватної, ефективної, доведеної до виконавців внутрішньої нормативної бази (положень, процедур тощо) щодо управління валютним ризиком, затвердженої відповідними органами банку, виходячи з принципів корпоративного управління, а також відповідної практики виконання її вимог;
- обсяг балансових та позабалансових статей, які підлягають переоцінці у зв'язку зі змінами поточного валютного курсу та строкового валютного курсу;
- структура балансових та позабалансових статей за такими факторами: валюта; продукти; строк існування або очікуваний строк подальшого утримання позицій; розмір і строк неузгоджених грошових потоків; розмір позицій у валютах, обсяги торгівлі якими є обмеженими;
- потенційна величина втрати капіталу у зв'язку з перерахуванням валютних позицій у їх гривневий еквівалент у разі зміни валютних курсів, враховуючи останні тенденції та прогнози;
- наявність своєчасної, точної та інформативної управлінської інформації;
- рівень і кваліфікація керівництва та персоналу;
- наявність відповідних механізмів контролю для моніторингу точності інформації, належних облікових підходів і дотримання внутрішніх положень, нормативно-правових актів або законів.

Кількісні параметри валютного ризику

Незначна	Помірна	Значна
Величина відкритих валютних незахеджованих позицій в окремих валютах є обмеженою	Величина відкритих валютних незахеджованих позицій в окремих валютах є помірною	Величина відкритих валютних незахеджованих позицій в окремих валютах є значною
Потоки грошових коштів є передбачуваними, добре узгодженими або захеджованими	Невідповідності потоків грошових коштів є передбачуваними, розміри таких невідповідностей є помірними	Банк має позиції у неконвертованих валютах, що ускладнює процес, швидкість та вартість хеджування
Вплив змін валютних курсів на величину надходжень та/або капіталу незначний	Вплив змін валютних курсів на величину надходжень та/або капіталу помірний	Вплив змін валютних курсів на величину надходжень та/або капіталу значний

Якість управління валютним ризиком

Висока	Потребує вдосконалення	Низька
Внутрішня нормативна база, що затверджена відповідними органами банку згідно з принципами корпоративного управління, чітко та обґрунтовано визначає обмеження валютних позицій за валютами, строками та інструментами	Внутрішня нормативна база, що затверджена відповідними органами банку згідно з принципами корпоративного управління, загалом визначає обмеження валютних позицій за валютами, строками та інструментами	Внутрішньої нормативної бази щодо валютного ризику немає або вона неадекватна обсягу та характеру операцій банку, зважаючи на досвід керівництва, капітальну базу банку та/або обсяг активів і зобов'язань, номінованих в іноземній валюті. Обов'язки розподілені нечітко

Висока	Потребує вдосконалення	Низька
Керівництво, відповідальні посадові особи та відповідні структурні підрозділи повністю розуміють всі аспекти валютного ризику	Керівництво, відповідальні посадові особи та відповідні структурні підрозділи повністю розуміють основні аспекти валютного ризику	Керівництво, відповідальні посадові особи та відповідні структурні підрозділи не розуміють або вирішили ігнорувати основні аспекти валютного ризику
Керівництво та відповідальні посадові особи передбачають зміни ринкових умов і своєчасно та належним чином реагують на них	Керівництво та відповідальні посадові особи адекватно реагують на зміни ринкових умов	Керівництво та відповідальні посадові особи не передбачають змін ринкових умов та/або не вживають своєчасних і належних заходів у відповідь на них
Інструменти та методи кількісної оцінки ризику є досконалими, зважаючи на розмір і складність діяльності	Інструменти та методи кількісної оцінки ризику можуть мати незначні недоліки, але є достатніми з огляду на розмір і складність діяльності	Інструменти та методи кількісної оцінки ризику є неадекватними розміру і складності діяльності
Управлінська інформація є достатньою для чіткої оцінки потенційної волатильності (мінливості) ринку і оцінки сукупного ризику, взятого банком на себе	Управлінська інформація є в цілому достатньою для оцінки потенційної волатильності (мінливості) ринку і оцінки сукупного ризику, взятого банком на себе	Управлінська інформація неточно характеризує потенційну волатильність (мінливість) ринку або сукупний ризик, узятий банком на себе
Системи обмежень (лімітів) установлюють чіткі параметри ризику для надходжень та капіталу за різними визначеними і обґрунтованими сценаріями	Системи обмежень (лімітів) установлюють чіткі параметри ризику для надходжень та капіталу за різними визначеними і обґрунтованими сценаріями	Системи обмежень (лімітів) не відображають повного розуміння ризику для надходжень та капіталу
Функція визначення кількісної оцінки і моніторингу ризику є незалежною від діяльності, пов'язаною з прийняттям ризику		Функція визначення кількісної оцінки і моніторингу ризику не є незалежною від діяльності, пов'язаною з прийняттям ризику

Узагальнені висновки

Кількість валютного ризику:

Незначна	Помірна	Значна
----------	---------	--------

Якість управління ринкового ризиком:

Висока	Потребує вдосконалення	Низька
--------	------------------------	--------

Інспектори мають враховувати як кількість валютного ризику, так і якість управління валютним ризиком, щоб зробити такі висновки:

Сукупний валютний ризик:

Низький	Помірний	Високий
---------	----------	---------

Очікується, що напрямок зміни ризику буде:

Такий, що зменшується	Стабільний	Такий, що зростає
-----------------------	------------	-------------------

Операційно-технологічний ризик

Операційно-технологічний ризик – це потенційний ризик для довгострокового існування банківської установи, що виникає через недоліки корпоративного управління, системи внутрішнього контролю або інформаційних технологій і процесів обробки інформації з точки зору керованості, універсальності, надійності, контрольованості і безперервності роботи.

Такі недоліки можуть призвести до фінансових збитків через помилку, невчасне виконання робіт або шахрайство чи стати причиною того, що інтереси банку постраждають у якийсь інший спосіб, наприклад, дилери, кредитні працівники або інші працівники банку перевищать свої повноваження або здійснюватимуть операції з порушенням етичних норм або із занадто високим ризиком. Операційно-технологічний ризик виникає також через неадекватність інформаційних технологій і процесів обробки інформації з точки зору керованості, універсальності, надійності, контрольованості і безперервності роботи, у тому числі через неадекватність стратегії, політики і використання інформаційних технологій. До інших аспектів операційно-технологічного ризику належать імовірність непередбачених подій, наприклад, пожежі або стихійного лиха.

Фактори оцінки

Для оцінки операційно-технологічного ризику наглядовці мають враховувати викладені нижче фактори. Ці фактори є рекомендованими критеріями; їх перелік може бути розширений наглядовцями в разі потреби. Вони є оглядом моментів, які можуть допомогти наглядовцю приймати рішення в межах системи оцінки ризиків. Фактичні дані наявної в банку постійно діючої системи оцінки та контролю ризиків мають забезпечувати прийняття керівництвом адекватних та ефективних рішень і враховуються наглядовцями під час оцінки ризику банку.

Це такі фактори:

- існування адекватної, ефективною, доведеною до виконавців внутрішньої нормативної бази (положень, процедур тощо) щодо управління операційно-технологічним ризиком, затвердженою відповідними органами банку, виходячи з принципів корпоративного управління, а також відповідної практики виконання її вимог;
- кількість та складність обробки операцій у порівнянні з рівнем розвитку і потужністю операційних і контрольних систем, враховуючи попередні результати роботи цих систем, їх поточний стан та перспективи подальшого вдосконалення;
- ймовірність технологічних та операційних збоїв, перевищення повноважень персоналом, недоліки в попередньому аналізі операцій під час прийняття рішень, а також відсутність (у тому числі тимчасова) моніторингу або реєстрації операцій із клієнтами або контрагентами;
- наявність та дотримання банком технологічних карт здійснення операцій;

- наявність, кількість, причини та характер порушень процедур адміністративного і облікового контролю;
- потенційна можливість фінансових збитків унаслідок: помилки виконавців або шахрайства; низької операційної конкурентоспроможності банку; неадекватності наявних інформаційних систем; неповної інформації щодо контрагента або операції; операційних та технологічних збоїв; історія та характер скарг та звернень клієнтів до банку у зв'язку з недоліками роботи операційних систем, реакція на них банку; обсяги та адекватність засобів контролю за банківським програмним забезпеченням, його супроводженням та іншими послугами, які здійснюються із залученням третіх осіб (аутсорсингу);
- адекватність стратегії щодо інформаційних технологій, стратегія щодо інформаційних технологій має відповідати поточним та передбачуваним вимогам щодо діяльності банку і враховувати структуру технічних засобів, телекомунікаційних засобів, програмного забезпечення, даних і мереж, а також цілісність інформаційної бази даних;
- існування процесу для визначення інформаційних потреб для ефективного управління банком; визначення архітектури інформаційних систем для обробки операцій і надання продуктів та послуг; забезпечення достовірності та збереження інформації (наприклад, створення, обробка, зберігання та надання даних). Це включає планування заходів забезпечення безперервної діяльності; забезпечення своєчасної підготовки і використання управлінської інформації; рівень кваліфікації та навичок менеджерів та працівників;
- існування належних механізмів контролю для моніторингу точності інформації, належних облікових підходів і дотримання положень або законів.

Кількісні параметри операційно-технологічного ризику

Незначна	Помірна	Значна
Ідентифікація клієнта, аналіз операції перед її здійсненням, процедури є стандартизованими	Ідентифікацію клієнта, аналіз операції перед її здійсненням і процедури важко стандартизувати через складність схем проведення операцій у рамках окремих продуктів	Ідентифікацію клієнта, аналіз операції перед її здійсненням і процедури неможливо стандартизувати через складність схем проведення операцій у рамках окремих продуктів
Кількість операцій та технологічна складність їх обробки є низькими і відповідають рівню розвитку операційних систем	Кількість операцій та технологічна складність їх обробки наражають банк на певний ризик. Рівень розвитку операційних систем достатньо забезпечує обробку операцій	Рівень технологічної обробки операцій та стан розвитку операційних систем є невідповідними і мають недоліки
Банк повністю виконує вимоги до розрахункових та касових операцій	Існують певні порушення розрахунково-касової дисципліни	Існують значні порушення розрахунково-касової дисципліни

Незначна	Помірна	Значна
Схеми проведення операцій прості та стандартизовані, середній розмір та кількість проведення операцій у різних часових зонах невеликі	Схеми проведення операцій характеризуються певною складністю, можуть бути відхилення від стандартних схем проведення операцій, середній розмір операцій значний, кількість їх проведення в різних часових зонах помірна	Схеми проведення операцій характеризуються як складні і практично нестандартизовані, середній розмір операцій великий, кількість їх проведення в різних часових зонах значна
Розширення кількості та спектра банківських послуг відповідає планам керівництва. Плани впровадження є чіткими і виконуються	Розширення кількості та спектра банківських послуг в цілому відповідає планам керівництва. Плани впровадження загалом чіткі, але не завжди мають комплексний характер	У банку немає адекватних планів розширення кількості та спектра послуг

Якість управління операційно-технологічним ризиком

Висока	Потребує вдосконалення	Низька
Положення банку, затверджені відповідними органами банку, згідно з принципами корпоративного управління, де розглядається операційно-технологічний ризик, є добре розробленими і повністю достатніми	Положення банку, затверджені відповідними органами банку, згідно з принципами корпоративного управління, де розглядається операційно-технологічний ризик, є загалом достатніми	Положення банку не враховують всіх аспектів операційно-технологічного ризику і не є адекватними йому
Керівництво повністю розуміє всі аспекти операційно-технологічного ризику	Керівництво достатньою мірою розуміє основні аспекти операційно-технологічного ризику	Керівництво не розуміє або ігнорує основні аспекти операційно-технологічного ризику
Керівництво передбачає та належним чином реагує на зміни величини операційно-технологічного ризику	Керівництво адекватно реагує на зміни величини операційно-технологічного ризику	Керівництво не передбачає або не вживає своєчасних та належних заходів у відповідь на зміни величини операційно-технологічного ризику
Стратегія і положення щодо інформаційних технологій повністю виконуються і забезпечені достатньою ресурсною базою	Стратегія і положення щодо інформаційних технологій загалом виконуються і забезпечені в цілому адекватною ресурсною базою	Стратегія і положення щодо інформаційних технологій не виконуються та/або не забезпечені належною ресурсною базою
Банк має історію відсутності операційних збоїв. Імовірність того, що банк не зможе відновити та обробити операцію надалі, є мінімальною завдяки наявності надійних засобів внутрішнього контролю	Банк має історію відсутності значних операційних збоїв. Імовірність того, що банк не зможе відновити та обробити операцію надалі, зведено до мінімуму завдяки існуванню загалом надійних засобів контролю	Існують факти значних (за кількістю та/або наслідками) операційних збоїв. Імовірність неспроможності відновлення та обробки операції надалі є високою через відсутність ефективних засобів внутрішнього контролю

Висока	Потребує вдосконалення	Низька
Рівень операційного контролю в банку є високим. Системи внутрішнього контролю, аудит та плани на випадок кризових обставин є ефективними	Рівень операційного контролю в банку є адекватним. Системи внутрішнього контролю, аудит та плани на випадок кризових обставин є достатніми	Рівень операційного контролю в банку є неадекватним. Системи внутрішнього контролю, аудит та плани на випадок кризових обставин мають значні недоліки
Управлінська інформація є цілком задовільною	Недоліки управлінської інформації щодо обробки операцій є незначними	Управлінська інформація щодо обробки операцій має значні недоліки
Кількість, кваліфікація та досвід персоналу цілком задовільні. Ринку пропонує достатню кількість кваліфікованого персоналу	Наявна кількість і якість персоналу викликає занепокоєння. На ринку робочої сили бракує відповідних знань та досвіду	Наявна кількість і якість персоналу є недостатньою. Працівників із необхідними знаннями і досвідом важко знайти на ринку

Узагальнені висновки

Кількість операційно-технологічного ризику:

Незначна	Помірна	Значна
----------	---------	--------

Якість управління операційно-технологічним ризиком:

Висока	Потребує вдосконалення	Низька
--------	------------------------	--------

Інспектори мають враховувати як кількість операційно-технологічного ризику, так і якість управління ним, щоб зробити такі висновки:

Сукупний операційно-технологічний ризик:

Низький	Помірний	Високий
---------	----------	---------

Очікується, що напрямок зміни ризику буде:

Такий, що зменшується	Стабільний	Такий, що зростає
-----------------------	------------	-------------------

Ризик репутації

Ризик репутації – це наявний або потенційний ризик для надходжень та капіталу, який виникає через несприятливе сприйняття іміджу фінансової установи клієнтами, контрагентами, акціонерами (учасниками) або органами нагляду. Це впливає на спроможність банку встановлювати нові відносини з контрагентами, надавати нові послуги або підтримувати відносини, що тривають. Цей ризик може привести банківську установу (або її керівників) до фінансових втрат або зменшення клієнтської бази, у тому числі до притягнення до адміністративної, цивільної або кримінальної відповідальності. Ризик репутації існує на всіх рівнях організації, і тому банки мають відповідально ставитися до своїх відносин із клієнтами та суспільством.

Публічне сприйняття іміджу банку можна поділити на дві категорії:

- сприйняття ринком, наприклад, нинішніми або потенційними клієнтами, контрагентами, акціонерами (учасниками);
- сприйняття органами державного регулювання, наприклад, Національним банком України, Державною комісією з цінних паперів та фондового ринку, Державною податковою адміністрацією, іншими уповноваженими органами.

Фактори оцінки

Для оцінки ризику репутації наглядовці мають урахувати викладені нижче фактори. Ці фактори є рекомендованими критеріями; їх перелік може бути розширений наглядовцями в разі потреби. Вони є оглядом моментів, які можуть допомогти наглядовцю приймати рішення в межах системи оцінки ризиків. Фактичні дані наявної в банку постійно діючої системи оцінки та контролю ризиків мають забезпечувати прийняття керівництвом адекватних та ефективних рішень і враховуються наглядовцями під час оцінки ризику банку.

Це такі фактори:

- сприйняття ринком або суспільством менеджменту і фінансової стабільності банку;
- сприйняття ринком або суспільством продуктів або послуг, які пропонує банк;
- бажання та здатність керівництва банку коригувати бізнес-стратегії відповідно до змін у законодавстві, кон'юнктури ринку або інших факторів (наприклад, припинення або обмеження дії окремих пунктів ліцензії, зміна статусу банку тощо);
- практика роботи банку щодо аналізу перспектив розширення спектра продуктів та послуг, розроблення відповідної внутрішньої нормативної бази, у тому числі щодо перевірки клієнтів та отримання інформації про них.

Перспективи збереження такої практики надалі:

- обсяг послуг довірчого управління та умови їх здійснення;
- характер та обсяг скарг та звернень від клієнтів і здатність та бажання керівництва відповідно реагувати на них;
- існування дуже гучної або помітної судової справи, яка негативно впливає на імідж банку;
- штрафи, пені та інші фінансові збитки, завдані банку в минулому в результаті притягнення банку (або його керівників) до адміністративної, цивільної або кримінальної відповідальності;
- результати перевірок уповноважених органів державного регулювання, бажання та здатність керівництва відповідно реагувати на їхні рекомендації;
- участь банку у Фонді гарантування вкладів фізичних осіб.

Узагальнена оцінка

Низький	Помірний	Високий
Керівництво передбачає зміни, які впливають на репутацію банку, та відповідно реагує на них	Керівництво адекватно реагує на зміни, які впливають на репутацію банку	Керівництво не передбачає ринкових чи інших змін або не вживає своєчасних чи адекватних заходів у відповідь на них
Банк відповідно до принципів корпоративного управління розробив Кодекс етики, що повністю виконується	Банк відповідно до принципів корпоративного управління розробив Кодекс етики, що загалом виконується	Кодексу етики в банку немає, або він не функціонує
Внутрішня дисципліна банку забезпечується на дуже високому рівні	Внутрішня дисципліна банку забезпечується на прийнятному рівні	Внутрішня дисципліна банку не забезпечується
Системи внутрішнього контролю та аудиту повністю адекватні	Системи внутрішнього контролю та аудиту загалом адекватні	Системи внутрішнього контролю та аудиту неефективні і не забезпечують зменшення ризиків. Керівництво не вжило належних виправних дій або в минулому їхнє застосування не мало очікуваних результатів
Рівень ризику репутації має мінімальний вплив на публічний імідж та добре ім'я банку і, як очікується, залишиться низьким у найближчому майбутньому	Ризик для публічного іміджу та доброго імені банку контролюється (наприклад, через дієву службу зв'язків із громадськістю). Зростання цього ризику найближчим часом не очікується	Ризик репутації має значний негативний вплив на публічний імідж та добре ім'я банку. Це виявляється в значній кількості позовів, порушених проти банку або його керівників, у значному обсязі скарг клієнтів, у великих сумах збитків. Найближчим часом поліпшення ситуації не очікується
Значна частина загальної суми вкладів фізичних осіб гарантована Фондом гарантування вкладів фізичних осіб. Середня сума одного вкладу не перевищує суму гарантованого відшкодування		Банк не є учасником Фонду гарантування вкладів фізичних осіб або є його тимчасовим учасником

Узагальнені висновки

Сукупний ризик репутації:

Низький	Помірний	Високий
---------	----------	---------

Очікується, що напрямок зміни ризику буде:

Такий, що зменшується	Стабільний	Такий, що зростає
-----------------------	------------	-------------------

Юридичний ризик

Юридичний ризик – це наявний або потенційний ризик для надходжень та капіталу, який виникає через порушення або недотримання банком вимог законів, нормативно-правових актів, угод, прийнятої практики або етичних норм, а також через можливість двозначного тлумачення законів або правил. Банки наражаються на юридичний ризик через те, що мають відносини з великою кількістю зацікавлених сторін, наприклад, клієнтами, контрагентами, посередниками тощо, органами нагляду, податковими та іншими уповноваженими органами. Юридичний ризик може призвести до сплати штрафних санкцій та адміністративних стягнень, грошового відшкодування збитків, погіршення репутації, погіршення позицій банку на ринку, звуження можливостей для розвитку і зменшення можливостей правового забезпечення виконання угод.

Фактори оцінки

Для оцінки юридичного ризику наглядовці мають враховувати викладені нижче фактори. Ці фактори є рекомендованими критеріями; їх перелік може бути розширений наглядовцями в разі потреби. Вони є оглядом моментів, які можуть допомогти наглядовцю приймати рішення в межах системи оцінки ризиків. Фактичні дані наявної в банку постійно діючої системи оцінки та контролю ризиків мають забезпечувати прийняття керівництвом адекватних та ефективних рішень і враховуються наглядовцями під час оцінки ризику банку.

Це такі фактори:

- існування адекватної, ефективної, доведеної до виконавців внутрішньої нормативної бази (положень, процедур тощо) щодо управління юридичним ризиком, затвердженої відповідними органами банку, виходячи з принципів корпоративного управління, а також відповідної практики виконання її вимог;
- кількість та серйозність порушень або відхилень від установлених норм або юридичних вимог (серйозність визначається шляхом аналізу частоти, грошової суми та характеру відхилення). Такий аналіз має враховувати як поточні дані, так і дані за минулі періоди;
- історія подання скарг, претензій та порушення судових справ клієнтами або іншими особами. Скарги, претензії та судові справи можуть бути пов'язані із захистом клієнтом своїх прав, які виникають в результаті використання банківських продуктів або отримання таких банківських послуг, як кредитні, вкладні операції, грошові перекази тощо; порушеннями норм та вимог законодавства та нормативно-правових актів;
- недотриманням інших пруденційних або етичних вимог, установлених самим банком або органами його регулювання;
- наявність своєчасної, достовірної та повної управлінської інформації;
- професійний рівень, кваліфікація керівництва та працівників, зокрема працівників юридичної служби;
- наявність належних механізмів контролю (внутрішній та зовнішній аудит, відповідні процедури тощо) для забезпечення дотримання норм законодавства та нормативно-правових актів, вимог внутрішньої нормативної бази та укладених угод.

Узагальнена оцінка

Низький	Помірний	Високий
Керівництво повністю розуміє всі аспекти юридичного ризику та демонструє готовність забезпечувати відповідність усім встановленим вимогам	Керівництво достатньою мірою розуміє основні аспекти юридичного ризику	Керівництво не розуміє або ігнорує основні аспекти юридичного ризику
Керівництво передбачає зміни регулятивного характеру та відповідно реагує на них	Керівництво адекватно реагує на зміни регулятивного характеру	Керівництво не передбачає змін регулятивного характеру, не вживає своєчасних або адекватних заходів у відповідь на них
Необхідність відповідності встановленим законодавчим вимогам та нормам враховується в процесі розроблення продуктів та систем	Необхідність відповідності встановленим законодавчим вимогам та нормам може формально не розглядатися в процесі розроблення продуктів та систем, але, як правило, фактично враховується під час запровадження цих продуктів та систем	Необхідність відповідності встановленим законодавчим вимогам та нормам не враховується в процесі розроблення продуктів та систем
Порушення та/або відхилення від установлених вимог та норм незначні за кількістю або не є серйозними	Частота та серйозність порушень та/або відхилень помірні	Порушення та/або відхилення наражають банк на значний ризик погіршення репутації, зниження вартості (капіталу), надходжень або погіршення позиції банку на ринку
Якщо виявлено недоліки, керівництво негайно вживає належних виправних заходів	Проблеми можуть бути усунуті в нормальному робочому режимі без використання значних грошових або управлінських ресурсів. Керівництво реагує відповідним чином на виявлені недоліки	Помилки часто не виявляються на внутрішньому рівні, виправні заходи часто неефективні, або керівництво не реагує відповідним чином на виявлені недоліки
Банк має позитивну історію виконання встановлених вимог та норм. У банку запроваджені відповідні системи юридичного контролю для виявлення потенційних юридичних проблем, проблем щодо відповідності діяльності встановленим вимогам та нормам, оцінки результатів діяльності відповідних структур та працівників, що зводить до мінімуму ймовірність виникнення численних або серйозних порушень у майбутньому	Системи юридичного контролю щодо відповідності діяльності вимогам та нормам достатні для уникнення значних або частих порушень чи відхилень від установлених вимог та норм	Системи юридичного контролю щодо відповідності діяльності вимогам та нормам мають недоліки, які є наслідком недостатньої готовності керівництва забезпечувати управління ризиком. У банку не існує програми вжиття виправних заходів, або для запровадження такої програми потрібно багато часу
Навчальні програми забезпечують постійне підвищення кваліфікації персоналу	Є певна непослідовність у процесі навчання та підвищенні кваліфікації персоналу	Банк не забезпечує належних та послідовних програм навчання/підвищення кваліфікації персоналу

Узагальнені висновки

Сукупний юридичний ризик:

Низький	Помірний	Високий
---------	----------	---------

Очікується, що напрямок зміни ризику буде:

Такий, що зменшується	Стабільний	Такий, що зростає
-----------------------	------------	-------------------

Стратегічний ризик

Стратегічний ризик – це наявний або потенційний ризик для надходжень та капіталу, який виникає через неправильні управлінські рішення, неналежну реалізацію рішень і неадекватне реагування на зміни в бізнес-середовищі. Цей ризик виникає внаслідок несумісності:

- стратегічних цілей банку;
- бізнес-стратегій, розроблених для досягнення цих цілей;
- ресурсів, задіяних для досягнення цих цілей;
- якості реалізації цілей банку.

Ресурси, що потрібні для реалізації бізнес-стратегій, можуть бути як матеріальними, так і нематеріальними. До них належать канали взаємодії і обміну інформацією, операційні системи, мережі надання послуг та продуктів, управлінський потенціал та можливості. Внутрішні характеристики організації мають оцінюватися з точки зору впливу економічних, технологічних, конкурентних, наглядових та інших змін зовнішнього середовища.

Фактори оцінки

Для оцінки стратегічного ризику наглядовці мають враховувати викладені нижче фактори. Ці фактори є рекомендованими критеріями; їх перелік може бути розширений наглядовцями в разі потреби. Вони є оглядом моментів, які можуть допомогти наглядовцю приймати рішення в межах системи оцінки ризиків.

Фактичні дані наявної в банку постійно діючої системи оцінки та контролю ризиків мають забезпечувати прийняття керівництвом адекватних та ефективних рішень, які враховуються наглядовцями під час оцінки ризику банку.

Це такі фактори:

- місія, цілі, корпоративні культура та цінності, толерантність банку до ризику;
- практика керівництва щодо доведення до виконання, модифікації і реалізації стратегічних планів;
- стан виконання стратегічних планів, частота та величина змін у ставленні банку до ризику (толерантності до ризику);

- наявні інформаційні системи управління і засоби контролю для моніторингу бізнес-рішень;
- вплив на публічний імідж та добре ім'я банку стратегічної позиції, яку банк обрав щодо своїх технологій, продуктів та конкурентів;
- плани та можливості щодо структурної реорганізації банку (наприклад, злиття або приєднання);
- сумісність стратегічних ініціатив із наявними або запланованими ресурсами;
- ринкова позиція банку, включаючи проникнення на ринок на географічному рівні та на рівні продуктів;
- диверсифікація банку щодо продуктів, географії та клієнтури;
- результати виконання планів банку щодо запровадження нових продуктів або послуг.

Узагальнена оцінка

Низький	Помірний	Високий
Практика управління ризиками є невід'ємною частиною процесу стратегічного планування	Якість управління ризиками відповідає стратегічним завданням, які стоять перед банком	Практика управління ризиками не відповідає стратегічним завданням або очевидною є відсутність стратегічного напрямку розвитку
Стратегічні цілі, завдання, корпоративна культура та поведінка належним чином доведені до виконання та послідовно впроваджуються на всіх організаційних рівнях. Ефективність виконання стратегічних завдань забезпечується високою кваліфікацією керівництва всіх рівнів	Керівництво продемонструвало спроможність досягати поставлених цілей та виконувати завдання. Існують окремі невіршені завдання, які не мають суттєвого впливу на виконання загальних завдань та місії банку	Стратегічні завдання не відображені адекватно у внутрішній нормативній базі банку. Структура та кваліфікація персоналу організації не відповідають довгостроковим стратегіям
Банк має позитивну історію досягнення поставлених цілей та виконання стратегічних завдань. Стратегічні плани не несуть загрози дестабілізації стану банку	Банк має загалом позитивну історію досягнення поставлених цілей та виконання стратегічних завдань. Стратегічні плани несуть незначну і цілком контрольовану загрозу дестабілізації стану банку	Банк виявляє неспроможність досягнення поставлених цілей та виконання стратегічних завдань. Виконання стратегічних планів банку може спричинити дестабілізацію його стану
Інформаційні системи управління ефективно забезпечують виконання стратегічних завдань	Інформаційні системи управління достатньою мірою забезпечують виконання короткострокових стратегічних завдань	Інформаційні системи управління щодо забезпечення виконання стратегічних завдань мають серйозні недоліки або не існують взагалі

Низький	Помірний	Високий
<p>Тактика банку щодо виконання стратегічних планів повністю відповідає визначеній стратегії, забезпечується рівнем капіталу та може мати лише номінальний вплив на дохідність. Рішення можна легко змінювати з помірними витратами</p>	<p>Тактика банку щодо виконання стратегічних планів загалом відповідає визначеній стратегії та в цілому забезпечується рівнем капіталу та розвитком операційних систем. Рішення, напевно, не матимуть значного негативного впливу на надходження або капітал. У разі потреби рішення або заплановані заходи можуть бути змінені без значних витрат або проблем</p>	<p>Очікується, що стратегічні рішення матимуть серйозні негативні наслідки для ринкової вартості капіталу. Тактичні дії банку щодо виконання стратегічних планів є агресивними та/або несумісними із визначеною стратегією. Змінити прийняті рішення в процесі їх реалізації дуже важко або занадто дорого</p>

Узагальнені висновки

Сукупний стратегічний ризик:

Низький	Помірний	Високий
----------------	-----------------	----------------

Очікується, що напрямок зміни ризику буде:

Такий, що зменшується	Стабільний	Такий, що зростає
------------------------------	-------------------	--------------------------

Навчальне видання

Вікторія Володимирівна Коваленко

БАНКІВСЬКИЙ НАГЛЯД

Навчальний посібник

Редактори:

І.О. Кругляк

Г.М. Нужненко

Комп'ютерна верстка

Н.А. Височанська

Дизайн обкладинки

Ю.М. Хижняк

Підписано до друку 11.12.2007. Формат 60x90/16. Гарнітура Times.

Обл.-вид. арк. 12,87. Ум. друк. арк. 16,44.

Тираж 300 пр. Зам. 742

Українська академія банківської справи Національного банку України
40030, м. Суми, вул. Петропавлівська, 57.

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції: серія ДК № 2316

Надруковано на обладнанні Державного вищого навчального закладу
“Українська академія банківської справи Національного банку України”
40030, м. Суми, вул. Петропавлівська, 57

